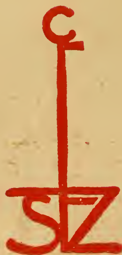

ERDÉLYI
SZÉPMI
VES·CÉH
1924-1940

A·D·1926

AZ ERDÉLYI SZÉPMIVES CÉH
10 ÉVES JUBILEUMÁRA KIADOTT DÍSZKIADÁS

MAKKAI SÁNDOR

SÁRGA VIHAR

ERDÉLYI SZÉPMIVES CÉH * KOLOZSVÁR

MAKKAI SÁNDOR

SÁRGA VIHAR

II. KÖTET

20—21 EZER.

ERDÉLYI SZÉPMIVES CÉH * KOLOZSVÁR

ELSŐ FEJEZET

I.

Előbbször még jókora tél volt, térgyig ért a hó s a fadöntők se bírtak a havasba járni, mikor valaki hírelte, hogy tova Tölgyes felé, a Hollótetőn iszonytató lángolású Mondótüzet láttak. Kik? Hát csak látták, oszt' fut a híre. Hiszi, aki hiszi, de aki nem hiszi is, meggondolkozik rajta erősen, mert minden székely a csontjában érzi a nagyidőt, már az ősz óta.

Kúnországból hozták a szelét a szekeresek, akik a Tölgyesen, Gyimesen, Ojtuzon, Bodzán át felettébb rákaptak az utóbbi esztendőkben a kúnok közé való eregelésre. Jó vásárok estek ott, a kúnok bolondultak minden faricskálásért s cifra semmiségeken lehetett tőlük drága bundaprémeket, kövekkel rakott láncot, fegyvert, pompás lovat, barmot szerezni. A székely meg, ha egyszer kedve kerekedett hozzá, túltesz a pocegeren is a gyüjtés-kaparászás tudományában. A szeme, a füle pediglen nemcsak arra teremtődött, hogy lássa és hallja velük azt, ami van, mert arra a kún is elég jó, hanem hogy kitaláljon mindeneket s tetszetősen adja tovább. Hát a vásárosok meg is tették a magukét, de mi volt ez a ló- és marhatolvajok munkálkodásához képest! Az effélék még többet tudtak s mesterségüknél fogva titkosabb módokon sugdosták szerteszét az eljövendőket csak növelve azok izgalmas-

ságát. Nekik mindenki hitt, jobban, mint a plébánosnak, mert ők mindörökké a havasokban tekeregtek s ismertek minden likat, amin át a kúnokhoz s vissza lehetett búni eszrevétlen. Már ha aztán megindult, nem is állt meg a mende-monda, amíg mindenki nem ragasztott hozzá még egy kicsit, hogy az ijesztésre alkalmatosabbá cifrázza. Nó, a fehérnépek meg is gyulladtak hamar s ugyancsak bút-tak a legények szokmányai alá, ha erre fordult a szó es-tenként a fonóban.

A komolyabb férfinép ellenben csak akkor kezdett hümmögni, mikor a nagy járkálók egyszer csak otthon maradoztak s kinyögték, hogy nincs kivel csiszárkodni odaát, elfutott az egész kúnság, mintha parazsat dugtak volna mindegyiknek a hátulsó kapujába s meg se álltak, amíg túl nem estek a Dunán, Bolgárországba.

Most már bizonyosan lesz valami, sajdították a har-cos férfiak is.

Hanem aztán leszakadt a tél s úgy omlott a hó, hogy betemetett minden sziklakaput. Az öreg Hargita rücs-keit símára töltötte ki a fehér takaró. Mint óriási hasas tehenek, domborodtak a hegyek mindenfelől, körülfekve a székelységet. S erre eltették a fejtörést tavaszra, mert addig ugyan be nem bújik ide anyaszülte.

Hát csend is volt jóval karácsony utánig, mikor most... Mondótüzet láttak ahajt a Hollótetőn!... Igaz-nak nem igaz, mert oda ember fel se juthatott a hófúvá-soknak miatta, de azt viszont minden székely tudja, hogy a hazugság mégis csak azt jelenti: jön az igazság. Ihol a gyergyói mese is nagyhamar megfiadzott, tán egy hét se tőtt belé, a Nagy Rablón látták kigyúlni a Mondótü-

zet s jött aztán egyre-másra a Nagy Hagymás, a Kászonbérce, az Ojtuztető, a Kukukhegy, mindenütt tűz és tűz, amit senki se gyujtott s maga nem is látta, aki rémített vele, de olyantól hallotta, hogy nem kétellheti.

Ezek a hóborította tetők nagymessze estek a székelység szállásaitól északra, keletre és délre. De a favágók és főleg a pásztorok jólismerték őket, mert kora tavasztól az első hóhullásig mindenfelé elbarangoltak a nyájjal, csordával a buja havasi legelők világában. A harcosok inkább csak a kapukhoz vivő hadi utakat járták, melyek közül Udvarhelytől vitt a legjobban megépített, a Homoród és az Olt völgyein, a Baróti hegység alatt, a Görgőnél fordulva nagyívben a Feketeügy síkjára, fel az Ojtuzi kapuig. A tolvajok természetesen külön elbírálás alá esnek, mert az ő csapásaik favágók, pásztorok és katonák járását kerülve, keresztül-kasul hálózták be a havasok rengeteg világát, számtalan titkos jellel mutatva egymásnak a rejtekutak és búvóhelyek tömkelegét.

Minthogy ezen a nagy télen minden pásztor idejében igyekezett lekerülni állataival a veszedelmes hófúvások közül védett és lakott völgyekbe, a katonák pedig nyugodtan aludtak, hagyva a Nemerét, hadd táncolja a bolondját a hadiúton végig, Káruj bá bölcsen megállapította magában, hogy ha nem kitalálás az egész, akkor azokat a messzi tüzeket nem gyujthatta más, mint a szegény tolvajnép, amelyik fennszorult a Fehér Halál országában s mivel egyebe sincs, legalább jó nagy tüzekkel fűtözik s riogatja a dúvadakat.

Hanem azért Káruj bá tudta, amit tudott. Mióta hazakerült Magyarországról, ottani trónjába segélvén a

székely királyt, nem igen mozdult ki odujából az öreg medve. De annál inkább jártak csodájára az emberek mindenfelől. Így aztán, miközben saját viselt dolgait egyre cifrább változatokban itták be a kíváncsi fülek, maga is értesült viszonzásképpen egyről-másról, ami künn a világban történik s levonván a levonandókat, szépen kirakosgatta magának a mendemondák való tartalmát.

Amolyan orákulum lett belőle, akit az egész székelyföldről mesék szálldostak körül s az öreg jól értett hozzá, hogy kihasználja bőven megérdemelt helyzetét. Tudta, hogy minél kevesebbet mutatja magát s minél inkább visszahúzódik az emberek útjából, annál nagyobb lesz a híre s annál többen jönnek majd hozzá. Hát jöttek is, e felől nem volt mit panaszkodnia. Elsősorban azok, akikkel együtt járta meg a híres hadat, igyekeztek megtartani vele a barátságot s hozzáigazodni a mondanivalókban, mivel hamar észrevették, hogy Káruj bá dicsőségének egyöntetű megerősítéséből rájuk is visszasugárzik annak fénye s haszna. Tapasztalván ezt, belemelegedtek a dologba s mindenik sietett az övéi közt felcicomázni az öreg vezért különb és különb tulajdonságokkal, mintha nemcsak sárkányölő hős volna, de legjobban értene valamennyi ügyes-bajos ember dolgának igazításához is. Vajda meg ispán kicsi legények lettek az emberek szemében, ha valami rendelkezésük dolgában zavar támadt s a Káruj bá részestársai bölcsen hunyorítottak, mondván:

— Csituljatok, majd megkérdjük az öreget. — Ő pedig csak hagyta, hadd bomoljanak s még azt is szó nél-

kül nagy komolyan vette tudomásul, mikor hírét költötték, hogy emberek s állatok gyógyítására való csodatudománya van. Tudott is ő sok mindent, amire a székely erdők, barlangok, források ismerete megtanítja a titkaikra figyelmezőt, ha nem víz locsog a koponyájában. De ezt sok más székely is tudta rajta kívül s mégis egészen más volt, ha az ő szájából hallották s ő adott tanácsot csonthasgató fájdalmak, hideglelés avagy megkergült juh, fájóskörmű marha dolgában.

Öregember volt már Káruj bá s ez is csak segítette abban, hogy félő tisztelettel pillogassanak reá az újabb és újabb székely ivadékok. A szemei mély gödrökből villogtak ki, mint sötét barlangok rejtelmes homályából az éjféli bolygótüzek; hatalmas fehér bajusza alól úgy hangzottak a ritka szavak, mint mikor tornyos felhők mögött morajlik a messzi dörgés. Tán száz esztendős is elmult már, rebesgették róla s mégis olyan egyenes, mint a fenyőfa. És néha eltűnik a hegyek között, hogy senkitől se látva beszélgessen a plébános uraktól odaüldözött szellemekkel. Valami pásztorok meg is lesték s a szemük kifutására esküdöznek, hogy a vérmedvék eléje cammogtak barlangjaikból, jelentéseket dörmögtek neki s ő megbarackolta őket, mintha a kisöccsei volnának.

Káruj bá úgy viselkedett, ahogy megkívánták tőle. Közben pedig minden hozzájövőt kikérdezett a maga rövid módján, főképpen a tolvajokat, akiket soha se riasztott el magától. Sőt egyben-másban még segítette is őket, csakhogy mindent megtudjon, amit akart.

Még mielőtt a hó leesett volna, az öreg már tisztában volt a Halics körül gyülekező mongol seregek nagy-

ságával, erejével s kieszelte a kóborlók elejtett szavaiból a támadásuk valószínű irányait is. Lassan-lassan megrajzolódott öreg fejében, ősi keleti ösztönök titokzatos sugalmazása s a maga kicsi tapasztalatai folytán az országot átkaroló haditerv rémítő nagysága, mely ott a nagy hegyeken túl egy hozzá annyira hasonló, csak méreteinek százszoros arányaiban különböző öreg tigrisnek, Szubutájnak agyából bontakozott ki. Ez a vén székely táltos minden porcikájában érezte, hogy miben új és halálos az, ami eljövendő, szemben az ázsiai rablónépségek megszokott próbálkozásaival, melyeket annyiszor kergetett vissza a székely, kapuinak véres szájától, az ismeretlen pusztákba, ahonnan kikeltek s ahová visszatűntek, mint a fergeteg.

Ezért hagyta, ezért segítette maga is elő a hozzátapadó babonás hiedelmeket, mert remélte, hogy a nagy pillanatban engedelmesség lesz belőle s ő végbeviheti velük azt, amiben gyermeki makacs reménykedéssel hitt s amit, ha százszor bolondság is, meg akart érni még.

Attól fogva, hogy Esztergomban búcsút vett a királytól, Káruj bá fejében kitéphetetlenül megfészkelte magát a bizonyosság, hogy a király vissza fog jönni közéjük a nagy veszedelem idején s Székelyország lesz amaz Ararát hegye, mely a vérözönből kiemelkedve, megmarad új világ számára. Úgy is beszélt Béla királyról, mint Csaba királyfiról s rejtelmes jósolgatásai, amiket elszórt a hozzájövők között, feszült izgalommal töltötték el az egész csodára váró népet.

A hit, amelyet másokban ébresztett, a saját magáét táplálta s noha sem ő, sem senki nem tudta volna okát

adni, karácsony táján mindenütt várták a székelyek a király jövetelét. Így hát nem kellett sok hozzá, hogy akadjon, aki már látta is. Káruj bá egy kóborlótól hallotta, aki megint másoktól, hogy a király ott járt a vajdával és az ispánnal az Ojtuzi kapunál, mikor Pósa úr mindenünnen odahajtatta a favágókat s ledöntött fenyőtörzsek ezreivel torlaszoltatta el a kaput. Sokan voltak ott, akik ráismertek a királyra s bizonygatták, hogy ő volt, csakhogy álruhában. Minthogy nem így képzelte, Káruj bá nem is adott hitelt ezeknek a locsogásoknak. Miért titkolná a király, ha csakugyan ide akarna jönni? Hiszen haza jő s minden székelyasszony sütött neki legalább egy piros cipót karácsonyra. Itt nem kell bujkálnia, itt minden teremtett lélek várva-várja, hogy megláthassa királyi fényében s csak egyet kell intenie, hogy még a fenyők is lándzsákká változzanak a védelmében. Meg lehet, úgy tartják, hogy az Isten háta mögött élnek itt, bár ők a világ közepének tartják a Hargitát, de akármit gondoljanak róluk ahajt a gőgös magyarok, jól tudja a székely, hogy a király rég megbánta, amért elhagyta őket s tudja ő is, hogy csak itt szeretik s itt becsülik meg érdeme szerint. El fog jönni bizonyosan, ha nem ma, akkor holnap, de nem lappangva, mint valami tolvaj régi cseléd, hanem mint úr, mint király, mint az ő édesapjuk, mondván: „Nó, fiaim, itt a szaporája! Gyűljetek ide körém ízibe s tanítsuk meg amúgy székely módra a fene toportyánokat, hogy nem juhok reszketnek tőlük ezeknek a hegyeknek karámjában!" Akkor még a hóttak is feltámadnak, hogy mind ide seregeljenek köréje s igazán, hogy igazán Csaba útjává lesz a Téjút is, amin lenyargal-

nak Áttila vitézei a székely mennyországból, hogy az egész világ csudálja, ami itt lészen.

Káruj bának hát nem volt szüksége a Mondótűzre, hogy ismerje a veszedelmet. De cseppet se bánta, hogy az egymást követő hírelések istenesen fölbolygatták a népet s dacára a hónak s fagynak, mind sűrűbben keresték föl régi bajtársai, meg a faluk elöljárói a véleményére kíváncsian. Ő mindenkinek megsúgta, hogy a király biztosan jönni fog s készítsék magukat és legényeiket a harcra, ami nem várathat magára, ha csak egy cseppet kinyílik az idő. Nem titkolta előttük, hogy most egészen más dologról van szó, mint eleddig akármikor, emberemlékezet óta.

A királyért mindenik lelkesült s nagyban igérkeztek érette. De Káruj bának a borzasztó ellenségrő' elejtett jóslatai erősen meggondolkoztatták őket s mind több szó esett közöttük az asszonyokról meg a gyermekekről, a marhákról meg a szépen összegyüjtött holmikról. Hogy hát azokkal mit kellene csinálni, nehogy útjába kerüljenek a pokoltüzének. Káruj bá találósan mosolygott bajuszának szárnyai alatt s olyanféléket dörmögött, hogy hát nem hiába szokott ő eccer-máccor eltűnni az emberek elől s tolvajjal, medvével barátkozni a hegyekben. Nó, meg minek tagadná, ha mások olyan nagyon erősítik, hogy bizonyos éjféli szellemekkel is. Sok zege-zuga, barlangja, tetője meg katlana van ezeknek az öreg havasoknak, hunyorított feléjük, ahol még a madár se jár, de van, aki tudja az utat arrafelé. Vagyon olyan lika, nem is egy, ezeknek a nagy dög hegyeknek, amikről azt hinnéd, hogy egyenest a pokolba suppansz, ha beléjük mer-

tél lépni, holottan pedig úgy mehet át rajtuk a megrakott szekerek sora, mintha a hadi úton sétálna s csuda havasi rétekre bújik ki a hátulján, amiket pirospettyes ezüsthátú halakkal tele jóhidegvizű patakok öntöznek s irdatlan sziklafalak oltalmaznak mindenünnét. Tán tíz székely nemzet is eltudna élni azokon a világ végéig s soha senki se tudná, hová a mennykő szelébe lettek el? Nem kap itt a kutyafejű egyebet, mint katonát s ha kell azt is úgy, hogy a nyavalya kitöri 'jettébe, honnan esett megin a nyakába? Aztán valami affélét is hümmögött, de csak úgy, hogy lehetett is érteni meg nem is, hogy még a király se tudja, milyen kastélya van neki valahol, tiszta tükörüvegből, meg szivárványszínű ragyogó gyertyákból, amik a lángoló belükkel lefelé fordulva függenek a boltozatokról s ha elcseppen a faggyújuk, csupa drágakő. Sok egyebet is mondogatott Káruj bá, elkeverve a beszélgetés korpájába, csak annyi világossággal, hogy az emberek kicsit megszédüljenek tőle s tele sejtelemmel és bizakodással térjenek haza övéik közé.

Dolgoztak más kezek is a székelyek között, azt hamar föl kellett fedeznie Káruj bának. Csak az az egy baj volt, hogy soha se tudta megfogni őket, olyan ravaszul elrejtőztek a fölkavart indulatok mögött. Ezek a kezek nyilván nem is voltak üresek s nem csak igérgetésekkel és káprázatokkal fogták meg az embereket, mint ő. De annyi bizonyos, hogy ilyen sok ismeretlen aranypénz, ékesség, cifra ringy-rongy soha nem volt látható a székelyföldön, mint mostanában. A könnyű felelet minden kérdezősködésre az volt, hogy a kúnoktól való, ez s ez hozta, mikor ott járt vásáron.

Aztán csak kikelt a téli kuckók melegében valami ördögi fekete magvetés sok mérges palántája s leginkább a székely aszonyok, leányok szívében, akik telejajgatták az embereik s a szeretőik fülét, hogy ne keljenek harcra olyan ellenséggel, amelyik az ellenállót kénköves lehelettel porráégeti, de aki félreáll az útjából, azt nem keresi s nem bántja. Minden fehérnép álmodott valami iszonyatosat erről s csodamód egyformán, úgyhogy éppen ez az egyformaság hatott a férfiakra.

Volt egyéb meggondolkoztató is. Hol az ellenség mérhetetlen tömege, amit úgy se lehet feltartóztatni, hol mesés kincsek híre, ami a békességes fogadtatás bére lenne, hol meg az, hogy maga a király akarja ellenállás nélkül átengedni a székelyeken ezt a fergeteget, mert valami jóslat következtében csak egymaga akar megviaskodni vele, odakinn a nagysíkságon. Bölcs mondások is keletkeztek, amiket mind sűrűbben elegyítettek a szó közé a templom előtt, meg a hetipiacon, hogy aszongya: a szél könnyen eltöri a nagy fenyőt, amelyik nekifeszül, de a sok kicsi fűszál csak ügyesen meghajlik s ismét szépen kiegyenesedik utána.

Különben is csak gyermekmese az, hogy idejön a király, hiszen ha ezt akarná, nem járt volna álruhában a kapunál s ott is ki tudja miért? Gőgös nagyúr az, csak köpik a kicsi székelyre, lám akkor is haza küldte őket maga mellől, mikor megszerezték neki a trónust s már nem volt reájuk szüksége, mert szégyelte a báránysubájukat azok előtt az aranyban-ezüstben kérkedő nyugati paprikajancsik előtt. Igaz, hogy aki jön, rettenetes az ilyen fennhéjázókra s pazarlókra nézve, de barátságos s bőkezű a

szegényemberek iránt... S úgy-e, hogy a székelyek mind csupa szegénység, akikről még a bőrt is lehúzza a vajda meg az ispán? S kinek a nevében? Hát csakis a királyéban, akit olyan nagyon dícsérnek itt, némely megfizetett szájhősök.

Ahogy pedig terjedezett ez a métely, Káruj bá is kezdett arra ébredezni, hogy egyre ritkulnak a csodáló s tanácsért jövő vendégek. Eleintén a nagy hónak tudta be ezt, de hát hó volt itt elég azelőtt is, amikor egymásnak adták a kilincset az emberek. Aztán csak rájött, hogy miféle baj terjeng köröskörül s megijedt erősen. Ismerte a maga fajtáját s tudta, hogy fele se tréfa, mert a székely egy-kettőre nagy dolgot csinál s megfordul a tengelye körül olyasmitől is, amitől másnak még a bőre se viszket, ha felhergelik vagy ügyesen elbolondítják. Gyorsan kellett cselekedni s most már nem várta, hogy jöjjenek, maga akarta összehívni a hadnagyokat, hogy világosan beszéljen az eddigi találósmesék helyett s föltárja előttük titkos útjainak eredményét.

Elküldött egykori legényéhez, Sándihoz, hogy vele izenjen a főembereknek.

De bizony beletelt egy hét is, amíg Sándi a harmadik határból előkerült s akkor se valami nagy készséggel pillogatott öreg gazdájára.

— Ülj le, Sándi fiam — mondta Káruj bá — s melegedj meg egy kicsit.

— Csak köszönöm — dörmögte Sándi s állva maradt, a nagy sapkáját forgatva a kezei között. Tappogott, mint aki zavarban van.

— Osztán mióta van olyan messze a tűzhelyed, Sándi fiam, hogy hét nap, hét éjjel nyargaltál táltos-lovadon, amíg hezzám értél? — kérdezte szelíden az öreg.

— Hát, — makogta Sándi egyik lábáról a másikra állva — megbocsásson kigyelmed, amért késtem. De baj volt otthon: nagybeteg vala apám s meg is hótt tegnapelőtt, Isten nyugosztalja.

— Meg-e? — csóválta a fejét Káruj bá — s ugyan mi baja volt?

— Vízibetegsége vót nekije, azt mondta az udvarhelyi ispotályos fráter. Ámbátor csakis bort ivott mindörökké. A fene tudja, hogy lehet.

Nagy búsan lógatta a fejét, hosszasan elmélkedve a természet titkain.

— Nó, ha így van, nyugodjék szegény békével!... — intézte el Káruj bá a megboldogultat. — Végtére mégis csak itt vagy. Üzennék veled a hadnagyoknak, Sándi fiam.

— S mi dologban?

— Hát csak hogy gyüjjenek ide olyan gyorsan, ahogy bírnak, mutatni akarok valamit nékik... A király dolgában, mondjad.

Sándi felütötte a fejét s elvigyorodott:

— Mindétig a király dolgát igazgassa kigyelmed? Nem jön az ide többé soha.

— S mér nem?... — pillantott fel Káruj bá, veszedelmesen megvillanó szemmel.

— Csak. Mindenki beszéli, hogy mese az egész.

— Ülj le, Sándi fiam, mielőtt pofon siritenélek, mert így nagyot esel — intette szelíden Káruj bá.

Sándi engedelmesen letelepedett, miután hirtelenében körülpillantott, jómesszire a kuckóba.

— Ne haragudjon azért, — mentegetőzött vállait vonogatva — nem én találtam ki, hogy idejön.

— Hát tán én találám ki? — csapott öklével a térdére Káruj bá, dühösen fújva.

— Úgy mondják — hagyta helyben Sándi.

— S te mit forgatsz abba a tökfejedbe? — hörkent fel Káruj bá, odaállva szétvetett lábakkal a falhoz lapuló ember elé.

— Én?... — hebegte Sándi. — Én?... Én, az égvilágon semmit, amit ne mástól hallottam volna. De ha négybe vág is kigyelmed, nem mondok egy szót se többet.

Káruj bá megfordult s nagy tempósan a sarokhoz ballagott, ahonnan hatalmas tökkulaccsal tért vissza Sándihoz.

— E' fenyővíz — állapította meg az ital minemüségét, akkora súllyal, mintha ez a gazember ezt is kétségbe vonná. Igen méltóságos mozdulattal kitekerte a kulacs nyakát, loccsintott valamicskét belőle a földre, hörpentett egy kortyocskát s a keze fejével megtörölve a csecsét, odanyujtotta barátságosan:

— Éltessen az Öreg Isten, Sándi fiam, amíglen olyan vén hazug lesz belőled, mint ehol én!

— Hallgassa meg az Odafennvaló! — vette át Sándi a kulacsot, áhitatos pofával pillantva föl az elfeketült gerendákra s jót húzott a gyilkos italból, elismeréssel köhintve utána:

— E' már igen!

— Nó, azért — biccentett Káruj bá, odahúzva egy lócát s ráült szétvetett lábakkal lovagolva, miközben fejét két tenyerébe hajtotta s szembekönyökölve belenyilazott a Sándi szemébe, rettentő szúrós pillantással. Olyan volt, mint az ugrás előtt összegubbaszkodott mándruc.

— Most aztán ki vele, mind, ami a begyedben van!... Ez nem tréfa, hallod-e, de élet s halál! Az asszony rágja a füledet neked is, úgy-e?

Sándi letörülte a verejtéket, ami kigyöngyözött a homlokán, a bekecse ujjával:

— Fiatal asszony... — nyögte — s szép, meleg, mint a frissen sült cipó... S két kölyök, egy gyermek meg egy leányka... Alig kóstoltam belé.

— Jó, jó — dörmögte Káruj bá s mellbetaszította az öklével. — Nem hittem volna, hogy ekkora marha légy!... Elviszi az ördög az asszonyodat, meg a kölykeidet, meg a többiét is mind, ha megeszitek a maszlagot... Hogy szoktad a szarvast íjjra csalni, Sándi fiam?...

— Utánozom az ünőjét! — kiáltott fel Sándi s akkora lett a szeme, mint egy tányér, ahogy rögtön megértette a dolgot.

— Nó, hát... — csapott a vállára Káruj bá. — Ilyen assszonyi hangokkal csalnak titeket is, szélkakas nemzetséget, a mészárszékre... Barátja a szegény embereknek... Szórja az aranyat meg a gyöngykalárist az asszonyaitoknak... Aki félreáll az útjából, azt megkíméli.... A király se akarja, hogy útjába álljatok... A király köp a székelyre... A király soha se jön erre... Úgy-e, Sándi fiam? Oszt, ha nyitva hagytátok a kaput, becsúszik rajta szépen a hasán a doromboló tigris s majd bőgtök, ostoba

ökrök, mikor a hátatokon van s a csigolyátokat ropogtatja!

Sándi csak izzadt s törülközött. Meredten nézte Káruj bá lángoló szemeit, indulattól reszkető bajuszát s nagykésőre nyögött egyet:

— Osztán ... Jön-e a király bizonyosan? Mert hogy minden ezen fordul ... Ha itt látnák, egyszeribe megjönne az eszük ... Menne vele mind ... A tigrisre. De nem hiszi még a kiskutya se! ...

— Gyűljenek ide azok a hadnagyok — ismételte Káruj bá. — Majd elhiszik ... Majd megmagyarázom ... Majd megmutatom! Ha kedves az asszonyod, meg a kicsinyeid, lódulj, mintha a szemedet vették volna ki s hozd őket!

Egy-kettő híján mégis csak eljöttek a székely hadnagyok Káruj bához. Az idő akkorra megfordult már, az ég kitisztult, a nap próbálgatta gyenge nyilait a föld jégpáncélos mellén s a szél megállt, hogy kedvezzen neki, mert hiszen még gyerek, hadd játszék.

Alighogy megpihentek egy éjszaka, Káruj bá hajnalosan lóra ült előttük s valamennyien utána ereszkedtek a zord ködöt pipáló havasok felé.

A Görgényi hegység déli végén nyujtózott előttük a Mezőhavas irdatlan gerince, óriási fehér medve, melynek hátán, míg ő talpát nyalva zsibbadtan szundit, Felhő Király vad leányai táncolnak, omló fátylak szédítő kavargásában. Amott lenn a Hargita szikrázó csúcsai buknak fejükkel a ködtenger fölé: a Csudálókő, az Ostoros, a Vigyázó. A két hegylánc között púposodik föl a magasba a Tolvajos, tetején a hágó horpadt nyergével, mely

az Ördögbarázdába hajlik. Világteremtése után iszonytató malomkövet hengergettek föl itt az ördögök a bűn magvát őrlő malomhoz, de beleszakadtak s a roppant kerék elszabadulva a hegyoldalon, százmérföldes sötét barázdát hasítva csattogott alá, darabokra törve szét a völgyek mélyén, ahol százmázsás szilánkjai ma is ott meredeznek szerteszéjjel, rétek közepén, erdők tisztásain, zuhogó hegyi patakok medrében.

A Tolvajosnak ez a magas hágója volt a Káruj bá titkos országának kapuja. Errefele vezette társait, hullámzó dombsorokon át, amelyek egyre magasodtak s mind mélyebb s szűkebb, erdőborította völgyeket választottak el egymástól.

Csak másnap esti szürkületkor értek el a hegy lábához s úgy határoztak, hogy itt ütnek tábort éjszakára s virradatkor indulnak neki a hófúvásoktól símára töltött veszedelmes hegyoldalnak, melyen még nappal is nyakát törheti ló és ember, ha nem ismerős vele.

Éjfél felé fölrettent álmából Káruj bá, ahogy a húnyó tűz parazsa mellett bundájába takarózva feküdt a havon. A lovak reszketve nyihogtak s táguló orrlyukakkal szimatolták a levegőt.

— Farkasok! — gondolta Káruj bá, topogva egyet, hogy kirázza magából az álmot s a hideget. Mindjárt kapott is a nyíl után s éppen azon volt, hogy fölrikkantsa társait is, mikor hirtelen körülpillantva, látta, hogy nyoma sincs éjjeli dúvadnak, de a lovak rémült szemekkel merednek a hegyoldalra, amely — csudára csak most veszi észre — tiszta rózsaszínben tündöklik az égrelángoló toronymagas tűzoszlop visszfényében, mely odafönn

a hágó feletti ormon gyúlt ki, teljesen érthetetlenül. Nem hinné el senkinek, ha nem maga látná s még a tulajdon szemeit is ugyancsak dörzsölgeti, hogy nem álmodik-e?

De már a többiek is fölébredtek s néma csodálattal bámulnak körülötte a megfejthetetlen tüneményre. Távol, a hegyentúli rengeteg fenyvesek mélyéről köröskörül vonítanak a megrémült farkascsordák. Szél indul, borzongva suhognak az erdők s a láng odafönn csavarogva táncol, pirosan duzzad neki és sárgán egyenesedik föl, mint egy égreemelt kard.

— Mondótűz!... — suttogják az emberek elszorult torokkal. — Hát mégse mese? Mintha az Isten figyelmeztető ujja lenne!...

— Lóra!... — kiáltja Káruj bá... — Most legalább a végére járunk!... Már veti magát a nyeregbe s indul a kísérteties világításban a hegynek.

A remegő székely lovacskák mindegyre megtorpanva tiltakoznak s nyerítve farolnak vissza, ahogy saját ijesztő árnyékukat megpillantják a havon, gazdáik óriásira nyult fantasztikus alakjaival a hátukon. A térdek szorítására s a biztató szavakra megint nekirugaszkodnak s mintha a lábuk is csupa ész volna, olyan óvatosan, de olyan biztosan is rakosgatják egymás után, elkerülve a csalóka hólepel alatt lappangó szakadékokat s megtalálva a tenyérnyi biztos ösvényt, amely meredeken kanyarog fölfelé, a jéggé dermedt hegyi patakok szeszélyes fordulói mentén. Néha, meredek sziklafalak közt eltűnik a szemük elől a tűz s a vöröslő égbolt bizonyítja csak, hogy nem álomképet kergetnek. Törtetnek előre. Emberről, paripáról csorog a verejték s gőzfelhőt liheg-

nek magukból a fújtató testek. De nincs megállás... Talán órákig is tart ez a szörnyű kapaszkodás, nem tudnák megmondani, mert minden perc végtelen ebben a halálos viaskodásban.

Mire fölkaptatnak a hágó tetejére, már utolsót lobban a láng a sötét fenyőregiment mögött megbujó tetőn s mintha igazán csak álom lett volna, most kelet felől piros az ég, a támadó hajnal fényétől.

Megborzongva néznek össze s egyszerre halálos fáradtság váltja föl a szétrobbantó szilaj nyugtalanságot, mely tüzes ostorával kergette őket maga előtt, az élet és halál mesgyéjén fölfelé. A lovak remegő inakkal rogynak meg alattuk s ők is, mint a zsákok, vágódnak el.

Káruj bá arra ébred, hogy hóval dörzsölik az arcát s csodálkozva pillant abba a szép feketeszemű asszonyi arcba, amelyik mosolyogva hajlik feléje. Lassan föltápászkodik s bámészan, értelmetlenül nézi ezt az idegen asszonyt, aki biztatólag mondja neki:

— Most már semmi baj, uram... Istennek hála. nem fagytatok meg.

— Ki vagy te?... — kérdi Káruj bá a homlokát simogatva, mintha még most sem tudná, hogy ébren van-e vagy álmodik. De álmában még se lát az ember ilyen alakot. — Mert egészen egyszerű parasztasszony ez, térdéig fölszíjjazott közönséges bocskor a lábán, hosszú, durva fehérszűr takarja s még a nagy báránygyapjas sapkája sem különb a havasi pásztorokénál. Csakhogy szép, nagyon szép, ejnye be gyönyörű! — tér észre Káruj bá egészen. mert a durva bocskorszíj olyan karcsú lábakra csavarodik, amilyeneket csak egyszer lá-

tott Káruj bá a királyi palotában egy fehér márványszobron s az arca hamvas, mint a piros barack, a szeme két nagy csillag és a szája mint a mennyország kisajtója, amin fehér angyalok kacagnak ki... Ejsze mégis álom!

— Majd elmondok mindent — hallja az asszony szép csengetyűszavát — de előbb igyál a kulacsodból, hogy megmelegedjék a mejjed!

— Nó, nem angyal még se! — nyugodott meg az öreg. — Mert az gyöngyharmatot kínálna. S akkor én a földön vagyok! — Ezzel talpra is szökkent s szótfogadva nagyot húzott a drága jó fenyővízből, amitől egyszeriben szétfutott az élet a teste minden erecskéjébe.

Most látta, hogy társai körül is idegen emberek forgolódnak. Bocskoros, szűrös, sapkás havasi pásztorok, bozontos hajú, sötétképű, de szelídszemű emberek, amilyeneket látott már egyszer-másszor maga is, juhaik után ballagva a hegytetőkön s mindíg csudálkozott rajtuk, hogy honnan kerülnek ide, hogy tudnak járni azokon a fene sziklákon, miért olyas bús a furulyájuk sírása s miért néznek örökké messzire, mintha nem találnák a hazájukat?

Később, mikor már valamennyi társával együtt ott melegedett az idegenek-rakta tűz mellett s a lovak is ledörzsölve, csöndesen röhögtek a pokrócok alatt, megköszönte szépen a furcsa emberek segítségét, akik félkörben állottak szétvetett lábakkal előttük, állukat a hosszú botokra támasztva s merengve nézték őket, mintha nem is rájuk, hanem valami messze más dologra figyelnének.

Az asszony idegen nyelven tolmácsolta szavait, mire

ők bólintottak s mormogtak valamit, amit magyarul ismételt meg az asszony:

— Azt mondják, uram, hogy a fagyott embert a kutyájuk is addig nyalogatja, amíg föl nem éled, ha csak már nem halt meg előbb.

Káruj bának, most ahogy fürkésző szemmel vizsgálta őket, hirtelen megvillant a fejében, amiről csodamód megfeledkezett. Összerántotta a szemöldökeit, felemelkedett fektéből s rászólt az asszonyra:

— Biztosan ti gyujtottátok a tüzet!... Már egy hónapja hallunk erről, hol innen, hol onnan, de nem hittük, hogy ember járhat ebben a télben azokon a csúcsokon. Hát ti voltatok!...

Az asszony nagy komolyan tagadott a fejével s megborzongott, ahogy suttogva mondta:

— Láttuk a tüzet uram, úgy kerültünk erre, hogy megláttuk... De nem mi gyujtottuk.... Sem ezt, sem azokat, amikről beszélsz... Mert azokat is láttuk... Messziről jövünk nagyon... Még az ősszel fordultunk a kúnoktól, ahová esztendeje elmult, hajtottuk le a juhokat... Ne gondold, hogy mi gyujtottuk... Ember nem gyujthat ilyen tüzeket.... Hogy lehet, hogy ti nem értettétek meg?... Hiszen nektek szól.

Káruj bá csak bámult egy hosszú percig az asszonyra... Aztán a homlokára ütött az öklével, felugrott s egészen közel hajolva hozzá, rémült-boldogan lihegte:

— Csak nem Róla beszélsz?... Honnan is tudnád te?... Mit láttatok? Beszélj!...

— Juon látta először — válaszolt az asszony. — Ez itt Juon, az emberem... — mutatott egy hatalmas termetű, vadszépségű fekete férfira, aki ott állott az idegen emberek csoportjában, mindjárt az asszony háta mögött. — Juon tud a nyelveteken... Mondd meg Juon, hogy mit láttál?

A férfi mély éneklő hangon szólalt meg:

— A Fehér Asszony gyujtotta a tüzet... Messze volt, de az én szemem meglátja a sast, amikor még csak akkora, mint a bolha a kutyám szőre között... Elhiheted, hogy a Fehér Asszony volt, domnu.

— Elhiheted, — erősítette meg az asszony — mert ahogy Juon odahívott, én is láttam. És ma mind látjuk, akik itt vagyunk. Fehér árnyék lengett ide-oda a tűz körül s a karja emelésére szökött fel a láng, mintha a melléből csapna ki. Nagy fehér szűr volt rajta s mint valami szárny lobogott körülötte. És hogy asszony volt, azt a hosszú fehér hajáról tudjuk, ami a szélben repkedett a feje körül.

A székelyek megrendülve hallgatták. A Fehér Királynőben mindenik hitt. Most már meg voltak győződve, hogy végveszedelem tör a székelységre s hazugság minden áltatás.

Csak Káruj bában mozgott még valami gyanú, hogy hátha betanult mesét mond ez az idegen asszony s élesen nézve a szeme közé, hirtelen rácsapott:

— De honnan ismered te a székelyek védőasszonyát s hol tanultad meg a nyelvünket, holott idegen vagy tőlünk s ezekhez az emberekhez tartozol?

Az asszony szeme könnyel telt meg ezekre a sza-

vakra s mélyen eltemetett vágyakozás fájdalma sírt a válaszában:

— Hiszen ezek az emberek is látták, uram... Csakhogy ők nem biztosak felőle, nem-e csak fehér füst volt, ami a tűz körül lengett? ... De Juon hiszi, mert ő az én szememmel lát...És én meg a ti szemetekkel látok, uram. Mert én szinte székely vagyok.

Káruj bá hosszasan nézegetve rázta a fejét:

— Nem vagy székely. Jól beszélsz a nyelvünkön, de nem vagy székely. Az arcod idegen... Te hozzájuk tartozol. Ha székely volnál, nem is lehetnél ezek között.

Az asszony lehúnyta a szemét s megtántorodott. Juon magához ölelte hatalmas karjával s vigasztalva dörmögött:

— Nem baj, Ágnica... Látod, ők most is a régiek.

De Ágniska erőt vett a könnyein, lenyelte őket, megkeményítve magát, fölemelte szép arcát az öreg székely zord ábrázatára s csendesen mondta:

— Mégis siettem, hogy megmentselek titeket, székely urak. Megfagyhattatok volna itt, ha én idegen vagyok... Mindegy.. Úgyis hírt adtam volna arról, amit tudunk, amit nagy messziről megismertünk, hogy legyen időtök elkészülni ... Nem nektek tartozom vele... Csak egy jó öreg székely ember lelkének, aki valaha fölszedett az útról s úgy szeretett, mint a leányát.

II.

Győzelmesen ontotta sugárzását Erdélyre az ifjú erejében tündöklő tavaszi nap. Magasan járt az ég tetején s rohanó szelek hajtották el útjából a felhőket. Sivítva feküdtek neki az égi gulyák lomha tömegeinek, melyek villogó szarvaikat emelgették s tompa morgással torlódtak egymásnak tehetetlen mérgükben. De a szelek csak vagdosták őket rikkantva, nagyokat kacagva, gúnyosan fütyörészve s nyomták-terelték maguk előtt, míg köröskörül a nagy hegyek külső lejtőin alázúdult az egész a távoli síkokra. A nap pedig sétált büszkén, tüzes szívétől lüktetett a levegő s gyönyörködött a forró izgalomban, amit odalenn ébresztett hatalmának mutogatásával. A vizek részeg őrjöngéssel rohantak le a hegyoldalokon s omlottak egymás karjaiba vad nászmuzsikával. Szűk volt nekik a völgyek ölének lakodalmas ágya, fölvetették magukat belőle az egyesülés szilaj lázában s végighemperegtek összefonódva a mezőkön, boldog lihegéssel terülve el édes kifáradásuk kéjében. Millió rügyszem bomlott csodálkozva kék eget s aranynapot tükröző meztelenségükre s végeláthatatlan erdőségek susogtak altató dalt felettük.

A nap elégedett mosolygással szemlélte teremtő művét a zenithről. Mindent látott, még a legparányibb

virágocska gyönyörtől borzongó szirmait is és gyujtogató sugárcsókokkal viszonozta a mindenünnen feléje táruló hódolatot. Csak az emberek dolgai hagyták közönyösen, mint akik kikapcsolták magukat a természet ünnepi közösségéből. Mit törődött ő a föld e hitvány férgeinek ostoba nyüzsgésével?Legfennebb megvetéssel pillantott el felettük s végezte tovább a maga örökkévaló útját, az egyetlen igazi nagy dolgot, amit nem zavarhat meg ezeknek a természetellenes, hiábavaló parányoknak értelem nélküli marakodása.

Nem csoda, ha a természet kitagadta a gyönyörű tavasz boldog életközösségéből az embert, mert az ember is megtagadta a természetet s nem volt egyetlen szem, amelyik észrevette volna az idén az örök igazat s örök szépet, a fülek süketek maradtak az élet titkait zengő himnuszokra s nem ficánkolt a szív bordákatfeszítő édes illatú párák belélekzésétől. A szemek ijesztő vésztüzeken révedeztek, a füleket a halálszekér közelgő robogása süketítette s tébolyító vérszagot szívtak be a tüdők a nyomasztó levegőből.

A nyugati vármegyék területén minden út, völgy, kijáró öntötte a magyar síkság felé a menekülők tömegeit. Most már nemcsak a hamar megriadó úri nép sietett, korai rémülettel elhordani irháját s a még annál is jobban féltett, összeharácsolt vagyont, hanem mindenrendű és rangú emberfia futásnak eredt a rém elől, ha csak tehette. Akinek volt valamilyen rokonsága túl a Dunán vagy fenn az északi felvidéken, összekapdosva, amit lehetett, vitte családját, marháit a vész elől. Ki szekéren, ki lovon, ki csak gyalogosan, hátára kötött ba-

tyuval indult világgá. Akinek pedig nem volt hova mennie odakünn, futott a királyi várak falai mögé, éktelen dühére az ispánoknak és várbeli vitézeknek, akik a tatárnál is jobban féltek ettől a maguk véréből való sáskarajtól, amelyik hamarosan kifogja enni mindenüket s éhséget, nyavalyát, rémületet, piszkot s büdösséget zsúfol össze, semmit se segítve, ellenben megakadályozva a védelem munkáját. De mi is volt ez a nyolc váracska annyi eszét-vesztett jajveszékelő számára!... Megteltek hamarosan, minden tiltakozás és durva visszautasítás dacára s a zárt kapuk és meredező falak körül széles gyűrűben hullámzott a kintrekedt ordítozó, rimánkodó sokaság. Amikor aztán látták, hogy a vár irgalmatlanul zárva marad előttük, lassanként csoportokba verődve elszéledeztek, rejtekhelyet keresni erdők zugaiban, barlangokban és menedékköveken. Most bőgtek, jajveszékeltek dühükben és keserűségükben, nem tudva még, hogy a jobb részt választották.

A Gyulafehérvár felé vivő hadi utakon pedig az ispánok robogtak a vajdához, maguk után vezetve a várkatonaság válogatott csapatait s a megyék körül felkelt szabadokat.

Míg a Marostól nyugatra ez a népvándorlás zajlott, Kelet felé egy másik ellentétes irányú költözködés húzódott fel a Küküllők s az Olt völgyeiben a Hargita felé. De ennek egészen más jellege volt. Nem a fejvesztett menekülésé s nem is a katonai hadbavonulásé. A székely szállások népe vonult ott, öregjeinek vezetése alatt, csendben, rendben; asszonyokkal, gyermekekkel, holmival rakott szekerek sorai s falunként összeterelt állatcsordák.

Mióta a hadnagyok visszatértek onnan, ahová Káruj bá vitte őket és saját szemeikkel ismerték meg a csodálatos várakat, amiket maga a Teremtő alkotott a székelynek áldott hegyek s erdők karjaiban, gyorsan s egyöntetűen ment végbe az egész. A katonanép fegyelméhez szokott törzs a maga ösztönné vált engedelmességével értette meg vezetőinek bölcs akaratát s félreállt a vihar útjából, hogy megmentse jövendőjét. Mire a hó elment, az utolsó szállás-falu népe is eltűnt a titokzatos barlangkapuk mélyén át, oda, ahová nem vezet semmiféle út ellenséges sereg számára s csak a Halál kietlen csendjét színlelik a magasba tornyosodó kopár sziklafalak minden idegennek. És ha talán meg is próbálná valami eszement, hogy élet után kopogtasson ezeken a sziklafalakon, százszoros erővel se juthatna belül soha, sérthetetlen, megközelíthetetlen védők biztos nyilaitól, alázúduló szikladarabok görgetegétől.

Csak az az egy kérdés maradt még nyitva, hogy amiért Káruj bá mindezt kieszelte s megtalálta, akinek életéért az egész székelység életének megmentője lett, a király, a székelyek királya eljön-e?

*

— Én vagyok a király!... — dörrent rájuk Pósa vajda, mikor a Fehérvárra gyüjtött magyar, székely és szász tanácsban kijelentették, hogy ha a király közibük jön, megvédelmezik őt is, az országot is.

A magyarok teleszájjal kacagtak, a szászok sunyin vigyorogtak, Bagomér ispán sötét lilaszínű lett s majd

megfulladt nevettében, csak a vajda ütött öklével az asztalra s förmedt rájuk vasvillaszemekkel:

— Nem azért vagyunk itt, hogy rossz tréfákat faragjunk. Tudjátok a kötést, székely hadnagyok. A ti dolgotok a kapu védelme. Szász uraimék a király parancsából saját falaikat tartoznak védelmezni. Az ispán úr ezúttal velem jő s együtt megyünk a vári népekkel s a felkelt szabadokkal a Barca-síkra, főseregnek... A király úrral meg ne törődjenek kigyelmetek. Ő is elvégzi a maga dolgát odaát. Ha meg kibúvónak találtátok ki, majd számoltok érte a had után. Nem tanácsolnám senki fiának, hogy megpróbálja kihúzni nyakát a járomból!

— Mi nem tréfálunk — vágott vissza Káruj bá s még a bajusza is dühösen táncolt. — Az egész székely nemzet idevárja a király urat. Mert hogy is állhatna meg azon a nagy lapos fődön, ekkora vihar előtt? Mi tudjuk, amit tudunk, nagyuram... Nem vót ekkora vihar keredőben Áttila óta. Mi megvédjük őt s akárkit, aki hallgat a szónkra. De ha nem ismert föl minket s megvet, miféle kötés tart hozzá s micsodás számadással tartozik neki a szabad székely nemzet?

Hadnagytársai minden szavára helyeslőleg vágtak a fejükkel s a képükön olyan makacs meggyőződés sötétlett, hogy a magyarok és a szászok kénytelenek voltak megérteni ennek a bolond népnek félig gyermeki s félig démoni kiszámíthatatlanságát. Akár éretlen tréfa, akár veszekedett fölfuvalkodottság, de az az egy bizonyos, hogy ezek a ravasz fickók nem akarnak harcolni valamiért. A kacagásból csend, a csendből méltatlankodó zúgás, a zúgásból szenvedélyes kifakadások lettek s mindenkinek

jutott eszébe valami, amit a székelyek fejéhez vagdosson, sokszor kimutatott megbízhatatlanságuk bizonyítékaként.

— Nekünk a mi királyunk fontos, meg a mi népünk egyedül — vágta a szemük közé Káruj bá. A mü apáink s öreg apáink réges-rég itthon voltak ezen a földön, mikor a magyariak ide búttak a szomszédunkba s nálunk minden pendelyes kölyök tudja, hogy két egyenlő között lett a kötés, egyenlő akaratból s nem a hódító jussán... Védjék meg a magyari urak a magukét, ha tudják s bízzák csak ránk azt, ami a miénk... Szász uraimék pedig meg se nyikkanjanak itt, mert a nagyapám még azt se tudta, hogy a világon vannak. Nekünk csak a mi királyunk parancsol egyedül, a tulajdon szájával!

— A király beszél itt!... — csattant fel a vajda, túlkiáltva a magyarok s szászok lármáját. — Ide hallgass, ember!... A király úr parancsolta nekem, minden országnagyok füle hallatára, mondván: „A vajda úr azonnal induljon Erdélybe. Köszöntöm hűséges székelyeimet a tulajdon szájammal. Úgy tekintsék uraságodat, mintha én magam volnék ott személyében.“ Hallottátok ezt?

Mindenki elnémult s a székelyek megroskadtak a királyi szó súlya alatt. Hűséges székelyeimet! — csengett a fülükben. És úgy tekintsék a vajdát, mintha ő maga, a király volna. Annak szájával beszél!

— Ezt izente?... — hebegte Káruj bá, összehúzott szemmel kémlelve a vajda szemébe.

— Ezt — válaszolt a vajda kurtán. — S amit parancsolok, azt ő parancsolja!... Induljatok az Ojtuzi kapuhoz!

Sok mérföldön át vágtattak hazafelé egyetlen szó nélkül a székelyek. Csak belül tépdesték magukat s küzködtek a fejükben kavargó gondolatokkal. Káruj bá nem látott, nem hallott semmit, fekete köd ült a szeme előtt s mintha ólmot öntöttek volna a fülébe. A vajda szavai egyszerűen letaglózták, mint valami vágóhídra vitt marhát, amelyik maga csodálkozik a legjobban, hogy hova került. Hát hiszen nagyon is hihető mindez. Mi az ördögért is jött volna ide a király, az Isten háta mögé, ebbe a szurdékba, mikor van vajdája, ispánja s egy maroknyi székely barma, amelyiket nélküle is ki lehet hopsálni! Székely mese, székely álom, olyan, mint zsengeeszű gyerekek királyosdi játéka... Kacagtak rajta a magyariak s még a szász rókák hegyes orra alatt is kárörvendő vigyorgás szemtelenkedett... Hü, teremtő Atyám, mekkora csúfság öreg fejemen!... Beléndeket evett a vén bolond! — ezt fogja gajdolni a sarkában még a pucérhasú kölyök is... És mégis iszonyú hihetetlenség!... Az Isten nem teremthet ok nélkül egy egész népnek való rejtekvárat s nem csinálhat a tulajdon kezével minden palotáknál százszor szebb csudakastélyt csupa szivárványkőből, ha nem szánta valakinek s nem vezette volna szegény öreg lábait mind e csodáknak megtalálására, ha nem ez lenne örök akaratja! És ugyan honnan keltek volna ezek a csuda gondolatok, amik csak úgy kinyíltak benne, mint Isten ama más csodái, a virágok, a puszta földből? Dehogy is találta ki őket! Csak rossz szerszám volt az Úr Isten kezében, aki nem olyan gőgös, mint a földi király s megelégszik egy öreg székellyel is, hogy végbevigye vele, amit akar.

Egy hágó tetején vette észre, hogy messzi előre nyargalt társaitól, akik megfáradva a hosszú nyargalásban, lépést jöttek fölfelé az emelkedőn. Megállott s bevárta, amíg utolérték s mikor mellette voltak, most először pillantott körül rajtuk, mióta elindultak.

A székelyek arca nem volt se gúnyos, se kárörvendő, se neheztelő, ahogy visszanéztek rá. Inkább elégedettek, megnyugodottak voltak.

Káruj bá ismét előre nézett s hosszan szemlélte az utat, mely amott lenn a hágó lábán túl ágazott kétfelé, Udvarhelynek s Barótnak.

— Ott elválunk — mutatott arra bütykös ujjával. — Én többet nem megyek haza!

— S miért nem?... — hüledeztek az emberek.

— Megcsaltalak titeket s mind a székelységet. De világcsúfja nem leszek.

— Már hogy csalt volna meg kigyelmed?... — szólalt föl egyikük. — Sőt inkább az imént egyeztünk meg, hogy miféle nagy embere a székelységnek. 'Sze értjük mi, Káruj bá!

— Mi az istennyilát? — bámult reájuk az öreg.

— Jó, jó. Kellett a népnek. Igaza vót. Ha nagy okosan szét nem eregeti köztük azt a királymesét, fel nem terelhetjük a hegyekbe őket olyan szépen, egyszeribe. Mer gyerek a nép, oszt a mese jobban húzza, mint a tulajdon haszna. Nagy bölcs kigyelmed, Káruj bá!

Mind helyeselték, hogy szent igaz.

— Hát ti is?... — hüledezett Káruj bá s egy kicsit hunyorgatott is a szemeivel kémlelve, vajjon nem csúfolkodnak-e? De nem azok, egy se. — Most osztán igazán

gyermekek!... — gondolta az öreg. Az igazat tartják mesének s a maguk csinálta mesében hisznek egyedül. Hát hiszen, mondta csendesen, az jó volt, annak a menedékvárnak megtalálása... Legalább nyugodtan verekedhetik minden székely, hogy a háza népe biztonságban van.

— Már amelyik — mordult föl az egyik hadnagy.

— Hogy-hogy? — kérdezte Káruj bá.

— Hát úgy, hogy azt is megbeszéltük az imént, hogy a kigyelmed bölcsesége már sok is egy embernek. Hogy is tudta úgy kitalálni s a szemibe mondani a vajdának az igazat? Mi fenéért mennénk mi a kapuhoz?... Majd védekezünk odafönn, ha megmernének támadni.

— Ez az — vidámultak köröskörül a hadnagyok.

De Káruj bának félelmeteset villant a szeme, amikor válaszolt:

— Nem hallottátok, amit a királyunk üzen? Nó, még csak az kéne, hogy gyáván megbujjatok az asszonyok szoknyája alatt! Miféle disznóság ez? Hogy fogtok megállani a király orcája előtt?

— Akkor látjuk mi azt, mikor a hátunk közepit! — legyintett valaki kicsinylően.

— Nem szégyeled magad? — korholta Káruj bá. — Csaba királyfit nyolcszáz esztendeje várjuk s megbecsültük magunkat, hogy meg ne pirongasson, ha eljön... S most, hogy kicsit késik a király, már arcátlankodtok... Jobban hiszem, mint valaha, hogy egyszer csak betoppan... Nem is tarthatja magát odakinn, már csak azért is. És ugyan honnan tudjátok ti, hogy nem-e éppen ő Csaba királyfi, aki most próbára tesz titeket? Hát volt valaha ilyen király? S hol a szemetek, hogy nem láttátok

meg rajta az Isten jegyét, abban a táltosujjában? . . . Én kezdettől gyanítottam az igazat s meglássátok, hogy a Téjúton fog nagyhamar itt teremni! . . . Aki hát ember közületek, mind ott lesz a kapunál, harmadnapra!

Végigmérte őket bozontos szemöldökei alól kigyúló parázsszemekkel, aztán sarkantyúba kapta lovát s levágtatott a lejtőn, vissza se nézve többet. Az udvarhelyi elágazásnál kiáltott még valamit vissza s eltűnt a szemük elől a baróti út porfelhőjében.

*

S most itt vannak az Ojtuzi torok nyílásában. Nem mind, a világért sem. Sándi például tiszteltette Kárujbát s azt izente egyikük által, hogy nem hagyhatja védtelenül fiatal feleségét s tehetetlen porontyait. De a régi bajtársak legjava mégis csak eljött vejeivel, legényfiaival, megmenteni a székely becsületet. Néhány százan táboroznak a szoros előtt, be-be nyargalva a patak mentén s kémlelve, hogy jön-e az ellenség? Most már nem is gondolnak arra, hogy föltartóztathatják a betörő hadat, de mégsem akarják ingyen kinyitni neki a kaput. Egy táncot csak eljárnak majd vele, aztán aki marad, rohanjon a vajda seregéhez, hírülvinni, hogy a székelyek teljesítették a király parancsát s most lássa a többit.

Szombat este volt, húsvét vasárnapjának előestéje. Nagy vigasztalás lesz a feltámadott Jézus nevével menni a halál elé.

Úgy látszik, rajtuk kívül mások is örömüket lelik ebben, mert a szent nap hajnalának derengésében külö-

nös kis hadacska ereszkedett le hozzájuk a sziklás hegyoldalon.

Káruj bá már messziről megismerte azt az asszonyt, aki ott fenn a Tolvajoson visszahívta a fagyos halál karjaiból s meg az emberét is, Juont, aki mellette lépegetett a havasi pásztorok hosszú sora előtt, amint egymás után szökdeltek lefelé a sziklákon.

De most Ágniska is olyan volt, mint egy férfi, hosszúnyelű fadöntő fejszét tartott a vállára vetve, akárcsak a többiek s valamennyiüknek ez volt az egyetlen fegyverük.

A székelyek szájtátva csodálták ezt a nem várt segélycsapatot, de leginkább Káruj bá, aki nem tudott szóhoz jutni a meglepetéstől.

Ágniska egyenesen eléje vezette a pásztorokat, köszönt s mintha csak a tegnap váltak volna el egymástól, ott kezdte, ahol abbahagyta volt:

— Az én öreg székely apám kedvéért vagyok itt, vezér úr. Készüljetek, az ellenség beérkezett a szorosba.

Körülnézett s nagy komolyan csillogó szemekkel tette hozzá:

— Ti úgy-e meg akartok halni a hazátokért?

Az öreg székely még mindíg nem szólt egy szót sem, csak csodálkozott némán az asszonyra s keményen bólintott a fejével.

— Nekünk még nem hazánk ez a föld — suttogta Ágniska. — De szeretnők, hogy a gyermekeinknek már az legyen. Meg akarjuk nekik vásárolni.

Erre aztán Káruj bából is kiszakadt a szó:

— Te asszony... Akárki vagy is, minden székely

asszony s leány irígyelhet!... Hát csakugyan velünk akartok maradni?

Ágniska csak némán bólintott, de megtelt a szeme könnyel örömében, az öreg székely dícséretére.

Aztán nem volt több idő az érzelgésre. A pásztorok csodálatosan éles hallása már kivette a távoli robajt. S izgatottan mutogattak a szoros torka felé.

— Jertek, — mondta Ágniska Káruj bának — megmutatjuk nektek a helyet, ahol drágán kell minden lépést megfizetnie annak, aki be akar törni.

A pásztorok csapata ment elől s noha csak gyalog voltak, olyan fürgén szedték a lábukat, hogy a székely lovascsapat trappban haladhatott utánuk. Az a csodálatos asszony ment mindenütt legelől, könnyedén szökellve az út fölé hajló sziklákon, mint a zerge. Káruj bá nem győzte róla levenni a szemét s maga csodálkozott a legjobban, hogy ilyen nagy hirtelen úgy beleült a szívébe Ágniska, mintha édes leánya volna.

— S miért ne?... — gondolta elmelegedő szívvel. — Senki se állt úgy mellém a halál előtt, mint ez, kétszer is... S milyen csoda, hogy odadobja azt a szép fiatal életét, hogy hazát vásároljon rajta az övéinek!... S mi itt hasonlóképpen, a népünk becsületéért s jövőjéért!...

Egyszerre látta, hogy mit akarnak csinálni a pásztorok. A szoros hirtelen kitárult a jó kis rohanásnyi völgyet öleltek körül az egymásra tornyosuló meredek sziklafalak s túl megint hirtelen összekanyarodtak sötét keskeny folyosóba szorítva a zúgó patakot. Ott a baloldali szikla csaknem egészen áthajolt a túlsó félen kiugró szirthez, mintegy kaput formálva a szűk, magas nyílás fölött.

Kétfelől a sziklapárkányon ledöntött s ágaiktól megtisztított hatalmas törzsek odagördítve, amiket ezek az emberek vágtak ki s halmoztak föl nagy szikladarabokkal együtt. Már szökdeltek is föl jobbról-balról a sziklákon, kúsztak csodálatos ügyességgel s percek alatt megszállották odafönn hosszú rajvonalakban a halálfolyosó párkányait.

Onnan integettek nagy sapkáikat lengetve a székelyek felé, akik sörényes lándzsáikkal válaszoltak s Káruj bá vezényszavára kétsoros karéjba helyezkedtek a völgy túlsó bejárója előtt, szemben a kapuval, ahonnan az ellenséget várták.

Szép felhőtelen égen reszketnek az örömmondó húsvétvasárnapi csillagok s a Tejút végtelen íve észrevétlen lassú ereszkedéssel hajlik alá az Ojtuzi szorosba. Tajtékozva rohant ki a sötét hegyipatak a sziklakapun s habjain vörösen csillant meg a szikrázó csillagsugár. A víz fölszabadulva zuhog szét a völgyecskén, újjongva győzelme felett, hogy áttörhette magát azon az érthetetlenül eléje került torlaszon, odabenn. Egymásra zuhant fenyőboronák s lezúdított sziklatömbök halmazán kellett átviaskodnia magát s valami egyeben is, fatörzsek s kövek közé lapított véres hústömegen, vonagló lovak s emberek, bezúzott pajzsok s összetört fegyverek tömkelegén. De kitépett közülök egynéhányat s a hátára kapva, kalimpálva veti ki a szirtkapun a püffedt, sárgaarcú, zúzotttagú hullákat, haragosan paskolva oda a sziklákhoz. A mezőn megcsendesedett, kibékülve cirógatja s emelgeti a szerteszét heverő székely vitézek holttesteit s összetereli őket testvéri pihenésre nagyhajú, feketeképű, holtukban

is hosszúnyelű véres fejszéket szorongató jámbor pásztor-emberek tetemével. Amott a menedékes sziklahát alatt már csak halk loccsonással ütődik egyszer-egyszer a kövek lábához s aztán tiszteletteljes csendben visszahúzódik egészen a maga régi medrébe. Hirtelen rohanásba kezd s csattogva viszi a Fekete-ügynek a csodálatos látvány hírét, hogy az tovább adja az Oltnak és meghallják az erdők is és eljusson föl, föl a Hargitáig, behatoljon a rejtett barlangutakon s dicső titkokat énekeljen a székelyek szívébe.

A Tejút vége odahajolt szépen az alá a sziklahát alá, ahol halott lovak, daliák halma fölött s körös-körül fekvő fejszés emberek közepette csillagfényben tündöklött három halott arc. Egy öreg vitézé, aki hanyattfeküdt s megtört szemei fölcsudálkoztak a mennyei fénybe. Egy fiatal asszonyé, akinek a feje az öreg harcos mellén pihent. S egy amolyan hegyi pásztoré, akinek keze összekulcsolódott az asszonyéval.

És a király, miközben csillagok ugrottak szét a lova patkói alól, végeláthatatlan sereg élén vágtatott le hozzájuk a magasból s megállt előttük, elismerő mosollyal bólintva. Ők meg egyszerre fölpattantak fektükből s az öreg átölelve két karjával ama két fiatalt, illendőkép meghajolt velük s tisztelettel jelentette:

— Elvégeztük becsülettel, Uram Király!

*

Bagomér ispán toronyiránt vágtatott Küküllővár felé. Néhány tépett, véresfejű legény körülötte s még egy-két vezeték. Sikerült ugyan a legényének valami tíz

paripát is utána menteni, de a jó Bagomér ispánt ló nem bírta egyvégtében két óránál tovább, mindenik kidöglött alóla. Iszonyat még ránézni is erre a fujtató hústoronyra. Nem is lilaszínű már az orcája, hanem fekete, kidülledt szemei vérben forognak. Hol a sisakja? Az ördög tudja! A haja egy része össze-vissza röpköd a feje körül, a más része aludtvérben tapad behasított koponyájára. A gyeplő szabadon csapkod a ló nyaka körül, az óriás tört pallos csonkját szorongatja jobbjában s bal öklének buzogányával veszettül verdesi a roskadozó ló fejét. Szüntelenül döfölő sarkantyúi alól vércsíkok szakadnak az állat hörögve vonagló oldalából.

Pósa vajda már sokkal jobb helyzetben van. Nem kell ilyen veszekedett módon nyargalnia, alszik szépen, felnyársalt lova tomporán nyugtatva fejét, ott az Olt könyöke mellett, a Barcasági mezőn. Talán csak azt az egy kifogást tehetné, hogy mégis igen nyomja a mellét az a fene tatár ló, amelyik gazdástól fekszik felette. Viszont az sem tehet róla, mert a vajda pallosa kijött a hátán s így került abba az udvariatlan helyzetbe, hogy a melle a Pósa úr jobb öklére nehezedik, vagyis inkább a pallos markolatára, amit az ökle szorongat. A vajdának kicsit nyitva is van a szája, hogy megmondja a magáét, de nem lehet, minthogy tele van vérrel, aminek a fölöslege csendesen kígyózik alá a szája szélén. Egyébként nincs rossz társaságban, csupa ispán meg királyi vitéz, aztán jó csomó szabad magyar úr környezi mindenfelől és soha olyan engedelmesen nem hallgattak, mint most. Még az ellen sem titltakoznak, hogy mindenféle ronda idegenfajta népség fekszik keresztül-kasul, hol alattuk.

hol rajtuk, aféle behódolt szolgafajták, akiket maga előtt zúdított rájuk a nagy sárga lovas. Itt-ott azért van eféle is, megismerni a fekete páncéláról meg a széles, sárga képéről, nó meg arról is, hogy a sok tátottszájú halott között egyedül ezeknek az ördögöknek van most is összeszorítva a foguk s ahogy nagy kegyetlen szájuk fölhúzódik kissé, mintha gőgösen vigyorognának.

A varjak végeláthatatlan felhői csapnak le károgva a mezőre.

Bagomér ispán megint nyargal, hegyen-völgyön át, a Meszeskapu felé. Most immár Küküllővára van a háta mögött, ahonnan Isten csodájára rángatták ki a legényei, mikor már minden égett s maga se tudja, hogy jutottak vele az erdőbe azon a vonító kutyafalkán keresztül. Ő nem is látott egyebet, mint egy véres függönyt s csak vágott, vágott jobbra-balra, ahogy az Isten engedte s bömbölt tüdeje szakadtából. Biz ott sok falu népe öntözte vérével a lángokat, de ki nem olthatta volna még a tenger se. Ember nem hinné, hogy ez az erős vár milyen semmiség volt ennek a pokolfajzatnak. Nagy cserépgömbök röpültek át a falakon s pukkantak szét, rémítő füstöt-tüzet okádva a házak tetején s egyszeriben lángolt minden körös-körül. Tán nem is jutott eszébe a védelem senkinek, katonák s parasztok, asszonyok s gyermekek taposták egymást, ide-oda nyargalva őrülten a jégesőként zuhogó nyilak gyilkos záporában. A kapukat szinte észrevétlen döntötték be s aztán csak fáradhatatlan, ütemre csapkodó kardok erdője nyomult előre, előre, amíg volt mit szabdalni...

Gyulafehérvár. Bogutáj lóháton áll a gyönyörű szé-

kesegyház kormos falai előtt. Néha még most is fekete füst liheg ki az üres ablakok nyílásain s a beszakadt tető, egy-egy késő roppanással, szikraesőt lövell az égre. Iszonyú bűz terjeng a levegőben, égett hús és rongy émelyítő gőzölgése. A mongol vezér néha köp egyet maga elé, de különben mozdulatlan kőarccal szemléli a halombahordott fegyverek, köntösök, drágaságok, lószerszámok, edények egyre emelkedő dombját, amit mindenfelől hurcolnak oda a zsákmányoló katonák. Béla király egykori palotájának ablakán asszonyi holttest lóg ki a derekától, hanyattvágódva a párkányon s hosszan lengő fekete hajából nagy cseppekben hull a vér s csattanva pottyan a kövezetre. Feketesisakos sárga fej hajlik feléje s nagykörmű ujjak tépdesik, messzire kinyúlva, a nyakában csüngő aranyláncot.

Ez a robaj most az altemplom boltozatának beszakadását jelenti. Már csak egy szétlapított bronzlemez az, ami valaha rejtelmes koporsó volt, melynek titkába remegve néztek egykor Béla király szemei...

Az ott a Kerci monostor volt, messzeföldön híres erődített klastroma a tudós barátoknak. De most már csak korom, hamu s vérrel festett kövek halmaza...

Az a nagy vörösség dél felől, az Szeben lángolása s Bedzsák hadai őrjöngve taposnak a bedöntött palánkokon s a külső város házainak üszkein, újra és újra visszatorlódva s megint nekifutva a vár falainak, ahonnan hajítódárdák, kövek, forró szurok s koppasztóvíz zuhog közéjük fáradhatatlanul. Az óvatos szász vizes bőröket terített a háztetőkre, amelyek csak füstölögnek a pukkanó cserépbombák nyomán, de lángot nem fognak s ami az utcákra

vagy a piacra esik, azt elszántan borítják le vizes pokrócokkal még az asszonyok és gyermekek is. Azért sok a halott, mert a tatár nyíl rettenetesen talál s hullahegyen, rőzsesáncon át a fal pereméig nyomuló iszonyú rohamot csak sok vérrel lehet visszalökni...

Vizakna. Bogutáj s Bedzsák seregei egyesülnek a helység romjai s kiölt lakóinak teteme felett. Aztán zúg tovább az egyesült fergeteg le a Maros völgyén, a magyar síkság felé.

Valahol a Meszes hágója felé a rodnai ispán, Arisztáld úr nyomul hatszáz német páncélosának élén, Kádán serege előtt. Utóvégre neki nem igazi hazája ez a föld s a mongol megkímélte Rodna lakóit, amiért önként csatlakozott hozzá páncélosaival és vállalkozott, hogy utat mutat neki Várad felé. Hiszen meg is próbálta védeni a borgói gyepüt s úgy tett az ellenség, mintha megfutott volna s felhagyna a betörés szándékával. Ki az ördög hitte volna, hogy úttalan rengetegeken keresztül megkerülheti a szorost s három nap mulva csak ott áll gyűrűben a város körül, mikor legjavában mulattak vagy pihentek a katonák, a győzelem örömében.

Beszterce. Kolozsvár. Gyalu. Zilah. Tasnád. Sárvármonostor... Egyik se hitte volna, még csak nem is álmodta, hogy ilyen hirtelenséggel szakad nyakába a zivatar. Még csak elmélkedni kezdtek az erősítés munkáján s veszekedtek a mindenfelől odafutó menekülőkkel. Kádán aztán mindenütt összebékítette őket s most már nagy csendben vannak. Nem kell félniök a kiéheztetéstől. Saját sercegő zsírjukban sültek meg szépen s estek össze finom, puha hamuvá... s táncol velük a szél Erdély felett.

MÁSODIK FEJEZET

I.

A rákosmezei diadalmas csata óta egyetlen győzelmı mámorban olvadt össze a magyar sereg. Vége, úgy látszik, minden vitának, széthúzásnak, haragnak. Most már megfogható valósággá lett az ellenség, nemcsak amolyan ide-oda csapkodó portyák, hanem deréksereg és az első ütközet tüze, mint annyiszor a multban, ismét kilobbantotta a magyar szívből az ősi nemes természet lángját: most már mindenki egy a szent haza földjét tipró ellenség megsemmisítésének forró vágyában. És ami mindenek felett fontos: önmagát, a maga erejét, a saját elégséges voltát érezte át győzelmének mámorában a magyar. Az azonnali támadás szükségességét eleitől fogva toporzékolva hirdető fanatikus ellenzék úszott az önigazság dagadó hullámain. Íme, csak a kún csordát kellett lerázni s rögtön visszanyerte a nemzet a saját magába vetett hitét. És ez a tudat már maga a győzelem lenne akkor is, ha az első komoly összecsapás nem is bizonyította volna be a magyar sereg fölényes erejét. Megalázó, megnyomorító lidércnyomás fordult le a mellükről, hogy végre senkire se kell számítani és támaszkodni: csak maga a magyar feszítheti oda ezt a mellet a veszélynek!

Íme, mihelyt emberül és magyarul nekivágtak, a rémhírekben ördöghaddá fölfújt ázsiai rabló azonnal

megfutamodott s hanyatthomlok rohant kifelé az országból. Mint az áradat, hömpölygött Borsodon, Hevesen át az üldöző magyar sereg a menekülő mongol had után. Közben pedig nőtt, nőtt folytonosan, ahogy, mint a patakok a folyóba, majd itt, majd ott szakadt bele egy-egy Pest felé igyekező csapat, főpapok, főurak és ispánok lengő zászlói alatt.

Minden, minden megváltozott. Mintha maga a magyar föld érezte volna meg a nagy fordulást: csakúgy ontotta völgyeiből, rónáiról a harcba siető osztagokat. Nekihevült a természet is, ragyogó meleg tavaszi nap sugárzott alá a felhőtlen égről s füvek, lombok zöldjébe borult az egész útvonal. A hegyvidék koszorúja alatt a Tiszának ívelő hadi úton, mérföldek során végig, csillogó-dübörgő hadak nyomultak előre, hosszú soraitól követve málhás lovaknak s csikorgó sátoros szekereknek.

És a sereg ragadta, sodorta magával a királyt . . . A királyt, aki csak védekezni akart, aki minden támadásnak makacs ellenzője volt, nem bízott saját nemzete erejében s gyűlöletes kúnjaival akarta megvédeni az országot, mintha a magyar már nem is tudna kardot vonni földje, családja, élete oltalmára.

Most láthatja, hogy mitől rémült meg annyira. Azaz, hogy már nem is láthatja, mert a menekülő olyan eszeveszett gyorsasággal hordja kifelé az irháját, hogy reggeltől alkonyatig nyargalhatnak utána, míg a látóhatáron megpillanthatják néha fölvert porát. Mindent elsepró, ellenállhatatlan erő dörög körülötte . . . Talán rájött már, hogy milyen nevetséges és fölháborító volt a gyáva kishitűsége, amivel képes volt elnézni, hogy a rabló ott

szemtelenkedjék az orra előtt, Pest palánkjai körül s szemeláttára égesse porrá s gyilkolja le Vácot.

Olykor, tetőtlen, kormosfalú tornyok s még füstölgő házacskák romjai közt vezet át az út, elpusztított kis falukon keresztül. Az erdők közül ordítozó parasztok tódulnak a had elé. De most már örömükben üvöltöznek, hogy a gaz csorda sarkában láthatják a bosszuló sereget. Ilyenkor csordultig telik vérre szomjas dühvel a katonák szíve s kopjáikat rázva vágtatnak tova, újult erővel.

Ugron érsek, az egész sereg ünnepelt hős vezére, csupa bizakodás és lángolás. Mindegyre a testőrséghez vágtat s mámorosan kiáltja a királynak:

— Látod, Uram? Meg nem állhat ez előtt a sereg előtt, maga a pokol sem!

Kálmán herceg meg Jakab a templomosok vezére, Ugron után a legtüzesebbek s tele vannak örömmel, mintha már a döntő csatából jönnének vissza, győzelmesen.

De általában vidám s kérkedő mindenki. Hogyne, mikor már csak üldözni kell ezt a fene sárkányt. Tudták ők, hogy a „kúnfajta“ megijed, mihelyt igazi hadat lát. Ki sajnálja, ki gúnyolja a királyt, de abban mind egyet értenek, hogy nem igazi katona s ha az egyik csak túlságos óvatosságról beszél, mikor a másik gyávaságról dörmög, abban nincs köztük különbség, hogy egyformán elítélik mindazt, ami eddig történt.

Maga a király csak távolbanéző szemekkel bólint, mikor Ugron lelkendezik neki. De szava nincs. Mióta Kötönnyel olyan gyalázatosan végeztek, a királyba belefagyott a szó. Mit csinált akkor egy egész napon át egyedül,

bezárkózva, étel-ital nélkül — amint suttogják — nem tudja senki. De mikor aztán a vezéreket hivatta, csak látták, hogy egészen megváltozott.

— Kénytelen vagyok engedni az akaratotoknak — mondta fagyosan. — Mától fogva mindenért te felelsz Ugron érsek, ami történik.

— Mindnyájan felelünk!... — kiáltották a vezéri emberek. — Felel az egész nemzet, Uram Király!...

Ő csak rábólintott s aztán annyit mondott még:

— Teljesedjék a nemzet akarata.

Ugron habozás nélkül fogta markába az odavetett gyeplőt s azonnal menetbe állította a hadat. Ekkor történt, hogy a büntetlenül maradt próbálgatásokon vérszemet kapott mongol sereg Sejbán vezérlete alatt előre nyomult Pest felé. Mihelyest erről Ugron hírt kapott, a már fölkészült csapatokkal bátran eléjük rohant s megütközött velük a Rákos mezején. Mióta vártak már erre az alkalomra a magyarok! Végre nekimehettek, senki se fogta meg a kardjukat s vágták, taposták vad gyönyörűséggel, amíg csak bírta az erejük. A bolondóci Apafi Mihály, Lőrinc és Sándor nagybátyja, kilenc sebet kapott, de még akkor is vagdalkozott, mikor kötözték, mert nem bírt a karja megállani. A mongol aztán, ahogy új és új csapatok zúdultak elő a táborból, halottat, sebesültet otthagyva, megfutott, mindent elhányva, ami nehezítette volna a menekülését. Még sötét éjszaka is halommal hordták haza a vitézek a zsákmányul ejtett zászlókat, fegyvereket, ruhákat, ékességeket s az elfogott gazdátlan lovakat.

Ugron, Kálmán s mellettük valamennyi vezér rohan-

tak fel a királyhoz a döntő győzelem hírével. Meg voltak győződve ebben a lángolásban, hogy több igazi mongol sereg nincs is, a főerőt törték össze. Most csak azt kívánták, hogy végezzék be egészen ezt az alapos munkát s ha már összegyűlt ez a nagy tábor, legalább nyargalhasson egyet, hiszen sok csapat nem is juthatott hozzá, hogy kihúzza a kardját. Arra kérték a királyt, hogy most már jöjjön velük ő is, vegye ki részét az üldözés dicsőségéből s kergesse át hadai élén az ellenséget az országgyepükön.

— Meglásd, Uram Király, — lelkesedett Ugron, — hogyha csak egyszer ott látnak a seregben, amint utána nyomulsz az inaló csikaszoknak, minden magyar testestől-lelkestől a tiéd lesz, örökre!

A király arcán szomorú mosoly tűnt föl s minden ellenkezés nélkül, egyszerűen mondta:

— Ha úgy akarjátok, induljunk reggel.

Akkor sem változott meg egykedvű szomorúsága, mikor e szavakra az érsek és az urak dörgő éljenzésben törtek ki s mindent elfeledve, térdet hajtottak előtte, két kezükkel nyujtva feléje meztelen kardjaikat, a halálig való hűség és szeretet jeleként.

De mihelyt elmentek, a király azonnal asszonyához s leányához sietett:

— Tüstént készüljetek, lelkeim. Hajnalban indulnotok kell Istvánkával s a kisleánnyal Esztergomba s onnan a leányokkal együtt tovább a határ felé. Nem! — kiáltotta, megállítva minden kérdezősködést — erről nincs mit beszélnünk többet. Meneküljetek azonnal! ... Amit csak lehet, rakass szekerekre, Máriám s menjetek minél messzibb innen ... Báncza kancellár és Mihály udvarmes-

ter már készen állanak, hogy végig mellettetek maradva, mindenben segítsenek rajtatok. Simon ispán adjon fegyvert mellétek s menjetek, menjetek!...

— De miért?... — akarta mondani Mária, akit egészen megzavart a királynak ez a hirtelen jött ideges sürgetése. Ahogy azonban ránézett, benne fagyott a kérdés s fölnyögött: — És te?

— Megyek a sereggel. Ők azt hiszik, döntő csatát nyertek s most csak az üldözés van hátra... Megyek velük, Mária!... Én nem tudok, nem akarok most többet mondani... De úgy fogadj szót nekem, mintha utoljára látnál. Istvánkáért, Mária!...

A királyné nem ellenkezett többet. Akármit gondolt is, némán fejet hajtott s hozzálátott a készülődéshez.

A király Margitka kérésére megengedte, hogy Vilmos följöhessen s velük tölthesse az éjszakát az indulásig. A fiatalok csak ültek egész éjjel egymás mellett, alig-alig szólva, csak összekapcsolódott kezeik beszéltek helyettük. A királyné néha nagyot sóhajtva nézett reájuk s nem zavarta ezt a néma búcsúzkodást.

Aztán elváltak s a király viteti magát előre a sereg lendületével és néha az az érzése van, hogy fogoly. Nem ellenkezik többé, de nem is olvad bele az általános lelkesedésbe. Mintha teljesen egyedül, különös álmodás sodrában úszna ismeretlen rév felé. Mint, aki tudja, hogy az események túlnőttek rajta s számára már csak a kénytelen kötelesség útja maradt: osztozni a kikerülhetetlenben, ami itt mindenkire vár.

Tomaj Dénes legtöbbször mellette lovagol. Már anynyira gyógyult, hogy bírja az Ugron parancsolta iramot.

Olykor mégis kénytelen visszamaradni, mert szédülést érez s ilyenkor szekéren igyekszik a had után, hogy beérje a királyt az esti pihenőnél. Nem igen szoktak beszélgetni egymással ilyenkor se, de azért Tomaj jól tudja, hogy jelenlétére nagy szüksége van a királynak s nem érzi magát annyira egyedül, ha ő, bár szó nélkül is, mellette van. Már többször észrevette, hogy a király úgy néz rá, mintha kérdezni, vagy mondani akarna neki valamit, de aztán csak elfordítja a tekintetét s hallgat tovább. Tomaj az indulás óta érzi, várja ezt a beszélgetést, mert neki is súlyos, nehéz mondanivalója van. De jobb ez így, mert nem jött el még annak az órája. Majd, majd, nemsokára...

A fölvonulás negyedik napján érkezett a sereghez Demeter csanádi ispán, de olyan megtépdesett csapattal, hogy senki se tudta fölfogni, mi történhetett velük. Az ispántól tudták meg aztán, mi az oka a duna—tiszaközi meg a délvidéki csapatok késésének, amiről már sok szó esett a vezérek között. A kún tragédia utolsó véres felvonásáról adott számot Demeter. Már Pest felé tartottak Kötöny vezérei csapataikkal, mikor elterjedt közöttük a királyi család meggyilkolásának híre. Először megtorpantak s a menekülés volt a gondolatjuk. Hiszen a magyar táborral szembeszállani még dühükben s elkeseredésükben sem mertek volna. De a hír a magyarok között is szétfutott csodálatos gyorsasággal s mintha vezényszóra történne, egyszerre mindenütt fejszére, villára kapott a föld népe s verdeste agyon a kúnokat, nem nézve, férfi-e vagy asszony, fiatal-e vagy öreg, csak gyilkolta irgalmatlanul a visszakényszerített harag eszeveszett őrjöngésé-

vel. A kún szállások népe, lovakra, szekerekre kapva menekült dél felé, míg aztán maguk a hadba induló csapatok is megértve a helyzetet, utánuk nem eredtek, hogy megvédelmezzék s kimentsék őket az országból. Igaz, hogy egész osztagok álltak a mongolokhoz a tanácstalan düh első kitörésében, de a kún had zöme mégis a Tisza—Duna-közben vonult lefelé, övéi után. Így egyesültek egymással s mikor látták, mi történt, bosszúért ordítva rohanták meg a megyéket s falvakat, ölve, gyujtva, rabolva. Kán László ispánnal valóságos csatát vívtak s minthogy készületlenül érte a dolog, az ispán kénytelen volt várába húzódni vissza s hagyni, hogy tovább zúgjon a fergeteg. De Barcfi Miklós rosszul járt velük, mikor Csanád felől jövet, szembe találkozott az egyik hordájukkal. Ő is Pestre igyekezett, hogy a királyi kegyelemlevelet hadbavonulásával hálálja meg s csapatához szegődött a csanádi püspök, Bulcsú is, betegen s félvakon, meg egy nagy szekérsor úri asszonynép, akik felvidéki rokonaikhoz készültek húzódni a háború végéig. Sohase hitte volna Barcfi, az bizonyos, hogy régi bűneiért így kell lakolnia. Kötönyért! Kötönyért! Ezt az értelmetlenséget köpték a szeme közé a kún betyárok s mielőtt jóformán észbe kaphatott volna, már darabokra is vagdalták. Bulcsut valahogy kimentették a szolgái, elkanyarodva szekerével holmi buckák közé, pedig érte nem lett volna kár, hirhedt ember volt s paptársa meggyilkolásával gyanúsították. Úgy látszik, még nincs egészen kész a pokol számára... Hanem az úriasszonyok meg leányok!... Az mégis rettenetes, hogy meggyalázva s megcsonkítva kellett szörnyethalniok ezeknek a latroknak bosszújától. Egész falu-

kat semmisítettek meg veszettségükben, míg végre a Szávén át Bolgárországba futottak, hol a Barc kúnjai is tanyáznak.

Ez a szörnyű hír csak fokozta a sereg elszántságát. Borzasztó volt, de túl kellett esni rajta egyszer s ha kikáromkodta magát felette az ember, mégis csak megkönnyebbült utána, hogy végre egészen kitakarodott az országból ez a gennyfészek. A királyról persze megint sok szó esett s mindenki azt leste, hogy gyötri-e az önvád legalább, amiért ennyi bajt s bánatot zúdított az ország nyakába s meglátszik-e rajta?... A király tényleg szomorú volt, de nem arra gondolt, amire a többiek. Frigyes herceg álnok képe lebegett előtte, aki mindezért felelni tartozik, ha nem neki, akkor Istennek. Felelni annál inkább, mert hitványul megkavarta a szelet s aztán vállat rándítva, tovább állott, mint aki jól végezte dolgát.

Másnap, újabb fekete hír érte utól a sereget. Rongyolt csuhájú vérpiszkos szerzetes esett a had élén robogó Ugron érsek elé, az útmenti bokrok közül. Egerből menekült, talán egymaga, ahol tegnap Sejbán bestiái földulták a monostort, porrá égették a templomot, odaveszett az ország csaknem valamennyi nagy családjának hites helyre letett adománylevele, leölték az egész káptalant s kiirtottak minden élőt, akit elérhettek. Röhögve rondítottak bele a templom szent edényeibe s miseruhában jártak ördögi táncot a halomba dobált kincsek körül.

De még ki sem szörnyülködhették magukat e felett, mikor Bagomér ispán is megérkezett s hozta Erdély végveszedelmének gyászhírét s Benedek váradi püspök és Bot ispán csatavesztésének rémhistóriáját, akiket nem

emberek, hanem toronymagas ördögpofájú óriások kergettek vissza Váradra, ahonnan a pesti táborba indultak volt.

Bagomér hírei, amelyeket magának az ispánnak egész zilált, rémítő megjelenése is hitelesített, mellbevágták Ugront s a könnyű üldözésre hevült urakat, mert nyilván látszott belőlük, hogy a mongol egyszerre több sereggel tört az országra s kezdett homályosan fölrajzolódni Ugronék szemei előtt is az a valami, aminek óriási körvonalai előtt egyszerre gyanússá vált ez a hirtelen megfutamodás. Az érsek torkát fojtogatni kezdte hideg ujjaival a félelmes sejtelem, hogy ez a látóhatáron föl-föltűnő porfelhő, ott messze előttük, nem-e gonosz csalogatás inkább, mint fejvesztett menekülés?

De ezúttal a király szégyenítette meg Ugron érsek pillanatnyi megtántorodását, mert az érsek elég meggondolatlan volt, hogy kérdést intézzen a királyhoz: folytassék-e a hírek után az eddigi iramban az üldözést, vagy álljanak itt meg s küldjenek kémeket előre, akik biztosat mondhatnak, van-e előttük más ellenséges erő is, mely törbe akarja csalni a sereget?

Tomaj éppen a király sátorában volt s egy kis ládából elővett hártyát olvasgatott, látszólag csak úgy magának. Talán szokása szerint való néma látogatásra jött, éppen csak azért, hogy a király ne legyen egyedül. Csodálkozva emelte föl tekintetét az érsekre s Ugron jól látta, hogy a gúny kis manói bukfenceznek, szikrát hányva, a szeme mélyén. Különben is bosszantotta őt a nádor egész magatartása. Tomaj azon a címen, hogy még gyengélkedik, sohasem vett részt a haditanácsban s néma

tüntetés volt az egész lénye, a hallgatag király mellett, a forrófejű harciasokkal szemben.

— Bár inkább otthon maradt volna! — gondolta Ugron bosszúsan s akaratlanul elvörösödött, ahogy ez a gúnyos csodálkozás beléje szúrt.

De Tomaj már megint belemerült az olvasásba, mintha cseppet sem érdekelné a dolog.

A király keményen, rosszalólag pillantott az érsekre s hidegen mondta:

— Úgy tudom, hogy ez előtt a had előtt még a pokol sem állhat meg, Ugron érsek!

Ugron megfordult, mintha sarkon perdítették volna s lángoló arccal rohant ki a király sátorából. Majd megette a saját fejét, hogy engedett az ördög incselkedésének s résthagyott a megrontó kételynek szíve páncélán. De most megkapta a büntetését alaposan. Rohant a sátorába, térdeire vetette magát s lángoló imádságban könyörgött bocsánatért és erőért.

Az üldözés hetedik napjának reggelén látták utoljára, a Bükk délkeleti végétől a Muhi-pusztára ereszkedő út kaptatójáról, a menekülő ellenséges had hátvédjét. Sejbán csapatai a Sajó és a Rákos-mocsár közötti nyíláson nyargaltak át a muhi síkra s Ónodnak kanyarodva, megállás nélkül keltek át a Sajó kőhídján, eltűnve a túlparti erdőségek között.

*

A Sajó északnyugat felől jöve, kanyarog Ónod és Nagycsécs mellett a Tisza felé. Százötvenlépésnyi szélességű árja meredek partok között hömpölyög, örvényeket túrva s mélysége elég arra, hogy egy feltartottkarú lo-

vasembert elborítson. Jobb partjának csaknem egész hosszában, le a Tiszáig, mocsarak húzódnak, melyek tavasszal lehetetlenségnek mutatnak minden átgázolást. Túlsó oldalán északkeletről, Ónod felett szakad bele a Hernád vize. Szemben a faluval, valamicskével délebbre vezet át rajta az egyetlen, de erős széles kőhíd, mely Ónodot Sajóhidvéggel köti össze. Ott, a balparton, a Hernádtól Kiscsécsig sűrű erdőségek takarják el a hídon átjövő szemei elől az eperjes—tokaji-hegység lábai alatt elterülő nagy síkságot, melyet a Hernád, Sajó és Tisza folynak körül. Jobbfelől, nehány mérföldnyi széles pusztát szegve be, a Sajóval párhuzamosan folyik a Hejő, amolyan derékig érő párlépésnyi széles patak, de két partját bizonytalanná teszik a süppedékes nádasok, melyek el is rejtik szem elől, csak Hejőkereszturnál, a középfolyása táján hagyva szilárdabb bejárót a Muhi-pusztára. Aki északnyugatfelől tart Muhinak, a Bükk lejtőin ereszkedve alá, messziről csak a Rákosmocsár hullámzó nádrengetegét látja, mely a Hejőtől a Sajó felé terjed. Pedig a két folyó mocsarai között jókora kapu nyílik, akármekkora sereg számára. Ezen a kapun lépve át, délkelet felé egész a szemhatárig egyetlen dombocskától sem zavart táblasík puszta tárul ki s csak messze-messze, az a sötétzöld vonal az ég alján sejteti a Tiszapart ingoványait. Ez a Muhi-puszta, mely Ónod, Muhi, Poga, Nagycsécs, Hejőszalonta és Hejőkeresztúr határait egyesíti. Erre a folyóktól s mocsaraktól bezárt síkságra nyomult be a magyar sereg, a Sajó hídján eltűnő mongol had után.

A király előre futtatott testőrök által megállást parancsolt Ugronnak, aki már Ónod mellett vágtatott az

előhaddal s nyilván minden meggondolás nélkül utána robbant volna a hídon keresztül a túlparti erdőségek közt eltűnt mongoloknak. Most is Kálmán herceg csapata és a templomosvitézek mentek vele legelől.

Dohogva engedelmeskeaett s az előhad szétterült a hídfő két oldalán, nagy elégedetlenséggel kiabálva, hogy legjava rohamuk közben állította meg ismét őket a király keze, pedig ha most, ebben a lendületben fúródhattak volna be a túlsópart erdőinek nyílásába, már ott volnának a nagy síkon s nem lett volna ideje az ellenségnek szétrebbeni a fák sűrűjében, ahonnan most már csak egyenként lehet kipiszkálni őket.

De Ugron, amíg visszaért a királyhoz, már elszivogatta mérgét s akármilyen üsd-vágd lovag volt, maga is belátta, hogy kikémleletlen erdők közé berohanni, ahol minden fa külön fedezéket adhat a lesbenálló nyilasoknak, olyan kockázatot jelentene, amit soha sehol nem vállalhat ember, aki magát vezérnek, vagy egyáltalán csak katonának is tartja.

Így hát a maga részéről is ellenkezés nélkül járult hozzá a király parancsához, hogy a sereg táborozzon le Muhi falu alatt, Poga és Hejőkeresztúr között, a mocsaraktól szabad mezőn, mely az ónodi hídtól mintegy háromezer lépésnyire délnyugatnak terül el. Abba készséggel beleegyezett a király, hogy az ónodi hídfő őrségét, valamint a hídtól le Nagycsécsig a folyópartot vigyázó tábori őrséget Ugron, Kálmán herceg és a templomosok csapatai tartsák, az érsek parancsnoksága alatt, míg őmaga a nádorral, a többi főnapokkal és urakkal együtt magát a főtábort fogja elhelyezni s parancsnokolni, ál-

landóan jövő-menő futárok útján maradva kapcsolatban Ugronékkal. Egyiküknek sem volt szándékában valami állandóbb tábor felállítása s mindezt csak a legelemibb óvatosság diktálta arra az egy-két napi időre, amíg teljes bizonyosságot szerezhetnek róla, hogy a túlparti erdőségek üresek s hogy az ellenség csakugyan visszavonulóban van-e a Kárpátok felé. Ha aztán ez volna a helyzet, a sereg azonnal átkelhet a hídon s pihent erővel folytathatja az üldözést.

Míg a csapatok elhelyezkedése e megállapodás szerint kezdetét vette, Ónod mellett a Hernád torkolata közelében, rozzant kis halászcsónak libegett a nádasok közül a Sajó vizére s minden zaj nélkül tűnt el a túlsópart zsombékjai között. Pók Móric ült benne, öreg paraszti halász öltözetében s bamba együgyűséggel dünnyögött valami egyhangú nótát, mintha fogalma sem volna a megbolondult világ dolgairól.

Az ónodi hídfőnél s a partmentén le Nagycsécsnek az őrségre kiállított lovasok hosszú lánca áll mozdulatlanul, mereven figyelve az erdők felé. Akik a hídnál őrködnek, jól láthatják Sajóhidvég szétszórt házacskáit s az erdőkbe vezető út fehér szalagát. Szó sem lehet semmi meglepetésről, odaát kihalt s csendes minden, a falu lakói rég elszaladhattak már s még egy kóbor eb sem ugat a beszegzettajtójú házikók körül, idegennek pedig éppen semmi nyoma s a dél fülledt csendjében olyan mozdulatlanul alusznak az erdők, mintha még a madarak is elhagyták volna a vidéket. Végig az őrlánc egész hosszán ugyanez a tapasztalás, az ember akár megesküdhetne rá, hogy odatúl még egy gyík sem él a fák alatt. A tábori

őrség vitézei tavalyi nádat tördelve csakhamar füstölgő tüzecskék mellett heverésznek, szerteszét a tocsogók szélein, béklyózott lábú lovaik zablától szabadítva, békén harapdálják a sátés füvet s a nehéz sisakok, vértek, lővédő szügyellők, kópják szépen halombarakva pihennek, hadd szusszanjon ember, állat a hétnapos nyargalás után.

Idáig morajlik a nagy tábor zúgó-csörgő zaja onnan a puszta közepéről. A szállásmesterek kijelölték már mindenik megyének, nemzetségnek s csapatnak a maga lepihenési helyét, nagy körben a király sátora körül, melynek piros és ezüst csíkos kúpja, a kettős kereszttel ékes lengő zászlóval a tetején, immár magasan ragyog ki a főméltóságok környező sátrai közül. Az emberek, fegyverzetüktől szabadon, nagy csoportokban feküsznek a szekerek árnyékában, falatoznak, tréfálnak vagy aluszнak gond nélkül. Csak itt-ott villan lovas őr egyenesen tartott dárdájának hegye a sugárzó déli nap fényében s a legelésző lovak körül látni egy-egy terelgető karikás szíjának kígyóját, amint kanyarog egyet a levegőben s kisvártatva csattan utána a végén.

Nagy erő nyujtózkodik el a pusztán, acélizmainak lusta bizakodásában. Most hogy szétterült az egész, láthatja akárki, micsoda eltipró létszám, milyen nagyszerű felszerelés s mekkora harckészség tömörült össze a hívó szóra. Talán soha ekkora magyar sereg nem volt még együtt, se német, se görög ellen, kétszáz esztendő óta, nem is beszélve a kúnfajta rablók eseteiről, amiket az érdekelt megye egymaga intézett el, minden országos lárma nélkül. Szinte szégyen, hogy ennyien vagyunk s ilyen nagy dolgot csináltunk ebből a vaklármából. De hát

évek óta rémítgettek vele s az a sok gyáva népség ott túl a Kárpátokon tele üvöltözte a világot, hogy ilyen meg olyan iszonyatos ellenségről van szó. Most meg nincs sehol a nagyra felfújt sárkány s ami volt is belőle, ki tudja, hol inal már a gyepű felé. Ha a király nem gyullad meg olyan erősen, egy se viszi el az irháját s régesrégen vége volna már az egésznek. A fele legalább most is nyugodtan haza mehetne ennek a behemót tábornak s úgyis igen sok maradna üldözőnek. Nem is illik s egy cseppet sem dicsőség, haton menni egy nyúlra.

Esti szürkületig hevert a sereg tétlenül, mikor a király sátorától egyszerre lovastisztek nyargalnak szerteszét s azt az érthetetlen parancsot hozzák, hogy a csapatok azonnal húzódjanak össze, a királyi szállás irányában s hagyjanak minél nagyobb mezőt a Sajóig s a Hejőig köröskörül. Értetlenkedve, vitatkozva, lustán s bosszúsan cihelődnek hozzá, mert rohanna már mindenki inkább az ellenség után s csak hergeli az embert az efféle hiábavaló rendelkezés. Vagy induljanak, vagy hagyják őket heverészni, de ne szurkálják ilyesmivel. Kedvetlenül morognak a sürgető tisztekre s mindenki tudni akarja, mire való ez.

— Talán támadók volnánk! Mi a fenének húzódunk össze?

— Ültessetek lóra s előre, vagy hagyjatok békén, az ebanyátokat!

— Vegyük fel ezt az istentelen vasat, hogy aztán megint lehányjuk oda beljebb?

— Tán megint rosszat álmodott a király?

— Fázik, oszt akarja, hogy hozzá bujjunk s melegítsük.

Némelyek káromkodva kászolódtak, mások csak azért is hanyattvágták magukat a gyepen s fütyörésznek az égre.

Rossz tréfák, ellenkezések, kacagás és káromkodás zaja hangzik mindenünnen. Aztán újabb futárok jönnek. Újabb paranccsal. S most már fenyegetések csattannak a hangzavarba.

— Katonák vagytok vagy lustán röfögő disznók?... — reccsen reájuk egyhelyt a dühbegurult parancsőrtiszt.

Erre felugrálnak s rámennek, hogy letépik a lováról. Az kardot húz s már parázs verekedés kezdődik, mikor Türje Dénes csap közéjük, a testőrökkel, hanyattaszigálva őket.

Csapattól csapathoz vágtat, káromkodik, fenyegetőzik, üt, ordít, amíg valahogy nagy rendetlenül megindul a szétfolyt tábor összezárkózása. Egyik szekér mellett kockázásban elmerült fiatal urak csoportjára bukkan Türje. Szolgáik már régen szólongatják őket, de csak egy-egy cifra ígéret a válasz, különböző testrészeikre vonatkozólag, poffal-rúgással kapcsolatban s aztán vigan folyik tovább a játék. Leterített mentén gyűrűk, láncok, forgók sokasodnak tét gyanánt, a nyerő rikkantva kacag s a vesztes csúnyán szitkozódik. Ezektől ugyan a világ is összeomolhatna, aligha vennék észre.

Türje is hiába kiált rájuk vagy háromszor, míg meg nem unja s nyeregből szökve közéjük nem gázol, magasra rúgva csizmája orrával a mentét, hogy szerteszét repül róla a sok drágaság. Erre már éktelen üvöltéssel szöknek

a torkának valamennyien s jónehány ökölcsapásba kerül, amíg észreveszik, hogy kivel van dolguk s feleselve, átkozódva engedelmeskednek.

Most aztán a rendetlen s össze-vissza torlódás miatt bomlik föl a tábor rendje. Csapattestek tagjai elszakadozták egymástól s összekeveredve más zászlók aljával, alig tudják egymást s a helyüket megtalálni. A szállásmesterek rekedtre ordítják gégéjüket, hogy rendet teremtsenek s a kör kijelölt szeleteire szorítsák az odatartozókat. Ez az oka, hogy a tábor szűkebb és zsúfoltabb lesz, mint ahogy szükséges és kívánatos.

A király a nádorral s egy csomó főpap és méltóság kíséretében aggodalmasan lovagolja körül ezt az összezsúfolt tömeget, mely most már egymással lökdösődik s majd hajba kap a helyért, amelyen lovával megtudjon fordulni.

Tomaj engedelmet kér s gyors szavakkal magyaráz a fiatal lovagoknak, hogy miként próbáljanak utcákat tisztítani ebben a tumultusban, melyek elválasszák a csapatokat s egyúttal teret adjanak arra, hogy az egyes osztagok szükség esetén menetbe fejlődhessenek s kirohanhassanak a táborból a mezőre.

A fiúk szeme értelmesen villan, azonnal fölfogják a gondolatot, pillanatok alatt fölosztják maguk között a tábor részeit s már vágtatnak is a testőrök kíséretében, rendet teremteni.

A király megdöbbenve látta, hogy mi ennek a gyönyörű nagy, hatalmas seregnek végzetes betegsége. Ő maga sohase volt igazi katona, építeni született s kormányozni, nem háborút vezetni. Ugron, Kálmán, meg egy

egész csomó derék magyar körülötte, mind elszánt vitéz s rettenthetetlen személyiség, jó talán csapatvezérnek, de ekkora sereget összetartani s egyetlen jelre mozdítani, képtelen. Itt volna Tomaj, csodálatos eszű s nagylelkű barát, ezt is csakúgy meg tudná csinálni hamarosan, mint akármi mást, de belőle hiányzik az, ami Ugronban túlontúl megvan: nem népszerű, nem tud lelkesíteni, már az események is háttérbe lökték a harciasok mellett s még mindíg beteg is, aki nem bírná. Eszébe jutottak Móricz szavai a kegyetlen mongol fegyelemről, amely a személyes hősiességgel szembe a személytelen engedelmesség s a teljes alárendelés erejét szegezi. A mongol, mihelyt parancsot hall, nem ember többé, — hallja Móricz szavát — csak gép, csak kard egy messziről lesujtó ökölben s nincs különbség számára a parancsok között, akár arról szólanak, hogy zsákmányoljon, akár arról, hogy összeszorított fogakkal, hang nélkül haljon meg. Parancs nélkül nem tesz egy mozdulatot sem s parancsra rabol, ölel, öl és hal. Most kezdett földerengeni a király előtt, hogy mit jelent az, mikor nincs kicsi és nagy, mert minden egyformán jelentős, ha beleilleszkedik egyetlen cél szolgálatába. Íme az ő serege az első kicsiségen fölbotlott. Itt mindenki csak nagyot, hősieset, emlékezeteset akar művelni, külön, külön, a maga dicsőségére. Itt mindenki tudni akar mindent, a legutolsó katona se hajlandó tenni valamit, amit rögtön meg nem ért, ami ellenkezik a saját rajta-rajta gondolatával s hatvanezer magyar hatvanezer vezér, de egy sereg sem.

De most késő ezeken gyötrődni. Pók Móric megmondta, hogy mit látott odaát. Ha talán mindenki az

utolsó közemberig látta s felfogta volna úgy, ahogy ő, a valóságot, most nem ordítoznának, fészkelődnének s prüszkölnének így, hanem szót fogadnának s végre egyetlenegyszer megpróbálnák jóvátenni magyar lelkük magátmarcangoló bűneit... De tudja, hogy erről szó sem lehet. Még ha látták volna is, nem hinnék, mert egyszerűen nem úgy látták volna és ő sem mondhatja meg nekik, mert talán kikacagnák, megvetnék, szembe gyávának mondanák érte. Se meggyőzni őket, se parancsolni nekik nem lehet s még sincs egyéb, mint parancsolni, magyarázgatás nélkül addig s addig, amíg dühösen, ellenkezve s meggyőződés nélkül megteszik, amit még lehet.

Úgy a hogy sikerült a fiatal lovagoknak, legalább nagyjában valami áttekinthető rendfélét teremteni a táborban, az együvé tartozókat összeterelni s rábírni őket, hogy elhelyezkedjenek egymás mellett. De a rosszul indult dolog nem volt többé teljesen helyrehozható; a sátrakat túlságosan összezsúfolták, a kötelek keresztül-kasul fonták a helyet, a lovasok nehezen tudtak mozdulni, a kifutó utak túlszűkek maradtak a rohamra való felfejlődésre. De végre is mintegy ezer lépésnyire sikerült körös-körül összébb nyomni a tábort s legalább a mező megtágult a lovas harc számára, hogy ne kelljen birkanyáj módjára várniuk magukra az ellenséget.

Hiszen éppen az volt a legnagyobb baj, hogy a magyarok sehogyse várták az ellenséget, egyetlenegy se hitte, hogy van még a túlparton mérföldek távolában is ellenség, valamennyien üldözőknek és támadóknak tudták magukat, azt pedig, hogy az Ugron által őrzött hídon

valaki át tudjon törni, még meseképpen se hallgatta volna meg senki.

A király gondolata mégsem maradhatott titokban, mert kénytelen volt olyan rendelkezéseket tenni, amelyek elárulták azt, anélkül, hogy megváltoztathatták volna a sereg közgondolkozását. Alig alakult ki a tábor összeszorított formája, már jött a parancs, hogy sáncot kell hányni körös-körül s szekerekkel, pajzsokkal emelni védőgyűrűt a földhányás tetején. Csak négy vagy öt kaput jelölt meg a rendelkezés, ahol kijáró maradjon a csapatok számára.

Most már mindenki látta, hogy a király védelemre gondol s ez olyan elszörnyedést, méltatlankodást s fölzúdulást okozott, hogy attól lehetett tartani, végleg fölbomlik minden rend és fegyelem.

A király Ugronért küldött a hídhoz, mert tudta, hogy egyedül ő képes segíteni, ha ugyan meg lehet győzni mindannak igazságáról, amit Móric hírülhozott.

Az érsek, ahogy várni is lehetett, hitetlenkedő fejcsóválással hallgatta végig Móric jelentését, melyet az a király parancsára megismételt előtte. De látta a gonosz helyzetet, amibe véleménye szerint, teljesen ok nélkül hozta a király magát is, a sereget is s mivel soha sem volt kicsinyes ember s rögtön fölismerte, hogy ami itt történhetik, az rosszabb egy döntő vereségnél is, nagylelkűen jelentette ki:

— Nem akarom azt mondani, Uram Király, hogy Móric valami érthetetlen csalódásnak esett áldozatul. Teljességgel nem tudom elhinni, de ha úgy volna is, nincs mitől tartanod. Jöszte velem, Kegyelmes Uram s

az urakkal itt a Sajóhoz s megmutatom neked, hogy lásd a saját szemeddel: itt nincs mitől tartanod. De ha már megtetted, amit tettél, nekem nem lehet más kötelességem, mint megvédeni a király auktoritását. Hiszen baj úgy sem lehet belőle s legfennebb egy éjszakán át rosszul fognak aludni ebben a fülledt akolban! De kérlek, Uram Király, hogy ha egyszer megcsinálták, amit parancsoltál, ne játsszál tovább ezekkel a rohanni áhító tigrisekkel. Holnap mindjárt ereszd ki őket a ketrecből s vágjunk neki Isten nevében, mert vadak híján egymást fogják széttépni a vadászok, ha nem hallgatsz rám.

A király gondoktól gyötört sötét ábrázatán végtelenül fájdalmas mosoly futott át s kezét nyujtva Ugronnak, a szemébe nézett s halkan mondta:

— Szent ember vagy, Ugron úr és becsületes vitéz... Szavamat adom neked, hogy ha reggelig meg nem támadnak, magam megyek veled legelől át a hídon, a sereg előtt. Addig kérlek, őrizd azt a hidat s most szólj a sereghez és vedd rá, hogy engedelmeskedjék!

Ugron az örömtől pirosan hajolt meg a király előtt:

— Köszönöm neked, Királyom, ezt az ígéretet... Mindíg tudtam én, hogy a végén megmutatod, igazi Árpád-vér lobog benned... Most megyek a sereghez s aztán viszlek magammal a folyóhoz, hogy láss!

Ugron megjelenése most is csodálatos hatással volt a táborra, ahogy bejárta a csapatokat. A katonák tomboltak a lelkesedéstől s egyszerre elnémultak, mikor karját felemelve jelezte, hogy beszélni akar.

— Ha a király úr arra kért volna titeket, magyarok, — kiáltotta gyönyörű zengő hangján — hogy puszta

kézzel menjetek neki az ellenségnek, úgy-e, mindenik azonnal megtette volna?

Egyetlen ordítás felelt rá s a katonák kardjaikat, süvegeiket rázták feléje.

— Legyetek nyugodtan, — folytatta az érsek — íme a király tulajdon szavával ígérem nektek, hogy reggel indulunk s meg nem állunk, amíg egyetlen gaz rablót látunk élve az országunkban.

— Éljen a király! — rikkantotta el magát valaki s a hirtelen változás mámorában talán először érte meg életében Béla király, hogy nevét csapatról csapatra terjedő lelkesedés visszhangczta.

— Látjátok — kiáltotta az érsek. — Tudtam én, hogy a király s a nemzet csakis egyet akarhat... Most hát mutassátok meg, hogy engedelmesek vagytok mindnyájunk parancsolójához, a királyhoz. Hiszen csak egy semmiséget kíván tőletek s csak azért, hogy lássa, számíthat-e reátok a nagy dolgokban? Álljátok meg a kicsi próbát, magyar véreim, hogy méltók legyetek a nagyobbra. Győzzétek le magatokat, hogy legyőzhessétek az ellenséget!... Engedelmeskedjetek nekem, mint aki a király szája vagyok!...

— Engedelmeskedünk!... Mit parancsolsz?... Mit cselekedjünk?... — hangzott feléje mindenünnen. S pillanatok mulva már ezer és ezer ásó hányta a földet a tábor körül s csikorgó szekereket vontattak a földhányás tetejére. Csattogtak az összekapcsoló láncok s döngtek a földbevert paizsok... És bekerítette magát a magyar sereg Béla király parancsára abba a szekérvárba, mely-

ről Batu khán azt mondotta: Sokan vannak, de rosszul vezetik őket. Olyanok, mint a birkák, bezárva az akolba.

Béla király ott állott a Sajó hídja fölött, a Hernád torkolatával szemközt s nézte a felkelő hold halvány fényében csillogó, örvényeket kavarva rohanó Sajó megáradt vizét. Odalenn harsogva vagdosta az ár az onódi kőhíd lábait s föl északnak s le délnek mindenütt mocsár és mocsár a part hosszában, telítve a tavaszi olvadások vízével.

Csupa páncélos lovag állott körülötte, vassal borított lovak s emberek, nehéz, rettentő, élő érctornyok.

S Ugron érsek lelkesen magyarázott:

— Ha volna odatúl halált megvető sereg, mely ránk merne támadni, az egyetlen lehetősége, Uram Király, az egyetlen lehetősége, amint látod, csak a híd volna, amin át megrohanhatna. És ezt a hidat én őrzöm és Kálmán herceg és Jakab mester, s mind a te leghűbb és legjobb páncélosaid. Ott tehát nincs mitől tartanod. De ne gondold, hogy én elbíztam magamat. A hídtól Nagycsécsig őrzöm ezen az éjjel a partot, noha ésszel megfogható értelme nincs is. De nézd ezeket a mocsarakat, nézd ezt a megáradt sebes mély vizet, Uram, Király! A Sajón nem lehet átkelni!

Körülnézett az urakon, s emelt hangon mégegyszer megismételte:

— A Sajón nem lehet átkelni!

És csupa nehéz páncélos állott a király körül, bizonyságul.

II.

A sátor sötét, a nehéz kárpitokon át csak tompa morajként szűrődik keresztül a tábor éjszakai lélekzete. A király hanyatt fekszik heverőágyán, összekulcsolt két keze a feje alatt s nyitott szemekkel mered a sötétségbe.

Újra és újra végigfut a gondolata a Tomajjal való iménti beszélgetésen. Mind a ketten rég készültek reá s még se tudták eddig elmondani egymásnak. A nádorban az Oroszkapu óta, benne Kötönyék végzete óta forrtak, gomolyogtak ezek a godolatok. Nehéz volt kimondani őket, mert sok tévedés és csalódás, önvád s ítélet foglaltatott bennük. Már-már úgy volt, hogy ma is e nélkül válnak el egymástól, de aztán mégis csak kijött belőlük, ahogy önkénytelenül összekapcsolódott a kezük és a tekintetük.

A nádor kezdte s mindíg önmagáról beszélt, azzal a mély, fínom tapintattal, mely olyan ellenállhatatlanná tette a varázsát. Magát vádolta tanácsaiért, melyek pedig mindíg csak ráfeleltek a király szándékaira. Úgy beszélt önmagáról, mint egy halálraítélt világ felelőséről s minden ellenszenvet, ami a királyra zúdult, s az egész kún tragédiát mint a maga hibájának következményeit, vette saját vállaira. És beszélt egy új Magyarországról, amelyben mindennek másként kell lennie és róla, a királyról, aki e vihar után majd

újjá építi országát a romok felett s még csak ezután lesz azzá, akivé rendeltetett, megszabadulva régi gyötrelmeitől, nehéz álmaitól és sötét végzethitétől, melyet ő, a barát és szolga, mindeddig nem segített meggyógyítani úgy, ahogy kellett volna. Aztán az események egy-egy villanásszerű magyarázatával mutatott reá arra, hogy a megmentő áldozat, ami betölti királya lelkét, nem a halálban, hanem a sokkal nehezebb élet vállalásában van. A királynak élnie kell s meg kell hoznia azt a legsúlyosabb és legszebb önfeláldozást, hogy megtagadva egész multját, társtalan egyedüliségben segítsen új nemzedéket juttatni a nemzet élére s egész hatalmával szolgálni a fiatal tehetségek és erők kibontakozását, új világ megépítésére. A nádor egy szóval sem kérte, hogy tegyen valamit a saját megmentésére, hogy kímélje életét s maradjon távol a harctól. Úgy beszélt, mint aki bizonyos felőle, hogy bármi történik itt, a király túléli, ha akarja, ha nem s mindíg a jövőről beszélt, hogy mit fog csinálni akkor. És ez sem tanács volt, hanem látomás, mintha jelenvaló tényekről számolna be, egyszerű szavakkal. Csak a hangja legmélyén volt mindez szuggeráló kérés, testamentumszerű tanácsadás, s a pillanat ünnepélyessége olyanná tette ezt a hangot, mintha az apa szíve rezdülne forrón szeretett gyermeke felé, búcsúzóul.

Egy szó sem esett köztük magáról az adott helyzetről. Nem hivatkoztak arra, hogy Ugronnal ellentétben a közvetlen közelben érzik a döntő mérkőzés kicsattanását. Ez valahogy elintézett meggyőződés volt közöttük s mindkettőjüknek az ösztöne súgta meg, hogy az életben utoljára beszélnek így egymással, négy szem között.

Mikor a nádor elvégezte, a király kezdte elmondani neki az utolsó hetek titkos küzdelmeit, melyek senkitől se ismerve, viharzottak át a lelkén. Ő sem tagadott, ígért vagy utasított vissza semmit. De az ítéletet önmaga felett Istenre bízta s aztán néma kézszorítással váltak el, mint akik kölcsönösen levették a terhet egymás válláról.

Most, hogy egyedül van, mennyi minden lehetőség fordul meg a fejében, amit nem látott meg s amiből valóságot teremthetett volna, ha nem köti le kezét örökkön ez a gyermeksége óta ránehezdő iszonyatos átok. Mennyi mindent nem méltányolt, ami jó és szép lett volna, ha szíve nem vergődik zsibbadtan a kegyetlen sors vasmarkában s milyen sokat adhatott volna mindenkinek, aki szerette, ha nincs mindíg csak önmagával viaskodó elzárkózásban! De ő még az asszonyától is idegen maradt s édes gyermekeinek arca összefolyik az emlékezetében, mely mindíg, mindíg csak azzal a vérszopó rémmel volt telistele...

És lehetne, hogy mindez nem igaz? Hogy mindez csak rossz álom volt?... Való, hogy van még élet és jövő? Igazán félreértette hát élete titkát, mikor nemzetéért való áldozattá tisztítva félelmes, érthetetlen gyötrelmét, lelkében két kézzel emelte föl szívét az Isten trónusa elé, s azt hitte, megtalálta a föloldást abban, hogy halála övéinek s országának életét menti meg? Csakugyan az volna az egyetlen igazi áldozat, ha ő fog élni, mikor körülötte egy egész régi világ meghal s a vérből és hamuból építi újjá, keserves mindennapi megalázkodással és igavonással az újat, amelynek gyönyörű-

ségét már csak utána jövők élvezhetik?... Megrendülve érzi, most a halál torkában, hogy Tomaj valóban az ő szívéből beszélt s jó volna élni, dolgozni, építeni s megvigasztalódni a mások életében... Hiszen erre termett ő, nem vérviharos idők hősének, hanem porlepett, verejtékező, nagy köveket cipelő munkásnak s talán... igen... vezérnek is, de nem a halál, hanem a csendesen építő élet mezején... Mindezt többé nincs joga s ereje sincs eldönteni! Ha tévedett, bűnhődnie kell s nem elleneszegülnie s ha tévedései dacára életre ítéltetik, nem szabad utána kapnia... Teljesedjék be rajta az isteni akarat, a maga jótetszése szerint... Ha megtörténik, amit Móric gondol s a fölvirradó nap ítélet napja lesz, ő tudja, mit kell cselekednie. Móric majd feladja reá, ha eljött a pillanat, királyi díszruháját, nyakába teszi címeres aranyláncát s fejére a koronás sisakot s így várja és fogadja e sátor alatt az életet vagy a halált. De sem az egyikért, sem a másik ellen még ujját sem szabad mozdítania...

De hogy süt ma éjjel a hold!... A sátor vastag kárpitjain ezüstkék hullámok folynak át s minden olyan titokzatosan ragyog ebben a delejes, kísérteties, tündéri fényben... Hiszen nem is sátorban van... Nádasok ezek, rejtelmesen susogó nádasok s köztük ez a keskeny út odanyílik a csillogó folyóra... Ez nem a Sajó, most látja... Csak kis patak. A Hejő ez, igen... De hiszen akkor a tábor a háta mögött van, szemben a Sajó hídjával, melyen túl támadásra lapulva izzik a nagy tigris zöld szeme, az erdők árnyékában... Mit keres ő itt?... Hiszen neki a táborban a helye, szemközt a halállal s nem háttal neki!... Ott, túl a patakon az ország remeg,

messzi síkok zsendülő vetésekkel, faluk és városok, ezernyi-ezer élni akaró ember, Mária és a gyermekek... Az élet!... Az élet!...

Hívta valaki, azért jött erre. A nádasok párája állt össze vagy a hold sugarai fonódtak egybe, nem figyelte meg, csak a hivogató, integető fehér árnyat látja, ahogy lebeg előtte a nádas útján s messzire kinyujtott keze mutat át a Hejőn, az ország, az élet felé. Ő megy utána s már ott áll a patak partján, melynek csillogó felszíne alatt tisztán látja a kavicsos ágyat. Olyan sekély, hogy lábbal is könnyedén meggázolhatná. Furcsa csalódás... Nincs itt senki, egyedül áll az egész nagy éjszakában s még csak egy bogár sem cirpel sehol... De mégse... Ott túl, a nádasok sötét árnyékában, megint felvillan az a fehér alak... Most két kar nyúlik feléje... Mintha a kezeit akarná megragadni s áthúzni maga után a vízen. A hold fénye egyszerre elönti s most látja az arcát is, ezüst fürteit s szomorúan mosolygó szemét. De hogy nem vette észre ezt a csolnakot eddig, amely ott ütődik a parthoz a lábánál s szabadon lebeg a vizen?... Bizonyosan reá vár. Ha beleülne, magától ringatná át a tulsó partra... Különös csolnak... Ó, de hiszen nem is csolnak ez... Nem, nem... Üres koporsó.

*

Tomaj, miután kijött a király sátrából, Móricot kérette magához s bosszasan beszélt vele. Mikor elváltak, a nádor még egyszer megkérdezte:

— Számíthatok reád, Móric s egyet értünk-e mindenben?

— Mindhalálig — válaszolt Móric, keményen megrázva Tomaj kezét. — A királynak élnie kell!

Később Türje Dénessel tért vissza Pók Móric a nádor sátorába. Tomaj tudatta a lovászmesterrel, hogy a hídon át a mongol fősereg támadását várják, legkésőbb hajnalban. Ugronék azonban talpon vannak s csapataik az egész sereg legfegyelmezettebb s legelszántabb része. Meglepetésszerű áttöréstől nincs mit tartani. De ha a tánc megkezdődött, gondoskodni kell róla, hogy ezt az összenyomorított tábort folytonos egymásutánban, a lehető gyorsasággal, de mégis nyugodt rendben lehessen Ugronék harcoló csapatai mögött fölfejleszteni második és döntő harcvonallá. Megbeszélték azért a csapatok helyzetét s azok kivonulási sorrendjét.

Türje talpig katona volt, nem kételkedett, nem bírált, úgy fogta föl a nádor szavait, mint egy lehetőséget, amelyre számítani kell s amelyeket bölcsnek és megfelelőnek talált. Tisztelegve jelentette, hogy azonnal értesíteni fogja a csapatvezéreket, mikor s hogyan kell mozdulniok.

— A király veszélyben van — mondta azután Tomaj, erősen a szemeközé nézve a lovászmesternek. Móric, aki jól ismeri a mongolt, sok szóval is meg tudná világosítani, hogy Batuék minden erejükkel csakis arra törnek, hogy elfogják, vagy megöljék a királyt. Babonás hit ez náluk, mint keleten mindenütt, hogy akkor megszűnik minden további harc s az ország önkényt behódol. De most nincs idő erről beszélni. Katona vagy és szereted is a királyt.

Türje keményen bólintott.

— Ha, Isten ne adja, — folytatta Tomaj — áttörnék mind a két harcvonalat, marad a király dandára a táborban és a testőrség, amelynek parancsnoka vagy. Ha hosszú barátságunkra adsz valamit s nem tartasz gyáva locsogónak, fogadj szót nekem ebben s tégy úgy, ahogy parancsolom. A királynak élnie kell, fiam! És neked is élned kell, mint közülünk, a király régi barátai közül, a legfiatalabbnak s legjobbnak. És élnie kell azoknak a fiatal embereknek, akiket velem együtt neveltél a király mellé, a jövendő számára.

— Megvédjük a királyt — mondta egyszerűen Türje.

— Helyes, — intett a nádor — éppen ezt akarom én is. De most olyanra kérlek, amit ha nem is értesz még, fogadd el és teljesítsd. Mikor a király dandára következik, én veszem át a vezényletet.

Türje egész testében összerezzent s értetlen csodálkozással bámult reá.

— Te Móriccal és a fiatal lovagokkal azonnal körülfogod a királyt s aztán tégy mindent úgy, ahogy Móric mondja.

— Ne harcoljak?... — mordult fel rekedten Türje, s a szeme lángot vetett. És azok a párduckölykek húzzák be a karmukat, mikor végre kiereszthetnék egyszer? Mit akarsz velünk, nádorispán?

— Fogtok harcolni, arról biztos vagyok — válaszolt szilárdan a nádor. Ingyen nem fog menekülni a király. De tőled függ, hogy lesz-e még Magyarország, vagy nem?... A jövőt kell megmentened s azért kérem, parancsolom, hogy engedelmeskedj! Nem gyávaságra biz-

tatlak, hanem hozzádilló, nagy hősi kötelességre és csak akkor, ha, amint mondtam, a legrosszabb bekövetkezik.

Türje lehajtotta a fejét, néma küzdelemben harapdálta a száját s végre nehezen nyögött föl:

— Így... Arra az esetre... Mert remélem, nem kerül sor reá...

Még a fiával volt a nádornak beszéde ezen az éjszakán, valamivel éjfél után.

Dénest Kálmán herceg csapataihoz osztották be, de a nádor még a Sajónál megkérte a herceget, hogy ha csend van a híd körül, engedje be hozzá a táborba, mert beszéde van vele s aztán azonnal visszamegy.

— Fiam, — mondta a nádor s Dénes vállára tette a kezét — nekem elhiheted, hogy nem találkozunk többé a döntő ütközet előtt. A csatában pedig sohase tudhatja az ember... Hát ha úgy fordulna, hogy te maradsz életben kettőnk közül, volna egy akaratom, amit kérlek, teljesíts.

Dénes meghajtotta magát apja előtt.

A nádor folytatta:

— Mondom, a csata dolgát soha sem lehet tudni... S ha úgy történne, hiszen Isten kezében van minden, hogy elveszítenők ezt a harcot, neked nem szabad máshová menned, csak Tomajra. Azt, amit ott építettél, angyal súgta neked még gyermekkorodban s ki tudja, hány szegény magyarnak lesz ott menedéke? Azt szeretném, fiam, hogy ott maradj s ments oda minden életet, amit csak tudsz s védd meg a jövőnek... Ha pedig nem úgy lesz, ha minden jobban sikerül, akkor elfelejtjük mind a ketten, amit most beszéltünk.

— Megértettem, — bólintott Dénes komolyan. — Bizonyára nem ok nélkül gondoltad ezt, apám. De úgy lesz, ha kell, ahogy parancsolod.

A nádor magához ölelte s megcsókolta mindkét orcáját. Dénes a kezére hajolt s mint valaha gyermekkorában szokta, önkénytelenül megcirógatta előbb a két keze között ezt a szép, keskeny fehér kezet, melyben annyi erő s lélek rejtőzött s csak aztán csókolta meg, fiúi tisztelettel.

— Menj most már, — mondta az apa szilárd hangon — s légy férfi.

*

Szubutáj, az öreg tigris, fölhördült mérgében, amikor látta, hogy a magyar sereg nem rohan hanyatt-homlok Sejbán után a hídon, hanem a túlparton maradt s tábort üt. — Úgy látszik, — mérgelődött — mégsem olyan ostobák, mint ahogy gondoltam! Pedig szép lett volna itt, az erdőkben végezni velük. De ha ők nem jöttek át, nekem kell átmennem, mert nem maradhatok itt a három folyó zugában, hátam mögött az éhhalállal s a lesbenálló bosszuval. A Kárpátokon betörni gyermekjáték, de győzelem nélkül visszamenni, még az öreg Dzsingisznek is lehetetlen volna ... Tehát támadni kell s addig nyomni át magunkat a hídon, amíg letapossuk őket.

Sejbán jelentette neki s Batunak, hogy a magyar sereg sokkal erősebb, mint az ország állapota után gondolni lehetett volna. Tudták már azt is, hogy a kúnnal való leszámolás csak növelte a magyarok harcikedvét és

elszántságát. Az ország rendjének belső felforgatására évek óta végzett munkájuk, legalább ebben a pillanatban, a döntő ütközet előtt, teljesen sikertelennek látszott. Még semmit nem tudtak az erdélyi hadak dolgáról sem. Csupán az Orda északi expedíciójának sikereiről érkeztek hírek. A mongol fősereg kétségtelenül válságos helyzetbe jutott s nem kerülhette el többé a magyar erővel való megmérkőzést.

Batu ingadozott s szemrehányásokat tett Szubutájnak, hogy nem tudott elég nagy hadat kieszközölni számára Karakorumban. Legszívesebben visszavonult volna, hogy jobban neki készülődhessék ismét. Hiszen úgyis elértek annyit, hogy Sejbán csapatai megfélemlítették az országot s ha visszavonulnának, azt ugyan nem tartaná futásnak ez a nép, hanem csak előzetes fenyegetésnek látná az egész betörést s még jobban reszketne az eljövendőtől.

De Szubutáj, aki a győzhetetlen Dzsingisz khán vezére és barátja volt s úgy tartotta magát annak hagyományaihoz, mintha az öreg hadiisten még most is élő személyében állana előtte, csak dühösen és makacsul ismételte a jasszát: „Ellenállóval szemben nem szűnhetik meg a háború". Menjen vissza, aki megfeledkezett arról, kinek a vére kering a testében, de ő, akit a meglassudott vérnél sokkal különb örökség: a Dzsingisz khán bizalma köt a Világ Urához, nem hátrál egy cseppet sem, elmegy a Dunáig, ha kell s elvégzi mindenki helyett! Batu tudta, hogy erre nincs mit felelni. A kérdés minden mongol katona számára el van döntve s hallgatott.

Este már lángoló szemekkel toppant be sátorába

Szubutáj s egy kis példázatot mondott a kishitűség megszégyenüléséről, melynek az volt a rövid tartalma, hogy a birka mindíg birka marad s a farkas farkas. A magyarok ostobán bezárták magukat egy szűk földsánc mögé s csak a hidat őrzik a tizedrésznyi erejükkel. Úgy látszik, ott mégis várnak valamit. Méltó, hogy Batu ne engedje csalódni őket s menjen rájuk az éjjel a derékhaddal, hadd vonja magára s kösse le egész figyelmüket, mintha csakugyan az lenne az egyetlen lehetőség, ahol támadást várhatnának. Mert ezek a páncélos barmok, csak magukról véve mértéket, nem is álmodják, hogy a folyón s az ingoványon húsból-vérből való sereg átgázolhasson. De Sejbán majd megmutatja nekik, hogy jövendőbeli királyuk különb legény a mostaninál s északon az oldalukba kerül, ott, ahol a Hernád a Sajóba fut s a víz szétterülve, mongol lónak nem vet útjába komoly akadályt. Ő maga, Szubutáj, ad még egy más leckét is a magyaroknak. Megtanítja őket, hogyan lehet hidat verni egy megáradt folyón, ennek a szép erdőnek boronáiból s majd dél felől érkezik látogatóba hozzájuk s reméli, hogy eléri még a tánc legjavát.

Batu, miközben a körülálló vezérek arcát kémlelte, lehúnyt szemeinek vonalnyi résén keresztül, úgy felelt, mint a hogy egyedül illik és tanácsos a Világ Urának szájából:

— Sokan vannak, de rosszul vezetik őket. Mint a birkák, bezárták magukat az akolba. Mi fog történni? Nem tudjuk. Az Isten tudja csak!

III.

Messzire fehérlett az erdők közé futó út a holdvilágban. A Bő nemzetségéből való Izsép mester, Kálmán herceg pohárnoka, aki a híd közepén állott lóháton, azt hitte, hogy a szeme káprázik, mikor egyszerre elsötétült ez a fehér szalag s előreboruló árnyék lepte be. Izsép az égre pillantott, aztán megdörzsölte a szemét s fejetcsóvált morogva. Egyetlen felhőfoszlány sem takarta a holdat, hogy árnyéka rávetődhetett volna az útra. De nem is árnyék az, zúg s csattog már. Lovasroham közeleg teljes lendülettel s szisszenő nyilak röppennek előtte, pillanatok mulva csattogó záporban hullva alá a hídra.

Izsép akkorát ordít, hogy a tüdeje majd kiszakad belé, fordítja lovát s szökken a hídfőnek, ahol már tódul előre a készenlétben virrasztó őrség, legelől éppen fia, János. A rohanók szintén ordítoznak s az ébresztő tovább harsog a hátuk mögött, felverve a hídőrség csapatait. Már jön Ugron is, kópjásai élén s távolabb a part mentén Kálmán herceg s Jakab mester dandárai adják egymásnak tovább a riadót.

A híd közepén már halomban vonaglik az égből csapkodó vaszáporától lenyilazott lovak, emberek torlasza. Némelyik olyan, mint valami óriási sün, szerteszét mered belőle a sok tollas tüske. A hídra robbanó mongolokat süvöltő kópják ütik át s az utánuk torlódók megrogy-

gyanó térdű lovak feje fölött bukfenceznek keresztül, véres szőnyeget terítve az áthömpölygő roham földagadt hulláma fölé.

Őrjöngő tusa kavarodik a híd közepén, fölpúposodva s visszaesve, mint a tűzhányók lávatölcsére, amelyből sebesült s halott testek kilökött véres tajtéka ömlik kétfelől, az alant kavargó folyóba. Távolról úgy látszik, mintha két óriás bölénybika tülekedne a hídon, egymásnak szegzett fejjel s hol az egyik, hol a másik taszítaná el csattogó szarvaival s döngő homlokával ellenfelét, míg rengő púpjukból villogó szikrák pattannak szerteszét. Alá s fel hullámzik a tusa szakadatlanul s a holdvilágos éjszaka megtelik a viadal hörgő búgásával.

Mind a két hídfőnél új és új erők nyomulnak előre s ha az egyik fél pillanatokra enged a halálos feszítésnek s visszatorlódik előtte, a hátulról rájövő új lökés hulláma megint előre nyomja s most a másik enged valamit, hogy aztán újra lendüljön, ádázul vágódva neki.

Szokatlan harc magyarnak, mongolnak egyaránt. A nagy térségek nyargaló lovasfiai fölszorítva egy kőhíd keskeny szorosára! Akiket egymásba lök a rettentő nyomás, a biztos halál fiai, mind a két oldalon. Talán ugyanazzal az egyetlen döféssel találkozik az egymásmellett szembefutó két acél az ellenfél szívével s az átütött mellek egymáshoz préselődnek, bordatörő szilaj roppanással, ahogy csak a halál keze tud testvériségbe ölelni megbékült ellenfeleket.

Itt többé nincs taktika, sem személyes hősiesség. Az egyetlen kérdés csupán az, hogy melyik bír tovább új és új anyagot préselni a halálhíd húsőrlőjébe? . .

A magyarok bírták tovább. A mongol erő utánpótlása kifogyott. Batu hadának zöme még valahol Külsőbecs táján nyomult utána az előre küldött támadódandárnak, amely talán csak azért bocsátkozott ebbe a reménytelen vállalkozásba, hogy saját élete árán terelje el a magyarok figyelmét a tényleges és döntő hadműveletekről, melyek már észrevétlenül folytak az éjszakában.

A véráztatta hídon bekövetkezett az a titokzatos pillanat, mikor egyszerre megbillen az erők mérlege, az egyik fél minden emberének lelkében magasra csap föl az erő öntudata s a másik fél minden tagja ugyanakkor meglankad, kedvét veszti s hideg félelem süvölt a csontjaiba, ami ellenállhatatlanul sepri el.

A felőrölt mongol erő foszlányai, mint véres rongycafatok, röpködnek szerteszét az erdők között, a hídon átfúródó magyar ék győzelmes hegye elől. A párkányok végigrakva kétfelől halomba torlódott hullákkal. Lenn a kőlábak körül zúzott testeket forgat s paskol egymásnak bolond táncban a vörös tajtékot hányó ár. A holdsütésben messzire látszik, amint kalimpálva hemperegnek lefelé a vízen, hosszú sorokban, egymásnak ütődve, együtt kerengve s megint szétválva, lódögök, holt emberek, pajzsok. A folyó szeret ilyenkor vad tréfákat űzni, hahotázva játszik ezekkel az engedelmes bábukkal s a legfurcsább figurákba dobálja őket. Érthetetlenül emelkedik egy vaskeztyűs kar a magasba, kópját tartva, melynek villogó hegye cifra nyolcasokat kanyarít a levegőben. Sárga arcú mongol halott ül összegubbaszkodva bőrpajzsának közepén, mint egy tekenőben, vígan libeg fel-alá a

hullámok völgyén-dombján s a hold képébe vigyorog. A melléből kukkra áll az égnek a kópjanyél, mely hátulról átütötte. A dereka annak a tányérjára támaszkodik, mintha egy szék kényelmes háta lenne. Magyarok s mongolok összekapaszkodva forognak lefelé s hol az egyik van felül, hol a másik, mintha csak jókedvükben hempergetnék egymást.

Izsép mester már szerencsésen kikötött az egyik zsombéknál. Komótosan fekszik, beletelepedve a tocsogóba s a vízben áztatott lábszárain békésen hagyja aludni a hasánfekvő mongol testvért, míg ő maga tágranyílt, fénytelen szemekkel gyönyörködik a holdban s cseppet sem zavarja a torkából kiálló nyíl tolla, mely az állát birizgálja.

Az élők annál hangosabbak. A győzelemtől részegen ordítanak, énekelnek s tolják maguk előtt ellenállhatatlan sodrással Ugron érseket, Kálmán herceget és Jakab mestert, a tábor felé. Ne aludjon senki, amikor ők kivívták a döntő győzelmet!

Az érsek égreemelt szemekkel viteti magát az ujjongó hullámokon. Leeresztett jobb kezében markolatig véres a pallós. Az arcán, szakállán is odafreccsent vércseppek száradoznak. A páncélán itt-ott egy horpadás; de különben karcolás sincs rajta, csodálatosan sértetlen maradt, pedig ott vágott, döfött mindenütt a sűrűjében. Most örvendeni kéne, lángolni a hálától s kiáltani, énekelni!... De az Ugron arca inkább szomorú s elmélázó. Rettenetes kötelesség az ilyen s a szent ember szívét mégis csak megmarkolja az iszonyat, ha arra a tövisselrakott, szomorú szelíd arcra gondol, akinek nevében kell mindezt csele-

kednie. Kálmán herceg és Jakab mester is zordonak az általános lelkesedés közepette. Őket ugyan nem gyötri az, ami az érseket, de rég megszokott kötelességet látnak az egészben s eszükbe se jut emberi érdemet tulajdonítani maguknak s büszke mellet feszíteni, mintha valami kiválót műveltek volna.

Leírhatatlan a tábor öröme, amivel a győzteseket fogadják. A rend, amit a csapatokra parancsoltak, tüstént fölbomlik. Össze-vissza keverednek ölelkezve, csókolózva egymással és az érkezőkkel. Helyenként szilaj táncra perdülnek, kínálgatják kulacsaikat a harctól tikkadt bajtársaknak s nagyokat húznak belőle maguk is, kurjongatva.

A király sátorában csakhamar összefutva hallgatják Ugron jelentését a nagyurak. Tele vannak kérdezősködéssel, mindegyre izgatottan közbekiáltoznak, ölelgetik a győztes vezéreket, kacagnak, lelkesednek. Éltetik a királyt, mert hiszen minden győzelem végtére mégis csak azé, akinek Szent István koronája tündöklik a fején.

Visszafordult mégegyszer a megszorított ordas, hogy üldözőjének lábába harapjon. De ugyan megjárta! Éber komondorokra talált, akik szétszaggatták. Talán nincs is többé értelme, hogy még utánamenjenek. Ami hátra van, azt elvégzik bottal-fejszével a parasztok is, egyenként ütve agyon, amelyikre futtában rátalálnak. Egy se éri el a Kárpátokat, egy se!

Ez az általános vélemény. Nincs több ellenség, ebben senki se kételkedik.

Miért is van, hogy a király nem tud szívből örvendezni velük most sem s hideg keserű vére lehűti ezt a

gyönyörű mámort? Kár, nagy kár, hogy már ilyennek született. A tisztelet kénytelen meghallgatni afféle kérdéseit, hogy maradt-e kellő számú őrség a hídfőnél s nem hagytak-e föl minden óvatossággal?

Ugron kicsit sértődötten kapja föl erre a fejét. Szükségtelen kérdés, mert szinte megszégyenítő, hogy a király örökös óvakodása miatt ő maga is már túlontúl vigyázó lett s most is gondoskodott, hogy csapatainak a harcban kevésbbé szerepelt része ott maradjon a hídfő és a part körül. Pedig ezek is jöttek volna szegények, hogy élvezzék dicsőségüket s részük legyen a tábor örömeiben. Ez a Tomaj is csak néz reá nagy szemekkel s bólint a király aggodalmaira, mintha ki tudja, miféle titkokat tudna s bölcsebb lenne mindenkinél. Nem szeretem ember — gondolta az érsek s elfordult tőle, tovább felelve a részletek után kíváncsiskodóknak.

Tomaj észrevétlenül el is tűnik az urak közül. Izgatottan futtat mindenkit Türje után s mikor a lovászmester mellette terem, érthetetlen idegességgel kiált rá:

— Ne hagyd a tábort fölbomolni, ember! Tartsd magad ahhoz, amit megbeszéltünk... Ha most valami történnék! . . .

Türje csak int neki s vágtat tovább néhány fiatal emberrel, akik között a nádor fölismeri Detrét a Mahalfiát, Ákos Ernyét, az egyik Huntpázmánt s Rugacsfi Barnabást.

Türjét ugyanaz a névtelen szorongás fojtogatja, mint őt, mert katonaösztönét iszonyúan bántja a táborban elharapódzó rendetlenség s a gondtalan mulatozás kitörő heje-hujája. Sikerül is neki a tábor északi oldalán,

a Gutkeled bán és a Rátót Domokos dandárát rávenni, hogy bár a hajnal derengéséig maradjanak készenlétben s aztán holtig ráérnek vigadozni.

Legrosszabb a helyzet a keleti fronton, a hídfő irányában. A győzelmes tömeg ott szakadt bele a táborba s magával sodort mindenkit a helyéről. Ennek a tábor-résznek vezérei, Mátyás érsek s a többi papi emberek, valamint az udvar zászlós urai, mentek maguk is azonnal Ugronékkal, a király sátorába.

A Nagycsécs felé néző déli vonalon együtt vannak még a dandárok, de alaposan összekeveredve egymással s nagy vigasság van. Itt a felvidéki s dunántúli ispánok parancsnokolnának, de jelenleg együtt ülnek valamelyikük sátora előtt s erősen biztatgatják egymást az ivásban. Mindjárt, mindjárt — mondják Türjének, amikor kéri őket, hogy menjenek hadaikhoz s jószívvel invitálják, hogy igyék egyet velük ő is, a király egészségére. Türje azonban csak a kérést ismétli s rohan tovább a Hejő felé forduló oldalra, ahol aztán tökéletesen látja a helyzetet.

Itt nincs egy ember se sehol, csak üres sátrak s összecsapott, béklyózott lovak, melyek nyugtalanul hegyezik füleiket s nyihognak a zajgó tábor felé. Ezek a csapatok már az este is a legelégedetlenebbek voltak, mert helyzetüknél fogva mindíg a sereg hátvédjét alkották és semmi kilátásuk nem volt verekedésre. Most aztán csak azért is fölkerekedtek s átözönlöttek a tulsó oldalra, hogy legalább a csata híréből s áldomásából kapjanak részt.

Ez volt a helyzet, mikor vágtató hirnök érkezett a

hídtól, azzal a bolond hírrel, hogy most már nemcsak az úton, de az erdők közül is nagy had rohamozza a hidat s olyan nyilazás folyik, hogy képtelenség tartani az állást, ha azonnal nem jön segítség a táborból.

Előbb hitetlenkedő kacagás fogadja az ostoba tréfát, aztán meghökkenés s a végén egymásttaposó, összevissza, rémült zűrzavar. Mindenféle zászlóalja nép kapdos fegyver után, zörren a legközelebb kapott ló nyergébe s minden rend nélkül tódul a folyónak.

Ugron, a herceg és a templomos-mester fel-alá nyargalnak közöttük s a saját vitézeik után kiáltoznak, akik azonban nem tudnak többé együvé tömörödni mögöttük s a legkülönfélébb fegyverzetű és gyakorlottságú katonákkal keveredve igyekeznek vezéreik után.

Most már nem érik el a hidat. Jó ötszáz lépésnyire bennebb, öldöklő tusába robbannak bele, amit a hátráló hídőrség szétszórt s bekerített szigetecskéi folytatnak, a szakadatlanul ömlő mongol haddal. Az, mihelyt mezőt érez a lába alatt, őrjöngő felszabadulással szökken minden oldalról a nyakuk közé.

Különösen heves a küzdelem a partmenti nádasok ingoványaiban. A süppedező páncélosok kétségbeesett ordítozással hívják a segítséget: „Ide! Ide!“, míg csak a szájukon bugyborékolva betóduló sár el nem némítja őket s valósággal bele nem kalapálják összetiport testeiket a lápba a fölöttük hegybe összefutó mongol lovak patái.

És ömlik, ömlik folytonosan alá a hídfőről a veszettül nyilazó ellenség, azonnal legyezőszerűen széttérülve s száz meg száz helyen furakodva bele a kézitusában forgolódó tömegbe.

A hajnal szürke derengése árad el a mezőn s fényében kísértetiesen sápadtnak látszik minden arc. Még a vér is fakó, mely mindent befrecskel köröskörül.

A három vezér csak azon fáradozik, hogy saját vitézeit valahogy maga köré tömöríthesse s zászlólengetéssel, kürtjellel, égrerázott pallosokkal hivogatják őket a harcból, vissza a tábor felé. Az az egyetlen reménység, hogy talán megértik, mit akarnak s hagyva a többieket birkózni, visszahúzódnak velük, hogy tért nyerjenek a rendeződésre és a rohamra, ami visszalökheti mégegyszer a támadást.

Ugronnak föllángol az arca s hálásan pillant az égre, amikor látja, hogy ezek a gyakorlott katonák, akiknek a szeme ösztönösen keresi mindíg a vezért, kezdik megérteni őt s előbb egyenként, aztán csapatosan fordulnak a harcból s nyomulnak feléjük. Ekkor a herceggel s Jakab mesterrel együtt vágtatva nyargalnak vissza még vagy ezer lépést, mert most már nem kell attól félniök, hogy embereik futásnak veszik ezt s elvesztik a lelküket. Össze is verődik körülöttük a három legjobb dandárnak mintegy fele, köztük a templomos-vitézek csaknem teljes számmal. Gyorsan rendeződnek, fordulnak s előreszegzett kópjákkal indul a mindenre elszánt roham, vissza, a hídfő iránt.

A három vezér most a négyszög közepén vágtat s magasratartott pallosuk messzire kivillan a száguldó viharfelhőből. A rettentő lökés azonnal átszakította a áczitusa derekát. Most nem lehetett arra nézni, ki testvér, ki ellenség. Mindent egyformán sepert, taposott és

hányt szét maga előtt az ércfejű oroszlán s aztán rávetette magát a hídfő görgetegére.

Batu hadosztályának mintegy a harmada érte el már akkor a sajóhídvégi partot s a Nagyúr maga még messze az erdei úton közeledett a Mangudáj mögött, melyet a döntő rohamra helyezett serege közepére. Háta mögött volt még a rémítők dandára is, pukkanó porával, robbanó cserép-bombáival, hajítógépeivel és ördögi lárváival, mert ezeket a Nagyúr csak túl a hídon, a király főtábora ellen akarta fölhasználni. És körülötte jöttek a Dzsingisz khán zászlóját emelő gildárok, a füstölőket lóbáló sámánokkal, akiknek arcát a nagyszakállú, rémületes szürke maszkok fedik.

Ugronék halálos rohama mégegyszer visszaszorította a hídra, a középen túlig az előnyomulást s a tusában maga az érsek vágta le a vezérlő mongol nojont, mire megingott az egész ellenséges erő s hanyatthomlok torlódott vissza, vagy ugrált kétfelől a folyóba.

Ez volt az a pillanat, amikor Batu, a hírt véve, már-már parancsot adott az általános visszavonulásra, hogy a csatát valahol a hátamögötti nagy síkon vegye föl újra. Eleitől fogva nem szerette Szubutáj tervét s csak kedvetlenül szánta rá magát, hogy a halálhídon keresztül, annyi száz és száz mongol vitéz tetemén át erőszakolja ki a kis Muhi-pusztára való benyomulást. És kétségbeesett helyzetében is keserű elégtétellel gondolt rá, hogy íme, igaza volt, se Sejbán, se Szubutáj nem tudtak idejében átvergődni a folyón s oldalba kerülni a magyar király táborát.

Még csak néhány percet késik az az északról föl-

zúgó moraj, amely Sejbán rohamát jelezte s a Muhi-csata sorsa ellenkezőjére fordul.

De Ugronék csapatai tétován torpantak meg erre a hátuk mögül földörgő csatazajra s ez a megrendülés elég volt ahhoz, hogy megint működésbe jöjjön az ösztön titokzatos mérlege, a mongol had erőrekapva új rohamra lendüljön s ők megroppanva hátráljanak meg előtte.

A csoda megtörtént. A Sajón igenis át lehetett kelni.

Most már a fölkelő nap teljes világosságában látta Türje, a magyar tábor északi vonaláról, a szembedübörgő ellenségnek a puszta egész szélességét átfogó, roppant karéját szélsebesen közeledni. Rátót Domokos és Gutkeled bán dandárai, hála az égnek, még készenlétben állottak, fölfejlődve a sáncok előtt s bár ez az érthetetlen, rémítő csoda szinte megfagyasztotta a vérüket, még idejében magukhoz tértek s szemberohantak a fergeteggel. Ott, ahol találkoztak, még a föld is megrendült az összecsapás dörejétől s aztán mindent elnyelt a küzdelem kavargó pora.

Most már a tábor is olyan volt, mint a megveszett méhraj. Mindenki tódult a kapuk felé s a csapatvezérek rémült dühvel verték embereiket falkába. Sokan tépték a hajukat s átkozták ostoba elbizakodottságukat, későn.

Ugronék vállalkozása a kétfelől rájuk szakadó zivatarban végre is összeomlott. Most már csak a táborba való visszavonulás reménye maradt számukra. A három vezér fogyó csapatai még mindíg szorosan összetartottak s csak lépésről-lépésre engedtek a halálos szorításnak. De a gyűrű kérlelhetetlenül zárult köréjük, elölről balfelől

és a hátuk mögött, míg jobb odalukon a Sajó és ingoványai zártak el minden kiutat.

A visszavonulás mindeddig ádáz kézitusa közben folyt, minden talpalatnyi helyért életet adva s követelve. Egyenként hullottak el a nagyszerű páncélos vitézek, fedezve vezéreiknek s a csapat magvának lassú hátrálását, akiktől elszakítva toronyként állták a körülöttük egybefolyó árvíz csapkodását, halált osztogatva mindenfelé, míg elvagdosott-inú lovaik össze nem rogytak alattuk s törtnyelű kopjájuk ki nem hullott összezúzott karjuk alól. Csak aztán döndültek maguk is a vértbugyogó föld megpuhított ágyára s roppant be mellvértjük a gázoló paták nyomása alatt.

Egyszerre azonban, furcsa, ugató vezényszavakra hátat adott mindenfelől az ellenség s pillanat alatt kitágult előttük a mező, valami kétszáz lépésnyire.

Ugron tudta, mi ez. Teljes erejéből kiáltott a katonákra, hogy egy se menjen utánuk, hanem fogjanak vágtába, a tábor felé. Az immár kis csapat azonnal fordult utána s most már jött a futás s a fölszabadult életösztön röpített nehéz lovat s embert előre. De mögöttük megkezdődött a mongolok kedves játéka is. Mintha ezer és ezer vadászeb csaholna az iramló őz sarkában, vetette utánuk magát az üldözők karéja. Ez volt a nagy mongol mulatság, amit Dzsingisz khán híres körvadászatain gyakorolt be minden harcos: odavetni a rohanó ló kantárát, előkapni s vesszőzni az íjat száguldás közben s felemelkedve a kengyelben, célbalőni biztosan s újra és újra megismételni, amíg van céltábla. A vad torna igazi művészei dolgoztak Ugronék mögött s a hihetetlen erővel

röpített hosszú nyilak ördögi módon találtak meg minden nyílást, a sisak és páncél eresztékei között.

Jakab mester hang nélkül fordult le lováról s kengyelben akadt testét saját vitézei tiporták felismerhetetlenné. Elesetek a templomos-vitézek is, mind egy szálig. Kálmán herceg balvállából, a felsőkart védő vaspánt taréja alól mered ki a nyílvessző fekete tolla és sűrűn buzgó vastag vér önti el egész baloldalát. Kóválygó fejjel inog a nyeregben, a kopját elejti s lassan lova nyakára hanyatlik. Csak két páncélosának köszönheti, hogy vállaikat vetve neki, tovavonszolják magukkal vadul horkoló lován. Ugront nem érte nyíl, de a melle közepén veszedelmes horpadás sötétlik a páncélon s a repedéseiből vér szivárog. Behúnyt szemmel vágtat, az arca fehér, mint a fal. Tízen, tizenöten ha bebuknak a tábor sáncán, a bomlottan nyargalászó s tehetetlenül üvöltöző tömeg közé.

Ezalatt a Rátót- és Gutkeled-dandár megtépett maradékai már visszaszállingóztak a sáncok mögé, halálos egykedvűséggel meredve maguk elé. Mind a két vezér ott maradt, a csapatok kétharmadával együtt. De az ellenség nem üldözi a futókat s nem nyomul közelebb a táborhoz. Lőtávolon kívül hullámzik fekete vonaluk, lassan húzódva szét a Rákos-mocsár mentén, a Hejőig s le a Sajó partján Nagycsécs felé. Mindenki láthatja, hogy teljesen bekerítették kelet és észak felől a magyar tábort s most már csak délnek s nyugatnak van szabad út.

Tomaj terve, mielőtt kibontakozhatott volna, megsemmisült, az Ugronék korai diadalmámorára beállott rendetlenségben és elernyedésben. Csak Rátót és Gutkeled csapatai teljesítették Türje rendelkezéseit, a halá-

los kényszer nyomása alatt, de siker nélkül. Nincs már két harcvonal, sőt nincs már egy se. Csak a fejvesztett tábor maradt, mely az utolsó erőmagnak, a királyi dandárnak kitörését maga akadályozza a legjobban, elállva az utat mindenfelől.

Ugron érsek a király előtt áll, lehajtott fejjel:

— Menekülj, Uram Király! — lihegi az érsek. — Itt nincs miért maradnod... Ez nem harc többé s itt elesni is gyalázat!... Mindenben igazad volt. Menekülj s mondd el a magyaroknak, túl a Dunán, hogy Ugron érsek azt izente nekik: átkozzák meg a nevét s boruljanak térdre előtted, bocsánatért!

Ezzel pallosát két végén markolva, meghajlított térde alá fektette s iszonyú erőfeszítéssel kettétörve ejtette a földre. Megtántorodott utána. Kínos, hörgő köhögés tört föl a melléből s vér buggyant ki a száján. Térdreesett a király előtt.

Béla király azonnal hozzáhajolt s karjaiba ölelve a súlyosan lecsukló fejet, a részvéttől remegő hangon kiáltotta:

— Istennek legbecsületesebb s legvitézebb szolgája voltál, Ugron érsek! Én nem ítélek fölötted! Bocsásson meg a Mindenható neked is, nekem is s legyen velünk az, amit ő akar.

Az érsek nehezen emelkedett föl térdeiről, átölelte egy pillanatig a király vállait, reásúlyosodva gyöngülő testével s fénytelen szemekkel nézve a szemébe, hörögte:

— Köszönöm.

Aztán támolyogva vonszolta ki magát a sátorból.

... Menekülni!... Menekülni!... — A király szívé-

ben mint a mennydörgés, visszhangzott Ugron érsek szava... Hát ő is? Most már ő is? Nemcsak Tomaj?... Szédülten kapaszkodott meg a bársonypárnájú aranyos karszék támlájában, amelyet azért hozatott ide magával, hogy illőképpen fogadhassa benne a halált... Nem, ő nem menekül!... Ő bevárja itt a végét... Most már jöhet Móric a díszruhával, a címeres lánccal, a koronás sisakkal. Ideje felöltözni, a nagy ünnepélyhez!

De Móric nincs sehol és senki sincs a sátorban és senki a sátor körül. Mindenki ott tolong a sáncok alatt, a szekerek és pajzsok védelmében s nyöszörgő üvöltés az egész tábor.

Csak a sátor előtti zárt mezőn, az urak sátrainak piacán áll mozdulatlanul a néma, komor négyszög, kéken sötétlő páncélosok zárt csatarendje s égnek meredő vérezetlen kopják erdője. Az ő dandára az, testőrsége és válogatott daliái, akiket nem rendíthet meg semmi rémület s várják az ő parancsát.

Nagycsécs felől, a puszta egész szélességében, gomolyog föl a harctérre érkező Szubutáj seregének pora. Az öreg vezér megkésett, mert a megáradt Sajón hidat verni még neki is idejébe került. De ahhoz elég jókor érkezett, hogy bezárja délfelől is a halálraítélt magyar sereg menekülésének útját. Most még csak egy kicsit kell elnyujtani az ő, meg a Sejbán-alkotta két szárny végét, a Hejőn át s bezáródik a Nagy-Úr körvadászatának lánca, nyugat felől is. S nem menekül meg a királyi vad, akinek elejtésére Ázsia szívéből trappolt idáig.

Reggel nyolc óra. A mongol gyűrűn távoli vezényszavak futnak végig s lassan megindul mindenfelől, majd-

nem ünnepélyesen, a halál ölelő karja a magyar tábor felé. A nap, a tokaji hegyek felett sugározva, magas útjáról gyönyörködhetik ebben a pompásan rendezett játékban.

Négysoros kör szűkül a szekérvár körül, szabályosan szétterülve, mint a pávakakas teljesen kitárt tollsátora. Mögötte, széles utakat hagyva maguk között, fenn a Rákos-mocsár bejárójáig s lenn a Tisza mocsaraiig, mint a sakktáblák kockái, helyezkednek el más rendeltetésű osztagok, mozdulatlan arccal fordulva a mozgó kör felé. Annak keleti sugarában, a magyar tábor közepén álló királyi sátor és a Sajóhíd között, hosszú sorokban egymás mögött áll föl a Mangudáj hadoszlopa. Annak közepén csillog a khánok és vezérek csoportja, emelkednek a zászlók s száll magasra a sámánok áldozati füstje a vérfagyasztó bálványképek körül.

A kör által hátrahagyott területen különös foglalatosságú lovasok nyargalásznak keresztül-kasul s a hátukra vetett, nyitottszájú zsákokból szürke por ömlik, beterítve a földet a lovas arcvonal egész hossza előtt.

A Mangudáj két szárnyára a híd felől előkanyarodó lovasok vezetnek ijesztő sereget. Tíz-tíz óriás alak ül az apró lovakon, hordónyi ördögfejű szörnyek, a hónuk alatt előreszegzett hosszú kopják. A lovak hámban vannak s gyeplőiket szorosan egymás mellett lovagló három-három katona fogja össze mögöttük, mindenkinek kezében sokágú, ólomvégű szíjostor. Itt-ott furcsa kerekes faalkotmányokat taszítanak a tábor felé s megállanak velük egyforma távolságban a sáncoktól, csak a khánok hada előtt hagyva szabadon az utat. Olyan az egész, mint valami

óriásgyermek játéka, amit csak nagy magasságból lehet gyönyörködve áttekinteni s a nap kíváncsian jött mind közelebb s mind magasabbra az égen, hogy lássa, mi lesz?

Aztán megkezdődött a játék. A lovasok köre nekiiramodott a sáncoknak s mindenfelől kilőtte nyilait, melyek elsötétítették az eget a magyar tábor felett. Egy fordulattal visszafutottak, táncolva fordultak ismét, új iram, új nyíleső s ismét és ismét ugyanaz, fáradhatatlanul. Aztán működni kezdtek a hajítógépek s hullottak a robbanó cserépbombák a sáncok oldalára, a szekerekre s be a táborba. Egyszerre lángbaborult minden éghető körös-körül. S hallhatták a vadászok a nyilaktól talált s a tűztől rémített vadak szűkölését, a halálos rémület vonítását. Aztán látták dőlni az égő szekereket s mögöttük a sátrak köteleiben fölbukdosó, megvadult lovakon táncoló, egymást tapośó tömegeket, amint torlódtak a tábor kapuinak s rendetlen falkákban futottak nekik, az áttörés kétségbeesett, utolsó reménységével.

A puszta életüket mentő rohanók nem is emberi hangokon jajgattak s iszonyatos sivalkodással vetették neki nagukat a nyilazók körének. De ezek szétrebbentek előlük s hagyták futni őket a nélkül, hogy egyetlen lövést adtak volna reájuk. Ez még jobban megzavarta a szerencsétleneket. Vakon iramodtak bele a messzibb fölállított csapatok utcáiba s négyszögei közé, őrült szemekkel tekintve tétova a mozdulatlan, néma arcok kegyetlen sárga sorain amelyek csak védekezően előretolt lándzsákkal szorították őket össze, a nélkül, hogy döfnének velük. Ezzel mind eszeveszettebb rohanásra, emberi mivoltukból való teljes kivetkőzésre kényszerítették a futókat, hogy egymást ti-

porják le az elhatalmasodó, megalázó pánik gyávaságában, olcsó prédául dobva mindenüket az iszonyatos rabló lábai elé. Szétfoszló maradékukat aztán a mocsarakba nyomták s halomra lődözték a legszélen fölállított szolganépek csapatai.

„És ebben a nagy ütközetben sem lárma, sem egy szó nem hangzott közöttük.“

Csak odaát a Hejő vonalán. Keresztúr és Szalonta között történt másképpen a dolog. Talán a mongolok elnyujtott két szárnya volt ott gyengébb. vagy nem is hitték, hogy a fölfordulásban egyes csapatok arra vehessék útjukat. De az élctösztön vakon is dolgozott s öntudatlan biztonsággal húzott arra egy-egy csapattöredéket, amely átgázolva a nádasokon s a patak vizén, a Pest felé vivő utakon iramodott tova, az égő pokolból.

Arra vitték el nehéz sebében Kálmán herceget is. Vilmos és Tomajfi Dénes, néhányadmagukkal. Mind a ketten kivették részüket az éjjeli harcokból, de a titokzatos akarat megtartotta őket, mindeniket a maga külön sorsa és rendeltetése számára.

Arra törtek ki a haldokló Ugron érsekkel, akit lova hátára kötöztek, Mátyás érsek, Gergely, Jakab és Rajnáld püspökök. Eradius főesperes, Miklós prépost és Albert mester, a jogász. De akkor már észrevették a mongolok a dolgot s egy csapatjuk eléjükrobbanva. letérítette őket a pesti útról. De nem üldözte tovább. hanem Kálmán csapata után vetette magát. Így a főpapok csapata délnek fordult a Hejő mentén s a Tisza felé vette útját, gonosz kénytelenséggel fúrva magát mind mélyebbre az egyre sűrűbb és dágványosabb mocsarak közé.

Bagomér ispán mindjárt utánuk gázolt át, Keresztúr felett a Hejőn, néhány legényével s különös szerencséje volt, hogy a patak mentén fölfelé minden üldözés nélkül vágtathatott el a Bükk erdői közé.

Mert a mongol szemek csak egyre vigyáztak s vártak: a királyi dandár kitörésére, amely, jól tudták, mindeddig nem volt a kirohanók között. Mikor már számításuk szerint alig lehetett számottevő nép a sáncokon belül, nem törődtek többé a mind szakadozottabban szivárgó, közönséges menekülők futásával, hanem szorosan elállva a kapukat, tüntetőleg húzódtak félre a keleti kijáró környékéről, széles mezőt nyitva a kirohanó király számára. A szemben felállított királyi vadászok arcvonala, innen a kaputól olyan messzinek látszott, hogy valósággal csábíthatta a bentszorultakat a kirohanásra.

— Hujj!... — kiáltotta Tomaj s az utolsó, az egyetlen ép dandár, a még harcot nem is kezdett, tűrhetetlen lázban égő kis királyi sereg forró, fölszabadult ujjongással lökte ki magát a kapun, mint elrepített óriás parittyakő és a két oldalon visszahúzódott mongol lovasság, mintha gyönyörű torna nézője lenne, a vérbeli harcos elismerő csodálatával szemlélte ezt a bravuros tüneményt.

De egyszerre megzavarodott a gyönyörködés s előre rugtató lovasok ordítozták vissza társaiknak, kinyujtott karral mutatva az oszlop előtt röpülő Tomaj felé:

— Kelár! Kelár!...

Tomaj Dénesen Béla király ragyogó díszköntöse tündöklött, mellén szikrázott a fejedelmi hatalom ékköves, címeres aranylánca s a fején mintha lángok vol-

nának, sugárzottak szét a sisak koronájának arany-nyelvei.

Mámorosan, boldogan kacagott fel, mikor hallotta a fölismerés rikoltozását maga körül s gúnyos diadallal csapkodott pallosával a feléje röppenő nyilakhoz. Még egyszer hátrapillantott s magasralökve a pallost, ujjongó kiáltás fakadt az ajkán:

— Előre, fiaim!...

A nagyszerű dandár dörgött, csattogott, hömpölygött mögötte, mint egyetlen óriás lovag, méltó ellenfele a nagy sárga lovasnak.

— Ne féljetek! — rikkantott hátra. — Csak hús-vér azok is! — Mert egy szemvillanásig megzökkent a roham, amint egyszerre lángoló füstbe borult előttük a mező, hogy megzavarja s elrémítse őket. A másik pillanatban már vakon rohantak bele a pompás fiúk a gomolygó felhőbe. Egyik-másik Istent, Jézust kiáltva húnyta be a szemét, amint a füstből fölbukkanni látta iszonytató óriások vérfagyasztó rémarcait, melyek fölbukkantak s megint eltűntek körülöttük, mintha előrelökték s visszarántották volna őket láthatatlan kezek. Aztán egymásba rontottak a Mangudáj hangtalan sárgafejű fekete tömegével.

Tomaj még látta az oszladozó füst függönye mögött a magasan lengő kilencjakfarkas zászlókat, a füstölgő tüzektől körülvett totemek barbár módon ijesztő szörnyalakjait, füléhez ütődött a sámánok vonítása s ott messze valahol, mintha dombon állnának, megvillant előtte, horkoló lovak feje fölött két mozdulatlanul figyelő arc. Kegyetlen vigyorra torzult öreg tigris-pofa s kíváncsian

előrehajolt, szőrtelen széles fiatal ábrázat sárga foltja. Aztán csak fúrta, vágta, vetette magát előre a piros ködök s a fekete csend végtelen folyosójába.

Pók Móric félrerántja a királyi sátor kárpitját, belép s meghajol:

— Itt az ideje, Uram Király!

A karján csak egyszerű, durva katonaköpenyeg van átvetve, azt tárja szét két karjával s borítja a király vállára.

—A ruhám! Hol van a király dísze, Móric? — kiált föl, szívéhez kapva Béla s ez a kiáltás úgy hangzik, mint jajduló sikoly.

Móric átöleli, vonszolja magával, ki a sátorból.

A király megkapaszkodik védekező kezével a trónszékben, de a lendület magával rántja s a szék reccsenve vágodik a földre, középen kettéhasadt háttal.

— Te csak egy katona vagy! — lihegi Móric. — Csak szolga, semmi egyéb... Lóra, azonnal! Ez a parancs!

— Kinek a parancsa? — vergődik karjai közt Béla, megvetve lábát, hogy szabaduljon.

— A királyé! — kiáltja Móric a szeme közé.

— Megbolondultál? Én vagyok a király!...

Móric most megáll, egészen magához öleli, közvetlen közelről néz a szemébe s úgy suttogja:

— A király meghalt... Ott esett el teljes díszében, a királyi dandárral együtt, a jövendőért! — s karjával a Sajó felé lendít.

— Tomaj! — szakadt ki a királyból a villámló megértés s tehetetlenül csuklik össze Móric karjaiban.

Lovon ül, nem érti hogyan s szeme mintegy álomban jár a szorosan körötte vágtató lovasok arcán... Ez Móric... Ez Türje... Detre a Mahalfia... Ákos Ernye... A két Forgács... A Rugacsfiak... a Huntpázmánok... Balogh, Miklós s mind a többiek, akiket a jövőnek nevelt... Ez a Hejő nádas útja... Az éjjel látta... Ott lebegett előtte ősanyja alakja, hivogatva... S itt ringott üres koporsója, ahol most belegázolnak a vízbe. S már túl is vannak... háta mögött ez a borzasztó rivalgás a tábor elfoglalását jelenti... Most mindjárt jönnek majd utánuk, csaholva, vértszimatoló kopók... S minden hiába.

Ott vége már a nádnak s ragyog a szabad mező a nyíláson át... De sötét árnyék borítja el s csörtet szembe velük a fekete lovasok karéja, menekülőket keresve az ingovány rejtekeiben.

— Most, Uram! — hallja Móric szavát. — Most feküdj le a ló nyakára, szorítsd az oldalát s ne nézz se jobbra, se balra... Csak előre, Uram, csak előre!

Hördülő, csapkodó, fekete gomolyagon törnek át s lihegő tusa hullámzik körülötte. Valami nekifut s látja a mellének lökődő dárda hegyét villanni s aztán Mahalfia Detrét, amint eléje veti magát. A válla alatt kibújik a véres dárdahegy, az arca előtt zuhan s ledöfött lova maga alá temeti... Most kard villan a feje fölött s ő önkénytelenül löki eléje fegyvertelen balkezét... Furcsa zsibbadás, fellüktető kín s piros vér csorog végig a karján. ...De már Móric tornyosul eléje s testével fogja föl a csapást. Meginog, aztán fölegyenesedik s reccsennek a koponya csontjai levágó pallosa alatt... Túl van-

nak. Künn vannak a mezőn... Pillantást vet sajgó baljára, rémült-boldogan eljajdul s a nyakából letépett kendőjét gyorsan tekeri az ökle körül, mintha attól félne, hogy meglátják... Aztán a melléhez szorítja a kezét, hogy a kendőn átütő vért visszatartsa. Közben vágtatnak vele, sodorják az északi láthatáron kéklő erdők felé... Móric lángoló szemekkel mosolyog reá s az arca, nyaka csupa vér... De ő nem törődik vele, boldog, mint a gyermek, aki nehéz leckét teljesített... Tudja, hogyne tudná!... Móric odadobta érte az életét, ahogy megfogadta, de az Isten elégnek vette, amit eddig tett érette s azt akarja, hogy Móric is éljen tovább...

— Ne hagyd magad, Uram, szoritsd jobban a lovat s hajolj előre — hallja ismét Móricot. — Lovagolj könnyebben, ne nehezedj reá...

De ő rosz lovas. Sohase tanulta meg a nyargalást... S most botladozik, kifulladva liheg s összerogy alatta a ló.

Talpra-rántják s most veszik észre, hogy a keze be van tekerve a kendőbe s véres. Ijedten kérdezősködnek, de ő csak a fejét rázza:

— Semmi, semmi! Ne törődjetek vele! Lovat! lovat!...

Felhangzik az üldözők robogása, a porból már villog a fegyver s fáradt nyilak csapódnak a nyomukba.

— Én! — kiáltják hárman, négyen a fiatalok, ugorva lovukról s tódulva a királyhoz.

Ákos Ernye lovára veti magát s vágtatnak tovább, a hegyeknek.

Ákos Ernye visszamarad, a király dőlt lova mellett

Megáll az út közepén, kifeszíti melle gyönyörű boltozatát s föltartott fejjel néz szemközt a halállal. Aztán csak átzúg rajta a fergeteg. Ott fekszik, a ledöfött ellenséges lovon keresztülesve s a két marka görcsösen szorítja a megfojtott mongol torkát. Leütötték, megtapodták s ott hagyják az út közepén a legkülönb magyar ifjú testét.

Megint rogyik a király lova s most alig van idő cserélni, mert szinte a sarkukban az üldözők. Forgács András tehát visszafordul, sarkanytúba kapja a lovát s nekivág egyedül, hogy föltartóztassa a rohamot. A testvére, Tamás, legelőbb szökik a nyeregből s a király elfogadja fölkínált lovát. Pillanatra megnyugszik keze az ifjú fején s aztán rohannak tovább, tovább.

András mesébeillő viadalt folytat a mongolokkal s jó ideig tartja föl őket, míg a király tovatűnik csapatával. Az üldözők nem akarják tölteni vele az időt, hagyják áttörni ezt az eleven ördögöt magukon s nekivágni az úttalan mezőnek.

Most Tamás áll eléjük, szétvetett lábakkal az út közepén s kópját feszít rohamuknak. Egyszerre tíz kard is vág reá s ahogy összerogy, döfik, tapossák, amíg nem mozdul többet.

Már alkonyodik. Sűrűsödő erdőn vágtat a menekülő csapat, mikor a harmadik ló is kidől a király alól. Most Rugacsfia Dón adja alája lovát s a testvére, Barnabás fordul vele vissza az üldözőkre. De a két Rugacsfi, a lovas meg a gyalogos, nagyszerűen védik egymást s lassan hátrálnak a fák közé, a vagdosó mongolok elől. Aztán Barnabás leugrik a nyeregből, megcsapkodja a lovat s hagyja rohanni a sűrűben. Ő maga bátyjával együtt le-

bukik a cserjésben. Az üldözők megtévednek, csörtetnek a gazdátlan ló után s a két fiú megmenekül.

Az első csillagok reszketnek az égen. A zaj elült. A vadászok elmaradtak. Az üldözött vad Ákos Ernye diósgyőri udvarházában szédül a feneketlen mély álom tavába.

IV.

Szolganépek csapatai lepték el a mezőt, a királyi dandár holtteste felett fölvonuló győztes előtt s megszállva a sáncokat, szétverték az égő szekerek és sátrak romjait, hogy utat tisztítsanak a Nagyúrnak az elhagyott táborba. Az elkésett menekülőket, akik még ott futkároztak halálraváltan a sátrak között, vagy esztelen reménnyel lapultak meg az össze-visszahányt holmiban, fejszékkel, botokkal verdesték agyon. Kardra, nyilra nem volt szükség ezekkel a szűkölő, vinnyogó ebekkel szemben. Nem álltak ellent, legfennebb bódultan futottak közéjük s ostobán rimánkodtak kegyelemért, vagy arcukat a földbe túrva, nyöszörögve várták a csapást.

A királyi sátor teljesen érintetlenül ragyogott a tábor közepén, csak a zászló lógott ernyedten a csúcsán, mint a meglőtt madár tört szárnya, a szellőtelen levegő déli aléltságában.

Batu elsötétült, komor arccal lépdelt Mangudáj után s Szubutáj dühösen csikorgatta a fogait. Tudták már, hogy a győzelem igazinak hitt koronája hamis volt, a nádor esett el a király képében. S még hozzá futni engedtek egész csapatokat, csakhogy az egyetlen nagy vad el ne menekülhessen előlük. A vezérek olyan méregbe jöttek a csalás miatt, hogy felismerhetetlenné tépték s vagdosták a nádor tetemét.

Az a nagyfejű, feketeképű szerecsen, aki felismerte a halottat s megállapította előttük, hogy az nem a magyar király, közönyös nyugalommal nézte végig ezt a hiábavaló, dühödt halottgyalázást.

Nem lehetett neki szemrehányást tenni. Maguk a mongolok voltak az okai, hogy csak a királyi díszt ismerte föl s nem az arcot is, mikor az utolsó dandár nekikrohant, mert a fölgyujtott füstcsináló por, amire Sámuel véleménye szerint ezúttal nem is volt semmi szükség, nemcsak a Mangudájt fedte el a magyarok elől, hanem a magyarokat is elölük, mikor még olyan messze voltak, hogy arcokat kivenni lehetetlenség volt. Sámuel gyermekes nagyképűségnek tartotta magában ezt a mongol hűhót, amolyan vakparádénak, hiszen mi értelme is volt az önként halálba rohanó dandár előtt ennek a rémítő taktikának? Nem kellett vele bekerítő mozdulatokat takarni, ijesztgetni pedig úgyis hiábavalóság a halál behúnytszemű szerelmeseit. Csakhogy persze Batu a világért sem engedte volna el az efféle cifraságot, nehogy csorba essék rémületes hírnevén. Most leharaphatja, ha úgy tetszik, a saját fejét, de az övét még csak meg sem moshatja, mert Sámuelnek, a magyar király egykori kamaraispánjának eszére még csak ezután lesz igazán szüksége a Nagyúrnak s ezt még Szubutáj is nagyon jól tudja. Csak egy minutumig fordult reá gyilkos tekintete, de aztán rögtön le is kapta róla s elrejtette lecsukódó szemhéjai alatt, azonnal meggondolva magát.

Míg Batu a száját harapdálta, Szubutáj már cselekedett is, eszének szokott villámgyors fordulatával, mely azonnal az elkövetett hiba helyrehozásának útjára vilá-

gított. Ezért becsülte őt annyira Dzsingisz khán is és méltán, mert sok elveszettnek hitt csatát nyert meg ezzel a törhetetlen rugékonyságával.

A hírnökök repültek parancsára az összes csapatokhoz, melyek még mindíg ott várakoztak mozdulatlanul, ahol felállították őket. A hírnökök parancsa az volt, hogy kiáltsák a várakozók felé a zsákmányolás jasszáját: a Nagyúr engedelme nélkül semmihez hozzányúlni nem szabad s amíg van élő a fegyverek előtt, halálfia, aki préda után hajlik.

Pedig akkor már a lovak szügye is reszketett az egész síkon, mert a katonák önmagukat visszarántó keze véresre húzta szájukban a zablát, a torkok kiszáradtak, a szemek lángolva meredeztek s a mellkasok iszonyú türelmetlenséggel dörömböltek a zsákmányolás vad sóvárgásától. Mint a lövésre feszített ijjhúr, várta minden ember a vezéri zászló lendülését, hogy végre rávethesse magát a lábai előtt elhányt gazdag prédára. Ha csak a gazdátlanul futkorászó, gyönyörűen szerszámozott lovakat vesszük is, csupán az embertelen mongol fegyelem magyarázhatja, hogy mindeddig nem kapott utánuk egyetlen kéz sem, melynek körmei föltépték a tenyeret a végsőkig feszített önfegyelem és a szilajul öklöző vágyakozás birkózásában. De mi van még elszórva fegyverben, ékszerekben, aranyban és ezüstben s százféle holmiban szanaszét s mi minden van még a halottakon, le a meztelen bőrig, ami mind az ő megérdemelt jussuk, mielőtt a hollók és farkasok osztályrésze következnék!...

De a jassza nem ismer irgalmat s a hirnökök háromszor is végigüvöltöznek minden csapat előtt, hogy mikor

az elfoglalt tábor közepén azt a ragyogó csíkos sátort összerogyni látják, mindent otthagyva rohanjon az egész délnek, nyugatnak s északnak, a futó sereg foszlányai után. Amíg lát maga előtt egyetlen lélekzőt, vissza ne merjen fordulni, mert még az emlékezetét is eltörli a Nagyúr és zsákmányrésze családjával együtt a vezérre száll.

A jassza könyörtelen öklével kergette hát Szubutáj az egész mongol sereget a maradék magyarság üldözésére, abban a reményben, hogy így talán sikerül még utolérni valahol a körmeik közül kisiklott királyt. És így, mihelyt Béla elvagdosott kötélzetű sátora összeomlott, egyszerre minden irányban megindult a kiirtó üldözés munkája, azzal a páratlan rendszerességgel és alapossággal, melyben Dzsingisz khán örökségének legiszonyúbb hatalma állott.

Akiket Béla király halála megmenthetett volna az életnek, két egész napon és éjszakán át szüntelenül folyó mészárlásban vesztek el. „És nincs halandó, aki biztosan tudná azoknak számát, akik belefulladtak az ingoványokba, vagy akiket megemésztett a tűz vagy elejtett a kard. A falvakban és templomokban, melyekbe menekültek, igen sok hulla elégett és úgy hevertek szerte-széjjel a halottak a földön, mint ahogy legelészve állnak a pusztákon a marhák, juhok és sertések nyájai s mint ahogy a kőbányákban hevernek az építésre kivájt kövek. A vízbefult emberek hulláit a folyók kapták meg. Ezeket a halak, a férgek és vízimadarak falták föl. A föld azon testeknek nyerte el uralmát, melyek lándzsáktól, kardoktól és nyilaktól hullottak el. Ezeket a vérrel bemocskolt hul-

lákat az ég madarai és élesfogú házi és erdei vadak harapása emésztette meg, egészen a csontig. A tűz azokat a testeket nyerte el, melyek a templomokban és falvakban égtek el. Némelykor magát a tüzet is elfojtották az égésből származó zsiradékok. Még hosszú idő mulva is ott hevernek majd a megfeketedett, de el nem pusztult, bőrbe takart csontvázak, melyek még a vadállatoknak sem szolgáltattak jóízű eledelt. A levegőnek, melyet a negyedik elemnek neveznek, a többi három valamennyi hullának a bűzét adta át. A levegő úgy megromlott és megmételyeződött, hogy azok az emberek, akik szerteszéjjel a mezőkön, az utakon, az erdőkben sebeikkel félholtan hevertek ugyan, de talán megélhettek volna, a levegő mételyétől meghaltak. És így a kegyetlen pusztításból a levegő is kivette a maga részét."

A Tisza mocsarai között, tiport náddal fedett zsombékon fekszik Ugron érsek, utolsókat lehelve. Megtörő szemei az alkonyatban lángoló égre bámulnak. Idáig hozták el nagy erőlködéssel paptársai. Már mind gyalogosan álldogálnak körülötte. A lovak ott süllyedeztek el egymásután, a folytonosan mélyülő gonosz ingoványban. Ki is gondolkozott volna a menekülés szédületében, hogy idejében megértse a veszedelmet, amelybe minden lépéssel reménytelenebbül jutottak? Hiszen nem erre akartak futni ők, csak felfedeztetve tértek délnek a pesti útról s aztán nem volt többé visszafordulás, megállás vagy választás. Végig kellett menni a vesztőúton, amelyre egyszer rátévelyedtek. Eleinte azt hitték, talán még jobb is, hogy haldokló vezérükkel félrekanyarodtak a nagyútról, ahol előbb-utóbb csak utolérték volna az üldözők. Volt

még valami szikrája szívökben a reménységnek, hogy a győztesen előnyomuló vihar elseper mellettük s hátha nem halnak éhen addig ebben az elátkozott ingoványban, amíg majd bántatlanul előbújhatnak belőle s elérnek valami falut, amit megkímélt a vész. De aztán, hogy az általános üldözés megindult s hallották messziről terjedni s közeledni mindenfelől a kegyetlen hajtók riogatását, lassacskán felhagytak a hiábavaló reménykedéssel s most mindenik magába mélyedve végzi el utolsó számadását, az Úr elé készülődve.

Gergely püspök gyónni akar s utána Jakab, Rajnald, Eradius, Albert s Miklós egymásután teszik le bűneiket Mátyás érsek kezébe. Utolsó főpapi funkcióját végzi Magyarország első érseke, mikor föloldozza őket és suttogó szavakkal készíti a végső útra társait. Aztán alázatosan esik térdre maga is Gergely előtt, hogy bűnei bocsánatáért esedezzék.

Hála Istennek, mindjárt vége lesz ennek a hátralevő néhány percnek, az Úr kegyelméből higyjük, hamarabb, mint ahogy a szívökre alápermetező égi vigasz varázsát megzavarhatná a test nyomorult halálfélelmének elhatalmasodása, ebben a gyötrelmes várakozásban, melyet a szúnyogok millióinak monoton zümmögése tesz olyan elviselhetetlenné, a fülek dobhártyáját kínozva.

Valahol az ingovány szélén hallszik már a halál kereső kezének zörgése, amint a nádat hajtogatja szét maga előtt, üres szemekkel vigyorogva.

Ők már elvégeztek mindent, nincs több mondanivalójuk sem önmaguk, sem egymás, sem a föld, sem az ég számára. A várakozás szörnyű ürességét most már csak

az életük fájáról leszakadt értelmetlen gondolattöredékek szállongják be, mint hulló őszi levelek. Albert mester fejében teljesen indokolatlanul kattog valami jogi formula frázisa s Mátyás érsek szeme egy megtörött szárú vízililiom kékszirmú fején tévelyeg, mely szelíd megadással éppen az ő lábfejére fekszik s halvány erezetének szövevényén apró-apró tetvecskék nyüzsögnek fel-alá, egy egész furcsa világ, amelynek sejtelme sincs arról, hogy mi minden létezik még rajta kívül, ebben a keserves mindenségben. Aztán minden átmenet nélkül a gyulafehérvári dóm építőállványain nyüzsgő munkások serege jelenik meg előtte s ő maga ott áll, szakállát fésülgetve ujjaival a földhányáson s Ludovicus mester tudományát dícséri a tisztelettel bólogató barátoknak. Hanem a falak recsegve dőlni kezdenek s ő riadtan ugrik el, hogy rá ne zuhanjanak.

Megrázkódva tekint szét s látja a recsegve hajló nádakon áttörni feléjük a fekete lovasok ordítozó falkáját. Tekintete Ugron mereven elnyult alakjára esik s most veszi észre, hogy utoljára emelkedik föl a már halottnak hitt nagy testvér melle s mély, hörgő sóhajjal süpped vissza a nagy végső csendbe. Térdrehull mellette imádkozva s erre egyenként fölrezzennek s a halott köré térdelnek a többiek is. Mormoló imádságok fölszálló hullámán lebeg a hős lelke az esti fényben tündöklő magasságba.

Az utolsó percben még fölemelkedik Mátyás érsek s égreemelt fejjel, lehúnyt szemekkel kezd rá a temetési szertartás megrázó zsolozsmájára:

„Circumdederunt me gemitus mortis . . .“

még valami szikrája szívökben a reménységnek, hogy a győztesen előnyomuló vihar elseper mellettük s hátha nem halnak éhen addig ebben az elátkozott ingoványban, amíg majd bántatlanul előbújhatnak belőle s elérnek valami falut, amit megkímélt a vész. De aztán, hogy az általános üldözés megindult s hallották messziről terjedni s közeledni mindenfelől a kegyetlen hajtók riogatását, lassacskán felhagytak a hiábavaló reménykedéssel s most mindenik magába mélyedve végzi el utolsó számadását, az Úr elé készülődve.

Gergely püspök gyónni akar s utána Jakab, Rajnald, Eradius, Albert s Miklós egymásután teszik le bűneiket Mátyás érsek kezébe. Utolsó főpapi funkcióját végzi Magyarország első érseke, mikor föloldozza őket és suttogó szavakkal készíti a végső útra társait. Aztán alázatosan esik térdre maga is Gergely előtt, hogy bűnei bocsánatáért esedezzék.

Hála Istennek, mindjárt vége lesz ennek a hátralevő néhány percnek, az Úr kegyelméből higyjük, hamarabb, mint ahogy a szívökre alápermetező égi vigasz varázsát megzavarhatná a test nyomorult halálfélelmének elhatalmasodása, ebben a gyötrelmes várakozásban, melyet a szúnyogok millióinak monoton zümmögése tesz olyan elviselhetetlenné, a fülek dobhártyáját kínozva.

Valahol az ingovány szélén hallszik már a halál kereső kezének zörgése, amint a nádat hajtogatja szét maga előtt, üres szemekkel vigyorogva.

Ők már elvégeztek mindent, nincs több mondanivalójuk sem önmaguk, sem egymás, sem a föld, sem az ég számára. A várakozás szörnyű ürességét most már csak

az életük fájáról leszakadt értelmetlen gondolattöredékek szállongják be, mint hulló őszi levelek. Albert mester fejében teljesen indokolatlanul kattog valami jogi formula frázisa s Mátyás érsek szeme egy megtörött szárú vízililiom kékszirmú fején tévelyeg, mely szelíd megadással éppen az ő lábfejére fekszik s halvány erezetének szövevényén apró-apró tetvecskék nyüzsögnek fel-alá, egy egész furcsa világ, amelynek sejtelme sincs arról, hogy mi minden létezik még rajta kívül, ebben a keserves mindenségben. Aztán minden átmenet nélkül a gyulafehérvári dóm építőállványain nyüzsgő munkások serege jelenik meg előtte s ő maga ott áll, szakállát fésülgetve ujjaival a földhányáson s Ludovicus mester tudományát dícséri a tisztelettel bólogató barátoknak. Hanem a falak recsegve dőlni kezdenek s ő riadtan ugrik el, hogy rá ne zuhanjanak.

Megrázkódva tekint szét s látja a recsegve hajló nádakon áttörni feléjük a fekete lovasok ordítozó falkáját. Tekintete Ugron mereven elnyult alakjára esik s most veszi észre, hogy utoljára emelkedik föl a már halottnak hitt nagy testvér melle s mély, hörgő sóhajjal süpped vissza a nagy végső csendbe. Térdrehull mellette imádkozva s erre egyenként fölrezzennek s a halott köré térdelnek a többiek is. Mormoló imádságok fölszálló hullámán lebeg a hős lelke az esti fényben tündöklő magasságba.

Az utolsó percben még fölemelkedik Mátyás érsek s égreemelt fejjel, lehúnyt szemekkel kezd rá a temetési szertartás megrázó zsolozsmájára:

„Circumdederunt me gemitus mortis . . .“

Míg ő nyilaktól át meg átfurva roskad Ugron testére, a többi térdelők feje mélyen hajlik feléjük, a halál kaszája alá.

Csak Miklós prépostban vet még egyszer lángot az ellobbanó tűz. Ő kancellár, Báncza helyettese s nyakában a király pecsétje függ. Nemes törzs hajtása is s nem adhatja oda ezt a jelvényt mozdulat nélkül az elkerülhetetlen halálnak. Forró lendülettel veti föl magát térdeiről, kap kétkézre egy ott heverő véres pallost, fordul s veti magát a mongol tisztre, aki elsőnek szökken közéjük a zsombékra. Az meglepetten kapja szeme elé a karját s elhülten bámul utána egy pillanatig, ahogy az átszelt kar, mint valami idegen, élettelen faág súlyosan puffan a sárba s aztán utánazuhan maga is.

Miklós megtaposott testéről letépi valaki a királyi pecsétet s úgy látszik megsejtve annak jelentőségét, magával viszi Batu khán számára.

Vilmos és Dénes ezalatt messzejártak már a sebesült Kálmán herceggel a pesti úton. Mind több és több vágtató menekült érte be őket, mert a seblázban vacogó, ájuldozó herceggel nem lehetett teljes erőből rohanni. Egész kicsi sereggé sokasodtak estéig, melynek egy része el is hagyta őket, az üldözés félelmétől kergetve, de sokukban még most is élt a becsület szikrája s velük maradtak mindvégig, elszánva, hogy védeni fogják a herceget, ha tán beérnék őket.

Erre azonban nem került sor, mert váratlan akadály tartóztatta föl az úton előretörő mongolokat. A pécsi püspök, Bertalan, csapatával együtt szintén a pesti úton menekült, valamivel utánuk s már-már beérték az üldö-

zők, mikor balfelől a mezőn át nagy lovasdandár hömpölyödött eléje, kibontott zászlókkal. Kán László ispán serege volt ez, amelyik a kúnok miatt elkésve csak most érkezett, hogy a király hadához csatlakozzék. A püspök végső erejével vágtatott hozzá s néhány szakadozott szóval tudatta vele, hogy mi történt. De ekkor már a mongolok is megtorpantak, ekkora töretlen erő csodálatos elébüktoppanásán s szétrebbenve visszafordultak, hogy el ne szakítsák őket a főseregtől. László ispán oda volt a haragtól s szégyentől, hogy nem érhetett el a muhi mezőre, de legalább annyit mégis megtehetett, hogy egész Pestig fedezte Kálmán herceg menekülését, vissza-visszacsapva a sarkába merészkedő mongol csapatokra, mint a hajszolt farkas, amelyik csattogó fogakkal marja el magától az inába harapó szelindekeket.

A jó pestiek vidáman várták a győztes sereg visszatérését s ha volt valami, ami olykor kissé fölkavarta őket, az legfennebb a fogadtatás s az ünnepi lakomák feletti hajbakapás lehetett, minthogy mindenkinek fantasztikusabb terve volt ezekre nézve a másikénál.

Mikor aztán Kálmán herceg a futók halálravált csapatával közéjük esett, fejvesztett rémület váltotta föl az ünnepi készülés boldog izgalmait az egész városban. Pók Móric vitéz házigazdája, a kis varga s a hozzá hasonló patkánysereg, Kötöny gyilkosainak a védtelenekkel szemben nagybátor söpredéke elsőnek futott szerteszét kölykeivel s rongyaival, mintha mindegyiküknek külön díjat tűzött volna a fejére Batu khán s csakis értük loholna a Dunához.

De az értelmes, meggondolt, méltóságos lépésű német

kalmárok, akiknek igazán volt mit félteniök, azonnal a védelemre gondoltak s nem vesztették el a fejüket. Ha a herceg köztük marad és az élükre áll, ők megoltalmazzák a király házát, mellyel kitüntette civitásukat s meg mellékesen a saját magukét is, ami nélkül úgy sem élet az élet. A német kalmár nem inalhat el egy göresös bottal a markában, mert koldulni nem is tud s nem is akar. Neki háza van, urasszony felesége, szép tiszta gyermekei és a házban minden, amiért egész életén át dolgozott ebben az idegen országban. Ezek együtt az ő hazája s az élete értelme. Ezt meg kell védelmezni, vagy a romjai alá temetkezni. De a herceg és katonái nélkül csak meghalni lehet, mert ők vágnak ugyan, ahogy az Isten engedi, de nem katonák s nem értenek a had dolgához. Vezér kell nekik s gyakorlott irányítók, akiknek halálig engedelmeskedni fognak.

Csak akkor hűlt meg bennük a vér, amikor a herceg, akit küldöttségük a királyi palota egyik ágyasházában keresett meg, fölvetette magát a vánkosokról, ép jobb karjával rémülten hadonászott a szemük előtt s a láztól sötétvörös arccal, delíriumos szemekkel ordított reájuk:

— Megőrültetek?... Nem! Nem!... Hogy én itt maradjak?... Vilmos! Vilmos! Megvan-e már a csónak? Induljunk ebben a percben, ezektől a veszettektől!...

Feljajdult, mert szorosan lekötött balkarja a szenvedélyes hánykolódás közben megmozdult s iszonyút nyilallott elfeketült balvállában a cipónyivá dagadt sebfészek, ahonnan a domokos fráter csak úgy tudta kihúzni a nyilat, hogy a hegye bennetörött. Órákig feküdt akkor ájul-

tan a fájdalomtól s most megint tüzes karikák táncoltak a szeme előtt s zuhanni kezdett vele az ágy.

Ezekben a hősi szemekben, melyek sohase rebbentek semmi haláltól, most olyan névtelen rémület imbolyog, hogy a kalmárok visszatántorodnak tőle s keresztet vetnek magukra. A herceg hebegő száján még kifordul néhány hörgő szó:

— Minden hiába!... Gondoskodjatok magatokról... ahogy tudtok!... Csónakot!... Vilm... — s ájultan esett vissza a párnákra.

A kalmárok szélütötten támolyogtak el az ágyától s egyszerre beléjük markoltak a halálfélelem jégujjai. Megsemmisülten érezték át tehetetlenségüket. Mi lehet az a rémség, ami előtt egy ilyen félelmes királyi oroszlán megszűköl, mint az öleb s mit tehetnek ők, nyomorult senkik, mikor büszke katonaemberek szíve megtörik? Most már asszonyára s gyermekeire gondol csak valamennyi s Vilmost ostromolják, kétségbeesetten tördelve kezeiket:

— Legalább addig várjatok, Uram, míg hajókat készíthetünk elé feleségeink s gyermekeink számára, hogy átküldhessük őket a Dunán!... Mi maradunk, mi itt halunk meg a házainkban, csak ők menekülhessenek!

A lovagot megrendíti ezeknek a zárkózott embereknek egyszerre kitörő rémülete és fájdalma, de segíteni nem tud, a herceg még lázálmában is csónakért kiabál s kénytelen eszméletlenül átkelni vele, tüstént, ahogy egy rozoga dereglyét kerítenek. Ott túl szekérbe téteti s folytonos, félig öntudatlan sürgetésére Somogyba fut vele, a királyné segesdi majorjába.

Most a kalmárok két kézzel látnak hozzá a nyakukba-

szakadt veszedelem elhárításához. Lázasan szállítják át, csónakon, kompon, dereglyén, a sebtében összekapdosott holmival, családjaikat a Duna túlsó partjára. Kezdenek nevetségesen megható elszántsággal palánkokat erősíteni, házakat torlaszolni, kincseket elásni s fegyverkezni mindennel, ami a kezükügyébe akad. Elfelejtik az evést, pihenést, álmot s fajtájuk csodálatos szívósságával dacolnak a lehetetlenség gúnyjával.

Mit ér mindez? ... A fele asszonynép s gyermeksereg még az innenső parton jajong s a palánkok még ledönthetetlen, nyomorult latorkertek, mikor nyakukba zúdul az Isten haragja. Arra is alig van már idő, hogy a házakba meneküljenek és sok kétségbeesett asszony, gyermekével a karjai között, veti magát a Dunába inkább, minthogy az ördögök véres fogára kerüljön. Azok, mint az éhfarkasok, mord tekintettel szimatolják körül a szerencsétlen várost s szájukat nyaló gyönyörködéssel kezdik az ostromot, nyilak, dárdák, gépből hajított kövek, gyujtóbombák záporával. Veszettül rohamozzák a palánk sáncait s ha vissza-visszahúzódnak is a tanulatlan lakosság mindent pótló hősiessége elől, újra kezdik fáradhatatlanul. Mikor a palánk már bedőlt, a házak körül folyik, utcáról-utcára a véres kergetőzés, aztán maguk a házak kerülnek egyenként ostrom alá, míg a védelem teljesen kifárad s az utolsó kar is aléltan hanyatlik alá. Így is három nap telik bele, míg Pest helyén csak üszök parázslik s könnyfakasztó füst borít szemfedőt a halottak ezreire.

Kán László serege még Pest előtt délnek fordult s az ispán sietett haza, hogy a saját megyéit s várait készítse elő a védelemre. Dénes is vele tartott, hogy Tomaj-

nak kanyarodjék, teljesíteni a halott apa parancsát. De a muhi katasztrófa hírét magával hurcolta útján az ispán serege s a rémület a faluk egész seregének népét kergette Pest felé. A városba már nem juthatva be, a domokos-fráterek dunaparti klastromába tódult be, aki csak fért, udvart, folyosókat, cellákat és templomot szorongásig megtöltve. Aki künnrekedt, az futott tovább dél felé, inaszakadtából.

A fráterek azokból a férfiakból, akikbe lelket tudtak verni, védőcsapatot szerveztek a klastrom oltalmazására s akadt asszony is, aki vizet forralt s a belső falakból kibontott köveket hordott a férfiaknak a fal peremére, hogy a támadók fejére zúdítsák. Fegyveres alig lévén a menekültek között, csak gyermekjáték volt a mongolnak lenyilazni a falperem védőit s betörni a kolostor kapuját.

Az asszonyokat, lányokat és gyermekeket az utolsó órában a templomban szorították össze s szegény jó fráterek jámborságukban olyasmit mondogattak, hogy az Isten házában nincs mit félni az imádkozó lelkeknek, mert ott még az ördög is visszaretten a gonoszságtól.

A prior Ambrozius frátert, az egykori Buzád ispánt rendelte a szentélybe, hogy misét mondjon, imádkozzék az asszonynéppel s tartson nekik vigasztaló prédikációt, hogy elvonja figyelmüket a küntlevőktől s elfelejtesse velük a halál félelmeit.

— Te, aki meggyűlölted a kardot s Isten békéjét áhítod egyedül, — mondta neki a prior — legalkalmasabb vagy közöttünk erre a szent munkára.

A férfiak a szent atyákkal együtt csak egyetlen mó-

don tudtak ellenállani a kapu betörése után. Mint az eleven fal, egymáshoz szorított testeikkel állották el a kapualját, a folyosókat és az udvart, úgy hogy a bezúduló mongoloknak órákig kellett fúrniok, őrölniök, zúzniok ezt a minden kőnél kifárasztóbban ellenálló élő gátat, mely ha vértbuzogva engedett is előtte, ismét összecsukódott s a közéje ékelődött ellenségből puszta nyomásával szorította ki a lélekzetet.

A kolostoron kívül felállított kővetők és bombahajítók beszüntették működésüket, mert nem akarták saját benyomuló csapataikat a védőkkel együtt kövezni agyon s égetni el elevenen.

Nagysokára aztán vége lett s a vértől ázott gyilkosok betörhettek a templomba. Egy pillanatig még az ő tigrisszivüket is elállította az áhítatában elmerült imádkozók térdelő serege s csak mikor egy gyermek fölsikoltott iszonyatos láttukra, mozdultak meg gépiesen, hogy kérlelhetetlen munkájukat végezzék. Legjobban azok jártak, akiket a fegyver gyorsan megváltott mindentől s talán még imádságuk önfeledt röptében szakadtak ki az életből. De nagyon sokan voltak, akiknek, úgy látszik, elsiratatlan bűnökért lakolniok kellett előbb még e földön, mielőtt bebocsáttattak volna a mártírok aranykapuján. Fiatal anyák, akiknek karjaikból kitépett csecsemőjüket oszlopokhoz, falakhoz s kőpadlóhoz paskolva kellett látniok, tisztes asszonyok, akiknek gyötrődő tekintete baromi öleléssel beszennyezett hajadonleányaik vergődésén üvegesedett meg s aztán maguk is, maguk is jöttek korra, rangra, mindenre való tekintet nélkül a mélységből való fenevad őrjöngő táncában megfojtva s eltaposva, az Isten

házában, a szomorúan mosolygó oltárképek alatt. A kőfeszületen feléjük hajló Megváltó melle mintha zihált volna báránykáinak kínjain s az isteni ajkak, ismét átérezve a poklok gyötrelmét, fájdalmasan sóhajtanák a szót, amitől egykor a föld is meghasadt: „Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engemet?“

Buzád fölegyenesedve ott a főoltár nagy kőkeresztje alatt, hallja ezt a szózatot s szemei iszonyattal merednek a hozzátóduló, sikoltozó, őrültszemű nőkre. Ott térdelnek körülötte, vonagló halomban, a lábait átölelve, az oltár széleibe kapaszkodva, vagy égfelé tárt karokkal kiáltva az irgalmas Krisztushoz.

Buzád gyűlöli a vért, az erőszakot, az ördögi testet. Saját sírva vezekelt régi valója vigyorog rá ezekből a sárga sátánpofákból, amint ragadozó karmaikkal vetik magukat az oltárlépcsőkön vergődő szegény teremtésekre, akiknek megtágult szemeiből mintha mind az az egyetlen, szennytől írtózó angyalarc könyörögne hozzá segítségért. Nem bírja ezt, megfordul, az oltár elé veti magát s két karjával átöleli a nagy kőkereszt lábát:

— Krisztus! Krisztus! — kiáltja fölzokogva. — Szabadítsd meg őket! — s karjai a mindent lehetségessé tevő hit sziklákat mozdító erejével fonódnak a kereszt köré.

És a Megváltó megmozdul odafönn. A kőarcon irgalmas mosoly elevenedik, biztató vigaszt sugároznak az áldott szemek s kitárt karjaival lassan aláhajlik a Szabadító.

A hatalmas kőfeszület egész súlyával zuhan le s összetört darabjai alatt megbüntetett szentségtörők és

megmentett áldozatok holttestei feküsznek s Buzád az utolsó hálás mosollyal arcán, öleli most is magához a kereszt ledőlt kőlábát, amely alatt pihen.

*

Pest alatt, az egykori magyar tábor helyén most a hódító sátrai emelkednek s tábora hullámzik. A Nagyúr sátorpalotája közelében, az egyik vezéri szálláson, hosszú kecskelábú asztal mellett halvány eltorzult arcú magyar papok, szerzetesek ülnek, béklyóba kötözött lábakkal. Fejüket mélyen hajtják az asztal fölé, hogy senki se láthassa a tehetetlen gyötrődés rángását vonásaikon s indulattól remegő kézzel írnak az eléjük tett hártyákra.

Az asztal körül Sámuel, a szerecsen sétál, hátán összedugott kezekkel s leszegett sötét homlokán a megfeszített gondolkozás redői sorakoznak. Levelet diktál Sámuel, azt írják a fogoly magyar papok s köröskörül a sátor fala mellet, merev lándzsás mongol katonák állanak őrséget.

— Ne féljetek a kutyák vad dühétől, — ejtegeti Sámuel a szavakat s a tollak percegnek visszafojtott sóhajtozások között — és ne merészeljetek kimozdulni házaitokból, mert jóllehet, bizonyos előre nem látott esemény folytán, úgy táborunkat, mint sátrainkat elveszítettük, Isten kegyelméből mégis az a szándékunk, hogy azokat visszaszerezzük, új bátor harcot küzdve velük. Miért is csak imádkozzatok, hogy az irgalmas Isten megengedje, hogy ellenségeinknek fejére verhessünk. Én küldöm nektek e levelet, Béla király, minek hiteléül lássátok rajta saját majesztásunk pecsétjét!

A hártyákat beporozzák s mikor elfújják róla a fölösleges, úgy hangzik, mint keserves sóhajtás. A pennák kiesnek az ujjak közül s a szemek tompa kétségbeeséssel merednek az asztalra.

Sámuel minden példányt maga vizsgál meg, fenyegető szemvillogás között. De nincs baj, nem mertek ezek a szentkutyák semmit belelopni. Maga nyomja mindenik levélre, megpuhított viaszba a király pecsétjét, melynek értékéről azonnal fölvilágosította Batuékat, mikor Miklós holttestéről leszakítva, beszolgáltatták a katonák.

— Úgy, úgy — mormogta magában elégedetten. — Ez már hiteles királyi levél. Egy se fog elmozdulni otthonról, ha meglátta és majd szépen maguk köré hivogatják a megszökdösött bújkálókat is. — Az őrök tisztjéhez fordult: — Vezesd el a foglyokat a rabverembe s jöjjenek be utánuk azok a magyarok!

— Parancsodra, uram! — tisztelgett a katona s intésére a dárdások kilökdösik maguk előtt a béklyók miatt csak csoszogni tudó, szomorú foglyokat.

A lassú menet még a sátor bejárójánál tartott, mikor szembe jött velük, befelé, egy csoport mongolsisakos, bőrköntösű ember, csupa jó magyar arc.

Az egyik fogoly pap izzó tekintettel mérte őket végig s megvetően rándult a szája. A sisakosok egyike elvörösödött erre a tekintetre. Úgy látszik, ismerősök voltak.

— Gyalázat... — sziszegte a pap a szeme közé.

— Mit akarsz?... — hebegett a sisakos zavartan, de aztán megrándította a vállát s erőltetett hetykeséggel vágta oda:

— Mi józan emberek vagyunk. Magyarországnak vége van.

A papot tovább tuszkolta dárdája nyelével a mongol őr, ugatva valamit mérgesen.

A sisakos sarkon fordult s a többiek után lépett Sámuel szállására.

— Ezeket a leveleket viszitek, — utasította őket a szerecsen — annyi ismerőshöz, amennyihez csak el tudjátok juttatni. És ne kíméljétek a szót sem. Miért is kételkednének különben? A király pecsétjét minden magyar úr ismeri. Fő, hogy otthon maradjanak, hogy haza térítsenek mindenkit, aki elszéledt.

A renegátok bólintottak, hogy értik.

— De ne ebben a maskarában menjetek közéjük! — vigyorgott Sámuel.

— Nem vagyunk marhák!... — mordult fel az egyik, dühösen az ügyetlen intelemért.

Sámuel, hogy helyrehozza, vállveregetve mondta:

— Hiszen nekik is jó ez, úgy-e? Mi a fenének bújdokoljanak, gyökereket rágva az erdőkben? Majd beleszoknak a dolgok új rendjébe. Béke lesz itt s bőség, mihelyt a háború véget ér s mind megszeretik az új gazdát. Hát csak azért...

A magyarok azonban nem szóltak semmit, köntösükbe dugták a leveleket, köszöntek s távoztak.

Élni kell valahogy, gondolták magukban s meghajoltak a kényszer előtt. Bőség? Megelégedés? Ördögöt hitték el az utálatos szerecsennek! De legalább a vérengzésnek végeszakad s ha éppen nem elviselhetetlen, akármilyen élet is jobb a halálnál. Hiszen vége van Magyar-

országnak. A megváltozhatatlanba bele kell törődni. Aztán lesz, ahogy lesz. Ezt a szerepet végig játszák s nem hagyják kóbor ebként csatangolni erdőkön, mezőkön a tisztességes úriembereket. Pillanatig sem kételkedtek a királyi pecsét hatásában s ebben igazuk is volt. Mindenki, aki látta, annyira megbízott a hitelében, hogy jóllehet napról-napra tapasztalták az ellenkezőjét, a beállott háborús zavarokban ez a királyi biztatás és parancs volt az egyetlen szilárd pont, amin megállott remegő lábuk.

„És az így elfogult Magyarországnak nem nyílhatott útja a menekülésre.“

Batu khán pedig gyűlést tartott a pesti mezőn s fölosztotta Magyarországot a Dunáig a mongol vezérek között. Mindenki kapott egy kormányzóságot és valamenynyien Sejbán khánsága alá tartoztak, aki viszont csak Batutól függött. Kijelölték az északi és az erdélyi sereg vezéreinek részét is s gyors hírnökök vitték a főkhán parancsát Ordához és Bedzsákhoz, hogy siessenek Pest alá, mert az uralom átvételének nincs többé akadálya.

Ekkor már tudták, hogy Henrik herceg Liegnitznél elesett s Orda a döntő győzelem után a cseh királyt hajszolja maga előtt. Valódi bujócska volt ez. Vencel nem bocsátkozott nyílt csatába s a hegyek közé húzódott, hagyva mongol sereget végig dúlni Szilézián, Cseh- és Morvaországon. Batu parancsa igazolta ezt a taktikát, mert Orda rögtön a Kárpátok hágóinak fordult s kitakarodott a csak futtában megdúlt területekről.

Trencsénnél azonban meglepetés várta. Akkor már ott volt a Muhitól menekült Bagomér ispán s végre alkalma került, hogy kedvére visszaadhassa a sok gyaláza-

tos kölcsönt, amit kapott. A várral próbálkozó támadókat vérbeköpülte a falakról, sőt ki is rohant reájuk az őrséggel s addig szabdalta őket, amíg gőzölgött a verejtéktől. Orda dühöngött, de sajnos, nem volt ideje sokat bíbelődni ezzel a veszett bikával, szitkozódva megfutott a vár alól s a Kis-Alföld faluira ontotta ki mérgét. Nyitrába, Pozsonyba és Komáromba is beleütötte a szarvát, de ezekkel sem boldogult s csak azzal vígasztalta magát, hogy majd rájuk jön később s kipusztítja körülöttük a földet, hogy dögöljenek meg éhen.

Bedzsák és alvezérei, Bogutáj és Kádán, a khánok gyűlésekor már egyesültek volt Csanádnál, a földig lerontott s kiölt híres ősi vár romjain. Szép munka állott mindeniküк mögött s Kádán különösen büszke volt arra, amit Váraddal művelt. Ott a város nem volt erődítve, de a székesegyházat mély árok és fatornyos magas falak körítették. A várost meg is dúlták egy-kettőre, de a vár alól visszahúzódtak. Odabenn sok páncélos volt, nem féltek az ebadták, sőt ki-ki rohantak a környéket száguldozó csapatokra. Erre ők viszahúzódtak szépen a szőlőhegyekbe s meglapultak, mint a nyúl, olyan állhatatosan, hogy azok a barmok azt hitték, végleg elpárologtak. Alig várták, hogy a szűk odut elhagyhassák s nagyvígan kijöttek lakni a város házaiba. Ők jó szívvel hagyták, hadd éljék ott világukat egy néhány napig s nem hiába, mert hamarosan részegre itták magukat nagy biztonságukban a magyarok. Erre aztán hajnalosan megkezdődött a tánc s aki nem tudott a várba bemászni, ott veszett a felgyujtott tetők alatt. A zavar s a rémület hamar elvégezte a többit. Falak s tornyok szinte védelem nélkül dőltek le, a

templomban itt is jókora gyülekezet égett benn s egy kis kínzásra a papok csak kiadták a híres kincseiket. De már ezután csak szolganépnek való munka maradt, mert minek a fegyver az efféle bőgő nyájnak? A város előtt jókora mező van, oda tereltek minden élőt s a hódolt csapatok a mongol urak szemei előtt nagy kedvteléssel szurdalták le őket. A Feketekörös mentén jövet aztán még Tamáshidát és az ágyai szigetet is megdolgozták, hogy ne únják magukat Csanádig. Most már csak az egeresi monostor, híres kincsek rejteke, meg az újváros, Pereg vannak hátra, de mi ez az egyesült három seregnek? Hadd játszanak előbb egy kicsit a Nagyúr fiai ezen a szép környéken. Annál jobb, ha Egeresen vagy Peregen azt hiszik, oda nem is akarnak vagy talán nem is mernek búni, mert hogy igazán erős helyek s Pereg akkora, hogy hetven falu menekültje gyülhetett falai közé. Na de aztán egy jó hét mulva csak hozzá láttak, miután már az egész környék ki volt pusztítva.

A bolond egeresiek nem mindjárt adták meg magukat, hanem védekeztek előbb, de aztán még sem akartak meghalni s önként kinyitották a kaput. Nem lehet tenni róla, hogy még nem ismerik a jasszát: aki egyszer ellenáll, hiába adja meg magát. De hogy mégis ne egészen haszontalanul reménykedtek légyen ezek a tudatlanok, a fegyvertelenül talált frátereket szélnek eresztették, ugyancsak a jassza szerint s nehány úrnőt és leányt kiosztottak egymás között, játékszernek. A többiek előtt kihirdették a jasszát, hogy legalább a tudás vigaszával távozzanak a földről s aztán előléptek a hóhérok és végrehajtották a törvényt.

A kolostor kriptájában, mit se törődve a világ gondjával, aludt tovább András király kedves Jolánthájával s már az se bántotta, mikor kiforgatták s hamuvá égették a csontjait.

Pereggel sokat kellett bíbelődni s azért a drága győzelmet méltóan is ünnepelték meg a falai előtti térségen. Tudták, hogy a magyarok nagyon kényesek a születésükre meg a rangjukra, hát szépen két oldalt állították őket fel, hosszú sorokban szembe egymással, jobb oldalt a nemeseket asszonyaikkal s leányaikkal, baloldalt a közembereket s a parasztokat, minden pereputtyukkal egyetemben. A mező közepén játszadoztak egy kicsit néhány kiválasztott nőszeméllyel, hogy látványosságot is csináljanak ezeknek az elszontyolodott népeknek. Aztán szépen leszedtek róluk mindent, még az inget is s fölkérték, hogy térdelnének le a Nagykhán tiszteletére. Magától értetődik, hogy az uraknak más elbánás jár, mint a parasztnak. A parasztoknak jó a fejsze is, az úri népet tőrrel végezték ki, olyan egyszerre s hirtelen, hogy tán észre se vették.

És most indulhatnak Pest alá, hogy átvegyék a megnódított ország rájuk eső kormányzását.

*

A király lüktető fájdalomra ébredt ájult álmából. Hajnalodott s az Ákos Ernye ágyasházának ablakain szürkekéken ömlött be a virradat.

Az éjjel holtfáradt volt, még a gondolatai is megszűntek s csak élettelen zsibbadást érzett a balkarjában,

mikor az ágyba zuhant. De most szörnyen nyilallott a keze a rácsavart kendő alatt.

Kiáltott s Móric azonnal mellette termett a tornácról, melynek küszöbén feküdt nyitott szemekkel, egész éjszaka. A király összeszorított foggal s a fájdalomtól könnyező szemmel nyujtotta feléje a takaró alól bebónyált kezét s Móric látta, hogy a kendő fekete aludtvérrel van átitatva.

Gyorsan vizet hozott s beáztatva a fájó sebet, óvatosan bontogatta le róla a rászáradt kendőt. A király megenyhült a hűs víz cirógatásában és csak akkor hördült fel mégegyszer, mikor a kendő utolsó tapadványa vált le a tüzelő sebről.

Móric az ágy mellett térdelve, szemben vele, szeme elé emelte a király kezét s rámeredt a hajnali fény különös világításában. Mintha kék láng folyná körül ezt a kezet s Móric döbbenve számolja rajta az ujjakat, egészen ötig.

Tétován pillant a király szemébe s úgy dadogja, pedig jól tudja, hogy milyen ostoba ez a kérdés:

— Csakugyan a balkezed, Uram?...

A király lehúnyja a szemét, int s mosolyog:

— A balkezem, Móric.

A táltosujj helyén, egészen a tőnél, a másik kettő között, csak zúzott csonk sötétlik.

Móricnak kibuggyan a könnye, ahogy az égre néz s a melléhez szorítja a király kezét.

Aztán sebesen bontja az iszákját, kapkodja a sebforrasztó irt s a tiszta gyolcs-tépést, remegő gonddal keni, alig érintve azt a helyet, hogy ne fájjon nagyon

s kötözi át hozzáértő kézzel, sebesen. És közben bolondul hull a könnye, tán nem is tudná szavakba foglalni, hogy miért.

Odakünn a tornácon dermedt szomorúságban üldögélnek Béla király életének megmentői. Türje olyan sápadt arccal néz a földre, mintha iszonyatos sírverembe bámulna s a többiek is mind komoran hallgatnak. A tegnap csak a király megmentésének láza töltötte el őket, a rettentő katasztrófa majdnem teljesen kihullott a tudatukból. De most, hogy magukhoz tértek, mintha a hajnal hűvöse didergetné a gerincüket, reszket át rajtuk minden szörnyűség, szégyen, gyötrelem és kétségbeesés.

A királyt megvédték, fogadalmuk szerint. De Ákos Ernye, Mahalfia Detre, a két Forgács s a Rugacsfiak ott maradtak s holtan maradt maga Magyarország, átkos bűneiben s nagyszerű erényeiben vérébe fagyva.

Ez a gazdátalan ház, a drága bajtárs üressé vált hajléka úgy fekszik rá a szívükre, hogy szinte összetöri őket.

Sokáig, sokáig nem szólnak s csak mikor Móric a király kiáltására fölugrik s berohan, rezzennek fel s néznek össze mély fekete árnyékoktól karikás, réveteg szemükkel.

És ekkor Türje Dénes lelkén áthasít a valóság, hogy még ezt a kötelességet sem végezték el egészen, hogy a királyt nem lehet itthagyni, hogy futni kell tovább, hogy a halál keze tapogatva közeledik az erdőkön át s fölugorva kiált társaira:

— Nyergelni, nyergelni!... A király úr nem ma-

radhat itt! Most hozzám visszük Gömörbe s aztán Balogh Miklóshoz s aztán...

— Hozzánk Nyitrán át Pozsonyba! — kiáltja egyszerre a két Huntpázmán.

— S vele maradunk, amíg élünk — mondja keményen Gutkeled István.

Mindnyájan indulnak a lovakért, amikor a szoba ajtójában megjelenik fölkötött karjával a király, Móricra támaszkodva.

A lovagok megfordulnak s némán, mélyen meghajolnak előtte.

Ahogy ráemelik arcukat, meglepetve látják, hogy a király mosolyog. Az országhalál másnapján, mosolyog a király!

Zavart döbbenéssel csodálkoznak reá s nem tudják, ez a mosolygás nem takar-e új, szörnyű tragédiát: a halott ország után egy élőhalott királyt, akinek lelke a csapás alatt összetört s most eszelősen, hibbantan mosolyog, nem tudva semmiről.

De a király nyugodt, szilárd hangon szólal meg s csak a szíve rezdül mélyen a hang forrása alatt:

— Rettenetes volt, fiaim. De csak volt. Isten keze kettévágta a multat s a jövőt. A viharnak nincs értelme. A pusztítás céltalan. Csak az életnek van igaza, egyedül

HARMADIK FEJEZET

I.

Ákos Ernye nyitogatni próbálta a szemeit. Nehezen ment, mintha nagy kövek feküdnének a pilláin. És még ez a próbálkozás is fájt, bolondul. Abbahagyta s csendesen csodálkozott, hogy él. Végtelen sötétségből vetette föl magát, mint a tó fenekére bukott úszó. Meddig volt odalenn, elképzelni se tudta. Csakhogy nagyon régen, az bizonyos. Ha nem fájt volna még a gondolkozás is, talán utána kap azoknak a képfoszlányoknak, melyek homályosan és bizonytalanul föl-fölbukkannak a fejében, aztán forogva tovaröppennek megint. De nem érdemes törődni velük, jobb lesz ismét aludni, álmok nélkül s nem tudni semmiről. Hanem most a lába nem akarja. Nagyot nyilallik, talpától a derekáig. Fölébred a dereka is s úgy sajog, mintha lovak táncolnának rajta. Szuszszanna egyet keservében, de a bordái veszettül tiltakoznak ellene. Beszívni még csak hagyján, de mikor ki akarja engedni mellkasából a levegőt, égő könnyek szökkennek ki szeméből s a foga megcsikordul belé. Fölnyög kínjában s megcsendül a füle, mintha valaki kérdezte volna:

— Fáj?

Ez furcsán tetszett neki. Ez a csalódás. Inkább lélekzik még egyet, hátha megismétlődik? Hű, ez a szúrás!...

De a játék megéri. Most már nemcsak a melegen remegő hangot hallja, de kicsi puha kéz is megérinti tüzelő homlokát. Olyan, mintha fecske szárnya rebbenne, hűsítőleg.

— Nagyon fáj? — hallja tisztán.

Nem felel. Minek felelne? Tudja, hogy álom ez. Különben is jön a sárgatarajos nagy fekete hullám, fölkapja, emeli, mind sebesebben, magasra, magasra a csillagokig tán, mert szikrázó por táncol mindenütt. Most alávágja a mélységbe s zuhan. Elengedi magát s érzi, hogy szertehull, megsemmisül.

Valamikor megint emberré áll össze s fölérez. Úgy látszik, mégse tud meghalni. Agya dolgozni kezd, pedig nem akarja s csökönyösen húnyja össze szemeit, hogy ne lásson semmit. De feléledő emlékképek ostromolják tudatának fekete kapuját s addig bírkóznak vele, amíg beroppantják s össze-vissza kavarodva lepik el tiltakozó öntudatát.

Árokban fekszik, az út mellett. Veri a zápor égnek fordított arcát, csuromvíz a teste. A villámok sötét éjszakába hasítanak bele, fültépő robbanással. Az árok vize már a derekát emelgeti s ösztönösen próbálja fölszegni a fejét, hogy el ne borítsa azt is. Az agyába nyilalló fájdalomtól jajdulva tér egészen magához s a villámfénynél látja meg, hogy csak összehasogatott ing tapad vizesen a testéhez. Sisak, páncél, fegyver, ruha sehol. Rögtön megérti, hogy mi történt vele. A zsákmányolók halottnak hitték, ahogy megtapodva feküdt az úton s kifosztva mindenéből, az árokba vetették a testét.

Jó ez a hűsítő, áldott zápor, az Isten szeméből hulló

könny Magyarország sírjára. Számára az életretámasztás csodavize lett. Lemosta vérét, kiszívta sebeit, megenyhítette tiport tagjainak gyötrő égését... Csak az a baj, hogy nem tud megmozdulni, a legkisebb próbálkozás is kín neki. A víz pedig folyton nő, az árok tele van sodró tömegével s mindjárt átcsap a feje fölött. Megmerevedett karja tétován motoszkál az út meredek töltése felé s kimosott gyökérre téved, amibe kínlódva megkapaszkodik. Kétszer-háromszor is elveszti eszméletét, amíg teste keresztbefordul az árkon s feje, vállától kiemelkedve az árből, a töltés oldalára hanyatlik. De a gyökeret nem engedi el, görcsösen fonódnak rá dermedt ujjai s a ragadó hullám ismét és ismét életre-rántja a fájdalom ostorával.

Egyszer arra ébred, hogy a zápor elállt, süvöltő szél nyargal a menekülés közben dühösen visszavillámló s morduló felhők után, a hold hideg gőggel világítja be a meghódolt égről a nagy síkot s a távoli erdős halmok karéját. Az árok patakja még nagyobb, most már a hegyekben dúló zivatar táplálja alázúduló víztömegével.

... De mióta néznek reá mozdulatlanul azok a zöld szemek, az árok túlsópartjának bokrai közül? Kiöltöttnyelvű állat lihegését hallja, az ágak zörrennek s nagy szürke ordas cammog éppen szembe vele, inni a vízre. Véres fogai szikráznak a holdvilágban s alig bírja puffadt hasát. Torkig lakva terpeszkedik el az árok peremén s dülledt szemekkel lefetyeli a zavaros sárga levet. Egymásután kullognak elő társai mindenfelől s most már az innenső oldalról, az úton át hallja a kemény körmök siető kopogását. Talán még nem lakott jól s elkésve érkezett a lakomához az, amelyik a feje fölött vonítja el magát s

hörkenve kúszik lefelé az oldalon, hogy forró páráját is érzi a nyakában... Ujjai lefordulnak a gyökérről s a víz azonnal magával sodorja, tehetetlenül.

A nap égeti arcát, mellét, mikor ismét magához tér, teljesen ismeretlen mezőség gyeppel borított túrásain. Megint ellökte magától a halál s ezen sokáig csodálkozik, lehúnyt szemein érezve a nap tüzes sugárzását. Iszonyúan lüktetnek föl zúzott tagjai, ahogy mozdul egyet s kinyitja a szemét. De attól, amit lát, még a kínt is elfelejti s csak bámul üres tekintettel... Mert nincs egyedül. Rongyfoszlányokkal takart, vagy teljesen meztelen hullák hevernek körülötte mindenfelé, kivillanva a gyors növésnek iramodott giz-gaz közül. Szétálló ujjakkal mered ki a burjánból egy idomtalan férfi-lábfej, kérges talpán feketepettyes piroshátú katicabogár fut alá-fel, mintha ijedten venné észre, hogy hová tévedt. Hasonfekvő öregember vércsíkokkal tarkázott koponyája néz reá fölpattant bádogszemekkel. Egy arcrazuhant asszony meztelen testét majd térdig borítja szétomlott fekete hajának sátra, hüvelykujjal benyomottfejű csecsemője fölhúzott kék térdecskékkel, kitárt karokkal a hátán fekszik mellette s püffedt hasacskáján sárga pillangó illegeti szárnyait. A hullák között zörgő fekete árnyak surranak szerte s hollók és varjak károgó falkái rebbennek föl morgásuk elől, csattogó szárnysuhogással. A megkavart levegő irtózatos szagot csap Ákos Ernye orrába.

Összeszorítja fogait s elkezdi magát a hátán taszítani, a menekülés vad ösztönével. Nehány könyöknyire elájul, aztán ahogy magához tér, ismét kezdi a rettentő küzdelmet. Minden tudatos cél nélkül rángatódzik tovább

mint a megtaposva kunkorodó féreg. Romokat lát, leégett templom csonka tornyát s beszakadt boltozatú falait, összeroskadt omladékokat, melyek nemrégen még emberi otthonok voltak. Este van, mire egy ilyen omladékba vonszolja magát, de csak újabb veszedelmére, mert a rabló által észre nem vett, rejtett verem szakad be alatta s ismét nem tud magáról, ki tudja, meddig?

Csoda, hogy a halál harmadszor is hátat fordított neki s a veremben lappangó paraszt nem ütötte agyon rémült kétségbeesésében, amikor a nyakába zuhant. Beszélt-e valamit magáról önkívületében vagy csak kitalálta ez a szerencsétlen veremlakó, hogy miféle ember lehet, sohasem fogja megtudni. Abban se biztos, hogy mennyi ideig hevert ott nála. Órák is lehettek, napok is. De visszatérő emlékezetében fölújul egy agyagkorsó csecse, amiből rossz, savanyú bort ivott végtelenül, mintha tengert nyelne magába, amelynek életadó hullámai eláradnak az ereiben s aztán magukkal vinnék lebegve, az áldott feledés országába.

Még csak egy ébredés emléke szakítja meg, mindmostanig, álomtalan álmát. Sűrű bokrok rejtekében tér magához. Durva ing s lábravaló volt a testén s egy tarisznya a nyakába akasztva, benne száradó kenyér, szalonna s kulacs, borral. Az az ismeretlen, aki megmentette, nem merte magánál tartani. Talán ő maga sem maradt ott többé a beomlott veremben. Úgylátszik, bolond-erős valaki lehetett s mégis jószívű, hogy a vállán vagy a karjában idehozta s mielőtt itthagyta volna, még arról is gondoskodott, hogy éhen ne haljon. Ki volt, miért tette, miért nem hagyta elpusztulni, csak az Isten tudhatja

egyedül, aki megfoghatatlan csodákat művel azzal, akivel célja van.

Ó, milyen éhes és szomjas volt s nem tudott enni-inni! Az állcsontjai keservesen nyilaltak s fogai erőtlenül siklottak el a kenyér héján. Alig tudta fájó kezeivel hideglelős szájához vinni a kulacsot s bedagadt torkán csak nehány csepp szivárgott le az áhított italból. Aztán megint sötét lett s most azt kérdezte tőle valaki:

— Nagyon fáj?

Egészen fölébredve, öntudatosan néz körül. Egyszerre, minden megrohanja, alig tudja befogadni ezt a sok furcsaságot. Most is azok között a bokrok között van, de a derekа alá tépett fű s falevél van halmozva, a feje is fölemelve, puhán fekszik hasonló jószagú párnán s föléje letört gallyakból sűrű fedél borul, a nap ellen is, de azért is, hogy elrejtse. Abban azonban tévedett, hogy azt a hangot hallotta. Nincs itt senki, egyedül fekszik s mély csend van köröskörül. Ez fájdalmasan szorítja el a mellét, mintha valami szép álommadár röppent volna el róla, amit inkább érzett, mint látott. Most rémlik neki, hogy sok-sok álom mögött, messze-rég lehetett az, mikor a hangot hallotta s nem ebben a percben, ahogy fölébredt. Fejét lassan próbálta oldalt fordítani s piroslángú öröm csapott át a szívén, mert nem fájt. Éppen a feje mellett, annyira, hogy a szájával is elérhetné, nagy zöld lapin hamvas-kék bogyók üde halmocskája, aminek láttára kívánkozva fut össze a nyál a szájában. Gyermeki vágyakozással fúrja oda fejét s a nyelvével próbálja ajkai közé csalogatni az elguruló bogyókat.

Nem megy s önkénytelenül mozdítja kezét, hogy se-

gítsen magán. A kar még merev, az ujjak dermedtek, de a fájdalomnak csak az emléke sajog végig rajtuk. Egy-két próba s lassan enged a makacskodó izom. Az egész lelke, a teljes megfeszített figyelme beleolvad ebbe az izgató játékba s mindenről megfeledkezve, vidáman kiált föl:

— Megvagy!...

S a szájpadlásához forrón tapadó nyelvvel szívja a fanyar-édes gyümölcs levét, jobbat mindennél, amit valaha ízlelt életében.

Egészen elmerül a lakoma lázában s csak akkor veszi észre, hogy nincs egyedül, mikor örömtele halk sikoltással hajlik arcába a mellette térdeire ereszkedő, ismeretlen leány.

Sokáig nézi csodálkozva, hang nélkül, kitágult szemekkel s elnyilt szájjal, ezt a hihetetlen tüneményt. Lassan, vonalnyi rezzenésekkel emelkedik beteg két karja, mert jaj, ha álom s elrepül, mikor megérinti! De a két vékony csukló valósággal ott van gyámoltalanul összehajló ujjai között s a fátyolosodó barna szemekből igazi könnycseppek hullanak az arcába.

— Élsz, élsz... — rebegik a finom keskeny ajkak s a fürtös aranybarna fej csöndesen hajlik a vállára... — Nem hiába könyörögtem!... Nem haltál meg a királyért!

— Ki vagy te és honnan ismersz engem?... — tördelte ámulattal Ákos Ernye.

— Egy kis bőrzacskó maradt a nyakadban, Isten csodájára. Azt nem bántotta senki. Címzetlen levél volt benne s abban csak ennyi: „A királyért haltam meg." ... Kinek szólt az a levél, lovag?

Ákos Ernye arcán két ellentétes érzés hulláma lángolt keresztül. Mert az a levél, amiből megtudta ez az ismeretlen, hogy királyi lovag fekszik előtte durva paraszti rongyok alatt, nem szólt senkihez. Ifjúi összeesküvésük szent és gyermeki hevében tán minden társa címet írhatott a maga levelére, egy leánynevet, hogy holta után ezzel a legszebb vallomással dicsőüljön feledhetetlenné kedvese szívében. A levelet megírta ő is, ott viselte ruhája alatt a nyakában, mint a többi, hiszen nem lett volna szép kivonnia magát az általános szertartásból. De aztán meg is feledkezett róla, mert az ő szeme mindeddig közönyösen siklott le az udvar virágszálairól, fiatal szíve még sohasem dörömbölt a bordáin türelmetlenül miattuk. És íme, mégis egy leány kapta meg azt a levelet. Úrileány lehet, hogy el is tudta olvasni s ha nem is szép így, ahogy nézi, az udvarbéli válogatott gyönyörűségekhez mérve, de csodamód sodorta hozzá a vihar szele s az életét mentette meg.

— Az a levél — mondta egyszerűen — annak szól, aki elolvasta.

Felemelkedett egy kicsit a két zsibbadt tenyerére, elengedve a leány kezeit, belenézett a szemébe mélyen, kutatva s halkan kérdezte:

— Hogy kerültél hozzám?... S miért gondoskodtál rólam?...

A leány lesütötte a szemét s kissé elhúzódva tőle, alig hallhatóan rebegte:

— Most már jobban vagy, lovag... Majd elmondok mindent... Ha Isten lábrasegít, viszonzásul, amiért egy kicsit ápoltalak, csak azt az egyet fogom kérni, hogy kí-

sérj el a királyhoz... Ő nem hagyhatja el ispánja árváját... Az egyetlent, aki annak családjából életben maradt... Csak ezért.

— Úgy?... — mormogta a fiatalember, visszaereszkedve fekvőhelyére.

Köszönöm, kisasszonyom. Lovagi becsületemre mondom, elviszlek a királyhoz, ha Isten is úgy akarja.

Lehúnyta a szemeit. Természetes — gondolta. — Mihelyt tudta, hogy lovaggal van dolga, mindent megtett érette, hogy hátha életben marad s támaszra talál benne rettentő árvaságában? Így is szép, nagyon szép tőle, amit érte tett. S milyen csuda-okos! Bolond egy bogara az Istennek az emberféle... Hiszen érthető, hogy ilyen soha nem volt felfordulásban ez is megtörténhetik... Mégis miért érez kedvetlen lankadást, az előbb még csupa feszültség s izgalmas öröm után?... Mintha csalódás érte volna... Dehát miben? Mit képzelt, mire várt?... Ez a csodás, mesébeillő ébredés, az eszétől függetlenül, meglóbálta a szívét... Éppen úgy volt, mint mikor először ivott bort kölyökkorában, láng öntötte el az ereit s mintha csikó ugrált volna a mellében... Szegény leány!... Szegény kisasszony!... Csak az Isten engedje meg, hogy meghálálhassa neki!...

Különös csend szakadt közéjük. Mind a ketten érezték, hogy beszélni kellene, elmondani egymásnak mindent, ami multjukra s az eddig történtekre vonatkozik. Hiszen még egymás nevét sem ismerték. S mégsem tudtak szólani egy szót sem, némán küzködtek gondolataikkal s ez mindkettőjüknek majdnem elviselhetetlenül nyomasztóvá tette a helyzetet.

Így ültek együtt, olykor egymásra pillantva s érthetetlen zavarral kapva el szemüket megint. Lassan leereszkedett az este sötétsége. Hűvös lehelletétől összerezzenve, felemelkedett az ismeretlen leány, gyors kézzel tett-vett a beteg körül, megigazította dereka alját, feje alatt a fűvánkost s aztán suttogva mondta:

Jó éjszakát! — s kisuhant mellőle.

Ákos Ernye annyi alélt álom után, aminek idejét sem tudta, a szemét se bírta lehúnyni ezen az éjszakán, amely hosszabbnak tetszett előtte egész eddigi életénél. Nem tudta, hogy a leány itt van-e valahol a közelében? Kigyöngyözött a hideg verejték a testén, ahogy egyszerre megvilágosodott benne ennek a szegény teremtésnek borzasztó sorsa és helyzete s az a hősiesség, amihez képest most semmiségnek tűnt föl a halálbarohanó férfiak minden bátorsága. Szörnyűség még elgondolni is, hogy egy gyönge fiatal leány, talán meleg, puha úri otthon elkényeztetett szobavirága, Isten tudja hány hét vagy hónap óta él itt ebben a borzalmas magányban, aminek régebb tán a puszta elképzelésétől is meg kellett volna őrülnie!... És hogy nem érte el a kegyetlen emberbestiák irgalmatlan keze, hogy nem marcangolták szét vele együtt az elpusztult földre rászabadult éjjeli dúvadak s hogy nem fojtotta meg saját magát kétségbeesett kezeivel ebben az embertelen, rémekkel tele árvaságban... De hiszen ez elképzelhetetlen, irtózatos és hihetetlen!... És most is... Ugyan hol vacog ebben a halálos éjszakában egyedül, kitágult iszonyodó szemekkel meredve a leskelődő téboly mindenfelől kúszó szörnyeire s még sikoltani sem mer, csakhogy őt ne zavarja!... És most értette, szíve gyöke-

réből megrendülve értette meg, a félelmet nemismerő férfi, hogy mi lehetett az ő élethalál közt lebegő tehetetlen teste ennek a leánynak számára, miért kapaszkodott az ő elszálló életéhez, micsoda imádságok sikolthattak föl belőle az ég bezárt érckapujához s mit érezhetett ma, mikor az életbe visszatérni látta őt?... S ő nem tudott megértő, igaz ember lenni s még a hálájába is belemordult az ismeretlen fenevad, amelyik azonnal fölütötte benne a fejét, mihelyt a megszokott nevelés s a rendezett emberi, úri társasélet eddig észre sem vett, magától-értetődő rácsait nem érezte maga előtt... Először történt meg életében, hogy így találkozott egy nővel s az első próba is micsoda hitvány, pattogzó máznak bizonyította az egész híres lovagi méltóságot!... Ó, miféle hitvány álarc az egész emberség!... Sírva kellett volna a keblére fognia ezt az agyonkínzott hős madárkát, mint édes húgot s megcsókolni a kezét, az anyát illető szent tisztelettel... S ő hallgatott, ő kínozta, ő elkergette maga mellől s úgy megfélemlítette, hogy jobban félt tőle, akin megmentett, mint a rémes éjszakától, amely tele van halállal!

Forróhideg lázban hánykódott szégyenében és kínjában s tűrhetetlenül érezte saját testében a halál félelmeit, melyeket mellette gyötrődhetett át ez a leány s amelyekbe ma ő taszította bele ostobán, gonoszul...

Messze, valahol, az éjszaka mélyéből, elnyujtott farkasvonítás hangzott... Ezt, ezt kellett hallgatnia neki, éjről, éjre s tán rosszabb volt a halálnál, hogy Isten titokzatos csodája folytán életben kellett maradnia, új rémület kínjaira!

Nem bírta tovább... Egész testében remegve emelkedett könyökére s belesuttogta a sötétségbe:

— Hol vagy, kisasszony?... Ne félj, ébren vagyok!...

Nem jött semmi válasz.

De megkínzott fülei, mintha visszafojtott sírást hallanának, egészen közel, valahol az éjszakával összeolvadt fekete bokrok közül.

Most már hangosabban, lüktető torokkal szólt Ákos Ernye:

— Kishúgom, jöjj ide!... Megvédelek...

Mintha zörrent volna az ágak sűrűje... Aztán megint csend lett.

— Jobban félsz tőlem?... — suttogta rekedten a lovag... — Nem vagyok vadállat... A testvéred vagyok... Jöjj ide!...

A leány árnya imbolyogva közeledett a rejtekhely nyílásán át, alig válva el a sötétségtől.

Most fölzokogott, de azonnal visszafojtotta.

— Csitt!... El ne árulj!... Nem szabad beszélni!... — hebegte s összegubbaszkodott a férfi lábainál.

— Jer ide mellém — mormolta Ákos Ernye. — Ne félj semmitől. Az Isten nem hagy el.

A leány engedelmesen kúszott közelébb, közelébb, egészen melléje. Nem tudott többé uralkodni iszonyúan megpróbált idegein, kegyetlenül rázta a zokogás s a feje odahanyatlott az ifjú mellére.

Ákos Ernye gyöngéden ölelte magához s édesen elmelegedett szívvel simogatta a haját.

— Ne félj, kishúgom... Ne félj — biztatta szelíd kérlelésssel s végtelen tiszta békesség ömlött el rajta is.

Úgy virradtak meg bántódás nélkül s a halál megszégyenülve kullogott el mellőlük. A leány, ki tudja mióta, először aludt mély gyermeki békességben a király lovagjának testvéri mellén s Ákos Ernye még lélekzeni is alig mert, nehogy fölébressze. De a szíve tiszta dalt csattogott az ég felé s nagy bizonyosság zengett benne arról a hatalomról, amelyik mindörökre legyőzte a halált.

*

Nehány nap alatt győzött Ákos Ernye elpusztíthatatlan ereje a betegség felett. Most már rohamosan tért vissza tagjaiba az élet s szinte percről-percre erősödött föl. Nemsokára már járni is tudott. Maga se akarta elhinni a csodát, hogy megtaposott testében egyetlen csont sem törött el s csak az izmok zúzódtak össze a páncél alatt. Legközelebb egy mély szúráson át érintette a halál ujja a balyállában s ez még most is meg-megnyilallott, de különben a seb behegedt s az ősegészségű fiatal vér mindenütt utat tört megújító munkájának a roncsolt szövetek között. Kékzöld folt maradt még rajta elég s a bőre kegyetlenül sajgott, viszketett körülöttük. De ezt már föl se vette többé, abban az egész lelkét fölrázó s minden porcikáját gyógyulásra siettető érzésben, mely a hála, kötelesség és meghatottság sürgetésével kergette föl fektéből, hogy megmentőjét most már ő mentse meg s vezesse el a királyhoz.

Júlia, — így hívták a leányt — a megpróbáltatások hősies kiállása után, most, ahogy Ernye ismét erős férfivá

lett, egyszerre megváltozott. Fáradt-boldogan hullott vissza védelemreszorult gyönge leánnyá s teljesen rábízta magát oltalmazója vezetésére.

Attól az első éjszakától fogva, amikor Ernye mellén aludt el, egyszerre és természetesen alakult ki kettőjük viszonya, a védelmező bátya és az engedelmeskedő leánytestvér bizodalmas, szeretetteljes életközösségévé.

Bár csak ketten voltak a szemmel belátható elpusztult világban, nem volt ebben a kapcsolatban többé semmi megzavarodás. Inkább ünnepélyes, folyton megújuló meleg átérzése az isteni kegyelem életbentartó csodájának. A józan nappalok különben is brutálisan szorították reá őket az étlen-szomjanhalás elleni ősemberi küzdelemre s a halálos veszedelmeket rejtő éjszakák minden idegszálat arra az egyre feszítettek meg, hogy az üldözött állat ösztönével kutatott búvóhelyeken valahogy megérhessék a következő reggelt.

Mert Ákos Ernye, mihelyt járni tudott s volt annyi ereje, hogy botot törjön magának fegyverül, azonnal megindult Júliával, erdőkön, bozótokon át, hogy fölvegye a reménytelennek látszó küzdelmet, ígérete teljesítéséért.

Legnagyobb baj az volt, hogy nem tudta pontosan megállapítani, hol barangolnak tulajdonképpen? Júlia még kevésbbé volt képes fölvilágosítást adni erre, mert Hevesből, ahonnan világgá indult, a rémületnek azokban a zbolyodott napjaiban, minden cél és irány nélkül tévedezett el. Ernye a maga zavaros emlékeiből csak arra tudott következtetni, hogy ez a vidék a Muhitól szerteszét pusztító mongol seregnek Pest felé irányuló útvonalát környezi. De hogy milyen kiterjedésben, arról neki, aki a

halál ölében aludta át a vérengzés és zsákmányolás fergetegének heteit, fogalma sem lehetett. Bizonyosnak csak az egy látszott, hogy valahol a Tisza feletti vidéken csatangolnak, a folyó és a Bükk nyúlványai között. Nyugatnak kellett volna menni, ez természetes, de nem mehettek arra, amerre akartak, mert a dúvadak és az emberbestiák elől lappangva kénytelenek voltak követni előbb az erdők, azután a bozótos cserjék, majd a zsombékos nádasok kínálkozó alakulatait.

Mintha soha nem lett volna ezen a tájon viruló ország, olyan dúlt, elgazosodott, úttalan pusztaság környezte őket mindenfelől. Századok munkáját egy-két hónap elég volt megsemmisíteni s a romboló ördögök nyomán a nekivadult természet buja rohama vágtatott, elborítva a romokat s részegen ágaskodva sohanemlátott töviseivel, lapuival, indáival az ég felé, miután teleitta magát a rothadó hullák nedveivel.

Szívszorító némaság feküdt a pokolbeli vegetáció fölé s napokon át egyetlenegyszer sem találtak élőlényre. A hódító hátamögött hagyta ezt a kiirtott sivatagot s úgylátszik már a ragadozók is elvégezték dolgukat s tovakullogtak, mint második hadsereg az első mögött. Csak zöldarany legyek felhői döngtek mindenütt s ismeretlen férgek és bogarak lepték el a fantasztikus növényzetet. Mintha a Sátán határozta volna el, hogy Istencsúfoló gúnyjában megcsinálja az Édenkert rettentő torzképét s belelöki ezt az új Ádámot és Évát, hogy tébolyuljanak meg borzalmas árvaságukban, egymásra tágult iszonyodó szemükben látva meg a kárhozatba taszított emberlét reménytelenségét.

És ami emberre emlékeztet, a lerágott koponyák, szétszórt csontok, melyekre néha rálépett lábuk a gaz között, egy-egy indákkal keresztül-kasul font düledék a néhai falu helyén, melynek nyirkos kövei közül tüzeshasú kígyók sziszegnek csúfolkodva, fenyegetőzve a szemük közé, csak elviselhetetlenebbé tette a természet őrjöngését. Borzalmas volt, ha a nap ragyogott reá kérlelhetetlen józansággal és borzalmas, ha a hold merengett felette kísérteties hidegséggel.

Ők elnémultak. Elfelejtették, hogy az ember beszélni tud. A torkukat, a szívüket jégujjakkal szorította össze a csend. Az a rettentő érzésük volt, hogy egyetlen emberi jajtól megelevenedne vérivó kísértetekkel ez az óriási temető, melyek ízekre szaggatnák őket.

Ernye csak ment előre ősemberi husángjával görcsösen összeszorított markában s szemei nem is kerestek útat, csak mereven, lélektelenül szegződtek a távoli ég aljára. Baljával magához karolta Júliát, aki erőtlenül botladozott mellette, a nyakára fonódva s aléldozó fejét csukott szemekkel ejtette a vállára. Törtettek tovább, tovább, lihegő, kicserepezett szájjal s azzal a folyton elhatalmasodó, kinemmondott sóvárgással, hogy egyszer mégis öszszeeshetnek s többé nem kell látniok semmit.

*

Még mielőtt útrakeltek volna, Ernye lábbadozása közben, tördelte el lassanként, a megújuló fájdalom könnyei között Júlia a maga keserves történetét.

Azok az urak, akik valamiért el sem érhettek a király seregébe, vagy csodamódon mégis megmenekültek az

elvesztett csatából s a rákövetkező vérengzésből, haza-szállingóztak birtokaikra. Hevesben, az ő vidékükön, majdnem mindenki otthon volt, mert senki se hitte azon a tájon, hogy a veszedelem elérheti őket. Különben is a hadbavonuló sereg útját környező vidékeken, akik látták, vagy szemtanuktól hallották az ellenség után nyomuló sereg nagyságát, erejét és harcikedvét, a legnagyobb volt a bizakodás a győzelemben, sőt már az a hit fészkelt meg, hogy az ellenség végképpen le van győzve s kifelé takarodik az üldöző hadak előtt.

A menekülők hozták meg aztán a katasztrófa hihetetlen hírét. De még akkor sem mozdult senki. Vagy tovább bizakodtak, vagy tanácstalanul dermedtek meg.

Az ő apja régebben ispán volt, de elbetegesedett s évek óta otthon élt családja körében, vidéki udvarházában, mely híres volt vendégszeretetéről s csendes boldogságáról. A jóságos, szelíd anyán kívül négy gyermek: két leány, két fiú alkotta még a családot s odatartozott a nagyobbik leánynak, Júlia nővérének vőlegénye is. Éppen az esküvőre készülődtek, mikor a háború kitört. A két bátya s a nővér vőlegénye hadbavonultak a hevesi ispán seregével. Ott is maradt mind a három a Muhi mezőn, ahogy a menekülők bizonygatták.

A szétvert sereget üldöző győztesek elkerülték az ő vidéküket, csak a nap-nap után hazaszállingozó emberektől hallottak a borzalmakról, de a saját gyászuk sötétségében nem is tudták egészen fölfogni, mik voltak ezek? Ma egyik, holnap a másik úricsaládról hallották, hogy gyászbaöltözött ott a feleség, az anya, a testvér, vagy a

menyasszony, ahogy lecsapott közéjük a fekete hír hollója.

Aztán jöttek a bizonytalansággal teljes komor napok s álomtalan éjszakák. Senki nem tudott semmit arról, mi történik az országban, távolabb? De teljesen elvágódtak a világtól s a legellentétesebb hírek keringtek házrólházra, amiket hol ez, hol az hallott s adott tovább, rejtélyes forrásokból.

Volt nap, amikor Béla király nagy győzelméről lármáztak a házukba betoppanó barátok, amit a Dunánál, Pest alatt aratott, megsemmisítve az egész mongol sereget. De mindjárt utána riasztó suttogások terjedtek szét arról, hogy a király a Muhi csatából való menekülése közben fogságba esett s ki is végezték. Egy ember, aki éjszaka ment át a falun, a csapszékben esküdözött, hogy látta is a király véres fejét lándzsára tűzve a pesti palánkon. Nincs többé Magyarország! Pest, Esztergom, sőt Székesfehérvár is a mongolok kezén van. Batu fejére tette Szent István koronáját s már ő uralkodik az Árpádok trónján. De királyi eskü helyett azt fogadta meg, hogy kiirt minden magyart, aki azonnal meg nem hódol előtte.

Az ő apja mindezekre csak legyintett, rendületlenül bízott benne, hogy a király végre is győzni fog s helyreáll a rend és béke hamarosan.

Egy este aztán ijesztő vendég toppant be hozzájuk, de nagy titokban. Azért volt ijesztő, mert a családja már elsiratta s mindenki úgy tudta, hogy elesett Muhinál. Az, aki a hírt hozta, meg is esküdött reá, hogy mellette ütötték le a lováról s úgy összetaposták, hogy az édesanyja

se ismerhetne rá többet a holttestére. Ez a felismerhetetlenné gázolt halott jelent meg akkor náluk s még csak karcolás sem volt rajta. Jól ismerték, mulatós, könnyelmű ember volt s egyike azoknak, akik mindíg leghangosabban szidták s becsmérelték a „kúnfajta“ ellenséget. Az apa bizalmatlanul fogadta, de ő hiteles királyi levelet bontott ki előtte, melyen ott volt az egykori ispán által jólismert királyi pecsét. A levélben azt írta a király, hogy bár csatát vesztett, de új bátor harcot kezd Isten segítségével. Senki az urak közül ne mozduljon el hazulról, hanem várja be bizalommal és imádkozva a dolgok jobbrafordulását. Ezt nem lehetett kétségbevonni, a Júlia apja ráismert belőle a király gondolkozására s helyeselte bölcs rendelkezését.

Amint kiderült, ilyen levelet minden úriember kapott a környéken s a levelek kézbesítői között a legtöbb az olyan ember volt, akit hozzátartozói holtnak hittek. Ma már persze csodálkozni lehet rajta, hogy ez a körülmény nem intette óvatosságra az urakat, de az akkori tájékozatlanságban, az ellenmondásokkal tele zűrzavarban, az ilyesmi legfennebb pillanatnyi meghökkenést okozott, de a királyi levelek hitelességét azonnal elismerte mindenki, annál inkább, mert a lelkük áhította, hogy igaz legyen.

Így hát otthon maradtak az egész környéken, sőt azok is visszaszállingóztak, akik a rémhírek hatása alatt szétrebbentek volt, de mindenüket hátrahagyták s így hamar megunták az erdőkben, hegyekben való keserves bolyongást. Arra a hirre, hogy visszatérhetnek otthonukba s már elveszettnek hitt vagyonuk, holmijuk, érin-

tetlenül várja őket s nincs mitől tartaniok, örömmel és készségesen jött mindenki, hiszen egyebet se akart.

Mikor aztán mindent vártak volna, csak ezt nem, egyszerre elárasztották a falukat, majorokat, udvarházakat a mongol csapatok. Ellenállásra idő sem volt, de az ellenség nem is bántott senkit. Csak házról-házra menve, a fegyvereket kutatták föl s szedték össze a hallgatag, mordarcú katonák. Mégis rémítő sejtelmek gyötörték a kelepcébe esett lefegyverzett magyarokat, mikor ezeket a kegyetlenvonású, gyilkosszemű, ugató barbárokat látták, akik megtiltották nekik, hogy házaikat elhagyják, hogy tüzet vagy világosságot gyujtsanak, hogy egymással érintkezhessenek, sőt még azt is, hogy hangosan beszéljenek a saját házukban.

Kegyetlen csalódás volt látni, hogy tisztjeiket azok a levélhordó magyarok vezetik s ők tolmácsolják véreiknek hosszú beszédben azt a nehány rémítő vakkantást, amit egy-egy ilyen parancsnok hallatott. Honnan is tanulták meg az értelmét, azt csak az ördög tudhatja!

A fegyverek beszolgáltatása után egyremásra következtek a szerencsétlen magyarokat mindenükből kifosztó követelődzések. Be kellett nekik hordani állatokat, terményeket, aztán sor került a családi kincsekre s a végén mindenre, ami csak mozdítható volt.

A megszálló katonaság vígan élt a magyarok borán, kenyerén és marháján s teleaggatta magát emlékektől megszentelt ékszereivel. A magyarok pedig ott állottak hosszú sorfalat, reggeltől estig, urak és szolgák együtt, míg a tábori szakácsok odalöktek nekik dühös morgás közben valami hulladékot, csakhogy éppen éhen ne hal-

janak. De azt is csak annak adták, aki maga koldult érette s ott előttük ette meg, undor és keserű könnyek között.

Júlia is, mint annyi más gyermeke bőségben élt uraknak, meg akarva kímélni apját, anyját az iszonyú megalázkodástól, inkább lemondott volna a maga nyomorult porciójáról, csakhogy nekik vihesse haza. Szó sem lehetett róla! Hiszen éppen abban találták gyönyörűségüket ezek a hóhérok, hogy a tegnapi urakat és úrasszonyokat gyötörjék s tanítsák meg az új uralom előtti hódolásra. Aki el meri vinni csak egy falatját is a mongol úr ajándékának, — hangzott a parancs — azt nemcsak kizárják a népkonyháról, hanem mint tolvajt, meg is botozzák s megismétlődés esetében agyonverik.

A renegátok ugyan biztatták a nyomorultakat, hogy ez csak a hadiállapot rövid idejében van így, nemsokára tisztviselők veszik át a kormányzatot s akkor ismét rend és béke lesz. Mindenki, aki dolgozik, megszerezheti a kenyerét. De a katonák már ilyenek s tűrni és hallgatni kell, amíg visszaparancsolják őket. Na, a nagyuraskodásnak természetesen vége van, ingyenélni nem lehet többet, az öröklött vagy összekapart birtok bőségéből, mert a föld tulajdonosa az újvilágban csak mongol lehet s azok, akik okosan felismerve a helyzetet, idejében melléje állottak. De aki jól fog szolgálni, megélhet tisztességesen. A szegény embernek még jobb is lesz, mert a mongol csak az urat nem tűri, a kicsi embert még pártolja is.

Ezek a beszédek különféle hatással voltak a szegény kétségbeesett magyarokra. Az aljanép, a cselédiember örvendett nekik s szomorú volt látni, hogy régi, hűséges-

nek ismert szolgák kárörömmel kacagnak volt uraik gyötrődésén s alázatos kutyaszemeikből most gúny s gyűlölet lövell a kenyéradóra, akinek még tegnap versengve csókolták a kezeit. Akadt az úri magyarok között is nem egy, aki talán nem szívből, de meghajtotta fejét az új igazság előtt s ajándékkal, hízelkedéssel kereste a renegátok és azok gyászruhát levetett feleségeinek, családtagjainak kegyét. Remegtek az életükért, a családjukért s a félelem kivetkőztette őket büszkeségükből és becsületükből. De a keménylelkű, parancsoláshoz szokott s nevükre kényes igazi úriemberek, köztük elsősorban a Júlia apja s anyja, megvetéssel fordultak el ezektől a gazmagyaroktól, ajtót mutattak nekik s haragjukban, szégyenükben bizony kiszaladt a szájukon olyasmi is, hogy csak az Isten mégegyszer kardot adjon a tisztessséges emberek kezébe, tudni fogják, kikre fordítsák először!

Ez lett a vesztük. Megkezdődtek a titkos feljelentések, a megszállócsapatok nojonjánál. Egy éjszaka katonák rontottak be a kipécézett urak házaiba, ágyaikból rángatták ki őket jajgató szeretteik közül s összekötözve elhurcolták. Ekkor még visszajöttek ugyan egy-két nap mulva, de kékre, dagadtra botozva s szemüben megtört a lélek lángja. Júlia büszke apja többé egy szót sem szólt senkihez, legörnyedt fejjel ődöngött fel s alá a mindenből kifosztott üres szobákban és sokszor ők fejtették le zokogva kezeit a tulajdon torkáról, amikor önmagát akarta megfojtani.

A mindennapi megaláztatás vérlázító sorozata következett. Napról-napra jelentkezniök kellett a katonai parancsnokságnál ezeknek az uraknak, az azonnali kivég-

zés terhe alatt. Napról-napra kellett végig hallgatniok, a gyűlölt renegát virágos tolmácsolásában, a kőarcú mongol nojon leckéit és fenyegetéseit, aki úgy pillantott rájuk, mint az ebekre s olyan rejtett kincseket, összeesküvési titkokat akart kicsikarni tőlük, amikről sejtelmük sem volt.

Mikor aztán egyikük a vallatás gyötrelmeiben eszét vesztve, arcul vágta kínzóját, a nojon egyetlen intésére mind valamennyit összevágták a katonák.

És a nojon azonnal parancsot adott, hogy a Nagyurat ért e felségsértés miatt mindezeknek az ebeknek családjait tüstént ki kell irtani s házaikat földig rombolni.

Az Isten adott még annyi irgalmat egy volt cselédjük szívébe, aki most az egyik renegáthoz állott be, hogy lélekszakadva meghozta Júliáékhoz a halálos ítélet hírét. De az anyán már nem lehetett segíteni. Férje halálhírére ájultan esett össze s amíg ők nővérével maguk után húzták, ki a kert felé, már meglepték a házat a katonák s törve, zúzva, gyujtogatva, vetették magukat reájuk. Őt, egyedül, az a cseléd mentette meg, aki a karjaiba kapva széttépte rajta a ruhát s a legvadabbul ordítozott, hogy a katonák maguk közül valónak véljék. A kezében kést villogtatott Júlia melle fölött s közben vitte magával a kert sűrűjébe. Júlia még hallotta a többi katona vad kacagását s biztató rikkantásait. Abban a pillanatban ő is azt hitte, hogy ez az ember csakolyan gonosz vadállat, mint a többi s azért hozott hírt nekik, hogy első lehessen az aljasságban. Isteni sugallat volt még e tévedése is, mert valódi kétségbeeséssel védekezett ájuldozás közben ez ellen az ember ellen, aki tűrte, hogy

véresre karmolja az arcát. S így hozzájárult a katonák megtévesztéséhez.

Aztán nem tudott többé magáról mindaddig, amíg a kert legtávolabbi zugában, az árok sűrű burjánjában föl nem ébredt ájulatából. Már este volt s a boldog szülői hajlék romjai közül még gomolygott a fekete füst s egy-egy megszenesedett gerenda roppanó zuhanása nyomán sírva pattogott égfelé a szikrák zápora. És körös-körül mindenütt hasonló tünemények az éjszakában...

Isten irgalma elvette tőle akkor az értelmet s el az emlékezést is, csak az ösztönt hagyta meg benne, mely a maga akarattalan útján vitte lábait az éjszakának s futott, amíg össze nem roskadt. Merre, meddig s hány órán keresztül, azt nem tudja. Mikor észretért, már el is volt tévedve. És így bujdosott aztán erdőről-erdőre rongyolt ruhákban, feltört lábakkal, véletlen források s ismeretlen erdei bogyók táplálékán, faodukban s barlangokban remegve iszonyú éjszakákon s jobban irtózva a halálnál, annak félelmeitől.

De minek is mondaná tovább? Hiszen sokszor maga is csak rémes álomnak tartja, amiből reméli, hogy egyszer csak fölébred, régi szép leányéletére. Most már tudja, hogy célja volt vele Istennek s ezért történhetett meg a hihetetlen.

Mikor rátalált Ákos Ernye élettelennek látszó testére s megkapta rajta azt a levelet, egyszerre új reménység gyulladt kialudt szívében, hogy élnie kell s van miért élnie. Az a szív, amelyre reszkető félelemmel fektette fülét, végtelen gyöngén, nagyon-nagyon messziről, élet

és halál határáról, de mégis visszhangozta neki ezt a reménységet. És megkezdte a hősies küzdelmet a saját életéért, a másik életének megmentése által.

*

Egyszer aztán, estére hajló szürkületben, dombocska tetejéről, megpillantották a Tiszát. A nagy folyó ezüst szalagja sötétzöld nádasok között csillogott s Ernye megdöbbenve vette észre, hogy már egyenesen délnek kanyarog s így ők úttalan törtetésük közben lejutottak a Tisza-Dunaköz északi bejárójáig. A végre megtalált tájékozódás örömét azonban csak annál inkább elsötétítette nagyhamar a ráeszmélés, hogy mekkora dúsan virágzó életet pusztított el mögöttük a nagy vihar, ahol annyi keserves nap és éjszaka vándorútján vonszolták át magukat idáig.

És még mindíg nem jutottak a végére. Amott a domb alatt, a ködbeboruló síkon, ismét romok és romok, még a fák koronái is feketére perzselt seprűk s csak a mérges-zöld vad növényzet él ott is, mint mindenütt, az emberhalálból. A torony csonkán, sötéten emelkedik ki belőle, túl a tetőtlen egyház meggyalázott testén, melynek tört oromzatú szentélye úgy fordul feléjük üres ablaknyílásaival, mint egy halálfej.

Egymás mellé roskadtak, a domb embernyi magas vad füve közé, mely elrejtette őket, de nem rejtette el előlük a vigasztalan táj halotti képét.

De most mégis más volt, mint eddig. Láthatták az élő nagy folyót, ezt a hatalmas lüktető életeret, mely végtelen vigasztalással bizonyította, hogy nem szakadt

még meg a föld szíve s láthatták a kitárult nagy síkot, mely ott messze-messze az éggel ölelkezett s csókjukból csillag gyúlt ki, feltámadásról és örökéletről beszélő biztatással. Üdítő esti szellő simogatta égő homlokukat, mint anyjuk láthatatlan keze s ők egyszerre úgy érezték, hogy elmarad hátuk mögül a halál dermesztő lépteinek nesze, melyet idáig folytonosan visszhangzott szorongó szívük s a szabadulás útja megnyílik előttük.

Ákos Ernye, nem tudja mióta, most néz először hosszasan Júliára, aki mély sóhajjal vetette magát hanyatt a fűben, elmerülve az ég kigyúló csillagainak nézésébe. A férfi úgy érzi, hogy ez a leány öröktől fogva mindíg mellette, vele zarándokolt, nyomasztó rémes álmok birodalmán keresztül ide, az élet partjáig. Olyan természetes volt ez az együttlét, hogy már nem is érezte külön embernek magát tőle. Régóta összeszokott a járásuk, minden mozdulatuk, szó nélkül is tökéletesen látták egymás szívének legrejtettebb zugát. Nem is volt szükségük beszédre. A szemük mindent elmondott s megértett abban a pillanatban, ahogy a gondolat megszületett. És nem is volt már két gondolat, amit ki kell cserélni, mindíg csak egy volt, aki önmagára ismert a másik szemében. A halál árnyékában az órák éveket jelentenek, sokszor egy pillanat is elég, hogy a lélek multat s jövőt átrepüljön. A nagy megpróbáltatás lemeztelenítő keze minden titkot, elzárkózást, ruhát és testet eltörült közöttük. Mit is láttak volna egymás rongyain s elvadult külsején, amin fennakadhatott az a tekintet, amelyik megszokta a halál szemébe nézni? Így volt ez eddig s a két egylélek olyan tökéletesen forrott össze a sors vasvesszője alatt, amiről

sejtelme sem lehet a ruhák, rangok, szertartások nevetséges semmiséggé foszlott régi világának.

De most Ákos Ernyének az élet felé forduló szemei mély megrendüléssel látják meg mindazt, ami eddig nem létezett. Ezt a lesoványodott, feketére égett, eldurvult kezű-lábú szegény testet, szakadozott szennyes rongyai alatt, ezt a fakóra szívott gondozatlan gubancos hajat, ezeket a mélyen beesett, kitágult pupillájú riadt szemeket, a kiülő csontokról lesorvadt arcban előrenyomult, eltorzult, kicserepezett szájat, amint a fölhúzódott sápadt ínyek miatt meghosszabbodott fogak kivillannak belőle. Ezek a leapadt mellek, ez a szegletes keskeny csípő, már nem is nőies többé s minden bájt letörölt erről az arcról az embertelen szenvedés szörnyű keze. Megrázkódik bele, ahogy ellenállhatatlanul, minden tiltakozása ellenére mellbevágja az elrútított asszonyiságnak ez a szívbeszúró képe s önkénytelenül elfedi szemeit két tenyerével.

Ha látná magát, úgy amint ez a szegény leány látja, félig csukott pillái alól kiszivárgó könnyeken keresztül, talán ordítva megfutamodna s belevetné gyűlölt testét valami feneketlen ingoványba, hogy még az emlékét is a föld gyomrába temesse. Bozontos szörnyeteg ő inkább már, mint ember s rettenetes lehet látni valakinek, aki kénytelen bízni benne s tőle várnia a szabadítást.

Az éjszaka leereszkedő sötét szárnyai aztán elfedték őket egymás elől s el az egész világot is körülöttük. A mélyfekete égen csak a messzi csillagok számlálhatatlan sokasága szikrázott, de ennek a távoli fénytengernek nem volt világossága a föld számára.

— Ott valami fényt láttam!... — hallja egyszerre

Ákos Ernye a Júlia föllihegő hangját s érzi karján a életéért, a másik életének megmentése által.

Mereszti szemét a sötétségbe s csakugyan maga is mintha látna ott lenn, messze az elpusztult falu gazszövevényéből fölcsillanni s ismét kialudni valami kicsi sárga lángocskát. Kételkedik még benne s újra s újra erőlteti a szemét, de nem csalódás még sem... Az az apró fény megint és megint fölcsillan, mintha árva kis lélek libegne reszketve a mérhetetlen sötét ürben.

Fölugranak, megragadják egymás kezét s gondolkozás nélkül futnak lefelé a dombon, neki a pusztaságnak, nem törődve semmi veszedelemmel, nem félve cseltől s nem riadva meg, a mindegyre fölbuktató akadályoktól. Annak a lángnak más a fénye, mint a vadállat szemének, vagy a kísértő lidércnek, annak a lángnak régi, édes, otthonias hívogatása van, az a láng éppen őket hívja.

Már benne gázolnak, botladoznak lihegve az egykori falu vad bozótjában, de nem ügyelik az arcukbavágó töviseket, a lábukra fonódó indákat, az ásító gödröket s az eléjük meredő omladékokat. Biztosan őrzi s vezeti őket valami kimondatlan szó hatalma, amely odatorlódott egészen az ajkuk szélére s még nem tud megszületni.

A fény a puszta templom szentélyének üres ablakán szűrődik ki s borzongva állanak meg, mert a miséző pap halk, elnyujtott énekszava hallszik kísértetiesen a halott falu halott templomából.

Júlia rettenve öleli át két karjával Ernyét s fejét odaszorítja a melléhez, dideregve:

— A halottaknak... miséz... a halott pap... lelke...

De a férfi megkeményíti szívét s a karjaiba fogva, nesztelenül viszi magával a templom bejárójához. Ahol Istent dícsérik, ott rosszlelkek nem lehetnek s ha az élők kitaszították őket maguk közül, talán a halottak még befogadják s jobb lesz pihenni az Úr szentelt hajlékában, mint a meggyalázott pusztaságon odakinn.

Az ajtók nélküli kapu tört ívén keresztül látszik az egész templomhajó s mintha tetőtlen falai a végtelenbe markodnénak, tartják a bedőltívű pillérek az ég csillagokkal kivert feketebársony kupoláját. Mély árnyak borítják az egész templomot s imbolyognak, mint szárnyas óriások az oszlopok körül. Csak az elszórt csontok fehérje villog ott a kőpadlón, melynek rései között magasra törnek föl a pusztító gazok szárai s feketén hajladoznak a sóhajtó szélben, mint bókoló hívők serege. Bent, bent, úgy tetszik, nagyon messze, rezgő mécses halvány világossága vetődik a szentély falaira, a tört oltár fehérlik megcsonkított szentek halvány alakjaival, középen a lehajtottfejű Megváltó függ kőkeresztjén, térdig letört lábakkal s valódi vér volt az a sötét folt, ami fölfrecskelt gyötrődő mellére.

És az oltár előtt énekel, térdel, hajlong, elmerülve a szent misztériumban a szerzetespap. Nem, nem kísértet, húsból, vérből való élő ember, halálos hűséggel szolgáló őre az elhagyott templomnak s a meghasadt oltárnak, melynek nincs többé egyetlen híve sem.

Dermedt csodálattal áll a két fiatal egymást átölelve

s eláló szívvel nézi, nézi ezt a félelmes és megrázó isteni szolgálatot.

Most megfordul a pap az oltár lépcsőjén s két kezében magasra tartja az Úr testét, mintha térdrehulló gyülekezetének mutatná föl. A szentségtartó napkorongjának aranynyelvei fényt sugároznak szerteszét, ahogy a mécses lángja odavetődik.

Ők ketten megrendülve hullanak térdre, ott messze a hajó bejáratában.

Mikor fölemelik tekintetüket, látják, hogy a pap rájuk néz az oltár lépcsőjéről, felemeli kezét s magához inti őket.

Engedelmesen, mintha álmukban tennék, lépegetnek feléje kézenfogva, kimondhatatlan érzések és gondolatok súlya alatt s térdreroskadnak a lábai előtt, fölnézve az arcába.

Elvadult arc az is, akárcsak az övék. Összekúszált haj, szakáll erdője folyja körül a viaszsárga leaszott arcot s a beesett szemekben szent téboly lángjai villódznak. Az áldozóöltöny csupa rongy és szenny s foszlányai alól ijesztően ugranak elő a bordák, melyekre rászáradt a repedezett agyagszínű bőr.

De Isten szent bolondja, az elhagyott Krisztus szerelmese éppúgy nem látja a sajátmaga szörnyűségét, mint az előtte térdelők rettenetes voltát.

Ki tudja, miféle ékes nászruhát lát rajtuk ragyogni s mekkora térdeplő esküvői kíséreten futnak végig mögöttük szemei? A templom hajójának hosszán, vagy talán azon is túl, a végtelenig látja kihalt gyülekezetét fölsorakozni a boldog ifjú pár mögött.

Már hangzanak az imádság áldó szent szólamai. Ők átszellemülten függesztik reá tekintetüket. Minden olyan magától-értetődő, természetes, várvavárt s megbékítő.

A stóla átköti kezüket s fölhangzik a kérdés:

— Szereted?

— Szeretem — mondja szilárdan Ákos Ernye s bólint hozzá a fejével.

— Szereted? — hangzik újra. S Júlia boldogan kiáltja:

— Szeretem.

II.

A Tiszától délre és keletre s a Tisza-Duna közén mindenütt, aratásra megérett gabona aranysárga tengere hullámzott. Esztendők óta nem volt ilyen bőséges termés Magyarországon. Rengeteg takarmány is maradt lábon. Emberek, állatok számára beláthatatlan gazdag asztalt terített a tápláló anyaföld. És mindezt nem volt, aki learassa. A nagy magyar rónaság néptelen csendben terült a győztes lába elé. A faluk százai és százai, melyek nem estek a pusztító háború útjába, üresen, elhagyatva várták az új gazdát. A templomajtó zárva, a házacskák kapui, ablakai beszegezve, ember, állat sehol, még a házőrző kutyák is elinaltak valahová. Piacokat, utcákat sűrű, aprószálú gyep borított el s az árkokat embermagas dudvák nőtték tele. A bujdosó Magyarország visszafojtott lélekzettel lapult meg a rengeteg erdőségek sűrűjében s a hegyek rejtett völgyei felé szomorú népvándorlás húzódott, mintha egy tenger hagyta volna el a régi helyét.

A Csanádtól minden irányban szétterülő mongol megszállás így ellenállás nélkül vette birtokba a meghódított országot s a föld, amely csak önmagához hű örökre, egykedvű készséggel tárta oda gazdag ölét annak, aki egy messzi más világrészből nyujtotta feléje kívánkozó kezét.

Sehogy se tetszett ez a nagy odaadás a mongol khá-

noknak s a néma falukba bevonuló seregeiknek. A katonanép úrnak született s jött ide, és szolgák nélkül kiken úr az úr?... Az emberkaszálás mesterei megdöbbenve s tehetetlenül állottak a kaszálnivaló e végtelen tengere előtt, mely esztendőkre elég új harcra s rombolásra táplálni hadaikat, ha lenne, aki learassa s betakarítsa nekik.

Ők nem értenek ehhez a szolgamunkához s nincs is rá érkezésük. Egyébbel vannak elfoglalva, saját úri dolgukat végzik. Most folyik a nagy zsákmányosztás a seregrészek főszállásain, a kormányzó khánok becsüseinek ítélete szerint.

Zsákmánnyal terhelt szekerek végetnemérő sora s prédául esett lovak, barmok csordái húzódnak éjjel-nappal a főszállás irányából szerteszét a falukba, ahová a megszálló csapatokat telepítették. A mongol katona megkapja a szállásmester által nekiosztott telket s a magyar gazda elhagyott lakóházába köti be lovait. Istállók, színek megtelnek szarvasmarháival s egyéb barmaival. Ő maga az udvaron tanyázik, gyűlöli a szűk, büdös házat. Boldog, ha a zsákmányban sátor is jutott neki s felütheti jurtáját, ami egyedül úrnak való lakóhely a föld hátán. Majd jobban lesz nemsokára, a tisztek tudják s hírelik, hogy a Nagyúr parancsa már elment Halicsba s be fog vonulni a sereg után most már a tábor is, hozva a keservesen nélkülözött jurtákat, minden megszokott otthoni felszerelésükkel együtt.

De ez csak az igazi mongol harcost izgatja. A hódolt népek, turk, tatár s mindenféle ázsiai törzsből való hordái nem ilyen kényesek. A házat ők sem szeretik, de

minden bokor elég nekik szállásul s ahova leterítik a subájukat, ott van az otthonuk. Esznek-isznak napestig s nem törődnek semmivel. Ország, had gondja nem az ő bajuk: főjjön rajtuk a mongol urak feje. Majd megmondják, mit kell csinálni s addig hadd süsse a nap a szegény ember teli hasát.

Annál nagyobb gondban vannak a felelős mongol urak. Nekik mindenképpen népre van szükségük, hogy levágja s behordja számukra a szénát, gabonát. Ők tudják, miről van szó. A Nagyúr azért adta öccsének, Sejbánnak Magyarországot, hogy ez legyen állandó táborhelye s éléskamrája a további nagy háborúnak, a Görögcsászárság és Németország ellen. Majd tél felé, mikor a lenyargalt lovak ismét jó húsban lesznek, megindul a had Nyugat ellen. Aztán jönni fognak a Nagykhán ázsiai birodalmaiból új és új seregek s valamennyi itt állapodik meg, amíg sor kerül reá, hogy kicsapjon innen megjelölt hódító útjára.

Ezt az országot így hát jól be kell rendezni, mint egyetlen nagy táborhelyet. A mongol ad is hozzá urat, kormányzót, tisztviselőt, csendőrt, amennyi csak kell. De népre van szüksége, engedelmes szolgaseregre, amelyik szántson, vessen, arasson, csépeljen neki, boglyákat rakjon az állatoknak, utakat építsen a mongol mesterek parancsa szerint s kiszolgálja asszonyait, gyermekeit. Ez a magyar, ez éppen jó volna erre. Rég letelepedett, mindenféle munkához szokott, földhöz ragaszkodó nemzet. Nó, nem az egész kell, az természetes. Először is, minek neki a saját véréből való vezető? Vezetni, úgyis csak a mongol tud igazán. Ezek az elterebélyesedett, vastaghasú

magyar urak miért is ennének-innának tovább, haszontalanul? Aztán nem is férnek a bőrükbe s még megszerveznék a hátuk mögött az aljanépet, míg ők messzejárnak a sereggel, elnyomhatnák a hátrahagyott őrséget s bajt csinálnának a Nagyúrnak. Ezeket hát tőrbe kell csalni s ki kell írtani, mint a kártékony vadakat. Mondják, az asszonyaik, leányaik okosak és szemrevalók. Ki lehet válogatni a javát, elkelnek szolgálónak a mongol úrasszony jurtájában s az úrében is ágyasoknak, ha tényleg jóformájúak. A faluk népét azonban mindenképpen vissza kellene csalogatni s minél hamarabb, amíg el nem szárad a fű s ki nem pereg a gabona szeme. Hadd bújjanak vissza házaikba s higyjék, hogy megint visszaadja nekik földjüket, marhájukat a nagylelkű mongol úr. Fő, hogy megdolgozzanak érte. Aztán, ha itthon vannak s meglátják, ki micsodás, idejében le lehet csapolni a feleslegüket, hogy el ne egyék haszontalanul a Nagyúr fiainak kenyerét.

Ez volt a mongol khánok s vezéri emberek folytonos tanácskozásainak eredménye, mely előbb Batu főhadiszállásán szűrődött le s aztán részleteiben került megvitatás alá a kormányzók szálláshelyein.

Batu megint nagy hasznát vette Sámuel eszének s pótolhatatlan ismereteinek. A volt kamaraispán ezidő szerint a renegát magyarok parancsnoka s állandóan a főkhán udvarában tartózkodik, hogy mindenkor tanáccsal szolgálhasson neki. Egy mongol ezredes van melléje rendelve, aki a végrehajtó hatalmat szolgáltatja Sámuel intézkedéseihez s minden valószínűség szerint egyúttal a Nagyúr szeme is, aki magát Sámuelt figyeli. A szerecsen

természetesen így tekinti s tisztában van a mongol barátsággal. Rég kiszámította már, hogy miben s meddig pótolhatatlan a hódítónak s tudományát úgy osztotta be, hogy sokáig fussa. Az Apodfi és Barcfi hajdani iskolája most jól gyümölcsözik neki, hogy szolgálataiért megfelelő módokon behajtsa Batutól osztályrészét és jutalmát. Nem kicsinyes ember Sámuel. A lelkiismeret sohasem bántotta. Tudja azt is, hogy kell fölfelé nyalni s lefelé rúgni. Nem tartja megalázónak a hízelgést s a hajlongást ott, ahol gyümölcsöt hoz s nem habozik egy pillanatot sem az ökle, hogy lecsapjon oda, ahol ez ad tekintélyt s méltóságot. Csak elvéteni nem szabad soha. De aki elvétené, az meg is érdemli sorsát, hitvány kontárja lévén a művészetnek, melyben Sámuel valóban nagy. De milyen nagy!... Azt még az öreg Szubutáj sem sejti, noha gonosz szemei olykor meg is birizgálják a gerincét. Baturól nem is érdemes beszélni, ez a fiatalember túlságosan fölfújta magát ahhoz, hogy észrevegye a távoli dolgok csíráit.

Sámuel föltétel nélkül el van ragadtatva a mongol hatalom szédületes méreteitől. De közben nagyon jól megfigyelte ezeknek a méreteknek valódi arányait. Szó sincs róla, ilyen katonai erő és ész talán soha sem volt a világon, már ami Ázsiát illeti. Csakhogy mi nem vagyunk Ázsiában. A nagy tigris idevetélt kölyke csupán ez az itteni uralom s a köldökzsinór, amely anyja vérével táplálja, ezerkétszázmérföldnyire húzódik, csupa ellenséges országon keresztül. Már túlságosan is feszül s hátha egyszer csak elszakad, vagy elvágja valaki? Most csak az fontos, hogy amíg tart, Sámuel is szívjon belőle amennyit lehet s lerakja valahol, jóhelyen, ahol másidőkben is az

övé maradhat. Hiszen ha ez az árvíz majd visszahúzódik, új osztozkodás jön utána a termékeny iszapon. A vagyont s az erőt kénytelen lesz megbecsülni a visszatérő is s mikor mindent újra kell kezdeni, okos ember nem tölti az időt az elmultak feszegetésével. Sok jó kis hercegség van a régi Magyarország körül s tán bele is kanyarodhatik egy újabb, ha a viszonyok úgy kívánják. Ő kész megszolgálni azt is. A Nyírségbe persze nem menne többé vissza, hogy a saját kelepcéjében fogassa meg magát, azt még most is elkerüli s ügyet se vet reá. Valahol északabbra, a régi határ vidékein, ezekkel a jó oroszokkal a hátában, akikkel lehet beszélni s beszélt is már, könnyen megvetheti a lábát. Óvatos kerülgetéssel dolgozik is már azon, hogy szolgálataiért arrafele kapjon országrészt a mongoloktól. Csak az a baj, hogy ezek a bestiák mindenben szimatolnak valamit, ami gyanús. Időbe fog telni, amíg eláltathatja őket s valahogy megcsinálja, hogy maguk ajánlják föl neki. Ész dolga különben s az van neki elég, hála az Istennek vagy az ördögnek, amelyik jobban pártolja a kettő közül.

Most van a pillanat, amikor olyan szolgálatot tehet Batunak, amit kívüle senki s jól tudja a Nagyúr is, hogy egyedül ő képes erre. Meg is látszik ez a bánásmódján, mert egyre-másra küldözgeti neki a hímzett sárkányokkal ékes selyemköntösöket s nap-nap után hivatalos a sátorpalota titkos rekeszében fölszolgált bizalmas lakomákra, ahol a Nagyúron, Sejbánon, Szubutájon kívül még csak a Batu kedvenc nőstényoroszlánja van jelen. Az már kicsit sok is, hogy a Nagyúr a minap egyszerűen a sátorba küldte szép perzsa rabnőjét, akinek veszedelmesen ör-

vénylő szemei vannak. Eltekintve attól, hogy Sámuelnek nem ízlése a nagyurak levetett selyemingének viselése, akármilyen puhán és melegen tapadnak is a melléhez, fél ettől a fekete bársony macskától. Mert ravasz egy teremtés ez, a rekedten fülébe suttogott kérdései szándékosan buták s a Nagyúr Sámuelt dícsérő ömlengéseinek ismételgetése, ezeken a csalogató ajkakon, erősen emlékezteti a mézzel bekent peremű méregpohárra. Na, de őt ugyan meg nem fogják ilyen ázsiai együgyűséggel! Amilyen bután ő tud válaszolni ostoba kérdésekre, az úgyis felülmulhatatlan. Batu drágán fogja megfizetni a saját ajándékait. Kénytelen lesz vele, mert különben éhenhal seregestől, ezen a fenékig-tejfel Magyarországon.

Hogyne, ő visszafogja neki hozni a népet a legtávolabbi erdők zugaiból is, mert hiszen ezért van minden próbálkozás vele. De nem egyszerre s nem bolondul, hogy aztán ne maradjon több ütőkártyája, amivel beseperhesse a nyereséget. Ezt meg kell csinálni a saját érdekében is, hiszen mégis csak egy feje van, amivel nem játszhatik ő se egészen ingyen. A nép hát jöjjön vissza. Marad még vagy másfélszáz vár és erősség, amikkel nélküle megint csak hiába próbálkoznak s amiket lassan, egyenként fog csak a kezükre játszani. Aztán ott van még a Dunántúl és ott van még a király is valahol.

Mégis húzta-halasztotta s csak az utlosó percben vállalkozott reá, mikor Szubutáj már hörgött a méregtől s a kardját markolászta s Batu kinyögte, hogy zsákmányrészét a kívánt területen helyezheti el, egyelőre, mint a Nagyúr vendége. Hogy végleg is az övé legyen, a felett majd később, az egész ország meghódítása után fog dön-

teni a khánok tanácsa. De remélhető, hogyne, jogosan remélhető, hogy a khánok méltányolni fogják nagy szolgálatait. Ami őt magát, Batut illeti, már most is hajlandó lenne, de hát a jassza, a jassza!

Sámuelnek egyelőre elég volt ennyi s a kellő cikornyák között ropant alázatossággal jelentette ki, hogy boldogsága határtalan a Tündökletes Nagyúr kegyéért s nincs nagyobb öröme, minthogy hűséges szolgálattal hálálhatja meg.

Azonnal magához rendelte a renegátokat s hosszasan oktatta ki őket teendőikre.

A bújdosók szomorú világában ezalatt az idő is munkábavette a hajlandóságot s a megérett gabonával együtt ők is megértek szegények a Sámuel aratására. A nélkülözések, a testükről leszakadó rongyok, a kínzó éhség, a reménytelen barangolás, az elhagyott édes otthonok epesztő délibábja, a vadállatok és a betegségek veszettül szaporodó támadásai s talán mindezeknél is jobban a kényszerű tétlenség rettenetes nyomása, majdnem gyermekjátékká tették a közéjük lopakodó renegátok munkáját. Várvavárt új evangélium ígéi hangzottak föl az erdőkben, hegyekben: „Kegyelem! Kegyelem!". Vigasztaló, biztató-szavú hírnökök hozták az örvendetes izenetet: A hódítónak nem célja a nép pusztulása. A nagylelkű győztes szánja ártatlan áldozatait. A világnak ez a legvitézebb hadserege csak katonák ellen jött harcolni s hogy immár fegyver nem emelkedik előtte, a békés, munkás, szegény embert miért is akarná bántani? Kegyelem az önkényt visszatérőknek! Ez az új gazda akarata s megmásíthatatlan ígérete.

— Nézzetek csak reánk! — mondták a renegátok a tán bizalmatlankodó szerencsétleneknek. — Látjátok ezeket a szép köntösöket? Látjátok oldalunkon a szabad ember méltóságát hirdető kardot? Látjátok ápolt hajunkat, arcunkat, kezeinket? És a gyűrűket az ujjainkon? hasonlítsátok csak össze kidülledt bordáitokat a mi hússal, izommal fedett mellünkkel! És mi ez itt a tarsolyunkban? Arany, úgy-e? Nem is hamisan meglopott magyar arany, félig rézből, hanem messzi napkeleti emberisten színaranyból vert drága pénze, amiből egy ötöt is megér a mi régi szemetünkből! Nem dicsekedni akarunk a jólétünkkel, hanem csak megmutatni nektek, hogy okos embernek milyen jól megy a sora az új világban! Valamennyien elérhetitek mindezt ti is, csak akarnotok kell!

A boldogtalanok kimeredt szemekkel, csurgó nyállal bámulták a letagadhatatlan valóságot s gyökereket kaparó madárujjaik vágyakozva görbültek meg, az ígéretek után rándulva.

Nem, nem lehet hallgatni tovább ezeket a megbolondító gyönyörűségeket! Ruha, kenyér, pénz, munka, otthon, béke!... Hát van még a világon? Hiszen magyarok ezek is, nem hazudhatnak gyalázatosan s amit mondanak, azt önmagukkal bizonyítják!... Milyen okosak, józanok voltak s milyen jól tették, hogy alkalmazkodtak a világhoz. Nem úgy csinálták, mint ők, ostobán otthagyva mindenüket s világgá futva a földtől, ami az élet, a szennybe, betegségbe, koplalásba, őrületbe! Becsület! Hűség! Kitartás! Üres szavak ezek s ugyan szökken-e belőlük csak egy csepp tej is az anya kiszáradt mellébe, amit nyöszörögve

rág az éhenhaló csecsszopó elkékült szája? Felerősödik-e eféle szóktól a dagadt hónaljú csomás beteg, amelyik megfeketedve vonaglik, mint egy döglődő kutya az avarban? S ad-e bátorságot ez a sok szép szólam a feleségnek vagy a férjnek, hogy vinnyogva el ne fusson az ilyen döghaláltól leütött testtől, melyet valaha szerelmesen csókolt s ölelgetett? Nem szó kell, hanem ing meg kenyér! Fegyver? Arany? Selyem? Gömbölyűre hízott piros arc?... Nem, nem! Elég a puszta élet is, csak már ne fájjon s béke legyen legalább...

Az élet láza fölgyúlt a halálnak ezekben a reményt vesztett prédáiban s csapatosan, seregesen tódultak vissza az újfajta prédikátorok nyomában, az elhagyott falukba.

Voltak azért, akik csak sötéten hallgatták mindezt s fejüket rázva, összeszorított szájjal elfordultak a csábítástól. Ezek vagy régi urak voltak, vagy olyan cselédek, akiknek régebben se volt semmijük s most sem remélhettek.

A renegátok azonban ki akartak tenni magukért s minél tökéletesebb eredményről óhajtottak beszámolni küldőjüknek.

— De hát mit akartok?... — mondták az uraknak. — A mongolnak csak az kell, aki szolgál. De még így is nem jobb-e visszatérni, becsülettel megdolgozott ruhát, kenyeret kapni s újrakezdeni mindent, amíg lépésről-lépésre megint kivívhatjátok a jobbat, mintsem itt pusztulni el állati sorban, nyomorultul?... Gondoljatok őseitekre!... Valamikor ők is megszolgálták s kiérdemelték jussukat. A mongol is csak ember. Egynek sincs köztük

kutyafeje, ahogy mondogatták. Az érdemet, rólunk láthatjátok, az is megbecsüli.

A cselédfélékkel szemben, akiknek visszatérésére Sámuel nagy súlyt helyezett, bölcsen fordítottak a beszéden:

— Új földosztás lesz... Mindenki kap belőle, aki idejében jelentkezik. Nem úgy van, mint régebben! Akkor megnyúzták a birtokost az adóért. A mongolnál sokkal kisebb az adó s megelégszik, ha állatodból, gabonádból adsz neki valami keveset. S a szegényembernek nem mindegy, hogy a magyar királynak, vagy a mongol khánnak fizet adót? Élni kell valahogy s ennél a cudar kóborlásnál jobb minden élet. Inkább örvendjetek, hogy végre megszabadultatok az uraktól és papoktól, akik a bőrötöket is lehúzták. A mongol kemény nép, csupa katona, de éppen ezért kevéssel is megelégszik.

Szépszámmal voltak, akik ezekre a beszédekre beadták a derekukat s úgy határoztak, hogy visszatérnek ők is.

Csak alig-alig rebbent fel afféle ellenvetés, hogy hátha megfordul a világ, visszajön a király s megbünteti azokat, akik a bitorlót szolgálták?

— Soha se jön az vissza!... — legyintettek a renegátok. — Rég kifutott az országból, talán el is pusztult már valahol! És ki bánja?... Tudjátok, hogy zsarnok volt s nem szerette a magyarokat!...

Mikor aztán minden érv elvégezte a maga munkáját s kifogyott, jött az utolsó szó, ami megkavarta s meglódította még azt a kis töredéket is, amelyik makacsul eltaszított magától minden próbálkozást.

— De tudjátok meg, — rukkoltak ki elsötétülő arccal a hírhozók — hogy ez a nagy kegyelem nem tart örökké! Sőt, nagyon is rövid ideig való. Csak két hét az egész és aki addig nem lesz otthon, soha többet vissza nem jöhet. Mit, hogy nem jöhet vissza?... Ha csak ennyi volna!... Ti nem tudjátok, mi a Nagykhán körvadászata!... Nem marad egy zuga sem az országnak, ahol a kegyelmet megvetőt föl ne kutatná s irgalmatlan kínzással meg ne ölné a fölbosszantott s visszautasított, rettentő Nagyúr.

És így ismét benépesedtek a faluk. A mongol urak, már amennyire telt tőlük, kegyesen fogadták a visszatérőket. Mogorva, hallgatag természetük nem volt alkalmas a biztatásra, de a parancsnokok minden faluban megjelentek a hazajövők sorbaállított csapata előtt, akik a renegát-vezető suttogására letérdeltek s fejet hajtottak új uruknak. Úgy hallgatták meg annak kurta, pattogó szavakból álló szónoklatát, mely a magyar fület mindíg a kutyaugatásra emlékeztette. Ebben a beszédben valamennyi parancsnok ugyanazon szavakkal biztosította minden faluban a jámborokat a Nagyúr kegyelméről s megengedte, hogy a családok visszatérjenek házaikba, azzal a kikötéssel, hogy nem zavarják az udvaron lakó urat s mindenben engedelmeskednek neki. Aztán fölszólította őket, hogy szokásaik szerint lássanak hozzá mindjárt a következő reggel az aratáshoz s végezzenek vele a legsürgősebben. Befejezésül figyelmeztette a népet, hogy bármely engedetlenséget, rendetlenséget, vagy bűntettet, tekintettel arra, hogy a hadiállapot még nem szűnt meg, halállal fog sujtani.

Az élet eleinte csak ízetlen volt, d^ nem elviselhetet-

len. Még félre is értették a magyarok a helyzetet az új urak javára, mert csodálatos udvariasságot láttak abban, hogy a mongol harcos átengedi nekik a házat s maga az udvaron tanyázik. Nem is nagyon törődött velük, órákhosszat ült maga alá húzott lábakkal, szótalanul meredve a földre s hagyta, hogy mindennapi dolgaikban sürögjenek forogjanak körülötte. Csak azt vették el tőlük, ami megenyhíti a munka egyhangúságát. A gyülekezés, a magyar ember legfőbb időtöltését jelentő csoportos megbeszélgetése a világ dolgainak, szomszédolás s a fiatalok éjszakai találkái estek szigorú tilalom alá.

Kellemetlen volt az is, hogy a mezőkön lovasőrök cirkáltak az aratók között, ami ezt a legszebb magyar munkát olyanná tette, mintha rabszolgarobot volna, úgy, hogy elhalt szájukon a hagyományos énekszó, amivel a kasza suhogását kísérték s elnehezedett szívvel, komoran léptek a ledűlő rendek mögött. Az aratásnak megvan a maga ősi tempója. Idegen valami ünnepélynek nézné a karok méltóságos egyforma lendülését s a kévekötők egyforma mozdulatait. Csak látszatra lassú mindez, valójában a legnagyobb munkateljesítmény, éppen az egyforma, szakadatlan rendszeressége folytán. De a mongol katona mindegyre türelmetlen rikkantással siettette őket s nem sajnálta a korbácsot sem. Ez megzavarta, elkeserítette az embereket s elvette tőlük azt a forró örömet, ami a föld gyermekének szívét állandó boldog izgalomban tartja, amikor az Isten áldását aratja.

Nem történt semmi nagy dolog s mégis sok apró jele a rabszolgasorba süllyesztésnek lassanként elnyomó heggyé súlyosodott a magyarok szívén. Ólomszárnyú

fekete bánatmadár szállotta meg a lelküket s fölrémlett szemeik előtt a reménytelen igavonás végtelensége. És ezek a soha nem mosolygó sárga kőarcok, ezek az örökké rebbenéstelenül kutató apró tőrhegyű szemek, bár láthatólag indokolatlanul s mégis egyre vérszívóbb lidércnyomással rémítették a tehetetlenül kiszolgáltatottakat. Viharelőtti fülledt csendet éreztek s ebben a süket csendben közeledő végzet lépteire neszeltek. A mongolok mindazzal, amit nem tettek, amivel tulajdonképpen rácáfoltak a róluk keringő régi rémmesékre, az a közönyös gondoskodás, amellyel kirendelték az értük dolgozók mindennapi táplálékát, kérlelhetetlenül juhokká alázták a magyarokat, akik úgy érezték, hogy amíg az egyik kéz eledelt nyujt feléjük, a másik kést szorongat hátmögött.

Ezt a halálos légkört egy nap iszonyatos híresztelés töltötte el. Határról-határra, faluról-falura súgták, a kasza megállt a dermedt kezekben s a szemek rémülten kerekedtek ki.

A hír arról szólt, hogy az egész környék faluin parancsnokló mongol nojon kegyetlenül kivégeztetett egy csomó papot, akik pedig önként meghódoltak előtte, akárcsak maga a visszatért nép.

Mindenki úgy érezte, hogy ez a szörnytett jeladás a rögtön bekövetkező vérengzésre.

De megint napok multak. Maradt minden a régiben. Csak a szívek nehezedtek el még jobban, földig húzva a keservesen meggörnyedt hátakat. A „mi lesz?“ félig a mellekben fagyott sikoltása ott lebegett az ólmos levegőben, de a katonák kőarca nem válaszolt reá.

Az a dolog úgy történt, hogy a faluk megszállása

után a környékbeli különálló kolostorokhoz csapatokat küldöttek ki a parancsnokok, hogy hódolatra szólítsák föl a szerzetespapokat s kincseik önkéntes átadását követeljék tőlük. A mongol vezérek, a renegátok tanácsára, azt is elrendelték, hogy a szerzetesek oszoljanak szét a falukban s vegyék át a pásztorok nélkül maradt nép lelki gondozását. A Nagyúr, minden vallásnak tisztelője, izenték, amelyik nem izgat fegyverfogásra s így azt akarja, hogy a nép ismét járjon templomaiba, tanuljon engedelmességet, szelídséget s munkaszeretetet papjaitól.

Sok helyen minden ellenállás nélkül ment a dolog s a jámbor lelkiatyák még hálát is adtak az Istennek, hogy ilyen gondolatot adott a szörnyeteg szívébe, ami biztos jele annak, hogy nem hagyta el végképpen a szegény magyarokat.

De az egyik kolostorban, amelyiknek valami erődítése is volt, a cselédség fölbátorodva a kiküldött csapat csekély számán, villára kapott s azzal fenyegetődzött, hogy ha valaki be mer lépni a megszentelt házba vagy éppen a templomba s el akarja ragadozni a szent kincseket, azt agyonverik. Egyéb ellenállás itt sem volt, mert az öreg prior és paptársai maguk csendesítették le az oktalan lázadást s hogy helyrehozzák, amit még lehet, palástban, énekelve, égő gyertyákat tartva s ajándék-kincseket hozva járultak a dühösen rikácsoló mongol tiszt elé, hogy köteles tisztességet tegyenek a győztesnek.

— Ne haragudj, tatár úr, — tördelte remegő hangján az öreg prior, de nem folytathatta tovább, mert a tiszt a tatár szó hallatára aláhajolt a nyeregből s durván arculvágta.

— Adok én neked tatárt, vén disznó! — ordította. Tanuld meg, hogy mi mongolok vagyunk!

A meggyalázott öreg pap mellére ejtette fehérszakállú fejét s könnyei kicsordultak szégyenében.

A tiszt intésére rögtön körülfogták őket a lovasok s dárdanyelekkel ütlegelve hajtották maguk előtt, a nojon szállására.

Ott a tiszt éktelen kiabálással adta elő a rettentő lázadás históriáját.

A nojon mellett egy renegát állott, aki az első pillanattól fogva titkolatlan részvéttel nézte a papok csoportját. Ahogy a tiszt jelentését hallgatta, elsápadt s rémülten súgta a priorhoz:

— Mit tettetek, az Istenért?... Nem ismeritek a jasszát!...

Ijedten elnémult, ahogy a nojon hideg szeme végigsiklott rajta.

A priornak csak az arca lángolt még az ütéstől, de a lelke már csöndes volt. Megörvendett rajta, hogy egy magyar ember is van itt, ha mindjárt a mongol párton is. Ő majd elmondja az igazat. Ez az ember, aki szánja őket, tolmácsolni fogja s lehetetlen, hogy ez az előkelő vezéri férfiú ne lássa be alantasának gonoszságát. Talán meg is bünteti, bár ő nem akarja s megkérné rá, hogy egy kis dorgálással hagyja békén. Minden emberi uralom csak az igazságon és méltányosságon épülhet föl, ezt bizonyára tudnia kell ilyen felelős embernek s meg fogja őt hallgatni.

De a nojon pillantást se vesztegetve rájuk, néhány szóból álló parancsot kiáltott a katonáknak s azok tüstént

elvágtattak a mező felé, ahol az aratás folyt. A parancsnok a vádoló tiszttel s a renegáttal együtt, akit magautén intett, bement a jurtába s ők ottmaradtak a lovasőrök gyűrűjében, akik lándzsájukat rájukszegezve állták őket körül.

Az öreg pap értelmetlen ámulattal pillantott rájuk, hogy talán arcukból vegye ki rejtett gondolataikat. De semmi indulat nem tükröződött ezeken a lárvákon. Gyűlölet egyáltalán nem s ez kissé megnyugtatta az öreget, de semmi jó s ez megint szorongással töltötte el. Talán tanukért küldött a nojon, gondolta tépelődve.

Megtudta csakhamar. A lovasok maguk előtt terelték a mezőről összeparancsolt egész aratónépet s azok nem tudva mire vélni a dolgot, félő bámészkodással s hang nélkül hömpölyögtek előttük.

Mikor a lándzsák között álló papokat meglátták, egy asszony sejtelmesen följajdult. De a hozzáugrató katona dárdájával úgy vágta fejbe, hogy azonnal összeesett. Erre rémült izgalom hulláma futott keresztül az embereken s tanácstalanul néztek össze, elfehéredett szájjal. A katonák azonban nem hagyták így őket, gyors lökdöséssel félkört formáltak belőlük a foglyok körül s egyikük a jurtába ment, hogy jelentést tegyen.

A nojon ismét megjelent, a vádlóval s a renegáttal, aki falfehéren támolygott mellette. Ekkor a papokat őrző lovasok lezörrentek nyergükből, a kört elől megnyitották és sorba tuszkolták a foglyokat, szemben a nojonnal.

Az öreg prior került a középre s jobbja és balja felől a többiek. Mindenikük háta mögé egy katona lépett nesztelenül.

A nojon csattanó hangon néhány mondatot kiáltott a nép felé, most is elnézve a papok feje fölött. Intett a renegátnak, hogy ismételje meg magyarul.

Annak az embernek alig jött ki szó a torkán. A verejték látható gyöngyökben szakadt homlokáról az arcára. Mindenki megértette, hogy valami szörnyűség ez, amitől még az ilyen bérenc is visszaretten, mint aki csak most látja, hogy mire vállalkozott nagy okosságában, amivel annyit hencegett.

— Emberek — nyögte a renegát. — A Nagyúr kegyelme végtelen azokhoz, akik önként eléje hullanak... Ti is tudjátok... De az ellenállónak nincs kegyelem... A nojon úr azt akarja, lássátok szemeitekkel, mi a lázadó sorsa?

— De hiszen mi!... — kiáltott közbe iszonyodva az öreg pap. A háta mögött álló katona azonnal betapasztotta száját, otromba tenyerével.

A renegát kínzottan nézett a vergődő priorra s gyorsan, rekedten folytatta:

— Nem tehetek semmit... A jassza irgalmatlan.

— Elég! — csapott le rá a nojon megvillanó szemmel.

Érteni nem értette a szavakat, de sokallta s gyanút fogott.

A katonáknak parancsolt, hogy hajtsák végre a jasszát.

Azok hihetetlen gyorsan, rettentő gyakorlottsággal, mielőtt jóformán észrevették volna az áldozatok, levetkeztették őket mindenükből, úgy hogy teljesen meztele-

nül maradtak. Aztán baltenyerük egyetlen kemény mozdulatával térdrenyomták őket.

— De Uram! — jajdult fel az öreg pap — hiszen meg sem hallgattál! Ez igazságtalanság és embertelenség, amiért felelni fogsz Isten előtt!

Szavaira keservesen jajdultak föl társai is, összekulcsolt kezeiket emelve a nojon felé.

Az kezének kurta mozdulatával megállította a katonák már felemelt jobbjait, melyekben a széles hosszú tőrök villogtak s a renegáthoz fordulva kérdezte:

— Mit nyöszörgött az az eb?...

Az ember lesütött fejjel, kínlódva tolmácsolt.

— Igazságtalanság? Embertelenség? — kacagott föl a nojon. — Nem tehetek róla, hogy nem ismerik a jasszát. Ha ők a győztesek, miután ellenállottam, velem történik az, ami most velük. Helyesen. Ti Krisztus ebei, mit vonítotok hát igazságtalanságról?... A jassza az egyetlen igazság. S miért volnék embertelen?... Mongol vitéz nem gyűlöl s nem kínoz senkit. Azért húzták le a ruháitokat, hogy a tőr el ne csússzék s a szúrás könnyebb legyen... Ostoba ebek!...

Sarkonfordult, mint aki már nem kíváncsi a többire.

Az áldozatok hörgő sikoltása elveszett a tömeg rémületének s fájdalmának egyetlen üvöltésében. A halálos szúrás olyan könnyed s biztos volt, hogy tulajdonképpen nem is látta senki. A halottak csak akkor dőltek el, amikor a nyakukat összeszorító markok elengedték őket.

Aztán közönyös arccal törölték meg késeiket a katonák a fűbe s nyugodt léptekkel hordták be a papi ruhákat a nojon sátrába.

Beverték az embereket a házakba s megparancsolták, hogy reggelig mindenki hang nélkül gondolkozzon azon, amit látott. De nyikkanás se legyen, mert különben ők következnek!

Halálos csend borult a falura s csak az utcákon felalá léptető őrök dobaja hangzott az éjszakában.

Mindenki a legrosszabbat várta ezután. De mégis más következett.

Málhás lovak, szekerek érkeztek a falukba s szép selymes szőrből készült nemezjurták emelkedtek föl, kiválasztott helyeken, ahonnan mindent szemmel lehet tartani. Aztán sok kisebb sátor termett annak a díszesnek közelében s alig hogy készen állottak, megérkeztek a katonákénál fényesebb öltözetű, bő, kényelmes köntösökben pompázó mongol urak s mindenütt összekürtöltették a népet, maguk elé.

Mégis megkönnyebbülés volt mindenkinek, amikor tudomásul vették, hogy a hadiállapotnak vége van s most már a Nagyúr tisztviselői veszik át az igazgatást, akik részrehajlatlanul fognak bíráskodni az emberek minden ügyes-bajos dolgában. Ezek a többnyire öreg urak kevésbbé pattogtak, mint a katonák s ahogy tolmácsolták, a beszédjüknek szelíd és bíztató értelme volt.

Hogy igaz is, azt mindjárt lehetett tapasztalni, mert a katonák nagy többsége két-három nap alatt mindenünnen fölkerekedett s elvonult Nyugat felé. Akik ottmaradtak, azok mától fogva nem is harcosok, hanem csendőrök s mindenkinek jól a szájába rágták, hogy nem kell tőlük félni senkinek, aki nem művel gonoszságot. Mert ezek a bíró emberei s azért vannak itt, hogy rendet tart-

sanak, megvédjék a becsületeseket s megbüntessék a gazembereket, felügyeljék a közmunkákat s a Nagyúr adójának tisztességes beszolgáltatását.

Jött még egyéb meglepetés is, úgy hogy az emberek eleinte a saját fülüknek sem akartak hinni. Nyolc-tíz fényes uraság állott előttük falunként s kegyesen kijelentették, hogy bíró csak az lehet, akit a nép akar. Természetesen közülök. Szívesen marad köztetek akármelyikünk, amelyik nektek tetszik. Mindenki rendre jöjjön el előttünk s mutasson rá arra, akit megkedvelt. Az irnokok megszámlálják a szavazatokat, de ti is számolhatjátok, hogy csalás ne történhessék s akire a legtöbb esett, az lesz a Nagyúr szeme s szava közöttetek. Csak egyet nem szabad tenni, mert az sértés. Vonakodni a szavazástól. Az asszonyok is, hogyne, ha már szültek gyermeket a férjüknek vagy ha özvegyek.

Senkise gondolhatta, hogy bolond tréfa ez. Az iszonytató nagyurak teljes komolysággal állották végig az egészet s olyan pártatlanul, hogy szemükkel se kacsintottak, még az asszonyokra se, szavazatnyerés okából.

A szegény, földretiport magyarok mégis istentelen gúnyt éreztek az egész komédiában s szégyenkezve, megalázva, de mégis félve, töltötték kedvüket ezeknek a kedélyes hóhéroknak s gyakorolták keserves választói szabadságukat.

Volt hát immár kihez forduljon, bajával, panaszával, sérelmével s kívánságával a szegény magyar s ha aztán, ahogy teltek a napok, lassanként ráébredt, hogy az ítéletben akkor is a kurtát húzza, ha neki adnak iga-

zat s talán meglátszott az arcán az elégedetlenség, a bíró úr szelíden megkérdezte:

— Rám szavaztál-e, fiam?

A felelet vagy igen, vagy nem volt. Az igenre megjegyezte a bíró:

— Te választottál engem, nem én téged. Most be kell érned az én bölcseségemmel.

A nemre is kész volt a válasz:

— Mért jöttél hozzám, ha más tetszett neked?

De akárhány magyar akadt, aki dícsérte a mongol bíró szoros igazságát s bíztatta húzódozó barátját:

— Menj csak hozzá, ha bajod van. Nem magyar bíró ez, hogy megnyúzzon. Megadja az igazadat ingyen.

Hát azt meg kell adni, hogy a katonák uralmához képest fölszusszantó megkönnyebbülés volt ez a békebeli állapot. Bár közhírré tétetett, hogy minden a Nagyúr tulajdona s aki bírja, az csak az övével gazdálkodik s köteles úgy vigyázni rá, mint a béres az úr vagyonára, a gyakorlatban mégis, ház, föld és marha csak olyan volt, mint a sajátjuk. Szabadon lakták, művelték, használták. Eladni nem lehetett, de kinek is adták volna el?... Hetenként be kellett mutatni az állatokat, hogy megvannak s épek, de a magyar ember inkább még büszkélkedett velük, hiszen mindíg gyermekeként gondozta s szerette a barmait. Így ez sem volt különösebb teher. Igaz, hogy az adóban nem ismert tréfát a mongol csendőr s maga választotta ki éles szemmel mindennek a legjava tizedét, de ezt már meg kell szokni, nyel egy keserűt az ember s aztán él tovább, ahogy lehet.

A bírák hetenként, hol az egyik, hol a másik faluban

jöttek össze, messze vidékről, néha százan is. Megbeszélték az állapotokat s közösen hozták meg a rendelkezéseket, hogy mindenütt egyforma rend legyen.

Ilyenkor különféle kéréseket lehetett eléjük terjeszteni. Emberi dolog, hogy aki nagyon akart valamit, nyomatékot adott az óhajtásának egy-egy szép paripával, ökörrel s ha egyéb nem tellett, főleg asszonyszemélytől, egy kosár gyümölcs vagy száz tojás is megjárta. A bírák mindíg úgy tettek, mintha nem látnák az ajándékokat és ítéletüket ettől függetlenül hoznák meg. De azért csak ott maradt náluk minden.

Ha már megkezdődött, érdemes rendszeresíteni, mert így törvényes formája van. Tudottá vált, hogy a bírák gyűlése szívesen látja, sőt el is várja, hogy aki amivel kedveskedni akar nekik az ilyen törvénynapokon, azt előre készítse ki az udvarára s adja oda az összegyüjtéssel megbízott irnoknak. Adó lett szépen az ajándékból s mihelyt adó: kötelesség is, aminek nincs többé meg az önkénytességből fakadó értéke. Ezért nem is nyom a latban s mégis csak jó ajándékkal is tetézni, hogy biztosabb legyen az ember a dolgában. És így tovább és tovább forgott a végtelen csavar. De ki panaszkodhatott volna érette, holott maguk indították el ostobán?

Csak él az ember, akárki is a királya s akár az uralkodó fajhoz tartozik, akár a legyőzötthöz. Vannak ugyan nehezen elbírható dolgok, amik komor sejtelmeket okoznak. Még mindíg nem szabad elhagyni a falu határát s az útépítőmunkás is legfennebb csak a szomszéd faluig juthatott el, ahol az odavalók folytatták tovább. Az utakon pedig csak a hódító nép tagjai jártak s főleg a lovas

hírnökök. akiknek testén sok-sok apró csengő jelezte már messziről jövetelüket s zúgtak oda-vissza, napjában tízszer is a falukon át, titkos küldetésük célja felé.

Arról, hogy mi van távolabb, hogy van-e megszállatlan terület az országban, vége van-e a háborúnak egészen, mi lett a királlyal s a régi nagyurakkal, semmi hír el nem hatolhatott a falvak népéhez, legfeljebb titkos találgatások estek erről, ha éppen nem volt a közelben figyelő szem és fül.

Az aratás végetért, csikorgó szekérsorok szállították dús asztagokba az áldást, csattogtak a cséphadarók az agyagszérűkön s ömlött a szuszékok telhetetlen torkába az életadó aranyos folyam.

Emberemlékezetre, soha sem volt ilyen mennyiségű s acélosságú búza Magyarországon.

Örvendtek is a mongol urak s jókedvükben megengedték, hogy a magyarok megtartsák hagyományos aratási ünnepüket. Sőt maguk is részt vettek mind az istentiszteleteken s mind a népmulatságon.

Azt már úgy rendelte az Isten, hogy a fiatalság fiatalság maradjon, még a halál árnyéka alatt is. A legszebbje hiányzott ugyan a legényeknek, jövőre ott fog a legmagasabb szárú s legteltebb fejű kalász nőni, ahol az ő testeiket itta föl a föld. De ilyenkor legényszámba megy a suhanc is. Ugyancsak hetyke, hogy ilyen hamar bátyái helyére léphetett s korommal bajuszt fest magának, hogy a lányoknak jobban tessék. Bizony a lányok közt is furcsa világ van. Ha már a legények ilyen magasan kezdik, nem maradhatnak el tőlük a süldőleánykák sem. Mit is akar-

nak ezek a pártában maradt vének, akiknek még tavaly férjhez kellett volna menni? Ki tehet arról, hogy a legényük nem jött vissza?... Azon csak búsuljanak ők s jól is teszik, ha otthon maradnak, hadd mulathassanak a fiatalabbak! Taknyos kis libapásztorkák fonnak piros pántlikát makacs kóchajukba s kendőt dugdosnak lapos mellükre az ing alá, hogy megcsalják a fiúk szemét... Ej, haj, nem lehet örökké búsulni! Öregeknek való az, ők tudják, mit siratnak? De aki jobbat nem látott, miért ne örüljön a forró vérének? Hiszen a hegedű s a furulya mindíg vígan szól, ha van aki vígan fújja... Szép mulatság volt, mindenütt reggelig tartott s tiszta csudára ott topogtak közöttük a mongol katonák is. Igaz, hogy akkor is mord volt az a rusnya képük, de megforgatni ugyancsak megforgatták a fehérnépeket s úgy ittak, mintha feneketlen kancsó volna a hasuk.

De ezzel aztán vége is lett a barátságnak.

Akik még tegnap velük itták s táncoltak, mintha titkos parancsot kaptak volna, egyszerre rosszabbak lettek az ördögöknél. Biztosan volt is ilyen parancs, mert minden faluba lovashírnök érkezett a bíróhoz s levelet hozott neki. Utána rendkívüli napon gyűltek össze tanácsra az urak s a sátorhoz félmérföldnyire se lehetett közeledni a fegyveres őrök fenyegető lándzsáitól.

Nem történt pedig egyéb, csakhogy a takarmány, meg a gabona biztos helyen volt már, színek alatt s szuszékok ölében. A visszacsalogatott nép elvégezte feladatát s ezután már csak enne, az urak rovására. Haragról, gyűlöletről szó sem lehet. Egyszerű józan megfontolás diktálja a teendőket. Közeledik az ősz s Batu felkészül a

Duna vonalának áttörésére. Télkezdetén már német földön szeretne nyaralni. Nem hagyhat maga mögött ekkora népet, néhány szétszórt őrség alatt s nem prédálhatja rájuk a hadak egész jövő aratásig szükséges élelmét.

Különben is dühös a Nagyúr, mert még egyetlen várat vagy erősséget nem tudott kiéheztetni s éppen elég baja lesz azzal, hogy azokat körülzárva tartsa, amíg elpusztulnak vagy megadják magukat. És az az átkozott király is kicsúszott a körme közül s a Duna mögött szervezi az új hadat ellene. Azt az istentelen nagy vizet pedig átúsztatni nem lehet, mert a tulsópart végig rakva őrséggel s még a közepén se juthat túl a vízben tehetetlen mongol katona. Csak annyi élő maradjon tehát, amenyi elég a szolgamunkára, de már arra nem, hogy föllázadhasson s lángbaboríthassa mögötte az erdőket.

Irgalmas az Isten, hogy az aratási ünnep hangulatában a halálraítélt magyarok mit sem sejtettek ebből az ázsiai gondolatból. Inkább még reménykedtek, hogy felengedett a kőkemény szív s tán emberibb és emberibb lesz az élet, ahogy az idő összeszoktatja szolgájával az új urat s megenyhíti közöttük a kegyetlen feszültséget.

— Hallottátok a jasszát! Ló- és ökörtolvaj vágassék ketté! — hangzott végig az egyik falun s valamelyik jámbor gazda véres tagjait forgatta lándzsáján a le s fel vágtató lovas. Kinek lovát, ökrét lopta el a szerencsétlen?... Azt ugyan senki se tudta megmondani. De két idegen ló s nehány ökörbornyú volt odakötve a bíró jurtája mellé s ott sápítozott valami ismeretlen alak is, esküdözve, hogy tőle lopta el az állatokat az az ember. Soha se látták a faluban. Nem tudhatták, hogy azt a szerencsétlent is ha-

lálos fenyegetésekkel kényszerítették erre az óbégatásra, csakhogy megkezdődhessék a munka.

De nem kell mindjárt igazságtalanságról kiabálni. A bíró ügyesen rásütötte a panaszosra is, hogy hazudik, az állatok nem az övé, ennélfogva ő is lopta őket s kettévágták szépen a másik után, a jassza szent rendelése szerint.

Rémülten kapott meg, hol egy asszony, hol egy férfi, akit erre kijelöltek, ágyában, kuckójában, istállójában fegyvert, ékszert, katonai tárgyakat. Hogy kerültek oda, arról az udvar közepén guggoló sárgaarcú katona semmit se tud s csak néz a távolba közönyösen.

— Akinél fegyver van, halál fia!

— Kilencszeres értéket fizet a lopott holmiért a tolvaj!

Nem ők mondják ezt, a jassza mondja, mely előtt a mongol csak engedelmes báb. Nincs meg a kilencszeres érték a bíró ítélete szerint?... Nem baj. Meg lehet váltani héttől hétszázig számlálandó botütéssel is, az érték nagysága szerint. Sajnos, mind csupa nagy érték! De azért éppen hétszázat senki se kap. Ha asszony, már a kétszáznál utolsót piheg s ha férfi, fenelegény, ha még ötszáznál se köpte ki a lelkét.

Csak érthetetlen, hogy teremnek a magyarok között a kémek, akiknek nincs mit kikémlelniök, a hamis tanuk, akik nem emlékeztek, hogy tanuskodtak volna s a varázslók, akik csak fekvőhelyük előtt térdelve imádkoztak, amikor valaki belesett az ablakon. Azt pedig a jassza igen

világosan rendeli, hogy kém, hamistanú és varázsló kiírtandó s ezen nincs is mit szörnyülködni, mert a keresztény papok is bizonyíthatják, hogy Szentírásukban ugyanez áll.

Van a halálos rémületnek egy olyan foka, amit az öntudat már nem tud befogadni s egyszerűen kilöki magából, elfásult közönybe borítva a meggyötört agyat. Néhány borzasztó hét után úgy sem tudhatja már senki, hogy kire csap le közülök s mikor a hóhérbárd? Megnémulnak s hang nélkül ődöngenek, már sem önmagukkal, sem egymással nem törődve.

Mégis ellepi a keserves düh és kétségbeesés azt a magyart, akinek ágya alól, éjszaka, soha nem látott idegen mászik elő s köszöni, hogy elrejtette.

— Miféle gazság ez?... — ordít föl a gazda. — S kitől, mitől mentettelek meg? Soha sem láttam a pofádat!

— Jó, jó, — hunyorít az — ne ordíts, ha kedves az életed. Szökött rabot rejtegetni kész halál, az ő törvényük szerint!

— Pusztulj!... — ugrik neki az ember s mind a ketten beleszaladnak a küszöbönálló katona karjaiba.

Úgylátszik, lassan megy így. A Nagyúr türelmetlen. Új és új hírnökök jelennek meg a bíróknál. Most már nem embereket, hanem falukat kell kijelölni. A vád az, hogy lázadást terveztek az uralom ellen. A bíró visszavonul csendőreivel s átadja őket a katonáknak. Ez már nem hadiállapot, hanem háború. A falut fölgyujtják, a menekülő lakosokat lenyilazzák.

De új parancs jön, hogy a házakat kímélni kell. A gyujtogatás tilos, mert értékek éghetnek oda, amit a hadsereg fölhasználhat.

Nem baj. A katonák találékonyak. Ha fel nem gyujtják a falut, a hullák nem égnek el s megmérgezik a levegőt. Hírüladják a halálraítélt falunak, hogy amott a völgyben, egy kicsit messzecske, urak várnak reájuk, hogy megvizsgálják az ügyet s ha mégse bűnösök, kegyelmet fognak kapni. De jó lesz ajándékot vinni, mert ki tudja mégis?... Az ajándékozó menet, megrakva mindenével, amit cipelni bír, halálfélelem s ostoba reménykedés közt hányódva vonul a katonák sorai között a kijelölt völgybe. Az urak még nincsenek ott, de az ajándékokat föl kell halmozni a völgy bejárójában. De hát a ruhát, inget miért?... Csak nem állhatnak meztelenül eléjük?...

— A halál előtt úgyis meztelen mindenki... — vígasztalák meg őket s aztán folyik a vér.

Ezek talán még jobban jártak, szegények. Mindenesetre jobban, mint azok a faluk, amelyekben nem voltak ilyen leleményesek a vitézek. Mivel nem volt szabad a házat fölgyujtaniok, csoportonként vállalkoztak vendégnek s boroskancsó mellé ültek a házigazdával. A magyar alázatos volt, szolgált nekik, a világért se bántotta volna őket még egy rossz tekintettel sem. De ők haragudni akartak és arra törekedtek, hogy előbb a gazda haragudjék meg s adjon okot egy késszúrásra.

Enyelegni kezdtek asszonyával, leányával. A magyar

arca eltorzult s fogait csikorgatta keserves nevetéssel, mintha maga is örvendene ennek a szép játéknak.

De a végén, mikor már sikoltott s vergődött az asszony vagy szűzleány, mégse bírta tovább s ordítva rávetette magát a katonákra.

Az angyalok borzadva csukták le szemeiket s az Isten arca elfordult Magyarországról.

III.

Tomajfia Dénes teljesítette apja utolsó akaratát s elválva Kán László seregétől, ahogy csak bírt, sietett át a Tiszán, az abádi révnél, Tomajra.

Az udvarház már ki volt ürítve, minden mozdíthatótót még idejekorán átszállíttatott a láp rejtekvárába.

Amiről gyermekkorában, a nádasok közt csónakázva vadászgatva álmodott, azt ifjú- s férfikorában teljes öntudatossággal és szenvedélyes hozzáértéssel valósította meg. Noha az erdélyi gazdaság erősen igénybevette a figyelmét, mégis évről-évre szakított magának időt, hogy visszatérjen Tomajra s tovább építse ezt a gyermekjátékból lassanként komoly, nagy dologgá bontakozó erősséget. Igaza volt halálbamenő atyjának, angyal súgta neki valamikor ezt a gondolatot.

Végtelennek tetsző, titokzatosan susogó vagy haragosan zúgó tengere hullámzott Tomajtól északkelet felé, a Tisza folyása mentén, a sötétzöld nádasoknak, telistele halálos morotvákkal a viruló felszín alatt. Sokkal nagyobb kiterjedésű volt ez az ingovány, semhogy valaha is arra gondolhatott volna akármelyik őse, apja vagy ő maga, hogy elhódítsa a haláltól a termő élet számára s a vizek lecsapolásával szántóföldet, rétet, legelőt teremtsen belőle. A vízivadászoknak, a csikász-pákász emberféléknek, no

meg a tolvajoknak nagyobb gyönyörűséget semmi sem okozhatott, mint ez az áthatolhatatlan, rejtelmes titkokkal tele mocsárvilág. Kimeríthetetlen volt vízivadakban, madarakban, halakban és rákokban. Tavasztól fogva mesébeillő tündérvilág pompázott benne, a legkülönfélébb vízinövények mély élénkszínű, bársonyszirmú liliomaiból, keménylevelű úszórózsáiból, feneketlen mélységeket borító kénsárga virágszőnyegeiből, melyek fölött ékköves szárnyú szikrázó szitakötők, csodanagy tarka pillangók, aranyhátú bogarak röpködtek s annyi furcsa rovar, csúszómászó hemzsegett köztük, hogy világvégéig sem lehetett volna kiismerni a fajtáikat.

De ő, hosszú kóborlások, vakmerő fölfedező útak s fáradhatatlan kutatások során, akár le is tudta volna rajzolni, merre kanyarognak a csónakkal járható víziutak, hol lehet lábbal gázolni a nádat, hova nem szabad könnyelműen lépni s merre feküsznek az apró szilárd szigetek, törpe mocsári fák sűrű lombjaitól árnyékolva, biztos tanyák s rejtekhelyek a legsűrűbb éjszakában is. Odabenn, a lápvilág embernemjárta közepén, nagy füves szigetet fedezett fel, melyen akár egy csorda állat is legelhet, ha egyszer oda tudott jutni. Rendesen ez volt gyermekifjúi kalandozásainak megpihenőhelye s már régen úgy nézte, mint egy várnak vízárokkal körülvett piacát és sok képzeletbeli háborúban vonult ide vissza láthatatlan seregével, mint bevehetetlen bástyába.

De szép volt ez a világ késő ősszel is, mikor fenyegető kákabuzogányok fekete erdői meredeztek beláthatatlanul az ég felé, mint győztes hadsereg az ősz halottsárga s vérpiros színeivel borított csatatere felett. S ha

aztán a tél hóbundája, jégpáncélja s ködköpenyege borult a lápok fölé, akkor volt a legvégtelenebb s legfélelmesebb.

Ahogy emberesedett Dénes, lehullott gyermeki képzelődésének aranypora erről a tündérekkel és kísértetekkel népes álomvilágról, de annál jobban meglepte őt magát is a közönséges valóság megfelelősége a gyermekjáték mély értelmének. Valóban arra teremtette az Isten ezt a helyet, hogy egy hozzáértő katona időtlen időkig védekezhessék belőle olyan ellenséggel szemben, bármilyen nagyszámú legyen is az, amelyiknek nem volt módjában kiismerni az itt ellene forduló ezernyi veszedelmes adottságot.

Ahogy időnként elmondogatta apjának Dénes tapasztalatait s gondolatait, annak rendkívüli fantáziája belekapaszkodott fia elgondolásába s előbb maga is csak szórakoztató játékként, de lassacskán belemelegedve, mind nagyobb komolysággal foglalkozott a lápvilág erődítéssé való átalakításával. Közösen megbeszélt tervek születtek, vadászat közben megejtett alapos helyszíni szemlék nyomán s apa és fiú kitűnően egészítették ki egymást, az egyik adva a páratlan ismereteket s a másik megtalálva s kirajzolva belőlük a csodálatos lehetőségeket.

Több mint tíz éve annak, hogy egy tavasszal aztán neki is fogtak végre a munkának. Csak akkor látták meg, micsoda nehézségek tornyosulnak eléjük s mennyi vesződségükbe kerül betanítani a földmunkásokból és katonákból toborzott várépítő sereget a rájuk leskelődő veszedelmek kikerülésére, az ingoványban való tájékozódásra, a víziutak kitisztítására és elmélyítésére, az úthálózat

kiépítésére, a szigetek föltöltésére, a veszedelmes férgek kiirtására s még száz és száz előre el sem gondolhatott dologra, ami munkaközben bukkan eléjük. Nagy szerencséjükre volt a halászok és pákászok helyismerete is s az a sok eredeti és hasznos gondolat, amiket ezek az örökké ott bújkáló szótalan emberek lassan-lassan kiadtak magukból.

Az első tél úgy szakadt reájuk, hogy még csak a megnövekedett akadályokat láthatták s ha nem azok, akik, kacagva vagy bosszankodva vállat vontak volna s abbahagyják az egész ostobaságot. De az ő fajtájuk abból a ritkából termett, amelyikben az akadály gáttá lévén, földuzzasztja az akarás erejét, hogy a tettek malmán megőrölje a gondolatok magvait az élet kenyerévé. Csak azért is szenvedélyükké vált ez a bolondság s alig várták, hogy a hó eltakarodjék s tovább törhessék magukat fantasztikus céljuk felé.

Évről-évre haladtak előre s ahogy valósulni kezdett a mese, gazdagodott az ő tervük is, míg végre megépült Dénesvára, ahogy az apa elnevezte.

Tomajnak mindíg voltak olyan gondolatai, amit eltitkolt az emberek elől. Őt magát erősen foglalkoztatták, de tudta, hogy mások csak furcsa szeszélynek, komoly nagyúrhoz nem illő haszontalan játéknak tartanák s veszélyben forogna a tekintélye, ha tudnának róla. Ilyen titkolt gondolatok szövevénye volt Dénesvára is, amelyről sohse beszélt senkinek s fiának is megtiltotta, hogy szóljon róla. Szerencsére maga a tomaji birtok eléggé indokolta a világ előtt, hogy amint kitavaszodott, akárhol volt, úgy csinálta, hogy hetekre odamehessen s eltűnjék

az udvar szemei elől. Évközben aztán még többször is rövidebb időre el-el lépegetett a maga meseországába, ahogy gondolatban hívta s mind nagyobb gyönyörűsége telt a műben is, a fiúban is, aki ennek az egyetlen alkotásnak szerelmese lett s valahányszor a nádorasszony zsörtölődött, hogy Dénes nem akar megházasodni, az apa mindíg rejtélyes mosollyal mondta:

— Vízitündér a Dénes szerelmese, nem való annak földi asszony.

És mire eljött az idő, mely ennél sokkal vadabb mesékből szörnyű valóságot csinált, készenállott Dénesvára is, hogy betöltse a maga gyermekmeséből fakadt áldott feladatát a szomorú világban, mely Magyarországra szakadt.

Az ingoványvár szerkezete alapjában véve igen egyszerű volt. Nem az építészeti mivolta, hanem rendkívüli arányai tették nagyszabásúvá. Voltaképpen három koncentrikus védőgyűrűből állott, melyek ellipszisalakban széthúzódva, övezték a lápság közepetáján kiemelkedő nagy szigetet, amit valamikor, az ősidőkben ott folyó Tisza rakott le medrében kavicsból és iszapból, hogy aztán saját magát túrja ki általa ágyából. A szigetet alkotó massza sziklánál keményebben tapadt össze s nagy mélységig állotta szárazon a víz ostromát. Később az idők folyamán humuszréteg rakódott reá s egészséges, buja fű lepte el. Ide rendezték be a vár apró földbirtokát, kaszálót, kertet, istállókat, vermeket, cselédházakat s a nyugati csücskén, különválasztva, néhány holdnyi területen még szép, úri virágoskertet is, gyönyörű fák

között, kényelmes kőházzal. A ház alatt kikövezett nagy pincéket építettek, melyekbe egész kis seregre való mindenféle fegyvert, azután gabonát, zsírt, bort és évekig elálló húsport halmoztak össze. A sziget körül messzire kiszélesítették s mélyen leásták a vesszőtöltésekkel visszaszorított mocsárvíz árkát s azután beléengedték a patakot, melynek medrét menedékesen- hozták a Tisza felől, hogy állandóan telítve s mozgásban legyen, meg ne bűzhödjék s el ne lephesse a hinár.

A széles vízárok tulsó partját kemény, magas töltés képezte, melyről csak behúzható hidakon lehetett magába a szigetbe jutni. A töltés teteje ledöngölt út volt, melyen négy ember járhatott egymás mellett s a mocsár felé néző oldalát köröskörül agyaggal bedöngölt vesszősövény védelmezte, mellvédekkel és nyílásokkal dárdavetők, íjjászok számára.

A töltés körül látszólag szabadon hagyták messzire nőni s bozótosodni a nádat, szövődni buján a víziindák hálóját s terpeszkedni kedvükre a csalóka zölddel takart feneketlen dágványokat. De éppen ezen a területen vezettek át a nagy tudománnyal elrejtett víziutak, a hosszú keskeny csónakok számára, a zombékokat összekötő épített ösvények, melyeket fűmaggal vetettek be, hogy csak azoknak a szeme különböztethesse meg, akik tökéletesen ismerik őket. Ebben az övben rejtőztek szabálytalanul szétszórva, de a rejtekutak által mégis egy körlánc csomópontjaivá képezve, azok az apró szigetek, amelyek mindenike egy-egy pici erőd lett, vesszősövénnyel, néhány állatnak való karámmal, kis kőházikókkal s alattuk a nagy szigetéhez hasonló rendeltetésű, csakhogy sokkal

kisebb pincékkel. Valami húsz-harminc ilyen szigetet töltöttek föl s erősítettek meg Tomajék ezen a területen.

Innen kifelé egy darabig megint a nádtól kitisztított szabadvíz tükre csillogott, de az építők megfontolt elgondolása szerint nem mutatott semmi emberi szabályosságot, hanem hol kiszélesedett, hol összeszűkült, hol tóvá lett, hol meg keskeny erekké szakadozott, benyúló nádasrészekkel, hogy a tájékozatlan szemlélő számára egészen a természet szabad teremtő kényének látszatát mutassa. Maguknak a beavatottaknak is komoly tanulásra s gyakorlatra volt szükségük, hogy biztosan közlekedjenek csónakjaikkal ebben a labirintusban. Ez volt egyúttal a vadászterületnek használandó nádasöv is, amiből csak a kártékony duvadakat és férgeket pusztították ki, de az ártalmatlan és ehető négylábúakra, madarakra és halakra gondosan vigyáztak, hiszen ez maga kimeríthetetlen éléstárat szolgáltat majd, szükség esetén az erősség lakóinak.

Innen kezdve már csak nehány kitűnően álcázott kijáró vezetett zegzugosan, a teljesen vadonhagyott ingoványon át, ki a világba. Minden égtáj felé csupán egy-kettő. Azt az ideiglenes széles utat, amelyen keresztül az építkezéseket lebonyolították, az anyagot behordták, az állatokat bevezették, az erősség elkészülte után teljesen szétrombolták és megsemmisítették. A megmaradt kijárókon, melyeket nem is lehet útnak nevezni, csak gyalog-emberek közlekedhettek, ha teljesen tájékozva voltak zegzugos vonulásuk felől. Dénes ugyan lovon is meg tudta tenni s akadt még néhány vakmerő legény, aki a bőre kockáztatásával, sok gyakorlattal utána csinálta, de ez inkább bravur volt, mint rendszeres közlekedés.

Az ösvény elindult, aztán egyszerre befutott az ingovány sarába s csak aki tudta, merre s melyik zsombékra kell átugornia, találta meg látszólag visszaforduló folytatását a nádbozótba, hogy aztán hasonló módon, jobbra-balra kanyarogva, a végén kibújhasson a szilárd talajra.

Bárhol a világon remekműnek mondhatták volna a hozzáértők ezt az alkotást, mely senkitől se ismerve lappangott a magyar pusztaság egyik zugában, a délnek kanyarodó Tisza balpartján, messzire elkerülve a babonás pásztornéptől. Odabenn nyugodtan élhetett a rejtőző nép, akár a világ végéig, mert emberek s háziállatok áruló hangja el nem juthatott a lakott világba, a nádas ezerhangú saját zajától s a rejtett tűzhelyek füstje is hamarabb eloszlott a mocsár párái között, semhogy fátylát, szagát megkülönböztethesse akármilyen éles érzék is. Ha pedig áruló akadna, vagy maga bolond fejétől próbálkozna ellenséges erő betörni oda, akkor is hogyan s hányszoros túlerő volna képes bejutni csak az első védővonalig is? A védőket nem lehet látni, de az ő nyilaik számára látható minden élő, amelyik lőtávolba ér.

Ez volt Dénesvára, a mongol megszállás után sokszáz bujdosó magyar menedéke. A földretiport reménység itt vetette meg a sarkát az egész világ ellen és sok magyar anya szülte meg itt a halál esztendejében háborítatlanul gyermekét, a jobb jövő számára.

De Dénesnek és a tomaji birtokról idegyüjtött embereinek nem az volt a feladata, hogy békében kuksoljanak a bevehetetlen várban, csendesen kitűrve, amíg majd elvonul a vihar s minden a régi rendbe tér vissza. Az apa óhajtása parancs volt számára s tudta, hogy mihelyt

Isten segedelmével hazatérhet Muhitól, nem a pihenés következik, hanem a nyílt harcnál sokkal veszedelmesebb, éjjel-nappali halálos kockázattal járó misszió teljesítése: fölkutatni a hajlékaikból kivert menekülőket, a pusztító útján heverő sebesülteket, az éhhalállal vívódó kóborgókat s a tehetetlen betegeket. Álmatlanul forogva heverőágyán, csak most rémült rá a fiú, hogy mit jelent apjának akaratát teljesíteni. Ehhez mindenekelőtt halálraszánt és egyúttal okos emberekre van szükség, akik kimerészkedjenek a biztos fedezékből s vissza is tudjanak jönni a megmentettekkel. Aztán sebekhez, betegségekhez értő fráter is kellene, meg olyan, aki ért a gyermekek tanításához s neveléséhez. Egész kicsi országról van szó, s minden kell bele, amire nagyban szükség van egy ország kormányzásában s gondviselésében.

Eleinte csak egy olyan embere volt, aki mindezt meg tudta érteni s teljes készséggel támogatta nagy feladatában. Az öreg Mikus volt ez, noha vén ember már, de még mindíg jó erőben, a szeme romlatlan s az esze és szíve még inkább. Lápi emberek s parasztok közt akadt aztán nem egy, akit az öreg bele tudott tanítani a dologba.

Ő maga azon kezdte, hogy „papot fogott". Fiatalember volt a fráter, István nevű, akit temploma romjai alól húzott ki Mikus, egy tiszántúli elpusztított faluban cserkészve néhány legényével. Nagy diadallal hozta haza s István fráter meg is gyógyult hamarosan a sebekből. Csak a ballábára sántított, mert az el volt törve és a csontot késő volt igazítani, már rosszul kezdett forrni, mikor észrevették.

Nem volt ugyan ispotályos, de sokat forgolódott egy afféle öreg szerzetes körül, abban a klastromban, ahol nevelkedett. Tudott egyet-mást s meg volt hozzá a hajlandósága, hogy minden füvet maga kóstoljon meg, a hatására kíváncsian. Hát itt volt elég ismeretlen dudva s a fráter hol hasmenést kapott, hol megmerevedett tőlük próbálgatás közben, de minden eset után diadalmasan jegyezte föl a maga által elkeresztelt növény tulajdonságait és hatását s csak úgy hemzsegett hártyáján a sok „fogcsikorgató fű“, „boszorkány lova“, „ördög sarkantyúja“, „halál kalapja“, ahogy az ártalmasokat titulálta s viszont „Szent Lukács papucsa“, „Arkangyal haja“, „Szűz Mária csengettyűje“, „Krisztus Urunk keserű pohara“, „Szent György kardja“, amikkel a jóféléket tisztelte meg.

Ahogy betegek s gyermekek kerültek Dénesvárába, kitűnt, hogy István frátert maga a gondviselés jelölte ki erre a munkára. Úgy örvendett a betegeknek, akiken kipróbálhatta patikáját, hogy az öreg Mikus nem győzött kacagni ezen a fonák szentségen, a szegény ijedtszemű s piszkos árvákat pedig mind egyszerre szerette volna a karjába ölelni s boldogan tetvészte, mosdatta őket naphosszat, a szentek legendáival vígasztalva az anyjuk, apjuk után rívó szegény kicsi nyomorultakat.

Lassanként mindenféle ember került Déneshez, volt nagyurak s szegénysorsú kisemberek, előkelő asszonyok, leányok s paraszti fehérnépek, összevissza.

Ezt a sokféle multú, állapotú s műveltségű embert mind be kellett osztani a maga helyére ebben a kicsi országban kinek-kinek a maga dolgát kijelölni, valameny-

nyit ellátni s szigorú rendben tartani, hogy belül ne támadjon baj.

Nem győzték volna ők ezt hárman, Dénes, Mikus meg István fráter s mihelyt kitapasztalták, hogy kiben mi lakik, maguk közé vettek a kormányba menekülteket is, akik megosztották velük a munkát s tanácsokkal is szolgáltak az eléjük álló új és új kérdések megoldásában.

Az élet kereke előbb keservesen nyikorgott, nehezen illeszkedett a maga vágásába s csak döcögve indult neki, amíg szépszóval, bátorítással, szigorral s fenyegetéssel ha kellett, meg nem kenték. Aztán csak belejött s ment-mendegélt ezen a szokatlan úton is valahogy.

Dénesnek örvendett a szíve, hogy ennyi magyar lelket sikerült megmentenie gyalázattól, gyötrelmektől és haláltól. És sokszor, mikor késő éjszaka végigjárva a nagy fegyelemben tartott őröket s benézve minden szigetecskére, hogy rend s béke van-e, végre ágyára vethette magát, senkitől se látva, csendes, meghatott könnyekkel szemében, beszélgetett apjával a sötétségben, mintha ott ülne mellette, az ágy fejénél. Dicsekedett neki, tanácsot kért tőle, hálálkodott vagy panaszkodott, ahogy a nap eseményei hozták magukkal s ezekben a különös lelki párbeszédekben nőtt hozzá napról-napra az élete dolgához, de egyúttal meg is ismerte azokat a csalódásokat, melyek úgy tapadnak hozzá a hősies vállalkozások regényes köntöséhez, mint a por és sár, melyek a legfényesebb lovagcsizmát s a legszebb arannyal szőtt köntöst is belepik, kérlelhetetlenül.

Tulajdonképpen csak egy nagy csalódás érte Dénest, amiben benne foglaltatott a többi mind. Az, hogy nem

így képzelte. Álom volt ez, szent és tiszta látomás, az ő részéről csupa fennkölt önfeláldozásból s a megmentettek részéről csupa hálából s áhítatos szeretetből szőve. És szép szavak, mint a mennyi muzsika, kóvályogtak örökké a fülében, ha valaha erre gondolt s úgy képzelte, hogy az élet közönséges dolgai nem is fognak előjönni közöttük, hanem csak tiszta, egyetértő, szent békességben való készülődés lesz az egész a jövendő kapuja előtt, amelyen át a nemzet megtisztult magvát fogja bevezetni egy boldog országba. És most alig tudja elviselni, hogy mindebből semmi, majdnem semmi nem valósult meg. Hálásak voltak, hogyne, sokszor megszégyenítően hálálkodók a megmentett emberek, a kezeit csókolták, a ruháit. Lelkendeztek, esküdöztek, sírtak és kacagtak, félőrülten a rettentő sors körmei közül való megszabadításuk mámorában. Néhány napig. De aztán el kellett helyezkedni az egyre szűkebb területen, meg kellett osztani a folyton zsúfolódó csekélyszámú házikókat, be kellett érni a gondosan kimért eledellel, részt kellett venni beosztás szerint az életfenntartás mindennapi munkájában, tisztelni kellett a rendet, betartani a parancsokat és így tovább és tovább, akárcsak régen, de annyiban mégis másként, hogy ez a pici állam nem tűrhetett meg a maga körében gőgöt, megkülönböztetést, rangokat, előjogokat, lustaságot, rendetlenséget. Szóval nem kényelmesebb és szabadabb volt, hanem szorosabb és számontartóbb, mint a régi nagy. Be kellett látnia, hogy az élet megy tovább, akármilyen csodás és rendkívüli körülmények nyitnak is utat előtte. S ha egyszer megindult, az útja itt is csak az a közönséges, poros, beszeny-

nyező, fárasztó és ezer kedvetlenséggel mérgezett. Hovatovább itt is pártok alakultak, haragok, veszekedések pattantak ki, vetélkedés, sértődöttség, irígység, önzés, kicsinyeskedések s ugyancsak vaskézzel kellett tartania a gyeplőt, hogy mindez legalább egy tisztességes és elviselhető felszín alatt húzódjék meg.

A vár nagyszerű volt, de a vár lakói itt is csak emberek. Ez volt a csalódása, örök emberi tragikum, csakhogy ebben a zsúfolt életben még gyötrőbb, mint a nagyvilágban.

És a nagy, sötét gond hollója is meg-meglebbentette fekete szárnyát fölötte. Meddig tart s mi lesz a vége?

Az apjának is, neki is, az volt a természetes gondolata, hogy Dénesvára nagyszerű, de csak ideiglenes hivatást fog betölteni a maga idejében. Életmentő csónak a viharzó tengeren, melynek az a feladata, hogy visszasegítse a nagy hajóra azokat, akiket lesöpört annak fedélzetéről a szélvész. De hol van ez a nagy hajó, van-e még egyáltalán, meglátják-e árbocait a látóhatáron valaha, meddig állhat ellen ez a lélekvesztő a szilajul csapkodó hullámoknak s a tépdeső szélnek? Meddig lehet kitartani bölcsességgel, türelemmel, hittel s kenyérrel?...

Dénes csakhamar rájött, hogy tájékozódnia kell ezen a viharos tengeren s megbízható hírek alapján rendeznie be az egész itteni életet, amelynek nem lehet beláthatatlan ideig tartani a nélkül, hogy céltalanná ne váljék s önmagába ne fulladjon.

Híreket hoztak ugyan maguk a menekülők is, de ezeket eltorzította a rémület, megbízhatatlanná tette a bármely forrással szemben való hiszékenység s fölhízlalta az em-

beri viszketeg, mely mindíg nagyobbat akar s izgatóbbat a valóságnál.

Akadtak önként vállalkozók is, akiknek higanytermészete, mihelyt egyszer sikerült ép bőrrel megúszniok a veszedelmet, nem bírta sokáig a biztonságot s szerettek volna már egy kicsit kikandikálni a nád közül, hogy lássák, mi van odakünn?

Különösen egyikük volt rendkívül nyughatatlan természetű. Alacsony karikalábú ember, aki folyton kacsázott ide-oda egész nap s állandóan tele volt mondanivalóval. Nem volt rábírható semmi rendes munkára, ha beosztották valahova, nagy tűzzel nekikezdett, de néhány perc mulva abbahagyta s attól kezdve csak a többiét bírálgatta, le s fel futkosva közöttük rossz lábaival. Az volt a szokása, hogy mindenkinek az arcábahajolt s valaki másról suttogott neki apró kis pletykákat, amelyek bemocskolták az illetőt. De mindjárt igazságosan ki is egyenlítette a dolgot, viszont kiszolgáltatva hallgatóját a másiknak. Előbbi sorsáról, helyzetéről biztosat senki sem tudott, őmaga is igyekezett homályban tartani azt, de a világteremtése óta senki annyi ismert nagyúrral nem volt rokonságban, nem tudott róluk annyi bizodalmas históriát s nem vett részt olyan országos jelentőségű dolgokban, mint ő. De Dénesvárában sem volt olyan nagy vagy kicsi, aki ne érdekelte volna ezt az embert, hogy belefurakodjék a veséjébe s továbbadhassa olyan gondolatait is, amiket nem is gondolt a jámbor. Sehogy se bírta az egyhangúságot s nem tudott beletörődni ennek a kicsi zugocskának eseménytelen közönyébe. Vihar egy csepp vízben: ez volt a kívánsága és így megtelt

Dénesvára, az elmélkedőbbek nagy csodálatára, szélhámosokkal, tatárkémekkel, renegátokkal, házasságtörőkkel, uzsorásokkal, tékozlókkal, lumpokkal, tekergőkkel és hazaárulókkal.

Maga Dénes sem kerülhette el sorsát, amiről szerencsére nem sokat tudott s ha valami megütötte a fülét, csak úgy csinált, mintha legyet kergetne el róla. Nem tiszta a szándéka, ez a rebesgetés kelt szárnyra. Az apja is megbízhatatlan ember volt, a nagy szavak s szolgálatok köpenye alatt, zsugori vagyonhalmozó. Ki tudja, ez is hogy fogja megvenni rajtuk majd az árát, amiért rabkoszton tartja őket, ha hozzájuthat? Mikus neve „vén poroszló“ lett s a szegény István fráternek annyi volt a szeretője, még a serdületlen árvaleánykák között is, hogy Salamon király a paradicsomban elszégyelte magát nyámnyila voltán, ennek a csuhás imposztornak a láttára. De a legnagyobb szenvedélye a futrinkabogárnak a „hazaárulás“ volt. Ő maga csurgott a hazafiságtól s akkor precskelt a könnyzacskója a honfibú miatt, amikor akarta. Volt is mire hivatkoznia, mert Muhinál megcsonkították a fülét egy fene karddal, mikor a király védelmében vitézkedett. Dénesvárában nem is törődtek az igazi nevével, mindenki csak Csonkafülűnek emlegette. Valamely rossz nyelvek elindították ugyan, hogy ezt az egykor szép, hosszú, hegyes fület egy szemtelen férj nyisszantotta le s ez volt az a bizonyos kard és a Csonkafülű sohase is volt háborúban. De ezt csak az mondogatta, aki a maga gyávaságáról akarta elterelni a figyelmet. Voltak áhitatosak, akik szóról-szóra ismerték, hitték és továbbmondták a csodálatos hőstett részle-

teit s úgy néztek erre a dicső fülre, mint a Nemzet egykori dicsőségének csonkatornyára.

Így hát hazaáruló volt mindenki, aki bírálatot kockáztatott meg a mult bűneiről, elismerte az ellenség haditudományát vagy vitézségét, bátorkodott sopánkodni a veszteségek felett s egyáltalán gondolatokat kockáztatott meg a felől, hogy mit kellene tenni a megváltozott körülmények között.

Dénes, mikor a Csonkafülű jelentkezett nála, hogy engedje el, mert ő biztos híreket fog szerezni, semmiképpen nem akart beleegyezni. Nem mintha nagyon féltette volna ennek a kellemetlen izgágáskodónak drága bőrét, hanem magában arra gondolt, hogy aki ki tud innen találni, megmutathatja az utat olyanoknak is, akik, hála Istennek, még sejtelemmel sem bírnak Dénesváráról.

Az öreg Mikus azonban azon a párton volt, hogy engedni kell ezt az embert, hadd menjen, amerre akar. Legjobb volna, ha csakugyan eljutna a királyhoz s érdemeiért ott tartaná, mártírrá avatva. Legalább nem rontaná itt a levegőt.

— De ahogy én ismerem, — dohogta az öreg, — nem dugja ez, legalább még most, ki az orrát erről a környékről. Csak majd az utolsó pillanatban lesz első, mikor veszély nélkül lehet százhalálon keresztültörni a királyhoz. Itt fog ez lappangani valahol egy darabig s majd nézd meg, uram, hogy tele lesz a hasa keleti széllel s miket fog abból kiereszteni, ha visszajön!

Dénes elkacagta magát s megadta az engedélyt a Csonkafülünek, aki esküdözött, hogy magától a királytól

fogja meghozni a parancsot, hogy mitévők legyenek. Nagy rejtelmesen meg is súgta mindenkinek, akihez hirtelenében elnyargalhatott, hogy a királyhoz megy Dénes megbízásából s bemutatta a fintorokat, amikkel el fogja változtatni az arcát, hogy a tatárok rá ne ismerjenek.

Az öreg Mikus azonban túljárt az eszén s egy szemfüles legényével meglesette a nagy tarisznyával távozó Csonkafülüt. Igaza lett a bölcs öregnek. A Csonkafülü egy zsombékon töltötte el, a nád között rejtőzve az időt, amíg a tarisznyája kiürült.

De még maga Mikus is kételkedett egy kicsit legénye szavahihetőségében, mikor a Csonkafülü összerongyolt ruhákban, piszkosan s lihegve visszaérkezett s fölöttébb alaposan ismertette a Dunántúlon lévő viszonyokat

A királyról, meg a familiája minden egyes tagjáról, le a kis trónörökösig annyi mindent tudott, hogy elszédült, aki meghallotta. Aztán jöttek sorra az udvari méltóságok. Bátyám, a bán, azt mondta. Sógorom, az országbíró, azt izente. Barátom, a pohárnok, így nyilatkozott...

Az egésznek az volt a veleje, hogy ki kell tartani keményen s nem kell félni, mert nemsokára nagy sereggel jön a király s a mongolok máris annyira félnek, hogy valószínűleg kardcsapás nélkül kivonulnak az országból.

Mikor Dénes bizonyságot kért tőle, hogy valóban a királynál járt, az ördögadta csak kivett a tarisznyájából egy vastag aranygyűrűt, amelynek kövébe valóságosan a király pecsétje volt belevésve. Honnan szedte, azt igazán lehetetlen volt kitalálni. Dénes is, Mikus is csak eltátották a szájukat s bár egy szót se hittek neki, sehogyse tud-

ták rásütni a hazugságot. A Csonkafülü diadalmasan távozott tőlük, hogy megtöltse Dénesvárát híreivel.

A barátaival hamar végzett, sietett azokhoz, akiket nem szeretett. Vésztjósló szemekkel hajolt a fülükbe s diadalmasan suttogta belé:

— Neked megmondom, barátom... Jaj lesz egy-kettőre ezeknek a disznó hazaárulóknak... Jön a király... Már el is indult... A mongollal nem sok baja lesz, mert az most már látja, hogy mibe vágta a fejszejét s elinal előle. Hanem annál több dolga lesz a kardjának a sok piszok magyarral, akik beadták a derekukat... Hű, Barátom, micsoda bosszúállás lesz!...

A szegény „hazaáruló“ csak morgott valamit a foga között s meggondolkozva látott dolga után. A Csonkafülű pedig futott tovább s hétsingnyire jött a láng a szájából.

Dénes aztán a maga embereivel látott hozzá a dologhoz. De arról a Csonkafülű sem sokat tudott meg s más még annyit se. Az ő töpröngő arca azonban jól mutatta, hogy mint gyűlnek homloka mögé, a hírek nyomán, gondolatok és elhatározások s Mikussal és István fráterrel sok titkos beszélgetés esett az éjszaka hajnalba nyúló óráiban.

Érdekes világ alakult ki Dénesvárán. Az emberek csendesen, de állandóan különültek el egymástól. Ma ez, holnap az kért engedélyt, hogy áthurcolkodhassék egy másik szigetre, mert ott vannak a barátai. Nem bánta, mert ez is mozgalmasságot hozott az emberek rossz gondolatokat termelő, egyhangú életébe s csak arra vigyázott, hogy rendjén történjék az efféle.

Egy-egy szigetnek külön neve támadt, a szerint, hogy

miféle gondolkozású emberek gyültek össze ott. S ezt a nevet hol dicsérve, hol szidva, hol csúfolva emlegették aztán.

A „Kitartók szigetén“ egy öreg úr volt a főtekintély, aki valaha benne volt András király szentföldi seregében s így igen világot látott férfiú hírében állott. Elbetegesedett vén ember lévén, nem akadt egyéb dolga, minthogy a szakállát simogassa s fogadja a látogatókat, akikkel megbeszélte az ország dolgát. Ezek között legnagyobb bámulója egy fehérarcú sovány ember volt, aki mindíg úgy merengett maga elé, mintha rendkívül nagy gondolatokon tépelődne. Bölcs hírében is állott ezért s az emberek tisztelettel suttogták, hogy mindent tud, csak még nem akarja elárulni.

— A külföld nem tűrheti ezt az ázsiai pusztítást — jelentette ki az öreg úr, minden vita végén. — Én ismerem a külföld gondolkozását. Meglátjátok, a pápa keresztesháborút fog hirdetni a pogány ördögök ellen s a német császár is kibékül vele s engedelmesen föl fogja venni szavára a keresztet. Magyarország a Nyugat kapuja. Ha ezt betörik, vége van a keresztény világnak. Merő érdekük a nyugati országoknak, hogy minket megvédjenek s visszaállítsanak. Nem is kell mozdítsuk a kezünket sem. A külföld meg fog segíteni.

A fehérarcú bölcs búsan bólintott s meggyőződéssel hagyta helyben:

— Nem kell tenni semmit.

Ebben egyetértettek velök a „Reménytelenek szigetén“ is. De egészen más okból. Fenét bíztak ők a külföldben! Európa vén krokodilus, — mondogatták kiköpve —

amelyik könnyeket sír, de örömében, hogy végre elvisz minket az ördög. Jobban gyűlölt mindíg, mint a bűnét.

Egy szikár, szenvedélyes magyar, öklével csapva a levegőbe, sötéten csikorogta:

— És valljuk meg, barátaim, hogy meg is érdemeltük! Nem hittünk a veszedelemben. Lekicsinyeltük „a büdös tatárt“, mindíg hencegtünk a katonai erényeinkkel s most láthatjuk, hogy csak szájhősök voltunk azokkal szemben, akik aztán megmutatták, hogy ugyancsak értenek a dolgukhoz. Gazul bántunk el a kúnokkal is, mert nagy magabiztunkban csak mi akartuk megenni az ellenséget, nehogy másnak is része legyen a dicsőségből. Ködöt ettünk, nem egyebet. Ezek a Tomajok, meg Ugronok nagymarha vitézek voltak, csak „üsd-vágd. nem apád“: — ez volt a tudományuk. Rossz nemzetnek rossz a királya. Még lovagolni se tudott, nemhogy hadat vezetni s mészárszékre vitte az országot.

Szomorúan legyintett egy szelídképű, bús férfiú:

— Magunk ástuk meg a sírunkat. bizony. Ki hallott már olyat, hogy a békeköveteket felkoncolják, a helyett, hogy megegyeztek volna velük s együtt mentünk volna a nyugati szemforgatók ellen? De amennyi gaz uraság a világon van, az mind a mi földünkből burjánzott fel. Egymással marakodtak földért. asszonyért s jobban gyűlölték egymást, mint a kúnt vagy a tatárt. Önző, aljas életet éltek. És az ifjúság?... Megette a fene a mi dolgunkat már a gyermekeinkben!... Kártyázó, ivó, piperkőc semmiháziak voltak... A csatatéren is kockáztak s nyerekedtek! Ganéj ez a nemzet fenékig s megverte az Isten!...

— Itt meg kell halni!... — bólogattak rá a többiek, reménytelenül.

A „Megalkuvók szigete“, ami a Csonkafülü ádáz fenyegetéseinek állandó céltáblája volt s amire általában gyanakodva néztek mindenfelől, elfogadta a Reménytelenek gondolatának alapját, de egészen más következtetést vont le belőle.

— Persze, hogy bűnösök vagyunk — mondogatták ott. — De ez nem azt jelenti, hogy meg kell dögölni. Bűnhödni kell, vállalni kell a büntetést. Meghalni könnyű, de élni, ez a nemzet kötelessége. Tanulni kell a multból s nem óbégatni rajta. A tanulság pedig csak egy lehet: alkalmazkodni kell az új világhoz.

Egy szegletes mozdulatú, habari beszédű fiatalember volt közöttük a tekintély, aki ilyesmiket mondott:

— Mi a mennykőt nézzük a délibábot?... A múlt elmult, azt ugyan vissza nem hozza senki. A király végleg kiment az országból és soha többé nem jön vissza. Az efféle Csonkafülűek hazudhatnak s szájalhatnak összevissza, de a valóság az, hogy had nincs s böfögéssel nem lehet elfújni a tatárt. Ilyen hatalommal senki se szállhat szembe. Hiába, háromszázötven esztendeig mi voltunk itt az urak s könnyen lehet, hogy most századokig szolgák leszünk. De én nem félek ettől. A mongolok is emberek. A csata hevében s utána, amíg biztosak nem voltak a győzelemben, kegyetlenkedtek, az igaz. De akkor háború volt. A háborúnak megvan a maga keserves mértéke. Most már béke van. Utóvégre örökre nem penészkedhetünk itt, ebben az utálatos pocsolyában. Nem mondom, a renegátok gyalázatos emberek s én szívből utálom őket. Megtagadni

a fajt, ez aláválóság. De álljunk csak önérzetesen oda a büszke hódító elé s mondjuk meg nyiltan, hogy magyarok vagyunk és azok is akarunk maradni és azt tartjuk, hogy a nemzettagadót az ellenségnek is meg kell vetnie s el kell rúgnia magától, mert az ilyen eb neki se lehet megbízható és hasznos szolgája. Mi azonban készek vagyunk megnyugodni a változhatatlanba s beleilleszkedni az adott keretek közé. Természetesen, mint magyarok, nyelvünk, vallásunk, műveltségünk megtartása és szabad gyakorlása mellett. De hű alattvalók leszünk s tiszteletben tartjuk az új állam törvényeit. Nem hiszem, hogy egy ilyen egyenes katonanemzet, egy ilyen világhódító hatalom ne bírna annyi bölcsességgel, hogy ezt meg ne értse s örömmel ne fogadja... Csak időt s alkalmat kell keresni s nem szabad tovább várni itt, amíg késő lesz.

Dénes mindezeket az álláspontokat nagyon jól ismerte s az idő megtanította arra, hogy felülemelkedve a pártokon, mérlegelje valamennyinek igazát. Mert mint mindíg, most is az volt a szomorú magyar valóság, hogy mindenkinek igaza volt és senkinek se volt igaza.

Tomaj fia tanult annyit az apjától, hogy botorul ne bízzon a külföld nagylelkűségében és keresztény lelkiismeretében. Sohase volt ugyan elmélkedő ember, de megragadtak a fejében az apja külső országi tapasztalatairól való elbeszélései, amiket valaha még Péter atyával szokott közölni az asztalnál, esténként, mikor őt már húzta le a feje az álmosságtól. De önkéntelenül is ottmaradtak a fülében a szavak s jól tudja, hogy az apja mindíg azzal végezte: „Páter, páter, az erő több az igazságnál s az ér-

dek fontosabb a szeretetnél." Tétlenül várni, hogy más segítsen rajtunk: ez a halál.

De azért nincs igaza a reményteleneknek sem, mert a bűn büntetését elhordozni kötelesség s megújult élettel helyrehozni az Isten akarata. Ezt már Péter atyától tanulta Dénes.

Élni kell, ez az igazság, de még se úgy, ahogy a megalkuvók gondolják. Ó, hányszor vergődött ezen ő maga is álmatlan éjszakákon s lyukadt ki arra, hogy alkalmazkodni kell s úgy tartani meg a magyarságból, amit lehet. Hiszen tudta, hogy Dénesvárát úgy se lehet világvégéig elleneszegezni az új hatalomnak. De aztán összeborzadva verte el magától ezt a gondolatot. Ő, sajnos, reménytelenül biztos volt annak hiábavalóságában, amiben ezek a megalkuvók reménykedtek. Tisztán látta, hogy a mongollal nem lehet alkudozni. Itt megegyezés, belátás, kímélet méltányosság és béke szóba se kerülhet. A mongolnak csak névtelen szolgák kellenek és csak annyi szolga amennyire szüksége van. Ha tőle függ: Magyarország nincs többé.

Mi marad tehát? ... A magunk ereje, semmi más. Lehet, hogy ez az erő végtelen kicsi. De kölcsönből úgyse lehet megélni. Ez az örök magyar vagy-vagy: csodáttenni, vagy meghalni. Talán jobb volna meghalni becsülettel, kitörni innen s mégegyszer megvillogtatni a hősi kardot, ahogy az apja tette kétszer is, az Oroszkapunál és Muhinál. Az gyönyörű volt, férfihez méltó s feledhetetlen. És mégis, mintha csak az ő lelke suttogná, hogy emlékezzék a végrendeletére: neki Tomajon kell maradnia, neki mentenie kell, neki bíznia kell a jövőben. Gondola-

taiba mindegyre visszatér s belekattog egy szólam, amiről sehogyse tudja, honnan való, de úgy jön, hogy ezt is az apja sugallja: százhatvan vár... százhatvan vár!... Igen, ennyi van szétszórva Magyarországon s most mind tele menekültekkel s katonákkal. Talán elpusztult harminc-negyven belőle, de a többi még áll s nagy idő kell ahhoz, amíg egyenként megvívhatja őket az ellenség. Amíg csak egy is létezik, még mindíg van magyar nemzet. A mongol se több, mint az a nép, amelyik ezekben a várakban védelemre készen áll. És mennyi ezer és ezer bujdosó tengődik menedékköveken, barlangokban és erdőkben...

És ott öleli át a Duna hűséges védő karja az elpusztult ország legősibb műveltségű királyi területét, az Árpádok fészkét, a királyok székvárosát, koronázóhelyét és szentelt sírjait... És ott van mögötte maga a király s bizonyára még sok életben-maradt becsületes, vitéz ember, akik nem adták fel a küzdelmet!... Nem, nincs vége még mindennek!... Itt kell maradnom, őriznem a rámbízottakat s reménykednem mindhalálig!...

Az öreg Mikus, vén csontjai ellenére, most is a legfürgébb s legügyesebb hírhozó volt az egész várban. Messze vidékekig el tudott hatolni s mindíg szerencsésen visszajutott, ritkán térve meg a nélkül, hogy valami újabb biztos hírrel ki ne egészítse azt a töredékes képet, amit Dénes ebben az elzártságban alkothatott magának a künntlevőkről.

A menekülés régen lezajlott már s Dénesvárába hónapok óta nem került új ember. Úgylátszik, a künntlevők sorsa eldőlt. Vagy meghaltak, vagy szolgák lettek.

Annál nagyobb volt a meglepetése, mikor az öreg Mikus, legutolsó útjáról, ismét új emberekkel tért vissza.

Marcona külseje alatt fínoman érző, meleg szívet rejtegetett a vénember s éjszaka lopta be Déneshez Ákos Ernyét és Júliát, hogy rettentő külsejükért ne kelljen senki előtt szégyenkezniök. Az öreg papot is elhozta volna abból a romtemplomból, ahol rájuk talált, de azt erővel sem lehetett eltépni csonka oltárától s így ott kellett hagynia.

Dénes megrendülve hallgatta végig hős barátjának s nem kevésbbé hős feleségének történetét s először tárult föl szemei előtt a pusztítás igazi képe, amely végigviharzott a boldogtalan országon.

Másnap már senki se ismert volna rá Ákos Ernyére és asszonyára, hogy az öreg Mikus és István fráter gondos kezei szeretettel kimosdatták őket a szennyből s tisztességes ruhákba öltöztették.

A szörnyű megpróbáltatások nyomai még ott sötétlettek vonásaikban, szemeikben, de már áttört rajtuk a fiatal élet megszépítő, kibékítő örömének fénye s a rútságban ébredt igaz szerelem most kezdte megkapni jutalmát, mikor a test végre beszédes tükrévé válhatott a szív minden kincsének.

Dénes boldog volt, hogy végre a gondviselés hozzáméltó barátot vezérelt otthonába s azt remélte, hogy az élet terhe sokkal könnyebb lesz számára is, ennek a fiatal párnak társaságában.

De mikor erről kezdett beszélni, Ákos Ernye komolyan ingatta a fejét:

— Köszönöm, barátom. Hidd el, ebben a borzasztó világban nekünk is ez lenne a legkedvesebb. De mindeni-

künknek mást parancsol az Isten akarata. Neked maradnod kell. Nekem pedig el kell mennem, hogy jelentkezzem szolgálatra az én uramnál és hogy Júliát ígéretem szerint elvezessem hozzá s megkérjem, hogy bízza reám egykori ispánja leányának holtig való gondviselését. Hiszem, hogy nem örökre búcsúzunk. Az ország föl fog támadni sírjából. De én most elmegyek a királyhoz.

NEGYEDIK FEJEZET

I.

A császmai kolostor folyosóin, udvarán úgy surrannak ide-oda a fráterek, mint az árnyékok. Ha lehetne, nem is lélekzenének, csakhogy minél kevésbbé zavarják a királyt. Erősen boldogok és büszkék, hogy éppen az ő kolostorukat érte ez a nagy megtiszteltetés s ha nem félnének a hiúság ördögének csapdájától, kimondhatnák, hogy voltaképpen ma az ő klastromuk Magyarország központja. Igaz, hogy nem készült királyi várnak s kicsi ekkora dicsőségre, de hiszen Magyarország is nagyon kicsi lett, amióta az öreg Duna a határa.

István zágrábi püspök, zalai kemény magyar, tudós és pompakedvelő jó uruk juttatta őket ehhez a nevezetes kiváltsághoz, mikor a király Pók Móric urral s Mátéfia Detrével, fiatal lovagjával, hozzávergődött az álnok Frigyes herceg fogságából. A király akkor titokban akarta tartani személyét s csendes, rejtett zúgot kért a püspöktől, ahol számot vethessen helyzetével és teendőivel. Így kísérte őt István püspök a félreeső kis zárdába s azóta a fráterek egyebet se tesznek, minthogy azt lesik, mivel lehetnének szolgálatára?

Pók Móric megmagyarázta nekik, hogy a királynak azzal tesznek a legtöbbet, ha úgy mutatják, mintha nem tudnák, kicsoda, csak ismeretlen, előkelő lovagként tekintik s a szerint viselkednek vele szemben.

A bujdosó lovag, ahogy ettől fogva nevezték, mindennap ott térdelt áhítatosan a hajnali misén, a kolostor kicsi templomában s a fráterek egész közelről láthatták szürkén csillogó haját, mély gondolatokba merült komoly arcát s imádságra kulcsolt balkezén a behegedt seb vöröslő forradását, amiről úgy suttogtak egymással, mint valami érthetetlen csodáról, mert hiszen levágott ujjnak helye volt az kétségtelenül, holott százszor is megszámolták, lopva odavetett pillantással, hogy épen megvan annak a kéznek mind az öt ujja.

Bizsergető érzés volt tudni, hogy a hatalmas király él közöttük, olyan mindennapi közelségben, mint egy családtag s mégis olyan messze, mintha tenger választaná el tőlük, a titok és hallgatás tengere.

Olykor látták két kísérőjével, amint távozott, vagy visszatért rövid sétáiról, de egyébként mindíg szobájában tartózkodott, mely abból a másikból nyilt, ahol kísérői laktak. Az idősebbik ezek közül sohase mozdult el mellőle de a szúróstekintetű, zömök, mord fiatal többször is ellovágolt a klastromból s napokig távol volt.

Nemrégiben azt izente István püspök, hogy még egy cellát kell üríteni, mert új vendég is érkezik. A kolostoron kívül pedig, a falucskában szállást kell szerezni útiszekér, kocsis, nehány katona s lovak számára. A vendéget úgy kell köszönteni, ahogy főpapi testvért megillet, de nem szükséges fölismerni és nem szabad róla beszélni.

Természetesen, valamennyi fráter azonnal megismerte Báncza Istvánt, mikor Detre kíséretében megérkezett. Valamikor Mátyás érsek káplánja volt Zágrábban, mielőtt az még prépost korában Erdélybe ment volna, az

akkori ifjabb királlyal. Azóta se felejtették el, mindig szeretettel kísérték fényes pályáján s volt olyan is, aki találkozott vele a későbbi időkben. De azért úgy fogadták, ahogy a püspök kívánta, csak az üdvözlés volt melegebb, testvériesebb s Bángza valamennyiüket megölelte s megcsókolta.

Mióta itt van, a misén kívül nem is látták többet, csak a szolgálattevő fráter súgta meg, hogy délelőtt mindig a királynál van, ebédutántól fogva pedig késő éjszakáig szakadatlanul ír a cellájában.

Ma reggel másodmagával érkezett vissza a fiatal lovag, miután megint távol volt nehány napig. Az. aki velejött, nagytermetű, pillogószemű, szeplős. vörösképű, szőke fiatalember, azonnal el is tűnt a szemük elől, a király szállásának ajtója mögött.

— A főkancellár úr van bent a királynál — mondta Pók Móric, miután megölelte Mátéfia Detrét és Huntpázmán Ehellőst. — Üljetek ide mellém egy kicsit, amíg bejelenthetlek s te, fiam, — mosolygott Ehellősre — mondd csak el, mi történt veled, mióta elváltunk Pozsonynál?... S Kozmát hol hagytad, holott senki fia nem látott még titeket egymás nélkül?

— Nem jó helyt van szegény — mondta Ehellős búsan. — Még hagyján, hogy tíz-tizenkét sebbel kínlódik. nagyobb baj az, hogy a gaz Frigyes körmei közé került. Van mivel búsítsam megint szegény királyom szívét...

— Hát csakugyan megpróbálta az az istentelen?... ugrott föl Móric dühösen. Persze, hallottunk valamit Detre útján, de most minden hír olyan, hogy felét se lehet elhinni, amíg becsületes tanu nem igazolja.

Ehellős sűrűn bólongatott:

— Mi is mindenfélét hallottunk össze-vissza s így azt is, hogy a király Segesdre vergődött. Én hát odanyargaltam az ostrom után és meg is kaptam a királyasszonyt meg a családot, több úrral és Istennek hála Detrét is, aki aztán idehozott.

— De miféle ostromról beszélsz? — vágott közbe Móric.

— Hát Pozsony ostromáról!... — válaszolt Ehellős pillogva. — Az volt a legnagyobb baj, hogy semmiről se tudtunk, ami ott a Morván túl, annak a drágalátos hercegnek a várában történt. És így, mikor csapatai egyszerre jelentek meg Mosonyban, Sopronban és Locsmányban, azt hittük, a mongol ellen hoz hadat a segítségünkre. Mert akkor már tudtuk, hogy a Trencsén felől becsapott ellenség Bécsig száguldozott, de azok vitézül tartották magukat, amíg Frigyes a cseh királlyal, a karinthiai és meráni herceggel, Berthold pátriárkával és a badeni gróffal együtt föl nem mentette őket az ostrom alól. A Dunán át mindenféle hírek jöttek, hogy nagy győzelmet arattak a mongolon. Magunk is láttunk a túlsóparton elnyargaló hordákat s tényleg menekülőknek látszottak. Senki se értette hát, hogy kerül az osztrák herceg most a Duna alá, a helyett, hogy túlfelől üldözné a megvert hadat? De az a bolond hír futott széjjel, hogy a király neki adta a három határmegyét, mi az ördögért, senki se tudta s most azért jön, hogy birtokába vegye.

— Gyalázatos ordas! — csikorgatta a fogát Pók Móric. — Ez az ő mestersége: nyakába ugrani az elbukottnak!...

— De hogyan!... — legyintett Ehellős. — Mindenütt azt hirdette, hogy Magyarországnak most már vége van. A német birodalmat kell védelmezni. A király maga is lemondott mindenről s a császárhoz futott. Beleegyezett, hogy ő, Frigyes azt a három megyét megszállja, biztosítékul a határok védelmére. Miféle határokéra?... Hát csakis a németekére, hiszen magyar határok már nincsenek... Nem segíteni jött az alávaló, hanem ragadozni, hullarablónak. Láttátok volna, hogy futottak a szegény magyarok, akiknek, mialatt a tatártól remegtek, egyszerre nyugatról szakadt a nyakába nem is álmodott új veszedelem. Az osztrákok úgy bántak velük, mint az ellenséggel. Kergették, rabolták őket, hogy a tatár se különben. Mi mondom, mit se tudtunk a királyon elkövetett gyalázatos csalásról, de még ha tudtunk volna is, ez az alávalóság akkor is fölbontott volna bármi kötést. Így gondolkoztak a győriek is, akik miután kikergették őket a várból és a városból, összeszedték magukat, fegyverrel visszafoglalták a várost s beszorították a rablókat a várba. Mivel azok nem akartak engedni, rájuk gyujtották a várat s odapörkölték a gazembereket. Hogy ezt hallottuk, azonnal elhatároztuk Kozmával: Pozsonyt megvédjük mindhalálig. Meg is védtük, de szegény Kozma egy kirohanásban sebekkel borítva fogságbaesett s a visszatakarodó rablók magukkal hurcolták a herceghez. Azt mondják, Frigyes őrjöng a dühtől, hogy nem sikerült szépszerével rátennie kezét a három megyére s bosszúját most azokon a menekült magyar urakon tölti ki, akik a Duna fölötti vidékekről, bízva a keresztény szövetségesben, tőle kértek oltalmat a mongol ellen. Mindenükből kiforgatja

őket egy falat kenyérért, állítólag még a ruhájukat is elveszi s úgy ereszti szélnek, kiveretve országából. De csak az Isten egyszer erőt adjon hozzá, majd megfizetünk!...

— Ez hát a híres keresztény testvériség!... — mordult bele Detre is, dühös megvetéssel köpve ki. — Volt is eszem, hogy nem dugtam fejemet a verembe, amikor titeket átcsalt magához a szegény király úrral, Móric bátyám!

— Hallottad már?... — fordult Móric szomorúan legyintve Ehellős felé.

— Detre elmondott egyet-mást — bólintott Ehellős. — El se tudom képzelni, hogy történhetett meg?... Sze' ismerhette a király úr, micsodás?...

— Ismerni ismerte, — mondta Móric — de az a róka úgy ért a színleléshez, hogy megcsalná az angyalok szemét is. Aztán olyan volt akkor a helyzet, hogy a kő is meglágyult volna a király sorsán. Emberről, aki még hozzá keresztény fejedelem és szövetségesnek hirdette magát, el nem hihettünk ilyen hitványságot, még ha ő is volt az. Mikor ti és a többiek Pozsonynál elmaradtatok tőlünk, hogy mindenik a maga dolga után lásson, a király úr parancsa szerint, mielőtt ismét összejönnénk Segesden, ahogy megbeszéltük, mink, Detre meg én, a Morva partján kísértük tovább a királyt, hogy kerülővel hozzuk el, lehetőleg senkitől se látva. Az ő gondolata volt ez, mert úgy vélte, hogy ha menekülőben ismerik föl, mindenütt oktalanul elrémülnek az emberek, fölbomlik a rend itt a Dunántúlon is s nem lesz, akit ellenállásra lehessen bírni. Azt akarta, hogy majd csak akkor lépjen elő, amikor már összeszedte magát s valamennyien mellette leszünk

új csapatokkal, aminek gyüjtésére küldött szét titeket Bölcs gondolat volt, akárki láthatja. De ahogy ott a Morva partján, a hőségben s a kiállott szenvedésekben ellankadva, lehányta fegyverzetét s elszunnyadt ebéd után, egyszerre csak átjött Frigyes jókora csapattal a folyón s kért, hogy ébresszük föl álmából, mert segíteni akar rajta. Aztán hogy a király, fölserkenve zavartan pillantott reá, csupa méz lett, részvét és vigasztalás s alázatos tisztelettel kérte, menjen át vele a túlparton lévő várába, ahol kipihenheti magát s a sebét is meggyógyítják. Úgy tud az beszélni, fiam s olyan szépeket mondott a keresztény szeretetről, a szövetségi hűségről, hogy a szegény király ebben a keserves állapotában engesztelődve nyujtott kezet neki, még köszönte is a nehéz órában megmutatott jóságát s maga indítványozta, hogy felejtsék el a multat, mert ilyen veszedelemben két keresztény uralkodó nem fújhat haragot, össze kell fogniok a közös nagy bajban. Frigyes mindent helyeselt, mindent ígért, égfelé forgatott szemekkel... Csak ez a Detre, ez volt okos közülünk... Sötét képpel méregette a barátunkat s csak morgott, mint a medvebocs. Térült-fordult s szépen elódalgott valahová. Mi pedig a szegény király úrral átmentünk aztán hercegünk vendégszerető várába. Megjegyzem, alighanem úgyis átvitt volna, ha tán ellenkezünk. Volt vagy ötven kópjása, mi az ördögöt csinálhattunk volna?... De önként mentünk, sajnos, ez az igazság. A többit már úgyis tudod. Másnap megváltozott az édes pofája s tízezer ezüst márkát követelt a királytól, az egykori hadisarc visszatérítése fejében, amit szerinte most már, hogy végleg kibékültek, vissza kell kap-

nia. Királyom csodálatosan viselkedett. Nem ámult, nem is vitatkozott. Én kettéharaptam volna a gégéjét mérgemben, de ő belém parancsolta a szót. Hanem a szeme, ahogy mindent egyszerre megértve, végigmérte a herceget, beszélt helyette. Még az az eb is elvörösödött s félrefordult. A király odavetette neki tarsolyát, kirakott övét, mentéjéről leszaggatott csattjait, ujjáról a gyűrűket s aztán szónélkül hátat mutatott neki. Látni nem láttuk aznap, de este azt izente, hites becsű szerint csak kétezer márkába veheti be ezeket az apróságokat. Tudja, hogy a királynak most nincs egyebe, de ő megelégszik egy levéllel is, melyben a három határmegyét zálogul leköti, amíg majd kifizetheti a többi nyolcezret... Mindjárt küldte is a kész levelet, csak alá kellett írni. Pecsét volt már rajta, a király elvett gyűrűjével odaütve.

A küszöbön feküdtem akkor éjjel, álmatlanul s hallottam, ahogy jár le s fel szegény a szobában, virradtig, olykor sóhajtva egyet. Reggel aláírva ideadta a levelet, hogy vigyem a herceghez s jelentsem, vissza akar menni országába, vitesse át a folyón. Mehetünk, azt izente, de csónakot nem ad, mert hátha ott tartjuk a túlsó parton. Én csak csodáltam a királyt. Inkább vidám volt, mint haragos vagy bús.

— Nem baj, Móric — mondta nekem. — Ezen is túl kellett esni. Minden próbát ki kell állni, amit az Isten rám mér, hogy egészen meggyógyítson.

Úgy mentünk ki a várból, mint két koldús s az orcám lángolt a megaláztatástól. De ő csak mosolygott s ment előttem, senkire se nézve. Bolyongtunk egy dara-

big a parton, hogy hátha kapunk embert, aki megszán s átvisz? Kaptunk is. Ott integetett felénk, valami bokrok közül. Detre volt, aki túl csónakot szerzett s éjszaka átsirült, azon gondolkozva, hogy szöktessen meg? Mert, hála Istennek, nem bízott a házigazdánkban.

Detre mord arcán jóleső mosoly villant fel most is s keményen vágott a fejével Ehellős felé.

— Nincs tovább — fejezte be Móric. — Most már mindent tudsz. Elvergődtünk Zágrábba s aztán idebújtatott a püspök. És azóta urunk itt dolgozik keményen, a jövendőért.

— Mit akar tenni voltaképpen? — érdeklődött Ehellős.

— Sokáig úgy láttuk, semmit. Csak gondolkozott naphosszat, s éjszakákon át hallottuk, hogy jár odabenn az ágytól az ablakig s önmagával beszélget. Eleinte féltettük is, hogy tán elveszti az eszét. De nem olyan volt, semmikép. Csak egészen más, mint régebb. Igaz, hogy örökösen el van mélyedve gondolataiban, de nyoma sincs rajta annak a bánatnak s gyötrődésnek, ami valaha állandóan sötétlett róla. Az arca nyugodt, a tekintete elszánt, a szava határozott. Valahányszor Detre híreket hozott neki arról, a minek megtudására elküldte, akár jó volt, akár rossz, csak komolyan bólintott reá s annyit mondott: rendben van. Mióta Báncza úr itt van, megkezdődött a levélírás. Nincs a nyugatnak olyan fejedelmi embere s főpapja, akihez ne írt volna s már egész halom van belőlük és Báncza megsúgta, hogy nemsokára indul velük, eljuttatni őket rendeltetési helyükre. Ha csak

kőből nincsenek a világ keresztény nagyjai, össze kell fogniok Magyarországért és a saját érdekükben is, azt mondja a kancellár. Mert ahogy a király leírja nekik a veszedelmet s annak rettentő következményeit, ha Magyarországot végleg pusztulni engedik, az olyan megható és meggyőző, mintha csak maga az Isten súgta volna neki a szavakat, magányos elmélyedésének óráiban. . .

Ehellős nagyot sóhajtott s fejét csóválgatva mormogta:

— Csak meg ne csalódjék most is a király!... Csodahit ez, bátyám, amelyik így tud bízni!... Mi ott Pozsonyban azt hallottuk, a Bécset felmentő keresztény sereget már feloszlatták, miután megnyugodtak benne, hogy a veszedelem a Dunánál megállott. Az ő bőrüket nem égeti többé a tűz s mit bánnak minket? Egy bajorországi kalmár jött Pozsonyba, hogy az ottrekedt családját végképen haza vigye. Pedig kőháza volt a városban. De azt mondta, nem törődik többet vele, mert itt úgy se lesz már élet. Egy páter ki is prédikálta ott náluk a szószékből, hogy Magyarországot, mely háromszázötven évig állott fenn, mint a kereszténység erős bástyája, a tatárok ebben az esztendőben megsemmisítették. A nagy világ szemében mi már halottak vagyunk, bátyám.

Móric megdöbbent ezekre a szavakra s mint aki váratlan villámfénytől vakul el, a szeméhez kapott. De aztán megrázva magát, erőltetett bizakodással mondta:

— Az nem lehet, hogy a király ebben is csalatkozzék. Ő nem ezekben az apró hercegekben bízik, akiknek efféle Frigyes volt a vezérük. Bancza egyenesen a pápá-

hoz s a császárhoz fog menni!... Azok az egész világ lelkiismerete. Magasan trónoló, messzelátó uralkodók... Nem, fiam, bennük nem csalódhatunk!...

*

A királyné majorja Segesden éppenúgy nem készült ország piacának, mint a csázmai kolostor. A gazdaság ugyan kiterjedt s népe is nagyszámú, de maga a földszintes udvarház, elrejtve hatalmas fák koronái között, inkább csak valami vidéki uraság kényelmesen terpeszkedő otthonának látszott, mintsem királyi kastélynak.

Szerencsére szoba bőven volt benne s a közepén nagy, nyitott tornácos, legalább száz embernek való ebédlő feküdt keresztül rajta, messze kiugorva mindkét oldalon a ház szélességéből.

Idejött a királyné gyermekeivel, Báncza Istvántól és Mihály udvarmestertől kísérve, miután egy darabig a határszélen tétováztak, hogy mitévők legyenek. Szerencséjükre idejében hírt vettek az osztrák herceg gonosz mozdulásáról s a királyné úgy határozott, hogy ebbe az aránylag távoleső és jól takart fészekbe menti övéit, amíg majd az események megmutatják, kell-e tovább futniok?

Mire megérkeztek, már ott volt Kálmán herceg, akit Vilmos hozott ide haldokolva, Pest felől. Salomé ekkor még a zágrábi püspök oltalma alatt várta a dolgok kimenetelét, de a királyné azonnal utána küldött s együtt ápolták aztán, mindent elkövetve érette, hogy megmenthessék az életnek.

Voltak pillanatok, amikor a herceg megismerte feleségét, de a királynéra mindíg idegenül tekintett s nyugtalan volt, ha maga mellett látta meg.

— Ki az a gyászruhás asszony?... — kérdezte Salométól, félig önkívületben.

— A királyné az, lelkem, Mária — csitította Salomé. — És nincs gyászban. Miért is volna?...

A nagybeteg messzerévedő, lázas szemekkel dadogta:

— De igen... Gyászfátyol van a fején s messzire borítja körülötte a földet... Mondta is... hogy a gyermekeit... gyászolja...

— Álmodtad, édes uram — törülgette Salomé reszkető kézzel a férje homlokát. — Élnek a gyermekei mind.

De Kálmán csak a fejét rázta s lecsukta a szemeit. Salomé pedig gyöngéden eltitkolta Mária elől ezeket a szavakat.

Aztán jöttek az öntudatlanság hosszú napjai. A sebtől elmérgesedő vér feketén szüremlett széjjel a herceg testében, a tagjai dagadoztak s forró-hideg láz rázta szüntelenül.

Egyszer hajnal felé megcsendesedett, a szemei fölpattantak s a feléjehajló Salomé, utoljára hallotta még a rajongva szeretett férfi szavait:

— Ne Fehérvárra... Oda is eljutnak... Pihenni se hagynak... Valahova messze... És semmi jelt...

Mikor Mária kora reggel bejött, hogy fölváltsa Salomét az ápolásban, már a halott hideg mellén találta, keserves zokogásban. Az örökké vidám kicsi asszony most vigasztalhatatlan volt. De a királynénak úgy tet-

szett, hogy bár szívéből ömlik a könny, Saloménak a bánata is más, mint az övé. Megkönnyebbül s megnyugszik, ha fölolvaszthatta, kisírhatta magából. Nem irígyelte érte. Sohasem volt asszony, szegény, — gondolta szánalommal s nem szakad utána véresen a szíve, ha most vonaglik is. Aztán Salomé nem is hisz az elválásban. Mostantól majd az égben fogja látni a szent lovagot s boldog készülődés lesz a hátralévő élete, a mennyei találkozásra.

Igaza volt. Salomé sírt, sírt egy egész nap és éjszakán keresztül s aztán egy mély sóhajtással végképpen abbahagyta. Csak abban tévedett a királyné, hogy az a mennyei viszontlátás még sok esztendő mulva lesz s a kicsi Salomé öregasszonnyá töpörödik előbb a földön. Salomé nem sírt, mosolyogva feküdt a feje Kálmán herceg mellén, de a találkozás már megtörtént. Mikor a királyné gyöngéden föl akarta karolni, akkor látta, hogy Salomé halott. És most már irígyelte mélységes, borzongó, bocsánatkérő, csodáló irígységgel.

Salomé a tegnap még elzokogta neki, egy percig megszakítva halott férje ölelését, Kálmán herceg utolsó szavait.

És most Mária, visszagondolva ezekre a szavakra, úgy érezte, hogy ezt a végrendeletet teljesíteni kell. Az iváncsai domokos-apácák klastromába temettette el őket. A világ legfélreesőbb zugában, jeltelen sírba, hogy soha senki ne zavarhassa boldog pihenésüket.

A segesdi udvarházban szomorú csend telepedett a szívekre. De ez a csend tele volt szorongással, rémes álmokkal, titkon folyó égő könnyekkel és sötétbemeredő ér-

telmetlenséggel. Alig szólottak egymáshoz, örökké feszülten figyeltek kifele s a szemük nyugtalanul tágult a távolba. Százszor is azt gondolták, hogy rémhírt hozó lovas dobog az úton, pedig csak a szívük vert a félelemtől szorongva s a füleikben zúgott a némaság, mikor fölrettentek álmukból, futó tömegek zajára.

Aztán emberek érkeztek egyenként, szállingózva, akik az üldözött had szétszóródó törmelékeiből valahogy átvergődtek a Dunán.

— Mi van a királlyal? — lebegett a királyné ajkán a kérdés, valahányszor egy-egy ilyen udvari ember jelent meg előtte. De sohase merte kimondani, csak várta lehúnyt szemmel, hogy mikor csap le rá a hír villáma? De ezek az emberek: Csák Máté, Gyulafi Balduin, Bertalan püspök, semmit sem tudtak a királyról. Éppen úgy, mint Vilmos, aki a herceget mentette, vagy Kán László, aki később, hírét véve a Csanád felől előrenyomuló megszállásnak, szintén átkelt csapataival a Dunán és fölkereste a királynét.

Jött aztán egy szomorú sereg is, előbb egyenként, aztán csapatosan, a végén szakadatlan zokogó menetben. Az asszonyok, akik vagy tudták már, hogy férjük, fiuk elesett, vagy éppen azért jajongtak, mert senki se tudott róluk mondani semmi bizonyosat.

Ezek a síró asszonyok, mély gyászban, vagy mit se törődve már öltözetük régi díszével, ahogy éppen magukra kaptak valamit, jöttek mindenfelől a királynéhoz. Sokan kézenfogva vezették eléje neveletlen árváikat. Főurak, ispánok, gazdag birtokosok és szegény vitézek feleségei, leányai, kicsinyei, mind az ő oltalmát könyörögték,

s szárnyai alatt kerestek védelmet, vigasztalást. Most ő volt az ország feje, amíg a király távol van s ki tudja, nem-e lesz mindaddig, amíg Istvánka fölnő, ha ugyan mind meg nem halnak a legközelebbi napokban?

Az elhagyottaknak az volt a kérése, engedje meg, hogy körülötte maradjanak s ha menekülni kell, vigye magával őket is, ne engedje nyomorultul elpusztulni. Mit tehetett volna? El nem kergethette magától ezt a mindenünnen feléje kiáltó sereget, hiszen valamennyinek ő volt az anyja, az élet reménységének egyetlen és utolsó sziklája, amibe ezek a gyönge kezek még megkapaszkodhattak. Királyné volt és anya. Megnyugtatta, vigasztalta és bátorította őket s rendelkezett Mihály udvarmesternek, hogy adjon nekik szállást, ahol tud s gondoskodjék az ellátásukról, amíg lehet. A cselédnép kiszorult a puszta ég alá s a házak, gazdasági épületek, még az istállók, csűrök, szinek is megteltek olyan előkelő lakókkal, akik nemrégen úriházak, kastélyok, várak termeiben büszkélkedtek s élték gondnélküli életüket. De bizony a kert nagy fái alatt is leterített pokrócokon, rögtönzött sátrak védelmében, szomorú családok ütöttek tanyát.

Az udvarház kis kápolnája, melyben a királyné gyermekeivel s a hozzájött néhány úrral, Báncza István miséjét hallgatta reggelenként, még a tizedrészét se fogadhatta be a térdeplőknek, nagy széles gyűrűben imádkoztak s zokogtak körülötte az Istenhez kiáltó szenvedők százai.

Csak egy asszony volt még, aki a királynéhoz hasonlóan szívébe zárta aggodalmait s titkos gyötrődését.

A nádorasszony, Tomaj Dénes felesége. Komoly barna arcán senki se láthatta a férje és fia után sóvárgó szív vonaglását. Csak ha új ember érkezett, rebbent meg egy futó pillanatra s csukta le ő is szemeit, mint Mária. De egész életén át megszokta a folytonos tevékenységet s most a királyné engedelmével kezébevette ennek a szomorú asszonytábornak gondozását. Ott járt közöttük naphosszat, csendes szavakkal nyugtatva őket, felügyelve ellátásukra, tanácsokat adva nekik, ha valamelyikük gyermeke beteg lett és mindenekfelett szüntelenül figyelmeztetve őket, hogy magyar asszonyok, akiknek akkor sem szabad kétségbeesetten elhagyniok magukat, ha a férfi kidőlt mellőlük.

— Ezekből a gyermekekből nektek kell nevelni jobb férfiakat s anyákat, mint amilyenek eddig voltunk...

Csakhamar a lelke lett az egész tábornak, mindenki tisztelte, majdnem áhítattal néztek reá s vígasztalódva itták szavait.

Így volt ez mindaddig, amíg Mátéfia Detre először meg nem érkezett Csázmáról s a királyné megtudott mindent, ami férjével és kísérőivel történt.

Detre mindent elmondott, amire a király fölhatalmazta. Csak azt az egyet nem volt szabad elárulnia, hogy hol van most a király? Ezt még a királynénak sem szabad tudni. Furcsa szavak voltak, Detre parancs szerint közölte őket a királynéval:

— Az Isten úgy akarta, hogy meg is haljon és meg is maradjon. Mária gondoljon úgy arra a régi emberre, akinek ismerte, mint aki már meghalt és temesse el szívében. Új ember fog visszajönni hozzá, aki majd meg-

mutatja a régi halálának örökké emlékeztető jegyét a balkezén. Az Isten elfogadta a felajánlott áldozatot, de másképpen, mint ahogy gondolta. Életre ítélte, nehéz, küzdelmes munkára. Most még nem jöhet hozzá. Most még egyedül Istennel lakhatik, hogy megtanulja leckéjét. De el fog jönni hamar s hiszi, hogy akit most is, sőt sokkal jobban szeret, az megérti és segíteni fogja munkájában, mint hűséges felesége.

És ez a szívbemarkoló, boldogító s egyben titokzatosan félelmes izenet azzal végződött, hogy foglalja imádságába Tomaj Dénes nevét, akit az Isten azért adott a király mellé, hogy megértesse vele megmásíthatatlan akaratát. Tudassa szépen, szeretettel a nádorasszonnyal, hogy férje valóban királyi ember módjára halt meg a jövendőért s ezt a halált nem szabad reménytelen sírással gyászolni, hanem büszke fájdalommal kell magasztalni, az egész ország előtt.

Mária csak némán intett Detrének, hogy távozzék. Egy szót sem bírt szólani. Két kezébe temetett arccal, lelke legmélyébe merülve, hosszasan időzött az izenet szavai felett, melyek ott lángoltak behúnyt szemei előtt, mintha az égre volnának írva tüzes betűkkel. Mélyről, a szíve gyökeréről érezte csöndesen fölbuzogni a szent öröm forrását, mely harmatával belepte a szempilláit s odatódult az ajkára, hogy fölbúgjon végtelen megkönnyebbülést hozó zokogásban. Életben maradt, élni akar, vele akar élni!... Ez, csak ez és ennyi értelem válott gondolattá az egészből. A többi mind, keblét feszítő érzések, sejtelmek tódulása maradt s lóbálta a szívét, mint piros harangját kifejezhetetlen vágyakozásoknak, mely

csengve hívja azt, akit szeret. Sokszor nem értette, sokszor lázadozott ellene, hányszor haragudott reá, de mindig szerette... Most forró, szerelmes szégyennel rendült meg a nagyságának, az igazának átérzésében. És ekkor hideg félelem kúszott föl a szívéből, ahogy arra gondolt, méltó tud-e lenni az újjálett ember új kötelességeihez, képes lesz-e melléje nőni, akit sokszor botorul maga alatt látott s lesz-e benne erő, hogy társa legyen romokból országot építő új honfoglalás hősének?... Neki is meg kell halni és újjá kell lenni ehhez! Az is egy ország, ami benne omlott össze!... Hiúság országa volt, elfújta, ledöntötte a vihar. Maradt-e alatta valami újabb, ami méltóvá teheti hozzá?... Csak a szeretet s a hűség, semmi egyéb... Ha ez elég, ha ezt elfogadja, engedelmes szolgálója lesz, amíg él!... Így is izente meg a választ Detrétől: várja, nagyon várja a királyt, engedelmes szolgálója.

— Legyen áldott az Isten!... Csakhogy a király él!... Akkor semmi sem veszett el... — suttogta a nádorasszony s egész lényéből kisugárzott őszinte öröme, ahogy a hír hallatára a királynéhoz sietett.

— A férjednek köszönhetjük, Anna! — rebegte a királyné megrendülve. — A férjed mentette meg a királyt... — Aztán elszorult a torka, könny szökött a szemébe s utána suttogta: — A férjed királyi ember volt!

Tomajné ráemelte szemeit s azonnal tudott mindent. Az arca lassan elsápadt.

— Volt?... — lehelte megvonagló ajakkal.

A királyné magához ölelte:

— Nem. Rosszul mondtam, Anna. Tomaj Dénes nem-

csak volt. Van és lesz, amíg magyarok élnek. A király azt izente: ezt a halált nem szabad reménytelenül siratni. Ezt a gyászt büszkén kell viselni...

Tomajné lehúnyta a szemeit, amíg végigperegtek szívén a befelé sírt égető könnyek. Keményen összeszorította az ajkait, hogy ki ne törhessen rajtuk a sikoltás. Aztán kiegyenesedett, fölemelte a fejét s nagy önuralommal megszólalt:

— Köszönöm, kegyelmes asszonyom. Az Isten áldja meg a királyt ezért az izenetért. Igazad van. Most már örökre nekem marad s én fogok cselekedni helyette, úgy, ahogy bennem parancsolja...

Lassan, lassan, ahogy ismét újabb emberek érkeztek, aztán egymás után megjöttek a király lovagjai, legelőször Türje Dénes újonnan gyüjtött csapatával s legutóljára Huntpázmán Ehellős a pozsonykörüli események hírével, kibontakozott a királyné és udvara előtt a katasztrófa igazi arca s a még rájuk váró megpróbáltatás halálos ölelése. Az asszonyok táborában is kevesebb már az emésztő bizonytalanság. Néhánynak megjött a férje, vagy a fia, a legtöbbnél pedig fölváltotta az emésztő kétséget a sötét bizonyosság, hogy soha nem is fog visszajönni ebben az életben.

Most már meglehetős bizonyossággal állapíthatták meg, hogy kik azok, akik Muhinál elestek a vezéri emberek közül, tekintetbevéve a körülményeket és a híreket, amelyek róluk beszéltek vagy hallgattak. A királyné sírba fektette szívében Ugron érseket is, akinek most már tisztán látta nagyságát, tévedését egyaránt s mély, meghatott rendüléssel úgy érezte, hogy Krisztus e nagyszerű

katonájának alakja most összeolvad a szíve mélyén férjének régi képével s többé nem lehet őket elválasztani egymástól.

Rátót Domokos tárnokmester és Gutkeled Miklós bán haláláról sokan tudtak bizonyosat, mert az ő visszavert dandárukból is akadt menekülő, aki átjutott a Dunán. Mátyás érsek és paptársai eltűntek a szemek elől, de az ő elestüket is mindenki bizonyosra vette már, mert lehetetlen, hogy ha életben maradtak, mindeddig ne érkezett volna hír felőlük. A fiatal lovagok közül előkerült Mahalfia Detre, aki Ákos Ernyéhez hasonlóan vonszolta át magát nehéz sebével, ezer veszély között, az elpusztított területeken. Megjött Forgács András is, aki vitézül átvágta magát a király üldözőin, sokáig tévelygett, lovát is elvesztette, míg végre utat talált a Dunához. A két Rugacsfiról az a hír érkezett, hogy Trencsén várába jutottak Bagomér ispánhoz s együtt harcoltak sikeresen az ostromlók ellen. Így az egyetlen, aki nemcsak kockára vetette, de oda is adta életét a királyért, Forgács Tamás volt a fiatalok közül s a segesdi táborban egy fiatal leány, erre a hírre gyászt öltött magára. Végül Ákos Ernyének is sikerült feleségével együtt átjönnie a Dunán, körülbelül azon az útvonalon, melyet a király tett meg menekülés közben. Őket a vén Mikus kísérte el a gömöri, barsi és nógrádi erdőkig, amelyeken át nagy kerülőt téve a megszállott vidékek felett, vártól-várig lopakodtak, amíg a Huntpázmánék pozsonyi birtokát el nem érték. Ehellős aztán tovább jutatta őket, hogy Segesden várják meg a király érkezését.

Mikor Ernye a királyné elé vezette Júliát s elmondta

történetüket, mindenkinek elfacsarodott a szíve, akik ott álltak Mária körül. Maga a királyné is könnyezett s meghatottan igérte meg nekik, hogy szót emel házasságuk világi elismeréséért is a király előtt s úgy tekinti Júliát, mint a saját leányát, akinek ő fog mennyasszonyi hozományt adni. Nincs kétség a felől, hogy a király is fiaként fogja Ákos Ernyének pártját fogni. Erre már a fiatalok is könnyekre fakadtak.

Csak egy asszony volt az egész körülálló társaságban, akinek Ernye elbeszélésére, mikor Dénesváráról mesélt, fölragyogott az arca s keblére szorítva kezeit, örömtele sóhajtással nézett föl az égre. Tomaj Dénesné volt ez, özvegye a legnagyobb magyar hősnek, de anyja az apához méltó hős fiúnak.

*

Voltak azért Segesden boldog emberek is. Legalább is kettő: Vilmos és Margitka. Igaz, hogy ez a boldogság nem zárkózhatott el teljesen a szomorúság és gyász fekete világától, amelyben illatozott. De valahogy ez is hozzátartozott, keretet, hátteret adott a ragyogásának. Senki se gáncsolta, írigyelte rosszlelkűen ezt a pompázó virágot. Hiszen ők sem kérkedtek vele, ráöntötték a melegét a szomorkodók szívére. Vígasztaló szavakban, segítő cselekedetekben, különösen az árva s beteg gyermekek között. Olyan volt a lényük, hogy mindenki megkönnyebbült, ha látta őket s önkénytelenül az élet, a jövő reménysége fakadt a lelkekben a jelenlétüktől.

Még a bánat is megszépítette őket, ami megenyhül-

ten, de ki nem aludhatva lebegett a szívük körül, a közelmult rettentő élményei után.

Órákig tudtak ülni az Istvánka és Erzsike bölcsői mellett s ilyenkor hallgattak, csak a kezük kulcsolódott össze szorosabban. Ha Erzsike fölsírt, Margitka a keblére vette s csókolgatta, babusgatta, énekelt neki. Vilmos Istvánkát lovagoltatta a térdén s fáradhatatlanul tudott játszadozni vele.

A kislány napról-napra jobban hasonlított az anyjához. Néha egészen megdöbbentette őket, mikor felnyitotta a szemét s Ünige mély tekintetével nézett reájuk, mintha a halott asszony maga pillantana ki gyermeke lelkének ablakán.

Istvánka erőszakos, követelődző apróság volt, türelmetlenül dörömbölt kis kezeivel a Vilmos mellén, ha az nem találta el rögtön az akaratát, amit még nem tudott szavakban kifejezni. De ez a kicsi méregzsák csodálatosan mindíg elkomolyodott s a szemében bámuló mosolygás csillant meg, valahányszor Erzsikét látta, vagy a kis csöppség átfogta a nyakát s arcát az arcához fektette.

— Erzsike máris szerelmes Istvánkába! — kacagott ilyenkor Vilmos.

— Hiszen egymásnak szántam őket! — nevetett vissza Margitka s ahogy Vilmos mellett ült, odanyujtotta két karjával Erzsikét, Istvánka felé.

A kislány rögtön a fiúcskához repesett hadonászó karjaival, mintha kismadár hazasiető szárnyai volnának. Istvánka azonnal elkomolyodott a Vilmos térdén. Áhítatos várakozás ült ki az arcára s a szemei fölragyogtak. Gügyögött valamit s a leányka fölkacagott rá, mintha

csiklandoznák. Aztán ahogy Margitka karja odatolta, hevesen átfogta Istvánka nyakát.

Vilmos szeme a két apróság fölött találkozott s összekapcsolódott a Margitkáéval. Arcukon piros fény derengett át, az ajkaik remegve közeledtek egymáshoz s összeforrtak édes, hosszú csókban.

Anna örökösen nyugtalan volt. Valami rágta a szívét s ez meglátszott ideges kapkodásán, hirtelen kitörésein s váratlan elkedvetlenedésén. Hiszen volt elég ok a szomorúságra, de Anna mindíg olyankor tört ki zokogásban, mikor senkise gondolta volna s olyankor volt megmagyarázhatatlanul jókedvű, amikor mindenki sírt. Anna szerelmes volt. Belelovagolta magát a szerelembe. Mikor sírt, akkor azon kesergett a szíve mélyén, hogy nem becsülte meg eléggé Ratiszlávot, amikor tehette volna s önmagára haragudott, mikor minden kicsiségért kitört s rátámadt a testvéreire. Mikor pedig vidám volt, akkor a Ratiszláv ígérete csiklandozta a szívét, hogy vissza fog hozzá jönni a világ végéről is.

Katica lázasan tevékenykedett az asszonytábor gyermekei között. Katica hős volt. Csak ijesztőn sápadt és sovány. De különben senki sem hallotta panaszkodni. Akárki szólította meg, mindíg rámosolygott s azonnal azt kérdezte, hogy mit segíthetne? Volt egy titkos kamrácska Segesden, amit elkért az anyjától, ahova senkise léphetett be. A kulcsát a keblében őrizte. A kisebbek eleget próbáltak oda belesni, de Katica olyan óvatos volt, hogy a kulcslyuk belső fedőjét mindíg gondosan a zárra illesztette, mikor távozott. A Margitka menyasszonyi ruháján dolgozott titokban, a fátylát hímezte.

A többiek sírtak a sírókkal, rémüldöztek vagy sopánkodtak, résztvettek mindenben, amit az anyjuk rájuk osztott s nagyon tisztelték a nádorasszonyt, akinek mindenben engedelmeskedtek. Néha ingerkedtek Konstanciával, hogy Leó nyersen eszi a tatárhúst, mint a vérmedve, Konstancia azonban csak az ajkát biggyesztette s a vállait vonogatta.

— Bánom is én! — toppantott. — Tőlem csinálhat akármit... De különben nem is olyan medvebocs, mint ahogy irígységből csúfoljátok!...

Aztán, olykor-olykor összesúgtak s megszöktek valahová, távoli berek tisztásán labdázni egyet, mert örökké nem lehet szomorkodni.

Egy nap Simon ispán leküldte Segesdre Türje Tamást és Geregye Pált, akik a király rendeletéből most is mellette voltak, Esztergom várában. Ruhákat, meg mindenféle házi eszközt küldött az ispán a királyasszonynak a várpalotából, aminek ugyancsak szűkiben voltak Segesden. A két lovag a szekereket kísérte kópjásaival. A királyné megbízásából, tisztára véletlenül, Anna és Katica ügyelték föl a szolgálókat, akik a holmit átvették s behordták a házba.

A leányok közben, ártatlan udvariasságból, beszéltek néhány szót a lovagokkal.

Katica, mint ahogy most mindíg szokta, szelíden mosolygott, mire a Pál szíve édesen dobbant meg s önkénytelenül visszamosolygott a szeme a leányra. Sajnos, Anna éppen rosszkedvű lévén, unottan pillantott Türje Tamásra s a lovag arca elsötétült tőle.

— Mit gondolsz, lovag, — kérdezte Katica Páltól — megtudjátok-e tartani Esztergom várát?

— Meg, kisasszonyom — hebegte elfulladva a megszólítás gyönyörétől Geregye Pál. Meg, bízom Istenben, a Duna egész vonalát. És hirtelen nekibátorodva, lelkesen öntötte ki magából: Nekem tervem van reá kisasszonyom és ha a király úr meghallgatja, talán megbíz vele...

— Ó, ez nagyon szép tőled! — mosolygott Katica. — Majd szólok édesapámnak, ha megérkezik, hogy hallgasson meg felőle.

— Igazán... szólnál, kisasszonyom? Milyen öröm volna!...

A szeme vallott, ragyogva.

— Hogyne szólanék — mondta Katica a segítés szenvedélyében. — Hozzám senkise fordulhat kéréssel, hogy meg ne próbálnám teljesíteni... Nem tőlem függ ugyan, de szólani fogok szívesen...

Geregye Pál szeme hirtelen kialudt s lecsüggesztette a fejét.

— Köszönöm — suttogta. — De a fejében mindíg csak ez járt: — Senki se fordulhat úgy hozzá... Senki se... Szóval, akárki fordulhat. Én is csak egy akárki vagyok, nem egyéb...

Anna is beleelegyedett, hogy szóljon valamit:

— Védjétek meg Esztergomot, lovagok, mert ott van a mi kedves szobánk, amiben fölnőttünk és az emlékeink.

Türje Tamás arca lángot vetett:

— Abban bízhatsz, kisasszonyom! Inkább meghalok, de abba a szobába be nem lép ellenség!

— Úgy? — kérdezte Anna, de a szeme átnézett az ifjún. — Akkor nyugodt vagyok. Köszönöm, lovag.

Némán, bús képpel lovagolt a két barát vissza, Esztergom felé. Nagysokára fölmordult Tamás:

— Nincs akkora marhája az Istennek, mint én!

Pál keserűen elkacagta magát:

— Tévedsz, Tamás. Lehet, hogy jódarab vagy. De van még egy szakasztott hasonló hozzád, ha ugyan nem nagyobb. Én vagyok az.

*

Várják a királyt Segesden. Mátéfia Detre nyargalt előre, hogy hírül adja: délre itt lesz.

A bejárat körül állanak fel, hogy fogadják. Mária királyné sötét bársonyköntöst vett föl, ahogy illik ebben a szomorú időben. De a keblére egy szál piros rózsát tűzött, hogy beszéljen arról, amiről nem lehet beszélni. Mindenki látja, hogy a rózsa reszket a szíve dobogásától. Az arca hol kigyúl, hol elsápad. Így várta, ilyen különös félelmek és vágyódások között, egyszer már, réges-régen, mikor még nagyon fiatalok voltak... Messze, Gyulafehérváron. Akkor is úgy volt, mintha már meghalt volna, akit vár s új, idegen ember jövetelén remegett... Milyen nagyon rég volt, Istenem s hogy megismétlődik az élet, annyi esztendő után... Csakhogy sokkal sötétebb ez az ég s könny- és vértengeren vergődtek át azóta idáig... És már nem fiatalok többé... Ó, lehet-e újrakezdeni annyi tévedés, egymás szívébe tépés s ilyen borzasztó bukás után?...

Karja önkénytelenül fonódik a mellette álló nádor-

asszonyéra s most fölvillan előtte Heléna szép fiatal arca, akinek akkor halálos elsáppadással támaszkodott a vállára... Micsoda bús változat ez is!... Megszakadt szívű, gyászruhás asszony karolja most át a vállait, akinek nincs már saját élete, csak egy halhatatlan halott él benne, hogy az önmegtagadás és az áldozat tövises útján vigye tovább, a sírig.

De ott van mellette Margitka, ragyogó ifjúságában, daliás vőlegénye karján s a királyné szíve megenyhül, ahogy reájuk pillant. Hiszen ezeké az öröm, a jövő. Az övé csak a szolgáló szeretet és hűség és ezért is soha le nem imádkozható hálával kell áldania Istent!... És ott tartják mellette karjukon a dajkák Istvánkát és Erzsikét. Az ő fiát, az ő gyönyörűségét! A nagy reménységet, ebben a szörnyű reménytelenségben!... Már nem lázong a szíve, ha arra a kis kúncsöppségre néz is... Belátta, hogy Margitkának igaza van... Helyre kell hozni, amit lehet, abból az iszonyú tévedésből!... És Margitka úgy szereti ezt a gyermeket, mintha a sajátja volna... El is fogja vinni magával... Szegény leány!... A boldogsága zálogát látja benne. Talán azért is ragaszkodik úgy hozzá és a nyakában most is annak a pogány asszonynak babonás gyöngysora fehérlik... Nem, nem!... Ő többet nem kap emberi kezekkel a sors kerekébe... Ő már csak szolgálni akar...

Ott vannak körülötte többi leányai is, izgatott örömmel várva apjukat. Ott vannak a király megmaradt barátai, komoly, meghatott várakozással figyelve az érkező elé. A fiatal daliák szép kis csapatja, akik az életük odavetésével mutatták meg már, hogy mennyire szeretik...

S várja a királyt a gyászruhás szomorú asszonysereg, amelyik ellepi a házelőtti tér egész hosszát. Nem díszes, újjongó, virágokat dobáló, ünneplő tömeg, hanem élő gyászjelentés a borzasztó országhalálról. Szegény király, hogy így kell visszatérnie szerettei közé s így kell fellépdelnie háza lépcsőin, mint áldozati oltárhoz, amely az ő szíve vérének mindennapi kiöntését várja!...

... A király megáll előttük, háta mögött néhány katonájával, akik érte mentek, hogy idekísérjék. Balja felől Pók Móric szökken a nyeregből s segíti le urát.

Nem tud szólani egy szót sem, csak nézi, nézi a feleségét, a gyermekeit, a barátait, a gyászos asszonyokat. És senki nem tud hangot adni, kiáltani hozzá, üdvözölni, éljenezni, ahogy régen szokásban volt.

Talán nem így akarták, de így történt, ellenállhatatlan kényszer alatt.

Mindenkinek a királyon a szeme s annyi bűnbánat, hódolat, igazatadás, szeretet árad feléje, hogy a szíve összefacsarodik s könny önti el a szemeit.

És ekkor egyszerre minden szem könnyekkel telik meg. A férfiak lehajtják fejüket, mintha nem bírnák elviselni gondolataik rettentő súlyát s mellüket nehéz sírás rázza. A királyné, a gyermekek, mind zokognak s aztán fölcsuklik, kitör az özvegyek szívének keserű bánata.

Így olvad össze a király s a nemzet szíve ezekben a könnyekben, amelyeknél igazabb és szebb találkozása ennek a kettőnek nem lehet.

Végre megmozdul a király. Ugyanakkor megroskad-

nak Mária térdei s nagyon régi és mégis egészen új mozdulattal, kitárja feléje karjait.

*

Székesfehérvár. Az ősi királyi egyház előtt különös szekér áll. Hat fekete mén van eléje fogva, csupa ezüstszerszámú remek állat. A kocsis, aki a gyeplőiket tartja, szintén feketében. És a szekér feneke, oldalai, küllői, mind feketével vonva. Közötte s a templom oldalajtója között sorban állanak lehajtott fejű emberek, a király jobbja és balja mellett. Szemben velük, túlfelől szorongó tömeg, elnyomott sóhajok, remegő suttogások, könnyező szemek.

A templomból hat fiatal lovag hozza ki a vállán Szent István király koporsóját.

Ahogy a szekérre teszik, mindenki levett süveggel, meghajtott fejjel némán áll egy pillanatig s aztán a tömeg felsír, visszatarthatatlan fájdalommal.

— Emberek! Magyar véreim! — kondul meg tompán a király hangja. — Ne sírjatok. Ahogy ezt a szent tetemet látjátok most távozni innen, gyászszekéren, úgy fogjátok meglátni a visszaérkezését is, győzelemmel. Tudjátok, hogy fel kell készülnünk az utolsó küzdelemre. A Dunántúlt haditerületté kellett tennem. A várakat, a folyót védeni fogjuk, minden erőnkből. Engedelmeskedjetek a parancsnokoknak, akiket fölétek helyeztem. Nem engedünk több magyar vért folyni asszonyaink, gyermekeink szívéből. Ha, Isten ne adja, ide is betörnének, készen várnak titeket a menedékhelyek a Bakony, a Vértes erdői, hegyei között. Nem fogtok nyomorogni, nélkülözni,

csak feltétlenül és bizalommal engedelmeskedjetek a maga idejében. Szent ősöm áldott csontjait, — mutatott rá a koporsóra — most elvitetem innen a tenger mellé, hogy istentelen kezek meg ne háboríthassák. Akiket legjobban szeretek: a királyasszony és a gyermekeim már úton vannak arra felé. Nem azért, hogy gyáván itthagyjanak titeket, hanem hogy e szent koporsó körül imádkozzanak országunkért, amíg Isten kegyelme ránk tekint. Míg az országépítő király teteme betakarja egyetlen foltját a mi földünknek, addig ez a nemzet még mindíg él s megújul ezekből a porokból!

Az emberek néma fejbólintással hallgatták a király beszédét. Aztán megindult a szekér s utána a király és barátai, levett süveggel ülve lovaikon.

A tömeg lassan hullámzott utánuk a délnek vivő hadiúton, amíg lépést tarthattak velük. Aztán csak könynyei fátyolán át szemével kísérte őket, amíg be nem lepte a távol köde a szent király bujdosásnak indult koporsóját.

II.

Báncza István megállította öszvérét a domb teteje s hátrakiáltott elmaradt kísérőinek. Fiatal káplán poroszkált utána az ösvényen, akit magával hozott útjára, inkább azért, hogy legyen kivel közölnie gondolatait a nagy, hosszú utazásban, semmint személye kiszolgálásáért, mert ő lelkében ma is csak egyszerű istenszolgája s úgy él, mint egy szerzetes. Rómától visszafelé, időnként néhány kísérőt fogadott, akik ott lebzseltek az útszéli fogadókban s a délvidéki fajta élénk gesztusaival, muzsikáló páthoszával ajánlgatták szolgálataikat idegen uraságoknak, mint vezetők és mint védelmezők a rablók ellen.

Bánczának nem sok bizalma volt ezekhez a feketeképű, villogófogú, szurtos legényekhez, akik sokkal inkább arra látszottak alkalmasoknak, hogy kellő helyzetben és időben kést szúrjanak az ember hátába, mint hogy megvédelmezzék. De vezetőre mégis csak szükség volt s így rászánta magát, hogy válogasson közülök.

Bár Tamás káplán állandóan didergett, ha ezekre a fickókra nézett, kiderült, hogy nem olyan veszedelmesek, mint ahogy a kinézésük mutatja. Igaz, hogy állandóan kacagtak s ilyenkor az arcuk a farkaséra emlékeztetett, de a tréfáik ártatlanok voltak s a lelkületük együgyű.

Nagyobb baj volt a lustaságuk, mert Báncza sietett, ezek a tekergők pedig minden félórában le akartak heverni a pázsitra s éneklő hangon siránkoztak, ha továbbmenésre sürgette őket. Mikor aztán csakugyan meg kellett állani déli pihenőre, a hasukat süttetve az izzó napsugárral, úgy elszenderedtek az ebadták, hogy alkonyatig is alig lehetett fölcibálni őket.

Báncza legtöbbször türelmetlenül előrelovagolt s hagyta vacogni a szegény Tamást ezek között a semmiháziak között, akik felől a káplán változatlanul a legroszszabbat gondolta és semmi sem volt bizonyosabb neki, mint az, hogy soha vissza nem jut élve Magyarországra.

Nem is igen látott a fiú semmit a gyönyörű Itáliából, minthogy állandóan behúnyt szemmel hivogatta a szenteket. Bánczát elfoglalták súlyos töprengései, de azért az ő nagy szemei mégis ide-oda jártak s beitták minden szépséget, amivel a teremtő úgy elhalmozta ezeket a tájakat, hogy az Édenkert se lehetett különb. És ha az Isten azzal a keserves kiváltsággal szereti az embert, hogy magyarnak parancsolta születni, csak kínzó összehasonlítások származhatnak bármiből, amit a szeme lát. A narancsligetek, babérerdők, jószagú olajfa-tenyészetek, csodálatos pinéta-csoportok, fel egész az óriás sötét fenyőrengetegekig, a bíborlángolású szőllőgerezdek s az ezerszínű kábító virágok tengere, a ragyogó síkok és a fenséges hósüvegű hegységek fölé boruló tündöklő égi kékség, mind a szegény, szomorú magyar pusztát idézték fel Báncza István lelkében s a müvészet szédítő csodái közt a földhöz lapuló magyar házikók sivársága kísértette káprázó szemét. És mégis, érthetetlen, forr

honvágy láza szárította ki a torkát. Fölsírt a szíve, ha arra gondolt, hogy az egyhangú kalásztenger s az apró sárkunyhók helyén dudva, korom, halott csontok jelzik az egykori drága Magyarországot.

Most, a domb tetejéről, ahova fölkaptatott, a negyedik nap reggelén, amióta Rómából visszafelé indult, láthatta Spoleto városát az Appeninek délnyugati lejtői alatt, az Abruzzok kék csúcsaitól délfelől bezárt völgyben, a Tiberisz és a Néra által alkotott folyamközben. És a város mögött ott hullámzott, zúgott, villogott Frigyes császár Róma ellen készülő tábora.

Báncza István melléből mély sóhajtás szakadt föl. A megkönnyebbülésé, hogy mégsem késett el, az Isten megsegítette és talán még idejében odaállhat a császár orcája elé. De a félelme is, hogy mit tehet ő, két viharfuvó óriás közé sodort pehely s hogy fordíthatná meg gyönge emberi kézzel a hatalmas császár lovának fejét, hogy Róma helyett Magyarország iránt induljon s utána az egész kereszténység, megszabadítani az ő kicsi hazáját a megsemmisülés veszedelméből?

Megroskadt iszonyatos felelősségének tudatában s kicsi híja, hogy le nem szédült nyergéből, ahogy most a döntő pillanat előtt megrohanta saját semmiségének és küldetése elbírhatatlan nagyságának érzése. Összekulcsolt kézzel kiáltott föl Istenhez, hogy ne engedje elhatalmasodni rajta a kislelkűség ördögét, amely meg akarja bénítani a nyelvét s nevetséges ostobaságnak tünteti föl királya gyermeki képzelődését, hogy a szegény kicsi magyarok kedvéért csoda történik s megperdül a világ kereke. Mi ő, de mi maga a magyar király is, sőt mi az egész

magyar nemzet, ez a maroknyi megvetett, kisemmizett, műveletlen népecske Európa büszke gyermekeinek szemében, hogy csak úgy szép szóra felhagyjanak saját céljukra törő szenvedélyükkel s amolyan lelki igazságokért, szelíd krisztusi eszmékért, keresztény testvériségből elfelejtsenek mindent, amiért évtizedek óta kíméletlen tusában forgolódnak s összeölelkezzenek az ő kedvükért Magyarország megmentésére? Ha csak a mindenható Isten nem tekinti a maga ügyének az ő bajukat s csodát nem tesz, mint tett annyiszor, a maga választottjaiért.

Ezért a csodáért fohászkodik s indul aztán le Spoletonak, miután kifizette s elbocsátotta, Tamás nagy megkönnyebbülésére, kísérőit, akik széleskarimájú, zsíros kalapjaikat lengetve, elnyujtott muzsikáló hangokon ajánlották őket a Madonna kegyeibe.

Végre, becsületes német katonák!... — szusszant föl a káplán, ahogy elérték a tábor előőrseit. Tán még azt is kedveskedő cirógatásnak vette volna, ha a német páncélos fölnyársalja kópjájával, csakhogy megszabadulhatott azoktól a rosszpofájú, szemtelen gyilkosoktól!

Pedig a művelt német nem vigyorgott s cseppet sem dallamos recsegéssel ordította rájuk a megálljt.

Nem is engedte be őket a táborba addig, amíg Báncza át nem adta neki a király pecsétes megbízó levelét, mely a császárhoz szólt s az kézről-kézre adva el nem jutott a maga helyére s ugyanazon az úton vissza nem vánszorgott a válasz, hogy bejöhetnek jelentkezni a tábormesterhez.

Addig állingálhattak kedvükre öszvéreikkel, elmé'

kedvén a német rendszeresség titkain s gyönyörködhettek a kópjás bizalmatlanul forgó szemeiben.

Bánczának még jól is fogott ez a várakozás, mert összeszedhette gondolatait s megkereshette a szavakat, amikkel a császár elé akart járulni.

Mi tagadás, remegett egy kicsit azok után, amit erről a hírhedt uralkodóról hallott. A legellentétesebb jellemzések forogtak közszájon a német császárról. A papok, bármi nemzetből valók is, kivétel nélkül gyűlölték az átkozottat s keresztet vetettek, ha szóba került, akárha Belzebúb maga volna. Viszont a világi urak, maga a szentéletű Lajos francia király s az összes német fejedelmek is, a pártján állottak. Aki tudós vagy művész ember csak élt az ismert világon, az mind úgy magasztalta, mint az eleven csodát. A katonái pedig a pokolba is szemrebbenés nélkül utána mentek volna s még a rossz szót is istenkáromlásnak vették vele kapcsolatban.

Báncza szívében Krisztus helytartója, Gergely pápa állott legmagasabban az emberek között. Mint igazi tisztalelkű és alázatos pap, megrendülve borult előtte térdeire s magában csodálkozott, hogy az égi király Szentlélekkel fölkent földi képe ilyen beteg, sírbahajló öregember s csak olyan reszkető hangon szól hozzá, mint akármelyik fogatlan vén sípoló szája. Hanem a homloka nagyszerű ívben boltozódott beesett orcái fölé s szemeiben mélységes erő s tiszta lélek sugárzott, ami lenyűgözte Báncza szívét. Félelmes azonban egyáltalán nem volt a Szentatya s egy-két szó után már olyan bizodalmasan tudott beszélgetni vele, mint az édesapjával. És milyen megható volt, mikor az öreg pápa sírt Magyarország

romlásán, kiszáradt pergamenszerű, reszkető kezeit vigasztalva tette a fejére s biztosította róla, hogy mindennap imádkozik a magyar királyért és országáért, hogy az Úr legyen könyörületes hozzájuk.

— Fel is szólítottam Isten nevében az én kedvelt fiaimat, a keresztény fejedelmeket, — suttogta a Szentatya — hogy vegyék föl a keresztet a Tártárosz ördögei ellen s olyan kegyeket biztosítottam nekik, mintha a Szentföldön vitézkednének. De mit lehessen remélni, édes fiam, amíg ez az ördögnél is rosszabb Frigyes, ez a szent császárok tekintélyét romboló eretnek tartja őket átkozott markában?... Igen, igen, biztosan tudjuk, hogy ő maga volt az, aki a tatárokat behívta ellenetek, mert mindíg hű fiai voltatok Szent Péter székének s csontjaitokon át akart a pokollal szövetkezni, az Anyaszentegyház és a keresztény népek ellen!

Báncza lelkén egy pillanatra az a szentségtelen érzés futott át, hogy a mindenható Isten helytartója téved, lehetetlen, hogy a császár erre vetemedett volna! De mindjárt keményen megdorgálta magát érette s elnémította a kételkedést, nehogy szándékán kívül bűnbeessék s méltatlanná legyen küldetéséhez.

Összekulcsolt kezekkel, térden esengett a Szentatyához, hogy hallgassa meg szerencsétlen királya könyörgését s legalább most, amíg ez a nagy veszedelem zúg a kereszténység felett, béküljön meg a császárral s kényszerítse rá a keresztény országokra, hogy a maguk érdekében is segítsenek a magyar nemzeten.

Gergely pápa ismét könnyekre fakadt, de a fejét rázva felelt:

— Látom, hogy milyen rettentő bajban vagytok fiam s azért megértem ezeket a szavakat is. Nem haragszom értük. Olyanok vagytok, mint a halálverejtékben fürdő lázbeteg, aki nem tehet róla, hogy félrebeszél. Nincs békesség a hitetleneknek, azt mondja az Úr. Alázza meg magát, e lépcsőre fektetve homlokát az az Antikrisztus! S akkor én is nagylelkű leszek hozzá és megteszem, amit csak Krisztus tett meg e világon: feloldom az ellene hirdetett kereszteshad kötelezettsége alól a fejedelmeket, ha ő maga tagadja s átkozza meg tévelygéseit s elsőnek veszi föl a keresztet a tatár ellen... Ezt ígérem, ezt megmondhatod neki, ezért imádkozhatsz, hogy föl ne fuvalkodván, meghallgassa s értse...

És most a király izenetével, mely a pápával való megbékülésre kéri és a pápa szavával, mely megtérését sürgeti, áll itt Báncza István, a császárhoz menendő. Nem tehet róla, de fél, remeg tőle, pedig már látta az emberek legnagyobbikát s nem volna szabad elfogultnak lennie a kisebbel szemben, aki csak puszta ember, por és hamu Isten előtt.

De hátha nem puszta ember?... Hátha csakugyan ördögi szövetségese az ördögnek?... Amit eddig hallott róla, attól, ha csak a fele is igaz, megborzong a gerince. Mondják, türelmes minden hitbeli dologban, de nem azt jelenti-é ez, hogy minden hit mindegy neki?... Híres a vakmerő vitézségéről. De nehéz-e nekirohannia bármi fegyvernek, akit állítólag nem fog semmi fegyver?... Hiszen az ördög is csak kacagja az ember vasát, lévén puszta levegő, látszat az a test, amiben megjelenik előtte, hogy csábítsa vagy gúnyolja! Minden tudomány, mű-

vészet nagy kedvelője s pártolója. De nem a gőgös emberi ész s a szemérmetlen csóré szobrokat faragó mérges képzelet az, amiben leginkább gyönyörködik az ördög, ezek lévén az emberbarom szarvai, amiknél fogva biztosan a pokolba húzhatja? Könnyű a sátánfélének bármi nép nyelvén beszélni, ahogy erről a császárról hirdetik, mert kinek-kinek a tulajdon vágyakozása teszi anyanyelvévé a csábítást. Mindenki tudja a keresztény országokban, hogy ez a szemfényvesztő átkozott varázslók között töltötte a fiatalságát. Zsidók és mórok voltak azok az úgynevezett tudósok, akikkel vakmerőn számítgatta a mennyország csillagainak távolságát s olyanokat hazudozott, hogy az ég nem egyéb nagy sötét üregnél, fenséges kék boltozata nem szilárd s nem is kék, hanem csak pára s a csillagok végtelen űrben forgó gömbök, melyek közül a legtöbb százszorta nagyobb a mi egész földünknél... És még elgondolni is iszonyat, ha igaz, hogy ezekkel a gonosz hitetlenekkel még holttestek feldarabolására is vetemedett, kitudja, miféle halálvarázslatok céljából? Később kacagva mondogatta el, hogy hiába kereste, a léleknek nyomát se találta azokban a büdös tetemekben s ha elszállott volna belőlük, ahogy az egyház tanítja, legalább a székhelyét meg kellett volna kapni. De nincs ott semmi efféle, sem az agyban, sem a szívben, sem a vesékben, sem a belekben. Hogy mi van azokban, arról nem is jó, még önmagunkban sem, ismételgetni undok szavait. A németek esküsznek rá, hogy igaz keresztény s ha otthon van, úgy él mint valami szerzetes és mindenkitől rettentő szigorral követeli meg a keresztény erkölcsöket. A siciliaiak viszont azzal dicseked-

nek, hogy ha náluk tartózkodik, csúfolja és kacagja az egész keresztény hitet, erkölcsöt s úgy dorbézol és szeretkezik, mint egy Bacchus. Ebből pedig látszik az igazság, hogy csupa kétszínűség az egész ember, német a németnek s olasz az olasznak, de legfőképpen csak ördög, akárhol van s akármit tesz.

Ehhez az emberhez, jobban mondva sátánfihoz kell most neki mennie, hogy pap léttére könyörögjön hozzá, mint a keresztény világ kardjához, segedelemért!

Összerázkódott s keresztet vetett magára, keservesen sóhajtozva borzasztó kötelessége fölött. De aztán megadta magát, mint ahogy hozzá illik s megkeményített szívvel, elszántan várta, hogy mi fog történni?

Az Isten ne vegye bűnéül, valami reménység-féle is fölcsillant benne, hogy hátha nem bocsátja színe elé s így nem a saját hibájából megy haza dolgavégezetlen, a nélkül, hogy szembe kellett volna állania ezzel az Antikrisztussal.

De ebben a balga reménységben csalódnia kellett. Hiába, a keserű poharat csak ki kell ürítenie annak, aki a Krisztus nyomdokainak hűséges követésére vállalkozott.

Nó, de azért mégsem ment olyan egyszerre a dolog. A tábormester, akihez alabárdok között vitték be, meglehetős kurtán tudatta vele, hogy a felséges császár emlékszik Magyarországra s annak királyára és majd ebédközben, ahová küldöttjét ezennel meghívja, reméli, hogy néhány szót ejthet vele arról a dologról, amiben jár. De most a császár jelentéseket hallgat, amiket a kiküldött felderítők hoztak Róma felől. Első a háború dolga. És

ebédután indulni is fognak. Ennélfogva ajánlja ő, a tábormester, hogy a Tisztelendő atya jól szedje össze az eszét s ha a császárnak olyan kedve lesz, hogy megkérdi, mi járatban van, röviden s pontosan tudjon felelni, mert Őfelsége nem állhatja a cikornyás, semmi beszédeket. Addig pedig azt parancsolta, hogy vezessék a püspökök közé s töltse el ott az idejét.

— Hát püspökök is vannak a táborban?... — kérdezte ártatlanul Báncza István, miután tiszteletteljes főhajtással tudomásul vette a legmagasabb izenetet s lenyelte a lenyelendőket.

— De még mennyien!... — kacagott fel nyersen a német. — Honnan jössz, szent atyám, hogy nem tudod, mi történt? Száz püspökünk van nekünk. Eggyel sem kevesebb!... Nő, úgy-e csak jó keresztények Frigyes császár katonái, hogy ennyi malasztot hordoznak magukkal?...

— Nem értem — hebegte Báncza.

— Majd megmagyarázom — vigyorodott el a tábormester. — A pápátok, Tisztelendő atyám, zsinatot hirdetett volt a császárom ellen, ahogy bizonyára te is tudod. Hiszen annak egy éve is van már. Szép, szentcélú zsinat lett volna: most akarta a pápa ismét és végérvényesen kiátkozni uramat az egyház aklából s a világból is. Az volt a szándéka, hogy valamennyi püspök mondja ezt ki vele együtt s akkor majd a francia meg az angol király is meggondolja, hogy tovább is mellette álljon-e s tán a német fejedelmek se fogják merészelni, hogy uruknak tiszteljék.

— Tudom, tudom — bólogatott Báncza. — De mi magyar püspökök, úgyse jöttünk volna, már nyakunkon volt a mongol veszedelem...

— Azt ugyan jól is tettétek — helyeselt amaz. — Alighanem te is itt kuksolnál most valamennyi magyar főpappal, ami százunk között. Mert ezek elindultak. Szegény engedelmes báránykák!... A genuaiak pedig jópénzért a gályáikon hozták őket, mert mi már keresztben feküdtünk az úton. Hát a tengeren akartak Rómába vitorlázni. Persze a német császár tökfilkó, gondolták Rómában s majd jóútat fog integetni nekik, kendőjével a partról. Elég nem szép, hogy nem így tett. Nem, a! Velencének is vannak gályái s eladók jópénzért. Így hát utánuk eredtünk s elfogtuk az egész szent zsinatot. Most itt vannak egy akolban s egy a pásztoruk is. Igaz, hogy a császár.

— Foglyok?... — kiáltott föl rémülten Báncza.

— Mi egyebek lennének? De semmi bajuk. Tiszteljük mi az egyházi méltóságot. Jere, meglátogathatod őket. A császár mindenkinek megmutatja, aki idegenből vetődik hozzá! Meg lehet bocsátani, hogy egy kicsit dicsekedik velük. Ilyen nyája nem sok farkasnak van.

— Rettenetes! — fakadt ki önkénytelenül a váci püspök. — És nem akadt a keresztény fejedelmek közül, aki tiltakozzon ez ellen?

A tábormester nagy komolysággal bólintott:

— Hogyne akadt volna!... Csak nem gondolod, hogy olyan istentelenek? A cseh király, a karintiai, meg a bajor herceg rögtön idefuttattak s valamennyi püspök, aki nem esett a csávába, árasztotta reánk a kérlelő,

fenyegető, fölháborodott leveleket. Sőt a francia király is azt izente, hogy ez egy kicsit sok.

— És a császár?

— Jó ember az, hidd el nekem. Mindenkit megnyugtatott, hogy mihelyt beveszi Rómát s tisztelgett a pápa előtt, nyomban szabadon engedi őket. Addig is úgy tekinti, mint vendégeit, nemhogy bántaná, sőt mindennel gondjukat viseli. Én magam is elkísértem nem egyszer, amikor meglátogatta őket. Mert szeret velük beszélgetni, vitatkozni, ha egy kicsi ideje van. Sajnos, ezek a szent emberek nem elég műveltek. Legalább a császár így nyilatkozott. Mindjárt megbotránkoznak, keresztet vetnek és makacsul elhallgatnak, ha veszik észre, hogy uram többet tud a hit dolgaiból, mint ők. Na, de menjünk!

Báncza István mélységes megbotránkozással találkozott püspöktársaival. Volt azok közt minden nemzetségből való, csak német, meg magyar nem. A németek nem mertek, a magyarok nem tudtak jönni. Valamenynyien levertek, megszégyenültek voltak. Maga a helyzet nehezedett rájuk elviselhetetlen megalázással. Ilyen cselekedetre soha nem vetemedett még keresztény uralkodó!... Egyébként nem bántak velük rosszul, szabadon mozogtak az őröktől körülvett, elkerített táborrészben. Akadály nélkül beszélgethettek egymással vagy azzal, akit beengedtek közéjük s tisztességesen ellátták őket mindennel. De azért mégis csak foglyok voltak, karámba szorítva, mint a tulajdonos barmai s fegyveresek őrizték őket, mint a zsiványokat.

Tamás fráternek reszkettek az inai a szent félelemtől és a keresztényi fölháborodástól, mikor ennyi püspököt látott együtt. Világhírű, szentéletű, tudós, hatalmas főpapokat! Olyan neveket hallott, amiktől a füle csengett ámulatában s nem akart hinni a szemének, hogy valósággal látja is őket s csak emberi formájuk van, holott a papi iskolákban úgy emlegették egyikét-másikát, mint valami testetlen, fenséges, elérhetetlen messzeségben tündöklő eszmét. Tekintélyükre esküdtek a tanárok s nehéz igazságaiktól vacogtak a vizsgát álló növendékek. Hát csak szomorúarcú, sóhajtozó, sápadt öregember a legtöbbje!

Még Bánéza lelkét is megrázta egy-egy világraszóló szent név tulajdonosával való szemtől-szembe kerülése s a magyar püspök furcsán úgy érezte, hogy nem is vele egyenrangú testvérekkel találkozott, hanem olyan fensőbbséges egyházfejedelmekkel, akiknek ő csak a káplánja lehet.

Egy öreg olasz püspök mindjárt barátságosan megölelte magyar szolgatársát s maga mellé ültetve kikérdezte, mijáratban van errefelé?

Bánéza lehető rövid szavakkal elmondta az ő nagy baját.

— Hiábavaló — legyintett szomorúan az öreg. — A császárt arra kérni, hogy illőmódon keressen békét a Szentatyával?... Nem ajánlom, Tisztelendő testvérem. Csak feldühíted vele. Én tudom, hiszen arról a vidékről vagyok. hogy mi itt a legnagyobb akadály. A pápa az északi olasz városok függetlenségét és szabadságát nem engedheti. Ezek az egyház nélkülözhetetlen szövetsé-

gesei. A császár pedig azt tartja, hogy ezek a városok az ő anyai örökségéhez tartoznak, föltétlen meghódolásukat követeli s az elpártolásban bűnös vezetők megbüntetését akarja. Példát is mutatott, ahol bírta. Itt béke nem lehet. Igazatok van, de mennyire igazatok!... Gyalázatos dolog ez a háború itt, keresztények keresztények ellen, amikor a ti országotokat, mely mindíg az egyház bástyája volt Keleten, már szinte megemésztette a pokol. Minden kereszténynek ott volna most a helye, egyetlen seregben a pogányok ellen. De ne remélj, testvérem. Akár meg se próbáld.

— Ha a császár nem segít, Magyarországnak vége van! — dadogta Báncza s könny szökött a szemébe. — De nemcsak Magyarországnak!... Ha mi nem vagyunk már, ti pedig egymást tiporjátok, a mongolok elözönlik egész Európát a tengerig s akkor már nem lesz min civakodjatok. Ti nem ismerítek ezt a veszedelmet!...

Ekkor egy másik püspök, délvidéki francia, aki szótlanul hallgatta őket eddig, szólt közbe csendesen, kezét a Báncza karjára téve:

— Elhiszem, Tisztelendő testvér, hogy iszonyatos bajban vagytok. Hallottunk róla eleget. De megbocsáss, ha megjegyzem, hogy amit utoljára mondtál, az mégis túlzás. Értem, értem, hogy mi van a lelkedben. Elég sajnálatos, hogy szép hazád elpusztult. Az is dicséretes, hogy nemzeted szeretetétől hajtva, egész világra szóló veszedelmet kiáltasz. De látod, a nyugati királyok és a népeik nem ijednek meg ettől. Ha a béke létrejött volna a pápa és a császár között, legalább egy jó hónappal ezelőtt, vagy ha mi megtarthatjuk a zsinatot s végezhe-

tünk a császárral még április végén, talán másként lett volna. Akkor tele volt minden ország a tatárok rémhírével. Egy nemzetközi hadsereg a kereszténység ellenségével szemben, ezelőtt csak hat héttel is, nem tartozott a nevetséges képzelődések országába. A francia király, Lajos, akiről mindenki tudja, hogy szívvel-lélekkel s egész ifjúi rajongásával keresztény lovag, maga is kész volt hadba indulni. Én is ott voltam, mikor anyjának ezeket mondta: „Vagy mi küldjük a Tártároszba a tatárokat, vagy ők minket a mennybe". Olyan nagy volt az ijedelem, hogy a kölni érsek még az angol királynak is írt ebben a dologban s ő azt válaszolta, hogy noha nagyon messzi veszedelem ez s az ő országát védi a csatorna, mégis a kereszténységért hajlandó csapatokat küldeni a közös hadba. A németek, akiket legközelebb érinthetett a veszély, annyira készülődtek akkor, hogy a Domokos-fráterek, meg a Minoriták ki is hirdették a Kereszt harcát s a császár fia, a kis Konrád király, a mi Lajosunk rajongója, pünköstkor több délnémet fejedelemmel és püspökkel feltűzte a keresztet Eisslingenben, azzal a fogadalommal, hogy azt Márton napjáig viselik a birodalom védelmére. Még azt is megállapították, hogy Nürnbergben fognak gyülekezni négy hét mulva. A nép özönlött a zászlójuk alá s a barátok mindenütt pénzt gyüjtöttek, nálunk is, a háború költségeire. Nem mondhatod hát, hogy a világ nem mozdult meg érettetek.

— S mi lett mindebből?... — kérdezte Báncza szorongó szívvel. — Most hallom ezeket. Mi akkor voltunk a halál torkában. Nem tudhattuk...

A püspök csendesen válaszolt:

— A tatárok, nemde, megálltak a Dunánál?

— Még eddig meg — bólintott Báncza.

— Na látod!... Ennek immár két és fél hónapja. A veszély hát nem olyan nagy, mint ahogy hírelték, a mi országainkra nézve. Nyugati fejedelemnek éppen elég baja van otthon, kalandba nem bocsátkozhatik. Ó, ne haragudj, nem bántani akarlak. De az ő szemükkel nézve csak kaland volna az egész. Ma már senki se érzi a veszélyt, a Dunától nyugatra. Mondok valamit, hogy megértsd, miképpen gondolkoznak erről. A wormsi püspök, Landolf, a tatárok elleni pénzgyüjtés összegét visszaadatta az adakozóknak, mert már nincs szükség reá!

Báncza hang nélkül kezeibe temette arcát.

Egy tiszt érkezett, utána kiáltozva, izgatottan. Gyötrelmében nem is vette észre, hogy az idő eljárt. Az ebéd órája itt van. Már csaknem le is késett s a tiszt karonragadva vitte magával a császár sátorába.

Elfulladva állott meg a bejáróban s kezét a mellére szorította, mert a szíve majdnem kiugrott a bordái közül. Az arca csupa láng volt.

Alig tudott meghajolni s elrebegni néhány üdvözlő szót.

De úgy látszik, mindezt elfogult tiszteletnek vették s a császár nyájasan intett neki, hogy járuljon oda s foglaljon helyet vele szemben az asztalnál.

Néhány pillanat telt el, amíg Báncza összeszedte magát s fel tudta emelni szemeit, hogy körülpillantson a sátorban.

A császáron és rajta kívül mindössze tíz-tizenkét úr

volt az ebéden, akik természetesen páncél és fegyverzet nélkül, kényelmesebb lovagi ruhákban ülték körül az asztalt.

Báncza, mint vendég, a középre került s a többiek jobbja és balja felől következtek és még az asztal két végén. A császár egyedül ült, szemben vele, az asztal túlsó oldalán.

Néhány szóval ő maga mutatta be vezéreinek a magyar király követét, mialatt Báncza felállott s tisztelettel meghajtotta a fejét. Az urak kissé megzörrentek székeiken s kurtán bókoltak feléje. Többnyire vöröses szőkehajú, rezes arcú, hideg kékszemű, szakállas, középkorú emberek voltak, herceg meg gróf, ahogy a császár megnevezte őket.

Bánczának azután nemsokat kellett törődnie velük, mert az egész ebéd alatt a császár foglalta le magának s a többiek csak hallgattak. Néha megszakítva a beszélgetést, egy-egy rövid kérdést intézett valamelyikükhöz a császár, egészen más, napi dolgokban, mintha hirtelen jutna eszébe valami, amit elfelejtett. Az illető ilyenkor néhány szóval felelt, meghajtva fejét. Aztán a császár megint Bánczához fordult.

Ahogy a beszélgetés előbb és előbb haladt, Báncza szemei föltisztultak s csendes csodálkozás áradt el benne. Mikor nagyhirtelen becseppent ide, jóformán nem is tudta szemügyre venni a császárt s elég sokáig tartott, amíg sűrűn fölhangzó kérdéseire adogatott gépies válaszolás közben leküzdhette bolond zavarodottságát, öntudatos módon kezdve megfigyelni a kérdezőt s megfontoltan nyilatkozni a maga dolgában.

Az, aki vele beszélt, vagy nem is a császár, vagy pedig kitalálás, rágalom, ostoba szószátyárkodás mindaz, amit róla hallott. Először is nincs rajta semmi félelmetes, vagy ördögi. Sovány, középtermetűnél is kisebb embernek látszik, így ültében. Inkább gyöngének gondolná és semmit se lát rajta, ami arra a vakmerő győzhetetlen vitézre vallana, akinek mondják. Az arca pedig igazán szép és megnyerő. Szakállat, bajuszt nem visel, keskeny, hosszúkás ábrázata nőiesen fehér, gyöngéd rózsaszín pírral a közepén. Már nem fiatal, a szeme sarkából fínom ráncok ágaznak szét. A homloka magas, domború, síma s dús hamvasszőke haja a vállára hullámzik alá, kedvesen keretezve az arcát. Csak a hosszú, görbe orr ugrik ki élesen, férfiasan ebből az arcból. A cimpái mélyen bevágottak, a visszatartott erő áruló jeleiként. A szemének azonban különös játéka van. Ha kíváncsi valamire, nyiltan, kéken sugárzik a kérdezettre, ha meg ő válaszol, akkor egyszerre szürkék lesznek, bezárulnak, a pupilla csak tűhegynyi pont az íriszek közepén, mintha függöny gördülne eléje. Ha tetszik neki valami, apró lángocskák gyúlnak ki a szeme mélyén s ide-oda ugrálnak, táncoló manócskák módjára. És ha a szó kedvetlenül érinti, a tekintete sekély lesz s a fénye megtörik, mint a bádogé. De ördögi nincs ezekben a különös szemekben soha. Legfurcsább mégis a szája, ezek a mozgékony, keskeny ajkak, melyek egészen külön életet élnek az arcában s minden szavát leírhatatlan rezdülésekkel, apró kis vonaglásokkal kísérik. A szája mintha gúnyos lenne, — állapította meg magában Báncza. — De nem gonosz sehogyse.

Semmiféle kénkőszag nem emlékeztette körülötte a pokolra, fínom, puha szövetből varrt barna köntösének ráncai közül gyönge illatszer kellemes virágszaga áradt. Az egész lénye megnyugtatta, megnyerte s lassanként bizodalmassá tette irányában Bánczát.

A mozdulatai is természetesek, kényelmesek és minden ceremónia nélkül valók voltak s ez még inkább elősegítette, hogy a beszélgetés nyilttá s könnyűvé legyen. Az is tetszett a magyarnak, hogy az ebéd nagyon egyszerű volt.

A császár keveset evett s csak forrásvizet ivott melléje. Mikor látta, hogy vendége sem érinti a boros serleget, intett a fölszolgálónak, hogy az ő kancsójából töltsön neki vizet, másik serlegbe.

Báncza tiszteletteljes főhajtással köszönte a magas figyelmet.

Csak később, mikor már nem állott előtte ez az elbűvölő alak, ébredt reá, hogy milyen különös ellentét volt az arc, a hang és a szavak értelme között, amelyeket hozzá intézett. Ott az ebédnél varázslat alatt állott s maga se érti, hogy a súlyos igazság nem ütötte szíven mindjárt akkor, ahogy a császár kimondta. És csak későn ébredt reá, hogy a közhiedelem körmös-szarvas, feketepofájú ördögénél lehetnek sokkal veszedelmesebb és rémítőbb ördögök is, akik a jóindulat és fínom beszéd megtévesztő látszata mögül nyújtják ki hideg kezüket áldozatuk felé.

De akkor már késő volt.

— A Szentatya félreismer engem, — mondta akkor a császár, figyelmesen kerülgetve nyelvével a főtthal

szálkáit. Nem is értem az izenetet, amit Tisztelendőséged hozott tőle. Én még tizenöt esztendővel ezelőtt teljesíteni akartam keresztes fogadalmamat s el is indultam a Szentföldre. De beteg lettem és vissza kellett térnem. Nem tudom, ki mit beszélhetett rólam, de az végzetes tévedés volt, hogy akkor a Szentatya kiátkozott engem. Mindjárt a következő esztendőben hadba is szálltam, hogy megmutassam, milyen oknélküli volt ez az elhamarkodott lépés. Hiába, nagyon sok rosszakaróm forgolódott körülötte. Én a kairói szultánnal nem is akartam háborúzni, én Jeruzsálembe szándékoztam bevonulni s csak arrafelé kerültem. A kairói szultán barátságosan fogadott s mondhatom neked, hogy olyan titkait tárta föl az ősi egyiptomi tudománynak előttem, amiről a keresztény egyetemeken a leghalványabb sejtelem sincs. Hogy háborúztam volna egy ilyen bölcs és tudós uralkodóval? Sőt inkább azt szerettem volna, hogy állandó kapcsolatot szerezzek vele s tudósokat küldhessek oda, akik elsajátítsanak valamit azokból a mély tudományokból. Meg is kötöttem tíz évre a békét. Jeruzsálembe aztán be is vonultam s meg is koronáztattam ott magamat. Mégis, mi várt itthon reám? A kairói szultán miatt a Szentatya fegyveres csapatokkal szállotta meg az én anyai örökségemet, a felső olasz városokat. Én sajnáltam a legjobban, hogy visszatérve, ki kellett vernem a saját váraimból ezeket a rablókat. Fiúi tisztelettel figyelmeztettem ősszentségét, hogy ne hallgasson azokra, akik velem szemben félrevezetik. Én mindíg békét akartam, mindíg.

Báncza fürkésző szemekkel nézett a császárra. De

az olyan nyiltan, hátsó gondolatok nélkül tekintett vissza, hogy egészen megzavarodott.

— Felséges Uram, — dadogta — mégis rettentő félreértés ez. Hogy lehet, hogy nem tudtad tisztázni magadat?... Ahogy én ismerem a Szentatyát, lehetetlen, hogy egyetlen beszélgetésből is meg nem ismert volna.

— Sajnos, nem mehettem hozzá. Útját állták ennek azok a piszkos iratok, amelyeket az ő nevében terjesztettek rólam az egész világon. Azt is tudom, hogy ha elmentem volna, ma nem beszélgetnénk együtt. Rómában nagyszerűen értenek a mérgekhez. Nem, nem azt mondom, hogy maga a pápa... Isten ments!... De kár, hogy hitelt adott az ellenségeimnek és így maga is hitte s mondta is, hogy én tagadom Krisztus Urunk szűztől születését. A Megváltót Mózessel és Mohameddel egyforma embernek káromlom, sőt mind a hármat csalónak neveztem. Holott én csak azt mondtam néhanapján, hogy a szűztől születést nem lehet megérteni, ha valaki ismeri a fogamzás és szülés törvényeit. Vagy nem éppen azért csoda, mert érthetetlen?... És csak annyi az igaz, hogy azt mondtam: kár volt Mohamednek megcsalni a híveit azzal, hogy különleges isteni kijelentések birtokosa. A nagy emberi gondolatok is éppen eléggé isteni kijelentések. Krisztus Urunk ember is volt s engem csak az ember érdekel belőle, az Istent csak hiszem, de nem feszegetem benne. A tízparancsolatot úgyis el tudom képzelni, hogy Isten mondta s Mózes leírta. Szerintem az, hogy az Isten tulajdon kezével vésegette volna a szavakat kő-

táblára, nem méltó elképzelés... Hát ezeket csavarták el rosszakarattal, azok, akik gyűlölnek engem.

— De magam is olvastam annakidején, Felséges Uram, — jegyezte meg Báncza — hogy a Szentatyát aranyért búcsútmérő szatócsnak, az egyház közepén ülő eszelős prófétának, ravasz, piszkos papnak nevezted. Ha méltán haragudtál is, ilyeneket nem lett volna szabad mondanod, minthogy az egyház első kardja vagy.

A császár elmosolyodott:

— Ne hidd, Tisztelendő Atyám!... Mikor még fiatal voltam, néha mondtam egyet-mást az igaz, mikor nagyon fölbosszantottak. De ezeket soha nem írtam le. Mások adták a szájamba, kicifrázva s így terjedt el mindenfele. Egy császár csak nem bíbelődik azzal, hogy efféléket cáfoljon?...

— Akárhogy volt, Felséges Uram, könyörgöm, légy nagylelkű, békülj meg az egyház fejével s fordítsd győzhetetlen kardodat a tatár ellen, aki az egész kereszténységet elnyeléssel fenyegeti! — kiáltott föl Báncza, hirtelen jött hévvel.

A császár azonban ebben a pillanatban valamelyik úrhoz fordult s azt kérdezte tőle:

— Pótoltátok-e a térképen azt a hiányt, herceg úr? A völgy, amit említettem, legalkalmasabban fedezi a fölvonulást. Néhány órával meg is rövidíti az utat. Senki se vár onnan támadást.

— Igen, felség — bókolt a herceg. — Berajzoltattam.

— Ez a rongyos tatár — fordult most ismét a császár Bánczához — mind elszedi a jó fegyvert a népektől, hogy a saját hadiszerszámainkkal ölhessen meg. El kell

ismerni különben, hogy igazi katonák. Nem csodálom, hogy győznek. Igen egyszerű a titka: nem kímélik az életüket.

Báncza ámulva nézett reá, hang nélkül.

— Hozd csak be ide azt az íjat! — szólt rá a császár egy szolgára.

A szolga eltűnt a sátor belsőbb részébe vezető nyíláson s csakhamar óriási mongol íjjal s nyílvesszővel tért vissza.

— Vesszőzd föl! — parancsolta a császár. — Úgy... Most húzd ki!

A katona belevörösödött az erőlködésbe, ahogy nagy buzgalommal, de kevés hozzáértéssel próbálta megfeszíteni az íj húrját. Kétszer is visszarántotta a kezét s a vessző lekoppant, rezgő tollal állva meg a földben.

— Látod? — mosolygott a császár. — Ez mindent megmagyaráz. Ők jobban értenek a nyilazáshoz, mint ti és mi s a folytonos gyakorlásban megedződik a karjuk, hogy ezt a nagy bolond íjat könnyedén tudják használni s a szemük, hogy célba találjanak biztosan, ezekkel a gonosz hosszú vesszőkkel.

— De honnan kaptad, Felséges Uram, ha szabad kérdeznem? — tördelte Báncza.

— Ó, te is azt gondolod? — nevetett föl a császár. — Ezt a karantán herceg küldte nekem, mikor Bécs alól visszaverték a tatárt, hogy lássam, miféle emberekkel volt bajuk?... De tudom, mi jár a fejedben!... Nemde, te is hallottál olyasmit, hogy szövetségben vagyok velük, sőt én magam hívogattam őket?...

— Felséges Uram — nyögte Bánca. — Valóban... Én nem hiszem... De tényleg hallottam efféléket.

A császár jókedvűen kacagott rajta s aztán hirtelen elkomolyodva mondta:

— Hát, ami igaz, az igaz. Kerülgettek, nem tagadom. Már évekkel ezelőtt itt jártak nálam kereskedőknek öltözött embereik, csodaszép szőnyeget hoztak, meg remek drágaköves kardot. Persze azokat zsákmányolták valahol. Alaposan kitanítottak a hatalmukról. És kedvesen bíztattak, hogy ha önként meghódolnék, nem lesz bántódásom. Sőt felajánlották, hogy vállaljak valami udvari hivatalt a nagykhán mellett. Azt válaszoltam, hogy meg fogom gondolni a dolgot. Egyébként a madarászathoz értek a legjobban.

Most megint az uraktól kérdezett egyet-mást. Az ebéd véget ért. A császár még egyszer Bánczához fordult:

— Örvendek, hogy ilyen jól elbeszélgettünk. Bizony sajnálom, hogy ti úgy megjártátok ezekkel a tatárokkal. Nem lovagiasak, az biztos. Csak a győzelem fontos nekik, bármi áron. Tanulhatunk tőlük. Kár, hogy ti gondatlanok s elbizakodottak voltatok. Hallottam, hogy az úri fiatalság mulatós és piperkőc arra tifelétek. Nem vettétek komolyan a dolgot... Üdvözlöm a király urat, kitűnő ember, kár, hogy nem katona. Ha az én hűbéresem lenne, nagyon jól beválna otthoni kormányzónak.

Felállott.

Mindenki feszesen szökkent föl helyéről s kihúzva magát, mozdulatlanul várta a császár távozását.

Bánczával fordult egyet a világ. Nem, ez nem lehet...

Most nem távozhatik el!... Hiszen még nem is tudta elmondani!...

De a császár már kegyesen biccentve feléje s az urak felé, megfordult s gyorsan eltűnt a szolgák által félrehúzott kárpitok mögött.

Báncza azt se tudta, hogy búcsúzott el az uraktól, hogy szédelgett ki a sátorból, miket mondott a kívül várakozó káplánnak s egyáltalán mit tett vagy nem tett, kétségbeesett meglepetésében.

Senki sem törődött többet velük. Csakhamar éles vezényszavak csattantak mindenfelé. A sátrakat bontani kezdték. A málhákat szekerekre hányták, a katonák gyorsan csatolták páncélukat, sisakjaik nyakszíját s zörrenve ugráltak nyeregbe, csapatokba fejlődve az úton, ahová egyenként robogtak ki a táborból.

A nagy sürgés-forgásban akárhányszor meglökdösték Bánczát is, amint tétován, lélektelenül ott támolygott ide-oda, a császári sátor közelében.

Csak arra tért magához, hogy az urak, akik most fegyverzetben, lóháton tértek vissza s álltak föl a sátor előterén, a császárra várva, odaküldtek hozzá valakit, hogy megkérdezze, mit akar még itt?

Bánczának kétségbeesett ötlete támadt:

— Mondd meg az uraknak, hogy még egyszer meg akarom köszönni őfelségének a hozzámvaló nagy kegyességét. Csak azért vagyok itt, hogy meghajolhassak előtte, amikor kijön.

— Azt lehet!... — izenték vissza az urak.

Aztán elővezették a császár vértezett lovát s a tábormester bement jelenteni, hogy minden kész az indulásra.

Csakhamar megjelent Frigyes maga is. De Báncza alig ismerte meg az első pillanatban. Ragyogó páncélában, koronás sisakjával sokkal magasabbnak, erőteljesebbnek látszott, a tekintete pedig valóban császári volt, büszke, messzirenéző.

Ahogy lova felé indult, Báncza mindenre elszánva magát, odalépett eléje s mélyen meghajolt.

A császár meglepetten pillantott reá, mintha nem ismerné.

— Mit akarsz? — kérdezte hidegen.

— Felséges Uram! — mondta Báncza gyorsan, izgatottan — bocsáss meg kegyelmesen, hogy egy pillanatra föltartani merészellek! De olyan váratlanul...

— Beszélj! — intett a császár. — De gyorsan.

— Felséges Uram, semmit sem kegyeskedtél mondani nekem királyom leveléről... Mit mondjak az én uramnak?

— Ó, — mondta a császár — hát nem mondtam?... A keresztény világ kardja vagyok és köteles tenni valamit érettetek is. Írtam a francia királynak, sőt ha jól emlékszem, az angol királynak is erről. Ha végzek a pápával, keresztes hadat indítok a felszabadításotokra... Na, igen, a hűbért elfogadom. De minthogy ezt a háborút be kell fejezni, mondd meg hűbéresemnek, hogy küldjön háromszáz jó vitézt a seregembe. És legyen vége a pápapártiságnak, mert így nem érdekem Magyarországot megvédeni.

Báncza a kezeivel kapkodott a levegőben, mintha fulladozna:

— Felséges Uram! — hördült fel — ha a Dunát áttörik, nem maradhat királyom az országában!

— Nem maradhat? — kérdezte a császár, összehúzott szemével a távolba nézve. Nem baj ... Majd visszaviszem. Addig csatlakozzék a fiamhoz. Konrád helyre kis legény, kitűnő fiú és buzog a keresztért!... Talán ha királyod megkéri, újra fog próbálkozni!

Báncza feje a mellére hanyatlott.

Zörrenést hallott, aztán robogást, aztán harsonák jeladását, hogy a császár megindult.

Mellette bontani kezdték a sátrat s Tamás magával húzta, hogy ne taszigálják tovább a káromkodva lótófutó szolgák.

Nem is tudja, meddig ment így, keze a Tamás kezében s mikor történt, hogy a káplán alázatos szólongatására fölfigyelt?

Körülnézett. Egy dombon álltak, az északnak vivő út mellett. Az öszvérek csendesen legyezték magukat farkukkal a domb lábánál. Két vigyorgó fickó rángatta füleiket s fújt nyájaskodva az orrukba, hogy minél kevesebbet makacskodjanak, majd ha indulni kell. Tamás fogadta meg őket, minden belső tiltakozása ellenére, mert látta, hogy gazdája úgyse való már semmiféle intézkedésre.

Báncza a távolba nézett, dél felé, ahol a Rómának vivő úton már csak aranyló porfelleg mutatta, hogy merre ment el a kereszténység kardja.

Tamás tisztelettel köhentett:

— Talán indulnánk, Tisztelendő Atyám!

Báncza összerezzent:

— Indulhatunk — mondta nehéz sóhajjal.

*

Azt hitte, hogy a király nem fogja kibírni ezt az újabb, keserves mepróbáltatást. Az osztrák herceg gazságát csodálatosan elviselte, mert csak annak az embernek alávalóságát látta benne, egyedül. De most maga Európa, maga a keresztény népközösség vágta arcul a magyarok gyermeki hittel bizakodó királyát s köpte szembe a porbagázolt szerencsétlen nemzetet, mely elég ostoba volt reménykedni abban, hogy jelent valamit az ázsiai barbársággal szemben s talán mégis inkább maguk közé valónak fogják tartani azok a nagy, művelt, gazdag és hatalmas nemzetek.

Rettentő gyötrelem volt Báncza István szívének, hogy a király lángoló hévvel megírt leveleinek megszégyenítő kudarcát s a maga viszontagságos utazásának hiábavalóságát éppen ő mondja meg neki, aki szívesen kiontotta volna a vérét, csakhogy megkímélje urát minden fájdalomtól. Megőszült a kínlódásban, ahogy a hazafelé vezető úton formálgatta lelkében a szavakat, hogy minél kevésbbé szúrjanak majd. Törékeny alakja meggörnyedt a teher alatt s gyönyörű okos homlokán sötét barázdákat szántott a gond. Csak inas, kemény öklei tiltakoztak, görcsös vonaglással, a halálos csüggedés ellen.

— Nem, nem törhet le engem semmi, soha többé, amíg lélekzem! — mondta a király keményen, mikor

Báncza végigtördelte előtte szomorú beszámolóját. — Meg kellett próbálni ezt is, barátom... Nem lehettem volna nyugodt, nem vállalhattam volna fel a magam kötelességét tiszta lélekkel, ha előbb ezt meg nem teszem... Most már tudom, mi ennek a válasznak az értelme: a magad erejéből, egyedül!

— Királyom!... — suttogta Báncza izzó szemekkel — bocsáss meg, hogy egy pillanatig is kételkedtem benned... Isten kiválasztott nagyembere vagy te s győzni fogsz, győznöd kell bizonnyal, mert aki egyedül Istenre támaszkodik, azt több, mint az egész világ...

A király szilárdan bólintott:

— A magunk erejéből, István, a magunk erejéből, egyedül, csak Istenre támaszkodva!

A segesdi udvarház ettől kezdve éjjel-nappal olyan volt, mint a rajzó köpű. Hírnökök röppentek belőle szerteszét, lovagok érkeztek s nyargaltak tovább a kapott paranccsal, s mint ahogy a szív szétlöki magából a vért az erek hálózatába, úgy lüktetett végig a megmaradt országrészen a király akarata, mindent megmozgatva, helyreállítva, munkába szervezve.

Türje Dénest, most a legkülönb magyart, a szlavon-tengermelléki bánság élére állította a király, hercegi címmel. Az ő sokszorosan kipróbált hűségére nagy feladat vár: a drávántúli magyar, horvát, dalmata vitézek összegyüjtése, a lakosság megszervezése a maga és a hadsereg táplálására s végső esetben a király visszavonulásának fedezése s a tengerpartra gyüjtendő maradék magyarság védelme.

Ákos Ernyét Nagykelmek várába rendelte a király,

hogy megvédelmezze a Drávához vivő hadi útat. Parancsa az, hogy csak az utolsó pillanatban vonulhat vissza, hogy a folyón túl Türje hadaihoz csatlakozzék.

Ernye önmgáért nem fél, Júliát pedig nincs mért féltenie, a királyné magával vitte már Klisszába s ha Kelmek várát megvédelmezi, nekik ígérte a király, hogy ott építsenek boldog fészket majd maguknak.

Katica teljesítette ígéretét és Geregye Pál elmondhatta terveit a királynak. Bélát meglepte a fiatalember elgondolásának katonai lángelméjűsége s kitűnő gyakorlatiassága. Simon ispán a legjobb tanuságot tette a fiú jelleme mellett. Miért habozott volna a király? Most az Isten jelöli ki az embereket s ő csak engedelmeskedik. Az egész Dunavonal védelmét Pálra bízta, Budától lefelé, Székesfehérvárral egyvonalban. Egyuttal ideiglenes országbíróvá is kinevezte, hogy a hátamögötti vidék lakosságával rendelkezhessék s szükség esetén visszavonuló csapataival fedezve őket, átmenthesse a magyarság e maradékát az előre elkészített menedékekbe.

Simon ispán Esztergom várát fogja védeni, amire évtizedek óta készült. Türje Tamást mellette hagyta a király, alparancsnokul.

A Huntpázmánok, — mert közben sikerült Kozmának is megszökni az osztrák herceg fogságából, — azt a rájukszabott feladatot nyerték, hogy az osztrák határ mentén megvédjék az országot, az esetleges hátbatámadástól.

A király maga Segesden maradt, hogy onnan intézze az egész védelem munkáját. Mellette Mihály udvarmester, Rátót Lőrinc, az új lovászmester, Gyulafi Bal-

duin mint étekhordó és Csák, mint pohárnok dolgoztak és természetesen Pók Móric, mint a király bizalmas, titkos hírvivője.

A többi fiatal lovag is az ő rendelkezésére állott, összekötő és hírnöki szolgálatokra.

A királyi család körében Vilmos teljesítette a védelmező kedves feladatát, akit a király főlovászmesteri címmel ékesített föl. Csak a legutóbb tűnt ki az egészen fiatal vitézek sorából Oszli ispán fia, Herbord, aki, míg a király Csázmán rejtőzködött, hűségesen szolgálta a királynét s ezért most a trónörökös személyi védelmével bízták meg.

Így felkészülve várta a király, csak Isten segedelmére támaszkodva, a maga erejéből, az utolsó rohamot, amely vagy eltemeti a megmaradt Magyarországot is, vagy megtörik a kétségbeesett hősiesség szikláján, de mindenképpen eldönti a jövendőt.

*

Batu még mindíg a pesti mezőn táborozik. Az idő erősen őszül s megindultak a végevárhatatlan esőzések, amelyek mezőt, útat összemosnak járhatatlan sártengerré. Számtalan apró próbálkozással kísérelték meg a mongol csapatok, hogy majd itt, majd ott átúsztathassák a Dunát, de mindhiába. Geregye Pál folyton mozgó csapatai minden próbálkozást győzelmesen vertek vissza s a nagy folyó haragos örömmel hömpölygette lefelé a dárdával, nyíllal megölt támadók hulláit.

És valamennyi vár, körülzárva is állt még, a hódító nagy bosszuságára, dacosan a maga helyén s bár kör-

nyéküket retentően elpusztították, egyetlenegy sem adta meg magát, a kiéheztetéstől megtörve. A levegőben benne volt a végső kifejlés feszültsége s koplaltak hősiesen, mert ösztönösen érezték, hogy az győz, aki tovább bírja a kitartást. Egy mese mindenesetre szétfoszlott már. A mongol hadsereg távolról sem olyan óriási, amilyennek hírelték. És akárhány győzelmet aratott is, de olcsón egyet se. Bizonyára nagyon meg kellett fogyatkoznia, mind a nyílt harcokban, mind a várakkal s a Dunával való hasztalan próbálkozásokban.

Batu tényleg súlyos dilemma előtt állott. Ha leköti csapatait, szétszórva az egész hódoltságon, hogy a várakat tartsák körülzárva, soha se tud akkora hadat összeszedni, hogy áttörjön a Dunán. Ha pedig elvonja őket a várak alól s keresztül erőszakolja magát a folyón, a háta mögött egyesülhetnek ezek az elszakított erők s elvágják az útját kelet felé. És végül, ha nem megy át a Dunán, nincs értelme semminek, amit tett. A király él s az ottani magyarság még mindíg elég számos és erős arra, hogy összeszedve magát, ő jöjjön rá s most már hogy az első rémület pánikján túl van, nem lehet tudni, mi lenne egy nyilt megütközés vége?

Batu habozik, de Szubutáj most is dönt.

— Át kell menni a Dunán, ez a legfőbb teendő! Amíg van odatúl hadsereg s él a király, minden egyéb hiábavalóság.

De ha ez sikerül, a várak nem tarthatják magukat, Miért is tartanák, holott nincs többé ország? Csak nem szabad arra gondolni, hogy a Dunántúl úgy dolgozzanak, mint ahogy eddig tették. Minden erőt két feladatra

kell összeszedni: a királyi székváros elfoglalására és a király foglyulejtésére vagy megölésére. Erő csak ehhez a kettőhöz kell, minden egyéb, ami ott túl történni fog, ezt a kettőt álcázza s fedezi. Így hát a többi várakkal s vidékekkel nem kell sokat törődni, elég, ha röpülő csapatok száguldozzák be s riadalmat okozva inkább, mint rendszeres pusztítást, megfélemlítik, elzsibbasztják a tán ellenállásra alkalmas erőket.

A Dunán pedig két helyt kell áttörni. Itt Pest alatt Batu és ő a nagyobb sereggel, hogy a part hosszából idegyűljön az egész ellenállás s védelem nélkül hagyja a királyt, aki tudomásuk szerint valahol a Dráván innen tartózkodik. Míg itt a hadművelet tart, Kádán a csanádi seregből Macsón át törjön előre s úgy csapjon át a Dunán, hogy a Dráva vonalát elvágja a királytól s így lehetetlenné tegye a menekülését. Akkor ők a székváros elfoglalása után délnek s Kádán a Drávától északnak fordulva, megtartják a Nagykhán körvadászatát s végre is benne marad a gyűrűben, akit halálra keresnek.

Azért nem olyan sürgős a dolog. Még várni kell egy kicsit a télre, mely ellensége minden nyugati hadseregnek, de barátja a mongoloknak, akik még a Góbi hegyei közül hozták magukkal a hóban, jégben való hadakozás nagy tudományát.

És ez egyszer az öreg Duna is Szubutáj pártjára állott. Nagy, korai tél szakadt le s amire emberemlékezet óta nem volt eset, a Duna már karácsony táján beállott, vastag, síma jégpáncélt öltve magára parttól partig. Geregye Pál csapatai, a ködön, a hóhulláson át is látták, hogy miként gyülekeznek a mongol csapatok

a pesti partra. A fiatal országbíró egész faluk népét rendelte ki a folyóhoz, hogy fejszékkel törjék a jeget éjjel-nappal s így akadályozzák meg az ellenség átkelését.

Bár semmi jel nem mutatta, hogy Pesttől délfelé is történne valami kísérlet, a Pál lovashírnökei, egyik fel, a másik le, szakadatlanul nyargalták a partot. Sehol se láttak egy lelket sem a Dunához közeledni. Úgylátszik, minden erőt a pesti áttöréshez parancsolt össze az ellenség. Ebből jó tudni azt, hogy nincs neki több igazi serege s így is kell fogadni, de elbizakodni mégsem szabad, mert ezek az ördögök már sokszor megmutatták Muhitól fogva, hogy mire képesek. Azért, mihelyt a Duna jege megállandósult, Pál a királyhoz nyargaltatott s kérte, hogy hagyja el Segesdet és vonuljon a Dráva mögé.

A király habozott egy kicsit, mert attól félt, hogy távozása nagy ijedelmet fog okozni a Dunántúlon s az érkezése sem kisebbet a tenger mellett, ahol majd azt hiszik, vége mindennek, ha meglátják. De ennek a fiatalembernek, akinek tisztelni tanulta az eszét, mégis megfontolandó a gondolata s igaza van, hogy sohase lehessen tudni, mi lappang a folyón túl, a nagy pesti gyülekezés mögött. Sőt inkább tudni lehet belőle az eddigi tapasztalatok után, hogy ismét van a mongolnak valami rejtegetnivalója, amiről el akarja terelni a figyelmet.

Tanácsot tartott barátaival s úgy határoztak, hogy a király megint tűnjön el egy időre a csázmai kolostorba. Ne vonuljon ki a Dunántúlról feltűnően s ne érkezzék meg mindenki láttára a tengerpartra se. Csak

úgy lovagoljon el szépen, nehányad magával s minél kevesebben tudják hol van, annál jobb.

Így mentette meg Geregye Pál okossága Béla királyt a haláltól és az országot a végső pusztulástól.

De a király mégsem akarta a lelkén hagyni, hogy egy utolsó kiáltást ne küldjön rejtekéből ahhoz a nagyvilághoz, amelyről nagyon jól tudta, már semmit sem törődik Magyarországgal. De akár törődik, akár nem, mindenképpen oda kell neki kiáltani az arcába, hogy mi lenne a kötelessége, még ebben az utolsó percben is?

Ha Isten nem hagyja elpusztulni a magárautalt magyart, fényes elégtétel lesz neki ez a kiáltás s ha elpusztulna, örök vádként fog hangzani a történelem századain keresztül s egyszer az Isten trónusa fogja visszaverni ezt a hangot azoknak a fülébe, akik az utolsó ítélet kapujában reszketnek majd előtte.

Január tizenkilencedikén írta utolsó két levelét Béla király, a császárhoz és a pápához. A Duna befagyott, szólt az izenet s ha átjön rajta a pusztító, nemcsak Magyarországnak van vége, de a ledöntött bástya mögött nyitva áll az út a kereszténység szívéhez.

Csakhogy ekkor már nem is volt pápa. Az öreg Gergely még a nyár végén belehalt a megakadályozott zsinat feletti szégyenébe és bánatába. Utóda, Coelestin csak tizenhat napig ült Szent Péter székében s azóta üres és kitudja meddig az is lesz a világ lelkiismeretének trónusa.

A császár, hiszen ő a kereszténység kardja, nem hagyhatta szó nélkül a magyar király utolsó jajkiáltását. Levelet írt az összes választó egyházi nagyoknak,

hogy válasszanak olyan pápát, akivel ő is békét köthet s akkor föltűzi a keresztet.

Február elején egyszerre csak eltűntek a mongol csapatok Pest alól. Sietős lehetett az útjuk, mert a lovak és marhák egész seregét hagyták ott őrizet nélkül, mintha a sátán sarkantyúzta volna vissza őket a pokolba.

Geregye nem ült fel egykönnyen ennek az érthetetlen eseménynek s három nap, három éjjel figyeltette a környéket, vakmerő embereivel, akik átmerészkedtek a jégen s végigkutatták napi járóföldre a környéket.

De a hihetetlen megtörtént. A mongol seregnek teljesen nyoma veszett.

Az elhagyott állatok csordái bőgve nyargaltak, tolongtak a part hosszában, mintha gazda után sírnának. Negyednap reggel aztán áthajtatta őket Geregye Pál a jégen. Meg se roppant az iszonyú teher alatt a Duna páncélja.

A mongolok pedig csak erre voltak kíváncsiak.

Ha ezek alatt a csordák alatt be nem szakadt a jég, ugyan miért ne bírná meg az ő könnyű, repülő seregüket?

Mint a fergeteg, ömlöttek elő a távol ködfüggönye mögül. Egyetlen rohammal bent voltak a Dunántúlon.

III.

Simon ispán büszke és boldog volt, hogy a királyi székhely védelmére, amelyet évek hosszú során keresztül nagy gonddal készített elő, most végre minden jel szerint, mégis sor kerül. Mióta a mongol sereg a pesti parton gyülekezik s a Duna befagyott, nem lehetett többé kételkedni azon, hogy az ellenség fölkészült a háború utolsó szakaszára, a Dunántúl elfoglalására is. Ha pedig az megkezdődik, bizonyos, hogy első és legfőbb cél Esztergom bevétele lesz, melytől remélheti Batu, hogy minden további ellenállás megtörik a fővárukat elvesztett magyarok végső elcsüggedése folytán. Simon úgy érezte, hogy most Esztergom vára és az ő személye a magyar nemzet imádságainak, utolsó reményeinek középpontja lett. Ez a tudat nem remegtette meg a vasembert, hanem eltöltötte forró elszántsággal, mint aki elérte azt, amiért született és élt.

Tisztában volt azért a próbáratétel egész nagyságával s ha bízott is önmagában, de el nem bízta magát. Aprólékos, körültekintő óvatossággal, lázasan dolgozott Türje Tamás segítségével, hogy fölkészüljön minden lehetőségre.

A vár maga, közvetlenül a Duna partján fölmagasodó, meredek sziklán, hatalmas falaival és bástyáival

olyan erősség volt, melyet éber őrizet és bölcsen beosztott elszánt védelem esetén nagy túlerővel szemben is hónapokig lehet tartani s alig volt elképzelhető, hogy bármilyen halálraszánt ostromló sereg föl tudjon hatolni akárcsak a falak tövéig is, nemhogy megmászhassa s elboríthassa azokat.

Az egyetlen igazi veszedelem csakis a körülzárás és kiéheztetés lehetett volna. Simon ez ellen mindenekelőtt azzal biztosította magát, hogy nagy élelmiszer-tartalékokat halmozott föl a vár pincéiben s már előre kidolgozta annak tervét, hogy hány embert s mennyi ideig bír majd a legnagyobb takarékossággal ellátni. Már évek óta nagy gondot okozott neki a vizzel való ellátás kérdése. A várhegyen volt nehány forrás, de ez ostrom esetére számba se jöhetett. Ott van azonban maga az óriási Duna, amely a várhegy lába alatt hömpölyög. Simon tudta, hogy miféle, csaknem lebírhatatlan nehézségekkel jár a folyó vizének fölvezetése a várba, de nem is ezen akadt fönn, hosszú évekkel ezelőtti töprengéseiben, hanem azon, hogy miképpen maradhasson titokban ez a munkálat, mert ha ostrom esetén áruló akad s az ellenség elvághatja ezt az egyetlen éltető csatornát, minden egyéb készület hiábavaló lesz.

A testvére, Bertram, akivel egyedül közölte tépelődéseit, segített neki ezt a kérdést megoldani. Nagy titokban Spanyolországból hozatott mestert és munkásokat, akik a vár egy mély pincéjében törték át a sziklát s építették meg számításuk alapján a kutat, mely a Duna legalacsonyabb vízállása esetén is kellő bőséggel szolgáltatta a vizet. A nagy pince fölött őrterem létesült,

melyben az ispán legmegbízhatóbb emberei vigyáztak éjjel-nappal, hogy avatatlanok soha meg ne tudhassák, mi van ott alant. Ebből a teremből, félig a hatalmas várfalba épített titkos folyosók vittek jobbra-balra, melyeken észrevétlenül lehetett széthordani a vizet a vár minden részébe. Évekig tartott ez a munka s mikor befejezést nyert s a szigorú őrizet alatt tartott idegen munkások Bertram katonái kíséretében eltávoztak az országból, Simon boldogan szusszant föl, hogy a legnehezebb kérdést sikerült megoldania.

Esztergom vára azonban meglehetősen szűk volt férőhelyben, de a felhalmozható élelmiszerek és a vízzel való gazdálkodás szempontjai is korlátokat vetettek a befogadóképessége elé. Most, hogy a királyi család távol volt s az érseki palota üres, Simon ezeket is igénybevette katonai célokra s minden zugot kihasznált, hogy minél erősebb védősereget helyezhessen el a várban. Még a székesegyház hatalmas altemplomát is berendezte végső szükség esetére. De arról így sem lehetett szó, hogy a vár menedékül szolgálhasson a vidék népének. Különben is, Esztergom megvédésének egészen más, úgyszólva szimbolikus célja volt. Nem az, hogy a falai közé tóduló menekülőket oltalmazza, hanem, hogy megtartsa az ország függetlenségének, önálló létének, jövendőjének ezt a mindenki által szentül tisztelt jelképét. Ezért az ispán kérlelhetetlen szigorúsággal megmaradt a mellett, hogy ha arra kerül a sor, Esztergom várában csak katonanép maradhat. Sőt a vár régi lakói között is akadtak olyanfélék, akiket az ispán ki akart telepíteni, hogy helyeiket vitézi embereknek adhassa át.

Kiöregedett cselédek s néhány fogoly, akik ott töltötték ki büntetésüket a várban. A hűséges szolgákat mégsem akarta egyszerűen szélnek ereszteni, a foglyokat pedig nem ölethette le, mint a dúvadakat. A megoldásra azonban jó mód kínálkozott neki.

Lent a városban nagy kőháza volt a királynak, ahová olyankor szokott szállani, mikor törvénynapot tartott a lakosság dolgaiban. A kereskedőknek megvolt az a kiváltságuk, hogy a falaik között fölmerülő pörös ügyekben nem kellett a várba menniök igazságért, sőt akkor se, ha a város és a vár között támadt elintézni való. A saját szabad területükön kaphatták meg a döntést s nem kellett attól félniök, hogy a király vagy emberei, ha nekik úgy tetszik, fent maraszthatják őket a vár lakatjai alatt. Letelepülési kötésük szerint kisebb dolgokban a király udvarbírója, nagyobbakban pedig maga a király jött le közéjük, meghallgatni panaszaikat s törvényes eljárás rendjén dönteni bennük.

Béla király jóbarátságban élt velük s ítéleteivel mindíg nagyon meg voltak elégedve. Az utóbbi időkben, hogy vaskézzel fékezte meg a régi urak túlkapásait, alig is akadt dolog, amiben személyesen kellett volna intézkednie. De azért szokássá vált, hogy a kirakóvásár napján minden héten lejött városi házába s ha nem is volt pörös ügy, az előkelő kalmárok tisztelegtek nála, beszámoltak a város életéről, ajándékokat hoztak neki vagy gyermekeinek, kérdezősködtek az egészsége felől vagy az ország dolgairól s ő nyájasan elbeszélgetett velük. Volt úgy is, hogy ebédre hívta a vezetőket magához. Így a királyi ház, a város büszkesége, sohasem volt lakatlan, a királykis-

asszonyok is akárhányszor napokat töltöttek el benne, mert nagyon érdekelte őket a város mozgalmas élete s szívesen érintkeztek a nagykereskedők asszonyaival, leányaival is.

Most persze üresen állt a ház s kapóra jött Simonnak, hogy a régi királyi cselédeket odatelepítse. Aztán voltak ott jól boltozott pincék, amikben a foglyok éppen úgy ellehettek, a falbaerősített vaskarikákhoz béklyózva, akár fönn a várbeli tömlöcökben. Királyi tulajdon lévén, a városiaknak semmi szavuk nem lehetett ebben a dologban. Különben sem az ő terhük a ház élelmezése, arról gondoskodott az ispán hosszú időre, tisztességesen.

Csak természetes, hogy ilyen veszett időben akármi nagyúri fogoly is örvendhet, ha ebben a házban raboskodhatik. Lehetetlen, hogy éppen azt a Dunára néző bástyát foglalja el, amit kitűnően föl lehet s föl is kell használni a védelem munkájára. Utóvégre külön kastélyt nem adhat az ispán Apodfi Dénesnek, amiért méltóztatott annakidején összeesküvést szőni a király és az ország ellen. Talán el is engedhetné, hadd bujdossék, amerre tud, hiszen ártani úgy sem árthat már senkinek. Csakhogy ezt még sem teheti, a király lehet, emlékszik még Apodfira s egyszer számon kérhetné tőle. Aztán akárhogy is, de valaha nádorispán volt s rettentő hatalmú úr. Szörnyen bűnhődött azért, amit tett s bármilyen dühös is volt rá akkor Simon, ma már mi az ördögért haragudna reá? Ha kilöki így vakon, gyámoltalanul a télbe, megfagy valami árokban vagy megeszik a farkasok. A városiak biztosan nem fogadnák be, azt meg éppen nem szeretné, hogy be-

fogadják s házról-házra kolduljon a latinok káröröméге. Abból nem hárulna tisztesség se a királyra, se reá.

Így megelmélkedvén a dolgot, Apodfit is átküldte Simon a király városi házába. A vén porkoláb meg a leánya úgyis ott kaptak egy kuckót maguknak, hát ügyeljék csak továbbra is. Azt persze nem teheti, hogy külön szobát adjanak neki. De majd el lesz valahogy a többi fogoly között és megláncolni nincs miért.

Éva, a porkoláb leánya azonban könyörgött neki, hadd fogadhassák be a maguk zugába, az apja is beleegyezett s ha az ispán úr könyörületes, ne kívánja, hogy közönséges rablógyilkosok között őrizzék, hiszen valaha mégis csak nagy úr volt.

— Nem közönséges rablógyilkos, az igaz! — mordult rá az ispán a leányra. — De ha éppen úgy akarjátok, miért ne?... A ti bajotok. Hanem a fejetekkel feleltek érte, hogy el nem szökik!

Éva könnybenúszó szemekkel csókolt kezet az ispánnak s halkan rebegte:

— Az életemmel felelek érte, nagyuram!

Simon meghökkent, ahogy a leány arcára pillantott. Hosszasan nézte s morgott magában. De aztán vállat vont. Van neki elég baja, mit törje fejét az efféléken?... Furcsa mégis, hogy ez a szép fiatal cselédleány így tud nézni az emberre!... Mintha nem közönséges szolgáló lenne... És mi az ördögért fáj neki annak a vak roncsnak a dolga?... Eh, mi köze neki hozzá?

— Elmehetsz — intett az ajtó felé s Éva ismét köszönetet rebegve kisurrant.

Így került Apodfi Dénes a király városi házába.

Cselédek és rablógyilkosok közé. De erről semmit se tudott, mert Éva eltitkolta előle. Csak azt tudta, hogy lehozták az ostromra készülő várból s szótalan megértéssel bólintott, amikor a dohos szűk kamrácskában Éva kérlelte, hogy ne haragudjék reá, amiért nem tudott különb szobát biztosítani neki, de mikor nem akarja, nem fogják zavarni itt sem.

Az öreg porkoláb, aki már régen kitalált mindent, szó nélkül feküdt subájára a küszöbön, rögtön az első este s dörmögve szólt Évának:

— Menj csak be hozzá s vigasztald a szerencsétlent.

A várhegytől délnyugatra, a Hévíz-tó forrásai és süppedéke mellett vitt, a Kisdunával párhuzamosan, a szépen megépített széles kőút a Villa Latinorum-ba, vagyis a városba, mely a várhegytől mintegy ötszáz lépésnyire feküdt, északi oldalán a Kisdunaágtól határolva és védve, melyet a Nagydunáról bejövő kereskedőhajók rakodópartja és a bazárok szegélyeztek. Az út maga Szent Lőrinc-kapujához vezetett, mely a nagyfélkörben épített, árkokkal és fatornyokkal megerősített várospalánk délkeleti oldalából nyílott s egyenesen idefutott a Budáról jövő országút is. A palánkon még két kapu volt, délnyugatra a Zsidókapu, északnyugatra pedig a Szent Pálkapu.

A város urai, a francia, olasz és spanyol kalmárok büszkék voltak az erődítésre, őrségük is nagyszámú és gyakorlott, s a város belsejében álló kőházaik maguk is mind kicsi erődök. A piac közepén emelkedő Szent Miklós-templom szükség esetén szintén alkalmas a védekezésre. Az elől azonban ők is elzárkóztak, hogy idegeneket

fogadjanak be maguk közé, akik megzsúfolják a várost ennikérőkkel.

Simon nagy megkönnyebbüléssel örvendezett magában, hogy a városiaknak nem is jutott eszébe a várba kérezkedni, ragaszkodtak házaikhoz, a vagyonukhoz, bizakodtak erejükben s így nem okoztak neki gondokat.

Mégis voltak, akikről közös megegyezéssel gondoskodniok kellett s hosszas huzavona után az ispán megegyezett a városiakkal, hogy miképpen osztozzanak meg rajtuk.

A vár és a város között, az összekötő úttól délnek két magaslat emelkedett: a várral szemben a Szent György-hegy, a város Szent Lőric-kapujával átellenben pedig, az összekötő és a budai út egybeszögellésénél a Szent Tamás-hegy. A kettőt szűk völgy választotta el egymástól, a Libád, melyen keresztül a Hévíz-tóhoz nyílt a bejárás. A megegyezés úgy szólt, hogy ami a Libádtól a vár felé esik, arról az ispán tartozik gondoskodni. Ami pedig a város felé, arról a város elöljárósága. Így került a Szent György-prépostság a várba, a Szent Tamás-prépostság pedig a városba.

A faluk népét közakarattal áthajtották a Dunán, nyugat felé, a Szentkirályi-réven, az Istenhegy környékére, kelet felé pedig Kakat-vára köré, a Garam partvidékére. A fegyverkovácsok faluján, mely a budai út mind két oldalán húzódott, a Pártos-pataka mentén, egy kicsit össze is vesztek, mert ez a nép egyformán elkelt ostrom idején a várban is, a városban is. Itt aztán maga a budai út lett a döntő, amiben kiegyeztek. Akik tőle jobbra lak-

tak, a várba húzódtak föl s a városnak a baloldaliak maradtak.

Történt még valami a városban, amin azonban cseppet sem búsult senki, sőt nagy gondtól szabadította meg a város urait. Mi történjék a Zsidókapu környékével? — ezen törték a fejüket már hetek óta. A városnak ebben a szögletében árokkal elkülönítve, össze-vissza zsúfolt odúkban, többnyire rongyos faházak tömkelegében laktak a zsidók, a védelem munkájára használhatatlan nép s a környékük mindenképpen megnehezíti a palánk védelmét is. Sokan azon voltak, hogy ki kell őket telepíteni a városból, a Dunán átköltöztetett faluk népe után s az egész zsidónegyedet le kell rombolni, hogy tért nyerjenek a védekezés számára. Különben is veszedelmes tűzfészek, kár volna meghagyni.

A zsidók hamar neszét vették ezeknek a terveknek, de talán még inkább reszkettek az ostrom veszedelmétől s a vének összedugták bölcs fejüket, éjszakai titkos találkozáson, hogy mitévők legyenek?

Az erőszakos kitelepítés és a házak lerombolása végzetes lett volna reájuk, az eldugdosott értékek miatt. Azokat pedig semmiképpen nem akarták engedni. Így hát az osztrák herceghez fordultak titkos kérelemmel, hogy fogadja be őket, mindjárt tekintélyes összeget ajánlva föl neki. Aztán hogy a kedvező választ megkapták, okosan rendezve, apránként megszökdöstek batyuikkal Esztergomból. Inkább nekivágtak a télnek s vállaltak fagyot, farkast rablót, csakhogy elkerüljék azt, ami Esztergomban várt volna reájuk, ha nem a tatártól, akkor a városiaktól. És így az öreg Izsák is útrakelt reszkető

lábaival, drága súlyos botjára támaszkodva, valamennyi fiával, leányával, menyével, vejével és unokájával, hogy mint megszámlálhatatlan ősei, ő is átmentse titokzatos kincseit a pusztulás országából biztosabb menedékbe.

Karácsony után már mindenki el volt helyezkedve, az élet bezárult a falak közé s kívül csak a pusztán hagyott házak vártak néma megadással.

Simon ispán számszeríjai, idegenből hozott s itteniekből felnevelt mestereiknek gondozása alatt, fényesre tisztítva a nagy parádéhoz, várták órájuk ütését. Ha élőlények lennének, bizonyára remegne húrjuk acélsodronya a türelmetlen epedéstől, hogy egyszer már röpíthessék ki magukból a vérre szomjazó szárnyas halált. Simon ott sétálgatva végig a mellvédeken, meg-megsimogatja őket:

— Csak egy kis türelem még, most már sor kerül reátok is!

Túl a Pártos-patakán, a budai út déli fordulóján, jó kétezer lépésnyire a vártól, emelkedik a Nyirkő kopasz sziklája. A tetejéről messzire be lehet látni a Buda felől nyíló völgyek torkába, ahonnan a támadást várhatják. Ezen a hegytetőn vigyázták éjjel-nappal az ispán és a városiak őrszemei, hogy idejében jelt adhassanak az ellenség közeledéséről. Csikorgó hideg volt, de csodálatosan tiszta idő, melynek ködtelen levegőjében élesen rajzolódtak ki a hóborította hegygerincek s a messzire nyúló síkok körvonalai. A télutó felhőtelen égboltjáról az erőrekapó nap sugárzott, ragyogón verődve vissza a mindent belepő, keményrefagyott hótakaró fehérségéről s éjszakánként a növekedő hold ezüstje ömlött el mindenen. Az őrszemek nem félhettek semmi meglepetéstől. Csak azon morogtak,

kékülő ujjaikat fújva, hogy tüzet nem szabad gyujtaniok. De azt szigorúan megtiltották nekik.

Hajnal előtt látták meg, a Nyirkő tetejéről, az első mongol lovasokat kibontakozni a völgy torkából, a budai úton. Rohantak lóhalálból, hírt vinni a városba és a várba. De a mongol most az egyszer nem mozgott a szokott gyorsasággal. Néhány előrenyargaló járőrt kivéve, szinte délig nem láttak hadat a várfalakról.

Csak akkor kezdett óvatosan kibontakozni az ellenség s gomolyodott föl a fegyverkovácsok fölgyujtott falujának házaiból a füst. Aztán látni lehetett, hogy ott mindjárt kétfelé is szakad a sereg, az egyik része a Szent Tamás-hegy és a Szent György-hegy között a Libád irányában vonul a várnak, a másik a budai úton a város felé nyomul, a Szent Lőrinc-kapunak. Úgy látszik, egyszerre mind a kettőt ostrom alá akarják venni. Egyelőre azonban messze lőtávolon kívül, jórészt a két hegytől takarva, állapodtak meg s alkonyatig semmi se történt, csak távoli zúgásuk hallatszott szakadatlanul. Mikor az esti szürkület leszállt, egyszerre kigyúltak a hegyeken az elhagyott templomok és épületek, messzire bevilágítva a vidéket. Ebben a vörös fényben szemlélte Simon a sereg lassú szétterjedését s megállapította az azt mozgató szándékot.

A Libádon egy nagyobb csapat vágtatott be a Hévíztő köré, elvágva egymástól a várat és a várost, de mind a kettőtől mégis olyan távolságra, hogy fegyver nem érhette őket. Mindjárt le is táboroztak. A sereg két főszárnya jobbra-balra szakadva, lépésben nyomult a két ellentétes irányba. Az egyik a város palánkjának félkörével egyformán, de jó távol tőle a Szentkirályi-révig, szemben

a Szent Pál-kapuval, kerítette be a várost. A másik a Szent György-hegy alatt húzódva, Kakat-várával átellenben haladt a Dunáig, a Szent György-mező egész szélességében karolva át a várat.

Nyilván ez volt a nagyobbik erő, mert a szétterülő tábor egészen Úrkútáig borította a síkot s éles szemmel látni lehetett már másnap reggel a magasan kiemelkedő hatalmas főkháni sátort, körülötte a vezérek kisebb jurtáival.

Természetesen egész éjszaka talpon voltak a várospalánkokon és a várfalakon egyaránt, az éjjeli szolgálatra beosztott csapatok, a támadást várva. De egyáltalán nem történt semmi.

Sőt a másik nap is lealkonyodott s a támadók még mindig mozdulatlanul várakoztak, messze a falaktól, mintha nem győznének betelni a pompás erősségek műértő szemlélgetésével.

Csak a szürkülő homályban vette észre Simon ispán, hogy a távoli erdők felől hosszú szekérsorok másznak át a síkon, toronyirányában a város felé, magasra fölboglyázott faágakkal terhelve. A városból ezt nem is lehet látni és Simon morogva csóválta a fejét:

— Ember meg nem foghatja, — szólt oda a mellette álló Türje Tamásnak — hogy mit akarnak ezek? Csak nem képzelik, hogy akkora tüzet rakhatnak a város körül, amiben egyszerűen megpörkölhetik, mint a sertést. Ehhez egy egész erdő sem volna elég.

A teljes sötétség beálltáig meresztgették a szemüket, hogy megértsék a dolgot. De csak annyit láttak, hogy a szekerek hosszú láncban, de még mindíg nyíllövésnyinél

távolabb, a palánk egész félkörének átellenében állanak meg s miután az ökröket kifogták előlük, egy csomó katona egyszerűen feldöntötte őket, hogy az ágak lerakásával ne kelljen bajlódniok.

Mikor azonban reggel felé ismét látni lehetett, egészen más kép tárult a várbeliek elé.

A várost körös-körül a palánkokkal egymagasságú rőzsefal övezte, mely mögött már föl voltak állítva a hajítógépek alkotmányai s mint a hangyák, nyüzsögtek körülöttük gyalogosan a mongolok, halomba rakva mellettük súlyos lövedékeket, amikről innen nem lehet megállapítani, hogy mik tulajdonképpen.

Az első napsugár fölvillanására aztán megindult az ostrom és Simonék tétlenül nézhették végig az egészet. Nekik nem volt dolguk, mert a várhoz egy lépést sem közeledett az ostromgyűrű, segíteni pedig semmit sem segíthettek.

De láthatták és hallhatták, hogy a sűrűn röpített nehéz kövek záporától miként porzik és döng a palánk s hogy menekülnek fejüketvesztve el róla a védők, akik bizonyára rohamot vártak s erre a meglepetésre nem tudják, mitévők legyenek. Hiszen dárdát vetni, lőni nincs kire, a hajítógépek a távoli rőzsefalak mögül dolgoznak, kirohanni pedig lehetetlen, mert az ágak közül halomra nyilazhatják a közeledőket, mielőtt bármit árthatnának.

Simon fogait csikorgatta mérgében. Többször is azon volt, hogy nem nézheti tovább s áttörve a Hévíz-tónál álló láthatólag csekély őrséget, segítséget küld nekik, az ostromgépek mögött tétlenkedő s még rendezetlen sereg oldalába kapva.

De Türje Tamás lecsitította:

— Azt hiszem, erre is számít a ravasz. Rajtuk nem segíthetnél, bátyám, a kitörő csapat ott veszne s mi csak oktalanul meggyengítenők a saját seregünket.

— Jó, jó! Igazad van!... De hát itt tátsuk a szánkat s bámészkodjunk, amíg azok a gyávák ott elfutva a palánkról, megvárják, hogy a nyakukba dől minden?...

— Nem tehetünk egyebet — intett sötéten Tamás, összeharapva száját.

De legalább nem panaszkodhattak arról, hogy a mulatság egyhangú.

Úgylátszik, a mongolok a kőhajigálást inkább ijesztésnek szánták, hogy elriasszák vele a védőket a falak pereméről.

Egy-egy fatorony teteje beszakadt ugyan nagy recsegéssel s a palánk külső fonadékáról darabokban omlott a tapasztás. De azt ők is jól tudták, hogy egykönnyen nem törik s dől ez a sok tekintetben kőnél is ellenállóbb, rugalmas palánk.

Mikor látták, hogy alig mer mutatkozni valaki a peremen s a fölhangzó zűrzavaros zsivaj hírt adott nekik arról az eszeveszett lótásfutásról, ami ott belül történik, a gyujtóbombákkal folytatták tovább s a nagy cserépgömbök magas ívben szállva át a levegőn, lángot okádva puffantak szét a kaputornyokon. Ha valamelyik a palánkon belül csapott le, rémült sivalgás árulta el a hatását.

Most már bánhatták a kalmárok, hogy a megszökött zsidók tűzfészkét mégsem rombolták le. Csak nehány széles bejárót vágtak közötte a palánkhoz s a kaput falazták

el, hogy ne legyen gondjuk a külön védelmével. A lecsapkodó gyujtóbombák csakhamar lángbaborították ezt a csupa gyúlékony anyagból és szemétből álló labirintust.

A tűz olthatatlanul terjedt, átkapott a palánkra is, amelynek fatornyai már mind égtek, mint óriási fáklyák s a városban megfékezhetetlen pánik tört ki. Az emberek megfeledkeztek a védelemről, agyukra halálos homály szállott s egymást tiporták, tépték rémületükben, mint a vakok és bolondok.

Az őrségnek csak egy kis része próbálkozott újra és újra följutni a palánk tetejére, hogy legalább lássa, mi következik s ne engedje ellenállás nélkül betörni az ostromló hadat.

A kalmárok azonban már csak arra gondoltak az általános kavarodásban, hogy mindenik a maga kőházába bujhasson katonáival, melyeket a gyujtogatás nem fogott s amelyekben, mint hitték, sikerrel tarthatják magukat.

De a baj az volt, hogy ezekben a házakban alig lehetett mozogni a fölhalmozott rengeteg posztóvégtől, ruhától és mindenféle árutól. A bemenekülő emberek, hogy minél többen férhessenek, ablakokon hajigálták le az utcára a sok drága portékát.

A bölcsebbeknek mégis eszébe jutott, hogy ez őrültség, mert maguk raknak máglyákat a házaik köré, amit a mongolnak csak meg kell gyujtani s megvárni, amíg valamennyien megsülnek.

Minthogy a bombák csapkodása is egyszerre megszűnt, lélekzethez jutottak s felnyalábolva, ami ott hevert, életük hosszú munkájának haszontalan gyümölcse-

ként, futva vitték mindenfelől a zsidónegyedhez s maguk hányták bele a lángokba.

A védőodú után tülekedő emberek bezsúfolódtak a házakba s mikor azok már megteltek s a kapuk döndülve bevágódtak a küntrekedtek orra előtt, ezek a nyomorultak hajukat tépve s őrjöngve az istállókat rohanták meg, melyekben a kalmár urak kocsi elé való parádés lovai és hátasai nyihogtak. A gyönyörű állatokat kiverték jászlaik mellől s azok megvadulva nyargaltak fel-alá a kiürülő utcákon, rémületükben egymást nyomva előre, amíg belerohantak a lángokba.

A kalmárok bölcsesége úgy határozott, még az ostromló had megpillantásakor, hogy az asszonynép s a gyermekek csak akadályoznák a férfiakat az egyes házak védelmében és sokkal jobb nekik, ha lehetőleg együtt vannak a legjobban oltalmazható helyeken, a papokkal, s külön erős őrség védelme alatt. Egy részüket a Szent Miklós templomában helyezték el, de a legelőkelőbbeket a király házának palotástermébe gyüjtötték, legféltettebb ruháikkal és ékszereikkel együtt. Ez a nagy erős ház a templomnál is biztosabbnak látszott az aggodó férjek, apák szemében s legjava vitézeiket küldték oda, szeretteik megtartására.

A vár messze volt s az ispán szeme nem láthatott idáig. Ilyen nagy bajban a király tulajdona sem tekinthető érinthetetlen területnek. Majd megmagyarázzák, ha túlélik a vihart. Lefoglalták tehát, beszorítva az öreg királyi cselédeket, egymás hegyén-hátán a kisebb szobákba és kamrákba, miután a nagyterem nem bírta befogadni az övéiket.

Éva alig tudta megtartani a kis zugocskát Apodfi és a maga számára, de apját már elparancsolták onnan valamelyik pincébe. A folyosón is úrasszonyok, leányok földrevetett nyoszolyái sokasodtak s itt nem maradhatott férfinép. A vak ember, az más, attól nincs mit félteni.

A palánkon maradt katonák most már csak várhatták, mi következik? Az árok, amiben még bíztak, az ő kis számuk mellett is komoly akadályt vetett a támadók elé. De a mongol már nem akart felesleges vért áldozni többé. a hadjárat alatt erősen megfogyatkozott testéből s nem volt hajlandó hullákkal tölteni ki a sáncot.

A védők rémülten látták, hogy a rőzsefal mögül most nem kövek s nem bombák, hanem töltött zsákok repülnek a palánk felé. súlyosan puffanva az árokba. Némelyik megrepedt s föld, kavics omlott ki belőle. Ezt a zsákesőt is tehetetlenül kellett végignézni, amíg betöltötte a mélységet.

Ott fenn a várfalon megállapíthatták, hogy mikor az a sánctöltés megkezdődött, zászlójelekre egyszerre fölsorakoztak a mongol lovaskaréjok a rőzsefal mögött.

Szolgák százai csapkodó fejszékkel vágtak széles kapukat előttük, amelyeken át mindenfelől megrohanták a palánkot.

Mi volt az a nehány dárda meg nyíl, ami onnan fogadta őket, az ő rettentő nyilazásukkal szemben? Már az első nekifutásra hullott, kalimpált alá a védők nagyrésze, mint a megrázott fa potyogó almái. Három-négy játszi fordulat után be voltak törve a kapuk s özönlött akadálytalanul a városba az ostromló sereg.

De Simonék nem gyönyörködhettek tovább a táncban, mert a város megrohanásával egyidőben a vár körül

is megmozdult a mező s rohamra indultak a mongol csapatok.

Simon rögtön tisztában volt vele, hogy ennek az őrültségnek nem lehet más célja, minthogy lekösse őket s megakadályozzon minden próbálkozást a város megsegítésére. Az ottani mongol csapatok most már belül vannak a palánkon s így egy kívülről jövő váratlan támadás nagy veszedelembe hozhatná őket.

— Csak bomoljatok!... — kacagott fel Simon odafönn. — Az ördög hiszi el, hogy nyíllövésre közelítsetek!

Ebben azonban nagy ámulatára csalatkozott. Van-e értelme vagy nincs, azzal úgylátszik semmit se törődtek a támadók. A meredek sziklaoldalakat a Góbi utódai nem tekintették komoly akadálynak. Hihetetlen iramban törtek föl rajtuk a falak alá, mintha repülnének.

A falakat sűrűn belepő védők ilyet sohase láttak s eltátották a szájukat.

Ez volt az oka, hogy a fölfelé hömpölygő lovassereg megelőzte őket az első nyilazásban. Ahogy ezek az ördögök lőttek, fölfele ugráló lovaikról, olyat csak mesében lehet elhinni. Halottak zuhantak alá mindenfelől, összezúzódva a köveken s jajgató sebesültek fordultak be a mellvédek nyílásain.

Simon ordított, mint a tőrbecsalt oroszlán:

— Lőjjetek, barmok! Mire vártok?

A számszeríjászok odaugráltak gépeik mellé, hogy helyrehozzák a kézívesek megtorpanását.

— Nem ti! Nem ti! — kiáltott Simon, egy pillantást vetve a mezőről folytonosan ömlő ellenségre, amely nyomta előre kérlelhetetlenül a hegyoldalra tódulókat.

Elkurjantotta magát, a legnagyobb dühből egyszerre csapva át a föllángoló örömbe. Most már tudta, hogy mit kell tennie.

— Húzzátok ki a húrt s irányítsátok a számszeríjat a hegylábán túl, a hátuljövőkre! Kész!... Rajta!...

És míg a dárdavetők s a kéziíjászok, magukhoz térve az első meglepetésből, a mellvédek mögül lőtték a falak alá tódulókat, a számszeríjak iszonyatos nyíldorongjai magas ívben burrogva át a levegőn, csapdostak le messze túl a kézíj lőtávolán, a várhegy alá sűrűsödő ellenség közé.

— Tovább! Tovább!... — vezényelt Simon. Ide-oda szaladt az egyik kedvencétől a másikhoz, mit se törődve a feje körül suhogó mongol nyilakkal s majd itt, majd ott hallatszott az ordítása:

— Ne hagyd!... Gyúrjad, az apja teremtésit!

Diadalmasan gyönyörködött benne, hogy milyen tökéletesen bevált a hirtelen jött gondolata.

A mongol nyilast, aki a világ legmesszebb lövő harcosának tartotta magát s őrjöngve hitt lövésének halálos voltában, ezek az égből jött, érthetetlen, két-három emberen is reccsenve átfúródó dárdák soha nem érzett vad rémülettel töltötték el. Hogy a várból jöhettek volna, azt elképzelni se tudta s hogy létezzék emberi kar, amelyik ilyen vesszőnek az íjhúrját feszíti célba, annak még a sejtelme is borzalommal töltötte el. Láthatatlan óriások állanak a magyarok pártján, csak ez lehet a magyarázata, semmi más.

Nem is állták sokáig. A felnyársalt lovakat, a leszakított karú, fejű, tátongó mellű halottakat gázolva, ira-

modtak a mezőnek, szembe robbanva az utánuk érkező saját csapataikkal, melyekkel bolondul összegabalyodtak s egymást kezdték késelni, úgy hogy tisztjeik alig tudták szétválasztani s elrendezni őket. A várhegyre fölnyomult csapatok pedig magukrahagyva, az alulról jövő lökés megszüntével hanyatthomlok folytak le véres gomolyagban a hegylábához, tehetetlen prédáiként a várvédők dárdáinak és nyilainak.

De aki át is törte magát a mezőig, belejutott a számszeríjak hatáskörébe s igazán félelmes volt látni, ahogy egy-egy messze nyargaló lovas csak összeomlik, mintha villám ütötte volna, a láthatatlan óriás döfésétől.

— Tamás! Tamás!... — ujjongott Simon ispán, Türjét ölelgetve. — Úgy-e elmondod majd a fiúknak? Most volna itt közülük valamelyik, hogy csúfolja a számszeríjaimat!...

Szubutáj, aki Batu mellől, Urkútától irányította a hadakat, egyszerűen nem hitte el ezt a bolondságot s tajtékozó szájjal vágott korbácsával a tiszt arcába, aki jelentette.

— Gyáva disznók, majd adok én nektek futást!... Lovára vetette magát s a harcmezőre nyargalt, hogy maga lássa, mi az ördög van ott? Életében először állott értelmetlen eldöbbenéssel, mikor meggyőződött a valóságról. De nem azért volt ő Dzsingisz khán barátja, hogy meghátráljon.

— Emberek azok is — csikorogta dühösen. — Valami ismeretlen gépeik vannak, annyi az egész!... Ki kell fárasztani őket, ha a félsereg megy is reá!

De bizony kilenc veszett rohamot vert vissza Simon

ispán a vár alól s összeomlott minden próbálkozás, a nélkül, hogy egyetlen létrát támaszthattak volna a falnak, vagy egyetlen hajítógépet állíthattak volna fel olyan közelségben, hogy köveik, bombáik elérhessék a várat.

— Soha nem lehet bevenni ezt a fészket emberi erővel!... — jelentette Szubutáj Batunak. — Ha csak étlen-szomjan nem vesznek, nézhetjük őket a világvégéig!

Vissza is vonták csapataikat jómesszire a vártól, ahová már az ördög nyilai sem értek el s csak távolról ügyelték, mint a juhaklot kerülgető éhtoportyán, hogy hátha mégis történhetne valami a kedvükre?

Annál nagyobb dühvel vetették magukat a városra s nem nyugodtak, amíg a kőházakat egyenként meg nem vették, bármennyi vérbe került is. A védekezők számára nem volt irgalom és mikor már nem lélekzett többé egyetlen test sem a bezúzott kapuk mögött, a zsákmányolás vad éhségével túrták föl a házakat, amikről úgy tudták, hogy a világ leggazdagabb emberei laknak bennük.

Elkeserítő csalódás várta őket. A házak majdnem teljesen üresek voltak, a férőhelyért tülekedő emberek mindent a lángok közé dobtak, ami elfoglalta előlük a legkisebb zugot is. Az ezüst, aranykincsek pedig hallgattak, mélyen elásva a pincék kőpadlója alatt.

De Batu nem bírt belenyugodni, hogy üres kézzel távozzon Magyarország legkülönb városának romjai közül s ráripakodott Sámuelre, akit ide is magával hozott, hogy mivel bizonyára ismernie kell a kincsek rejtekhelyeit, azonnal vezesse rá a katonákat s úgy vigyázzon, hogyha nem tudna eredményt felmutatni, semmissé válik minden ígéret, amit eddig kapott.

Sámuel lenyelte, amit mondani akart, némán meghajlott s csak annyit szólott, hogy mindent el fog követni régi ismereteinek alapján a Nagyúr kedvének töltésére.

De bizony hiába volt minden kutatás, nehány kisebb értékű dolgon kívül sehol sem tudták megtalálni hirtelenében a kincsek rejtekhelyeit.

Hiába vagdalták rongyokra mérgükben a kalmárok hulláit, azok meg se nyikkantak, hogy elárulják nekik.

Sámuel már komolyan megrémült, mert jól ismerte Batut és tudta, hogy csakugyan nem szabad üres kézzel megjelennie előtte. Mindenféle gondolat cikázott át az agyán, hogy miként győzze meg a dühöngőt arról, hogy biztosan és feltétlenül előkeríti a kincseket, csak időt adjon neki az alapos kutatáshoz. Még arra is gondolt, hogy megszökik s itthagy mindent, mert nem érezte a fejét biztosan állani a nyakán.

A leggonoszabb tépelődések között jött érte egy mongol tiszt jelentvén, hogy bevettek egy nagy kőházat is, amelyben csak fegyvertelen öregek s nehány megláncolt rab került a kardjuk alá. Már ami a férfiakat illeti. Ellenben gyönyörűséges asszonynépek nagy serege szorong egy teremben, ahová minden zúgból összefutottak. Amikor rájuk törette az ajtót, mindjárt végezni is akart velük, de aztán mást gondolt. Azok az asszonyok, leányok mind csupa selyembe, aranyba és drágakőbe öltözködve, estek térdre előtte s a vezetőjük, olyan mint a legszebb tündér, beszédet intézett hozzá, amelyet egy vele levő renegát magyar tolmácsolt. A Nagyúrhoz fellebbeztek ezek a foglyul esett gyönyörűségek s kérték, hogy vezessem őket színe elé, hadd maradhassanak életben az ő örömére.

Tudtam, hogy a Nagyúr lángol a haragtól, amiért a zsákmány elpusztult és azt gondoltam, hogy talán ezen a nekivaló prédán megengesztelődik egy kicsit. Egyelőre őriztetem őket s hozzád jöttem, hogy megkérdezzem, mit gondolsz a dolog felől?

Sámuel szemei föllángoltak.

— Hallgass reám!... — kiáltotta, mind a két karját megragadva. — Nagyszerű gondolat, barátom!... Mit adjak neked, ha azt jelented a Nagyúrnak, hogy az én vezetésem alatt fogtad el őket?

A mongol összevont szemöldökkel gondolkozott, fejét csóválta s a szeme sarkából pillantva Sámuelre, meggondoltan válaszolt:

— Annak nagy ára volna, ha megtenném. Mert miért is tenném meg? Ha elfogadja a Nagyúr, a jassza szerint egytizede az enyém. És a tizedből egyet magam választhatok...

— Érts meg — suttogta Sámuel a szeme közé — nekem semmi sem kell belőle. Legyen a tied mind s kívánom, hogy csupa kedvedre valót kapj, minden rajtuklevővel együtt. De még többet mondok. Tudod, hogy mindeddig vezéri zsákmányrészt kaptam a Nagyúrtól. Esküszöm, hogy a magaménak tizedét is neked adom, ha megteszed. Nekem nem kell több zsákmány. Nekem csak a Nagyúr kegye kell. És különben is hozzám jöttél parancsért. Ha én most azt parancsolom, hogy öld le őket, mit csinálnál?...

A mongol láthatólag meghökkent.

— Igaz... — dadogta. — Lehet, hogy aztán meg-

bánnád, de most parancsolhatnál. Hát legyen! De igazán nekem adod mindazt, amiről szólottál?

Sámuel megerősítette s aztán együtt mentek a király házába, amelynek vérrel szennyezett lépcsői mögött a nagy palotásteremben várakoztak a fölcicomázott asszonyok.

Még Sámuel hideg természete is föllobbant, amikor ezt a sereget látta. Kincset értek maguk is, nemcsak ami rajtuk volt.

Az asszonyok rémülten kitágult szemekkel várták, hogy mit mond ez a sötétarcú ember.

Voltak, akik fölismerték. Hiszen annakidején eleget látták a nagyurak között. Térdre estek körülötte. Karjaikat nyujtogatták feléje, megragadták a köntösét s csengve kérték, hogy mentse meg őket a haláltól.

— Az apátok, a férjetek, a bátyátok mind halott — mondta Sámuel hidegen. — Miféle asszonyok vagytok, hogy nem vágytok utánuk?

— Ó, uram — tördelte az, aki a tisztnek fölajánlotta magát és társait a Nagyúr számára. — Mi nem vagyunk magyarok. Franciák vagyunk, itáliaiak meg aragonok... Idegenben éltünk eddig is... Hiába szakad meg a szívünk a halottainkért... Mit használunk nekik ezzel?... Fiatalok vagyunk, szépek és élni akarunk!... Ha a győztes király úr lett ennek az országnak birtokosa, nekünk ő sem idegenebb, mint a magyarok voltak. Rabok voltunk mi a házainkban eddig is... Csak éljünk akárhogy, egyéb mindegy nekünk!...

Mi történhetett velük az ostrom borzalmas óráiban, miféle rémségeket láttak iszonyodó szemeik, hogy gyávul-

tak, hitványodtak el a halál félelmes keze alatt s reménykedtek-e talán valami hihetetlen csodában, ami majd kiszabadítja őket az ellenség karmai közül, ha ezt a lépést megteszik? Talán maguk se tudnának erről számot adni. Idegenek voltak, szépek, fiatalok...

— Jól van — vágta el Sámuel az asszonyok ismét fölsíró könyörgését. — Ne bőgjetek, mert akkor vörös lesz a szemetek és maszatos az arcotok. Úgy pedig nem kelletek a Nagyúrnak. Intett a katonáknak, hogy fogják közre az asszonyokat s mégegyszer a tiszt fülébe súgta:

— Ne felejtsd el, amit mondtam! Jelentsd a Nagyúrnak azt is, hogy ezt csak mutatóba küldöm előre. A kincsek bizonyosan itt vannak a föld alatt... Kutatom őket fáradhatatlanul... Aztán majd fordulj vissza, hadd tudjam, kegyesen fogadta-e a Nagyúr az előleget?...

A tiszt bólintott s a menet élére állva, megindult az asszonyokkal.

A ház kiürült. Sámuel egyedül maradt a nagy palotában.

Hátán összefont kezekkel járt fel-alá, töprengve, hogy mitévő legyen tovább? Lassan, szinte öntudatlanul megindult a házban, magába mélyedve s csakúgy ösztönösen lökte félre a lábával itt-ott az útjában fekvő holttesteket.

Ide-oda bódorgott szobáról szobára, folyosóról folyosóra s szűk, homályos, keskeny rejtekútba tévedt, mely úgylátszik fölfedezetlenül vezetett valahová a falban. Néhány lépcsőn botorkált lefelé s hosszú, keskeny nyílástól megvilágított kamrába toppant a mélyben.

Halk sikoltásra kapta föl a fejét.

Egy leány állott előtte, kinyujtott kezű vakembert

karolva át. A rejtekfolyosó túlsó oldaláról jöttek s talán ők is abban a pillanatban léptek be a kamrába.

Sámuel előrenyujtott nyakkal, eldöbbenve nézte őket.

— Apodfi!... — hördült fel meglepetten.

— Ki az?... — suttogta a vak, a leány felé fordítva világtalan szemeit.

Valaki van még itt, Éva?...

— Egy... egy... fekete...

— Én vagyok! Sámuel!... — vágott közbe az egykori sötét szövetséges.

Hát élsz, Apodfi Dénes?

— Sámuel?... — hebegte Apodfi. — Emlékszem... Hogy kerülsz ide?...

— Azért jöttem, hogy megmentselek!... — mondta Sámuel hirtelen jött gondolattal. — Miért ne verje arcul ezzel is a királyt? — villant meg a fejében. — Batu élve szeretné elfogni, hogy szolgájává tehesse. Megölni majd ráér. És nem volna utolsó öröm, ha nemcsak őt, hanem még Apodfit is ott láthatná a mongol úr kegyeiben s megrugdoshatnák mind a ketten... Hiszen jó pajtás volt ez a vakká nyomorított ember... Miért ne tenné meg érette?

— Megmenteni?... — kérdezte Apodfi. — Ugyan miért mentenél meg engem, Sámuel? És miféle hatalmad van hozzá?

— Úgy, hát nem tudod!... — kacagott föl Sámuel. — De honnan is tudnád, szegény fejed?... Nagy úr vagyok, Apodfi... Nagyobb mint akkor, amikor együtt dolgoztunk... A mongol khán tanácsadója vagyok...

Apodfi megtántorodott. A kezeivel kapkodott a leve-

gőben. Éva szorosabban ölelte át a vállait, hogy támogassa.

— A mongol khán tanácsadója?... Aki elpusztította Magyarországot?... Mondd, hogy nem igaz, Sámuel. Még te se!... Még te se!...

— Dehogynem igaz!... — nevetett Sámuel. — De bizony az vagyok én!... És hatalmam van reá, hogy téged is azzá tegyelek. Nagyúrrá, nagyobbá, mint amilyen voltál!... Meg is érdemled a nyomorúságod után. És miért fáj neked Magyarország? Mit kaptál tőle?...

— Menj!... Takarodj az útamból!... — hördült fel Apodfi. — Te hitvány áruló!...

— Ne bomolj, Apodfi Dénes!... — ordított föl Sámuel s a vér a fejének futott. — Nyomorult vak koldus, hiszen fölrúghatnálak, mint a kutyát!... Te beszélsz árulásról, aki eladtad Magyarországot a németnek?...

— Ó, hogy nem láthatlak!... Hogy nem téphetek bele a képedbe! — jajdult fel Apodfi. — Velem hasonlítod össze magadat? Én magyar király akartam lenni!... És te pusztító dögvészt hoztál erre a földre, amely szent nekem. Tudd meg, hogy a halált keresem... Ez a leány itt odaindult velem... Azt parancsoltam neki, hogy vezessen az ellenség elé...

— Tévedsz, vak magyar király — hahotázott Sámuel — vagy hazudsz. Ez a ringyó el akart bújtatni téged, meg akar szöktetni.

— Nem igaz! — sikoltott fel Éva. — Most már nem igaz!... Most már meg akarok halni vele.

— Azt el is éritek! — kacagott Sámuel. — Ha nem kell a segítségem, lehetek a hóhérotok is...

— Vakembert nem bánt a mongol... — dadogta Éva, elárulva utolsó reményét. — Ő mondta...

— Abba ne reménykedj — legyintett Sámuel. — Csak annyi igaz, hogy a Nagyúr elé viszik, ha rátalálnak... De ott majd én mondom meg, ki ez?

— Megmondom én is — mondta Apodfi. — Éppen ezért akartam, hogy oda vezessenek... Hogy a szeme közé vághassam a véleményemet... Hogy kiköphessek a bestia előtt... De most mást gondoltam, Sámuel. Előbb majd rólad beszélek. — A megbízhatóságodról.

— Ó! — szisszent fel Sámuel. — Azt már nem!

A többi egy pillanat alatt történt.

A szerecsen kardja villant s döfött a vakember mellének.

S átszaladt az Éva mellén, ahogy gondolatnál sebesebben Apodfi elé vetette magát. Halk jajdulással roskadt össze, de utolsó mozdulatával mind a két kezével megkapta a vasat s estében kétségbeesett erővel magához rántotta Sámuel kezéből.

A gyilkos elvesztve egyensúlyát, Apodfira esett s végigvágódtak mind a ketten a földön.

A vakember ujjai ösztönös rándulással kapták el a Sámuel nyakát.

Az fulladozva, hörögve kapkodott övéhez s csapkodott kirántott tőrével Apodfi mellébe.

A haldokló rettenetes erővel szorította össze Sámuel torkát s elhidegülő ujjainak görcsbedermedt örvét emberi hatalom le nem téphette volna onnan.

Még halottan is ott maradt ráfagyva és Sámuel elkékült arcából a halott szemek rémült csodálkozással meredtek a semmibe.

Batu, a Tündökletes, heverőágyán játszadozott kedvencével, a nőstény oroszlánnal.

Az állat didergett. Ez a rettenetes magyar tél megdermesztette a vérét. Olykor fájdalmasan köhögött.

A Nagyúr maga mellé húzta az ágyra, átölelte, fejét kedveskedve dörzsölte a nagy macska fejéhez, a testével melengette s gyöngéden takargatta be cobolyprémes bundájába.

Az oroszlán hálásan nyujtózódott el mellette, mereven kifeszítve lábait s a farka vidáman csapkodott a bunda alól, a gyógyító melegben. Zöld szemével hunyorgatva, mély kurrogással dorombolt.

A Nagyúr aggódva nézte. Jobban szerette ezt a gyönyörű bestiát, mint barátot, szeretőt, akárkit. Férfi nem lehet hűségesebb s asszony hízelgőbb, mint ez. Figyelő szemekkel virrasztott ágya mellett, éberebben bármely testőrnél s ha valaki közeledett, kérdő tekintettel leste ura arcát, hogy szét kell-e tépni? Még kölyök korában hozták a Nagyúrhoz s ő felnevelte magának barátul, szolgául és védelmezőül. Senki a világon nem tudott bánni vele, csak ha ő szólt neki, lett kezes báránnyá. Soha egy percig nem hagyta el magától.

És hogy tudott játszani neki ez a kedves!... Ha látta, hogy tépelődik valamin, szeliden ütögetett térdére kecses lábával, hogy magára vonja a figyelmét. Aztán ugrált, táncolt, hengergőzött előtte, a nyakára fonta lábait

s hízelkedve fektette fejét az arcához, rekedt hangján énekelve neki. Csak a szeme örökké komoly, ami furcsa és megható volt, amikor karcsú teste vidáman forgott, hajlott körülötte, hogy felvidítsa. És akármit csinált, ezek a szemek hűségesen függtek gazdája tekintetén.

És most beteg az Aranyhercegnő... Fázik ebben a szomorú, utálatos országban, amelyet Batu halálosan ún és mégis türelmetlenül gyűlöl, hogy még mindíg nem tudta elgázolni.

— Ha meghalsz, Aranyhercegnő — súgta az oroszlán fülébe — még egy legyet se hagyok életben ezen a nyomorult földön...

Aranyhercegnő komolyan nézett gazdája szemébe s halkan dorombolt.

— Úgy-e nem halsz meg?... — kérdezte Batu. — El akarlak vinni magammal napnyugatra, Aranyhercegnő... Azt akarom, hogy lásd meg velem a csodavárosokat s ülj mellém a császárok trónjába... És délre is el akarlak vinni, kedvesem, a kék tenger mellé, az örökké zöldelő erdőkbe, ahol a nap meggyógyít téged... És sétálunk majd a régi császárok márvány-palotáiban, szagoljuk a ragyogó virágok illatát és ha senki sem látja, megnézegetjük a fehér szobrokat s a képeket, amelyek olyanok, mintha élnének. És minden a miénk lesz, amit valaha kitaláltak az emberek, hogy gyönyörködjem benne!... Gyógyulj meg, Aranyhercegnő!... Csak addig meg ne halj, amíg elmehetünk innen, ahol semmi szép s hideg van... De el ne áruld Szubutájnak, Aranyhercegnő!...

A kedves fényes szemeivel hunyorogva, hátrafordí-

tott fejét ráfektette Batu mellére s borzongó hátát odaszorította a testéhez.

A Nagyúr pedig a bunda szárnyával magához ölelte Aranyhercegnőt s becézte, cirógatta, halkan sugdosva neki.

Az asszonyok pedig csak álltak reszkető térdekkel, súlyos díszruháikban, a heverőágy trónlépcsői előtt, a kétoldalt felsorakozott mozdulatlan arcú katonák között.

A tiszt már régen elmondta jelentését s most remegve várja, hogy a Nagyúr szóljon reá.

Ő azonban, úgylátszik, nem hall, nem lát semmit. Csak tovább suttog Aranyhercegnő fülébe.

Az oroszlán feje megmozdul a suttogásra, kifelé fordul s zöld szemei mereven pillantanak az asszonyokra.

Mordul egyet, kedvetlenül.

A katonák lánca megbomlik kétfelől s a sorokba felállított asszonyok háta mögé lépnek.

— Térdeljetek le! — kiáltja a tiszt.

A nők térdreomolnak.

Durva gyors kezek tépik szét vállukon a selymeket s fehér hátuk, keblük derékig meztelenül villog a nagy sátor homályában. Csak az arcukon ömlik el lángolva a rémült szégyen bíborhulláma.

De hiába, ezt is el kell viselni. A Nagyúr látni akarja, mit érnek?

Batu sugdosódik Aranyhercegnővel.

Az oroszlán megrándul, teste összehúzódik s mint a kipattanó rúgó, löki fel magát a bunda alól. Most felült az ágyon, első lábai kifeszülve karmolják a takarót, boj-

tos farka szilajul csapkod, fejét kinyujtja a magasba s rémítő ordítás rázkódtatja meg a sátor levegőjét.

A katonák balkeze a gyönge nyakakra szorul, a jobbok lendülnek s a tőrök egyetlen villanással, könnyedén futnak be a fehér keblek rózsái közt, szép pirosakat tűzve közéjük.

Mondják, háromszázan voltak.

ÖTÖDIK FEJEZET

I.

Kádán a csanádi táborból Macsón át vágott a Dunának. Akadálytalanul ment át rajta, mert itt senki sem őrizte a partot. A délnek vivő hadiútra fordult, de Nagykelmek várába beleütötte a homlokát.

Ákos Ernye, noha nem tudta, hogy honnan kerül ilyen hirtelenséggel ide az ellenség, amely az ő hite szerint Pest alatt törhetett át a Dunán s így csak sokkal későbbre várta, mégis teljesen föl volt készülve a fogadtatására. Nyilt mezőn ütközött meg vele s ügyesen csalta maga után, még idejében visszahúzódva a várba.

Kádán nem tudhatta, vajjon nem éppen itt rejtőzködik-e a király? Minden erősség gyanús, egyet sem hagyhat, már csak azért sem, mert a háta mögött nem tűrhet fegyvert, mikor nem tudja, hogy előtte mi van?

Ákos Ernye szándéka sikerült, magára húzta a mongol támadást s napokig lekötötte a minden visszavert rohamra dühösebben támadó ellenséget. Csak későn kapott észbe Kádán, hogy a várat képtelen bevenni s ostobán tölti vele a drága időt.

Hiszen ha a magyar király itt volna is, nem menekülhet, feltéve, hogy a Dráva vonalát sikerül előle elvágni. Ha pedig arra gondolt, hogy amíg itt öklelődött, az üldözött elmenekülhetett, elöntötte a düh s őrjöngve szidalmazta saját magát, hogy lépre ment.

Egy éjszaka otthagyva hát Nagykelmeket, egyvégtében röpült a Dráváig. Itt látta meg, hogy a túlsó parton magyar csapatok várják s ebből megértette, hogy csakugyan elkésett, a király már túl van a folyón.

Vissza is fordulhatott volna. Annak, amiért küldötték, most már semmi célja nincs. De a mongolban az ilyen reménytelen pillanatokban vetett lángot mindíg Dzsingisz khán lelke, az a lehetetlenséggel dacoló, a célt reménytelenül is tovább erőszakoló, letörhetetlen vad energia.

Nem tétovázott tovább s beleparancsolta seregét a folyóba.

Túl a Mihály udvarmester vezetése alatt álló őrség fedezte a tengermellékére húzódó király útját. Csak kicsiny csapat volt, fel nem tartóztathatta az átkelő sereget, de a tőle telhető legnagyobb veszteséget okozva neki, az utolsó pillanatban vonult vissza s ismét és ismét fölvette a küzdelmet, mihelyt arra alkalmas helyet talált.

Kádán egy darabig a hadiút vonalán üldözte őket, amíg kitalálta, hogy óriási kerülőn csalogatják maguk után az irdatlan hegységek lábánál, melyek a tengermellékét oltalmazzák.

És ekkor szánta rá magát a mongol vezér egy olyan teljesítményre, melyhez igazán legfennebb Dzsingisz khán perzsiai vállalkozása mérhető s Hannibál óta hozzáfoghatót nem látott Európa.

Abbahagyta a magyarok követését, hogy a hadiút kerülőjét a hegységeken keresztül szelje át. A monoszlai és zrini hegyvidéken, ahol sohase járt hadsereg, „mintegy a levegőben repülve“ szökdelt keresztül, vadkecskék mód-

jára ugráló lovain ez a démoni had s a szláv pásztorok nyavalyatörős rémülettel menekültek az erdők sűrűjébe, mikor ezt a hihetetlen dolgot látták.

Ezalatt Geregye Pál, a pesti áttörés után, az Esztergomnak forduló mongol főerő elől terv szerint vonult vissza a Bakony és Vértes vidékére. Szerencsére csak a főseregtől különvált kisebb csapatok nyomultak utána, mert Batu mindenekelőtt Esztergomot akarta elfoglalni.

A fiatal országbíró lépésről-lépésre tartotta haláltmegvető embereivel az előre megállapított vonalat, mindaddig, amíg a Dunántúl népe bántódás nélkül elmenekülhetett. Csak azután tűnt el ő maga is embereivel a megközelíthetetlen erdőségekbe, ahova a mongolok egyelőre nem merték követni.

E helyett Székesfehérvárnak fordultak, hogy a magyar királyok koronázó- és temetkezési városát földúlják. A falakon kívül elszórt házak között pusztítottak is. De most a természet jött segítségül a magyaroknak. Váratlanul beállt az olvadás s a várat környező mocsarak felengedett dágványain nem birtak átgázolni a támadók. Néhány napi hasztalan várakozás után ott is hagyták Fehérvárat, visszanyargalva a fősereghez.

A menekülő király nyomában rengeteg nép lepte el a tengerparti városokat. Spalato környéke, a velencei szigetek, a dalmata partok megteltek a hazájából kiszorított magyar nemzet szomorú vándornépével.

Gorgano podesta, Spalato kormányzója nagy ünnepélyességgel és tisztelettel fogadta a bujdosó királyt s családját, amely Klissza várbércéről lejőve, csatlakozott hozzá. A király körül ott állottak még megmaradt bará-

tai és lovagjai, utolsó töredéke az öreg Béla király dicsőséges Magyarországának, mely Európa nagyhatalmai között tündöklött egykoron.

De a podesta most is alázatos alattvalóként köszöntötte urát, a rettenetes helyzetben egy szemrebbenéssel sem árulva el, hogy aki előtte áll, az többé nem a hatalmas magyar uralkodó, hanem földönfutó koldus.

Az olasz, szívének egész déli melegével ajánlotta föl a várost a királynak és családjának, mondván, hogy amíg Isten kegyelme vissza nem segíti régi nagyságába, ne tekintse e város kicsinységét és szegénységét, hanem mint hű alattvalói közé, vonuljon be karjaiba s ajándékozza meg azzal a nagy tisztességgel, hogy Spalato, adná az Úr, minél rövidebb időre, Magyarország székvárosának mondhassa magát. Még tovább is ment a nagylelkűségben Gorgano úr s fölajánlotta, hogy mind a városban, mind a városon kívül szállásokat ad nemcsak a királyt kísérő uraknak és családjaiknak, hanem az utánuk tóduló népnek is, amennyire csak tőle telik. Utolsó zugaikat és falat kenyerüket is jószívvel megosztják a szegény magyarokkal.

De így tettek a többi dalmata és olasz városok is, örök emlékezetére e végső veszedelemben a testvértelen magyar nemzet iránt tanusított barátságuknak. Sőt, ami a királyt legmélyebben meghatotta, Zára is megbékült s szintén fölajánlotta neki vendégszeretetét.

De a király elméjében ekkor már messzibbtekintő gondolatok forrtak, a jövendőt a haláltól is visszacsikarni kész életakarat szülöttei s a tenger felé nyiltabb helyet keresett magának, hogy ezeket a gondolatokat valóságg

tehesse. Ott családja is biztosabban lesz, ahol gályákra találhat, ha a föld utolsó röge is hűtelenné válna s már csak a tenger maradna, végső menedéknek.

Megköszönte a podesta jóságát s arra kérte, hogy a fölajánlott segítséget adja a szegény, kétségbeesett népnek, míg ő szeretetteivel s legközelebbi barátaival tovább megy a tenger felé.

A podesta azonnal kész volt erre is és Spalato megtelt magyarokkal. Még a kemencékben is menekülők laktak, de tele voltak velük a temetők is, ahol a sírkövek és ciprusok árnyékában sem lehetett egyebet látni, mint boldogtalan családjaikat. Nagyon sokan azonban kiszorultak a város környékére. S a szomorú tábor ellepte a kerteket, a pásztorviskókat, de még a legkisebb bokor alját is.

A király és környezete Trauban állapodott meg, a tengerbenyúló félszigeten, melynek csúcsa mögött Bua szigetecskéje zöldelt, a gyönyörű kék tenger smaragdja, ahonnan délfelé végtelenné tágult a tündöklő víztükör.

A szállás, amit mint a legkülönbet a város fölajánlhatott a király családjának, bizony elég szűkös és szegényes volt. Kőből épített földszintjének néhány sötét szobája fölött fából ácsolt emelet következett, meglehetősen rozoga, széljárta alkotmány, apróka rekeszekkel. Lent a kapualjából nyíló legnagyobb szobában Pók Móric helyezkedett el a testőrző lovagokkal, de csak éjszakára, nappal a családnak kellett itt étkeznie. Jobbkéz felől a király és Báncza István laktak, a baloldali két szobát pedig a királyné foglalta el, Istvánkával a belsőbbikben, míg a másikban a dajka tartózkodott és itt volt Erzsike

bölcsője is. A királyleányok az emeletet szállották meg s nagy volt az örömük, hogy mindenkinek jutott egy-egy külön zugocska.

A királlyal jött urak és családjaik szétszóródtak a városiaknál, ahol a fiatal lovagok is tanyáztak.

Vilmos közvetlenül a királyi szállás mellett kapott egy kis kamrát s rögtön fölfedezték Margitkával, hogy az emelet oldalablakocskája éppen odanyílik. Ezért Margitka úgy intézte, hogy azt a kis helyiséget juttassák neki testvérei, melynek falán ez az ablak volt vágva.

Mikor már mindenki aludt, a csodálatos tengerparti holdvilágban Vilmos még mindíg ott állt esténként az ablak alatt és suttogtak egymás felé titoktalan édes titkokat, míg csak el nem halványultak a csillagok a virradat közeledtére.

Bizony, hiányzott ebben a száműzetésben nemcsak a királyi élet minden pompája és dísze, hanem még az úri kényelem legcsekélyebb kelléke is. A királyné titkon szenvedett és sírt e miatt, de a szerelmesek föl se vették, ők mindíg rózsákon jártak s az Édenkert illatát lélekzelték.

A leányok s az ifjú vitézek se nagyon törődtek vele, minthogy a sok régi formaságért egész sereg érdekes tapasztalatot kaptak cserébe. Ott volt maga a tenger is, ez az örökké változatos és soha meg nem únható isteni mosolygás, a partvidék zord mészkőszikláinak mesés alakulatai, kitanulhatatlan barlangjai s eldugott fészkeikben a ragyogó zöld növényzet pompás búvóhelyei. Aztán a városnak zeg-zugos utcácskái, düledező regényes házikókkal s ez az örökké jókedvűen lustálkodó, tarka ron-

gyokban gondnélkül hancurozó nép, melynek még a veszekedése is csupa muzsika.

Ha a királylányok lovagjaikkal ezekbe a sikátorokba tévedtek, a feketepiszkos kis lurkók egész verébraja csiripelte körül őket, aprópénzért táncolva és énekelve nekik. Rémitő szennyesek voltak az igaz, de édes a pofácskájuk s drágakő a ragyogó nagy fekete szemük. Anna és Katica húzódoztak tőlük s mivel megvoltak a saját gondolataik, kevesebb örömet találtak az efféllékben. De a kisebbek annál inkább élvezték a dolgot s kíváncsian kukkantottak be az odukba, ahonnan ezek az apróságok előrajzottak.

Eddig fogalmuk sem volt, hogy milyen kevésből élhet az emberféle. Ezek itt úgyszólván napsugárból éltek s még néhány olajbogyóból vagy fügéből, amit munkanélkül szakíthattak a fákról. A legtöbbje még arra is lusta volt, hogy a halaktól hemzsegő öbölből fogja ki az ebédjét, pedig szinte csak a kezét kellett a vízbe dugnia érette. De éppen a vizet szerették a legkevésbbé.

Mindez megkönnyítette a királyi gyermekek számára a megváltozott élet elhordozását, sőt ösztönösen arra tanította rugalmas lelküket, hogy ne vegyék túlkomolyan az emberi sors változásait. Jolánka egyszer ki is jelentette, hogy nem bánná, ha soha se kellene többé Esztergomba mennie s nem is volna királyleány. Milyen jó lenne mezítláb, kurta ingben futkározni a parti sziklákon, csigákat fogni, sütkérezni ennek a csodanapnak édes sugárzásában s tárt karokkal lebegni a kék hullámokon. Az őstermészet anyai keze gyorsan törölte le fia-

tal lelkükről a rossz emlékezetét. Csak félöntudattal vették tudomásul a nagy sötét hátteret, mely eddigi életükre borult s inkább örvendtek annak, hogy abból a borzasztó feketeségből ilyen napfényes idill pattant ki.

Persze voltak Trauban előkelő emberek is, méltóságos városi elöljárók, selyemköntösű, aranygyűrűs gazdag kalmárok és büszke, szép, fátylas hölgyek, aztán sok zörgő-csattogó katona, de ezeket inkább kerülték s alázatos hajlongásaik közben feléjük lövellt megróvó titkos tekintetükre a vállukat vonogatva kaccantak föl.

Aztán voltak folyton szivárgó magyar menekülők is, akik a király közelében akartak lenni, mintha ott mégis biztonságosabb lenne. Itt is föltűntek a gyászruhás özvegyek kisírt szemű halvány arcai, sok rongyolt sarujú, kopott öltözetű szegény ember és aztán egyre több sebforradásoktól eléktelenített, csonka-bonka hadirokkant. Ezekkel illett szóbaállni, egy-két vigasztaló mondatot ejteni s adni valamit a szegényebbjének. De ez már olyan szokás volt, amit a leányok a nélkül teljesítettek, hogy élőbb gondolatokat fűztek volna hozzá.

Volt még valaki, aki a sok gondterhelt arcú úr között mindíg derült és örökös tevékenység lázában forgó. A király. Érthetetlen, hogy ennyi rettentő csapás, megalázás és veszteség után, melyben a legkülönb férfiak szíve is megtört, a király megfiatalodott, rugékonnyá lett. Soha egy pillanatig nem láthatja rajta senki a csüggedésnek bármi jelét. Korán kel, későn fekszik, mindenféle emberrel tárgyal, még sétalovaglás közben is s amikor már mindenki alszik, vagy álmatlanul forog fekvőhelyén, ő egyforma nyugodt hangon, a hosszas

megfontolásból fakadó szabatossággal diktálja leveleit, rendelkezéseit és számításait Báncza István tollába.

Még mindíg vannak, akik komoran dugva össze fejüket, arról suttognak, hogy ha ez nem Isten különös csodája, amit ember meg nem érthet, akkor félős, hogy a szegény király elméje nem tiszta, elveszett belőle az emlékezet s bizonyára Esztergomba képzeli magát, nagy, viruló ország dolgainak intézésében.

De Báncza István, aki a király gondolatait írja és Pók Móric, akivel sokat beszélget erről, tudják, hogy igenis Isten különös csodája ez, s nemhogy betegség volna, de felgyógyulás a régi betegségből. A király csak a nagy összeomlásban lett igazán férfivá és királlyá. A rendülés, mely összeontotta hatalmát, maga alá temette szomorú gyermekségének és ifjúkorának megmérgezett képzelődéseit is. Ő, aki csak a szerencsétlenségben és a halálban tudott hinni, most éppen ellenkezőleg csak az életben bízik és amit a két hűséges ember nem győz magasztalni, nem amúgy rajongva s tündérvárakat építve a levegőbe, hanem keményen megmarkolva minden kicsit, ami valóságos és amiből türelmes kitartással kell és lehet nagyot építeni.

Egy reggel a király a tengerparton sétált Bánczával, Pókkal, Bertalan püspökkel, Mihály udvarmesterrel, aki szintén megérkezett, hírülhozva, hogy a királyt kereső mongolok esztelenül nekivágtak a hegyeknek és bizonyosan ott pusztultak már a szakadékokban, ha ugyan vissza nem fordultak. Ott volt még velük Csák és a fiatalok közül Gutkeled István, meg Geregye Pál,

aki hegyen-völgyön keresztül jött el beszámolni királyának a dunántúli dolgokról.

— Látjátok, — mondta a király — Esztergom várát nem tudták bevenni! Sem Fehérvárat, sem azokat az északi erősségeket, amik jól voltak építve és alkalmas hegyen vagy környezetben feküsznek. Ebből láthatjuk, mit kell tennünk.

Az urak kérdő szemekkel néztek egymásra, aztán a királyra. Hogy mit kell tennünk?... — gondolták magukban szomorúan. — Talán kellett volna!... Hol, mit lehet még ezután tenni?...

A király körülnézve rajtuk, megállt séta közben s komoly, lassú szavakkal kérdezte:

— Melyiketek hajlandó várat építeni a birtokán? Én Pesttel szemben, a hegyen emelek egyet, ott építem újjá a várost is s a régi helyén, az átkelőnél, őrfalut alapítok. A királyné is vállalta, hogy a visegrádi hegy tetejére várat emel a saját jövedelméből...

Az urak csak hallgattak, zavarodott, bámuló szemekkel. Meglepetés, részvét, ijedtség tükröződött az arcukon.

— Eszemnél vagyok, urak! — mosolyodott el a király. — A leckét meg kell tanulni. Magyarországot csak sok erős várral lehet megtartani újabb vihar ellen. De nem olyan szűk, alkalmatlan erődökkel, amilyenek eddig voltak. Mi csak a magunk bőrére gondoltunk. De azt a sok, hasznos, értelmes vendéget, akik a palánkos villákban szorgoskodtak a mi javunkra, veszni hagytuk. Ezután másként lesz. A váralját be kell foglalni a kibőví

tett erősségbe magába s a vendégekből civitást kell formálni. És minden puszta hegyen egy várat!...

— De hát uram, — szólt közbe Bertalan püspök félénken — hol vannak azok a hegyek?

— Neked Tátikán, Csobáncon meg Szigligeten — vágott vissza rá a király. — És Pozsonyhoz is elkelne még egy jó bástya. Te meg a dunántúli püspökök megépíttethetitek mindezeket.

— De hiszen nincsenek is dunántúli püspökök! — hebegte Bertalan.

A király Bánczához fordult:

— Igaz ez, főkancellár úr?...

Báncza fölcsillanó szemmel nézett az urakra:

— De bizony vannak, uraim. Mind benne vannak a király úr levelében, amit én magam írtam le. A Szentatyához megy ez a levél, hogy megerősítse a király úr jelöltjeit.

— In partibus infidelium — mormogta Bertalan.

— Aki nem hisz, hogy lehet hívők pásztora? — kérdezte megvillanó szemmel a király. — Mit olvasol a Szentírásban, tisztelendő atyám? Hogy hitt Ábrahám és tulajdoníttaték neki igazságul... És bujdosva, látta az alapokkal bíró várost.

Bertalan püspök a nyakáig elvörösödött szégyenében s bocsánatkérőleg suttogta:

— Hát Tátikát, azt talán lehetne... Szigligetet is, gondolom... És ha a győri püspök is segít, ahhoz a pozsonyi bástyához követ adnék.

— Na látod! — mosolygott a király.

Az urakon egyszerre kitört a láz.

— Én Saskőt vállalom, Kegyelmes Uram! — kiáltotta Báncza s a szeme ragyogva nézett a távoli haza felé.

— Én Valkót és Sólyomkőt! — nyilatkozott Geregye Pál.

— Gondolok egy Kővárt meg egy Apajvárát — jelentette ki Gutkeled István.

— Az enyémet Csáktornyának fogom elnevezni s még tudok vagy négy jó hegyet a birtokomon — vállalkozott az udvarmester.

Csák pislogva kérdezte:

— Nem volna kérkedés, ha Várpalotának nevezném el azt a kicsit, ami az erőmből telik?

Pók Móric csendesen szólalt meg:

— Likaván, amit nekem adtál, Kegyelmes Uram, szintén van egy alkalmatos hegy. És a Huntpázmánoknak ismerem erreváló szikláit Gímesen s még vagy négy hegyen. És Ákos Ernye is megépíthetné Diósgyőrön a magáét, meg Tomajfia Dénes is Losoncon, ahol még nincs erődítése. Meg is csinálják bizonyosan!

— Meg, meg — bólintott a király. — Nem kételkedtem egy cseppet sem, hogy mind vállaljátok. Úgy-e, főkancellár úr?

Báncza tisztelettel hajtotta meg a fejét:

— A magunk erejéből, azt mondtad, Uram Király. De a magadéból adtál a legtöbbet hozzá. Nektek — szólt az urakhoz — mind készen van az adomány-leveletek új birtokaitokról, amik fát, követ, meszet, vasat szolgáltathatnak az építéshez.

Mély csend lett. Aztán elhomályosult az urak szeme

a könnytől. Annak szivárványában jelentek meg előttük azok a távoli, ismerős, fájón édes tájak... De a király lelkéből kisugárzó hit most valamennyiüket elbűvölte s olyan valóságosnak érezték a látományt, hogy a kezeikkel utána kaptak.

A király pedig komolyan mosolygott.

Asztalánál ültek vacsora után s ő elgondolkozva szólalt meg:

— Zólyomban, Nógrádban, meg Erdélyben is rengeteg az erdőség. Most többet ért holmi váracskáknál. De csak senki birodalma volt mégis. Megvan-e már erről a jegyzésed, főkancellár úr?

— Azonnal följegyeztem, Kegyelmes Uram — jelentette Báncza — hogy az erdővidékek királyi vármegyékké legyenek.

A király magyarázólag fordult az urakhoz:

— Igen, ezt fogom csinálni. Aki irtja, várat rak belé s betelepíti, az lesz az ispánja a megyének. Néhány nevet említett, mint akikre ezzel kapcsolatban gondolt.

— De hiszen ezek hűtelenek voltak, Kegyelmes Uram! — jegyezte meg csodálkozva valaki.

— Haragnak nincs helye — válaszolt a király szilárdan. — Aki hozzám tér s becsületes akar lenni, nem emlékszem a bűnére. Kevesen vagyunk.

Az urak úgy néztek rá, lelküket elöntő áhítattal, mintha több volna embernél.

— A kúnokat visszahívom — mondta csendesen a király. — Megbeszéltem a királyasszonnyal is. Gonoszul bántunk velük, helyre kell hozni.

Mindenki lehajtotta a fejét.

— Te egyedül nem voltál hibás benne, Kegyelmes Uram — suttogta Pók Móric. — Minden magyar az volt kívüled s a hős Ugron érseknek nagy botlása volt ez...

— Béke a halottakkal!... — kondult tompán a király hangja. — Becsületes, vitéz emberek voltak. S megfizették, amivel tartoztak... Mi élünk. Mi másként látjuk a dolgokat.

Valamelyik reggel összehivatta a király mindazokat, akik Trauban, Spalatóban, Arbén és Nonában tartózkodtak, az előkelőbb és jobb magyarok közül.

Mikor begyültek, egy csomó ismeretlen embert találtak nála, akikkel már előbb levelezésben állott s megkeresésére most idejöttek hozzá.

Voltak közöttük katonaemberek, derékon alól szétálló kurta bekecsekben, lábszárhoz símuló posztóharisnyákban, kihajtott torkú rövid zergebőr-csizmákban, könnyű mellvérttel és hosszú tőrforma kardokkal. Voltak kereskedők is, velenceiek, meg távolabbiak a Pó síkjáról, széles gyöngyökkel kirakott selyemövű, hosszúköntösű urak, prémes díszköpenyegben. És voltak olyanok, akiknek külseje a nagygazdálkodót mutatta.

A király először a katonákat ismertette meg az urakkal. Hét idegen vitéz jelent meg ezen a napon nála.

— Ezek itt — mutatta be a király hármukat — a brebiri gróf urak: Gergely, Stefkó, Jákó. Testvérek és nekem barátaim.

A három magas, szikár, fekete lovag helyeslőleg bólintott az urak felé.

— Ez a másik négy vitéz úr ugyancsak testvér —

ajánlta be őket a király — János, Frigyes, Bertalan és Guidó. Modruszi és vinodoli grófok. Barátaim ők is.

A csontos, nagydarab emberek szívükre tett kézzel hajlongtak.

— Úgy-e, herceg, — fordult most a király Türje Déneshez, aki Zárából jött föl a tanácsba — a horvát és dalmata vitézekre mind neked van szükséged?

— Valóság, Uram Király — jelentette Szlavonia bánja. — Nem is nagyon elég, ha majd a Dráváig mindent meg akarok szállani velük.

— Ezért — biccentett a király. — Nekünk itt szövetségesekre és katonákra van szükségünk, akik a menekültektől meglepett partokat védjék s majd velünk nyomuljanak vissza a Dunántúlra. Szót értettem ezekkel a barátaimmal. Ötven-ötven kopját hoznak, a vezetékekkel.

Az urak lelkes örömre gyúlva zajongtak, szorongatták a horvátok kezeit s veregették a vállukat. Hogy megint lesz a királynak meg nem tépett, friss serege! Hát mégis van becsület a világon?... És csakugyan lehetne kezdeni valamit?

— A brebiri urak — folytatta a király csendet intve — még két gályát is adnak, hogy asszonyaitok és leányaitok a királynéval s a királyleányokkal szükség esetén a tengerre szállhassanak, amíg itt a fergeteg elvonul.

— A gályák már itt is vannak — jelentette Jákó. — És ideje is, mert a pásztoraink hírt adtak, hogy a hegyek között lovassereg tör keresztül.

Az urak meghökkenve néztek össze.

— Csak nem jönnek idáig? — tátotta el a száját Mihály udvarmester.

A horvátok csaknem egyszerre bólintottak:

— A mi pásztoraink nem tévesztik össze a lovashadat a kecskenyájjal — jelentette ki Stefko meggyőződéssel.

A magyarok babonás tisztelettel néztek a királyra. Hogy erre is gondolt! Hogy minden megjárja az eszét! Amíg ők itt lógatták a fejüket sopánkodva, a király egymaga hadat gyüjtött a védelmükre.

— Először is azért kérettelek ide, — mondta nekik a király — hogy ezt megtudjátok s készüljetek. De azért is, hogy a ti tanuságtok mellett jelenthessem ki e derék barátainknak, hogy mostani birtokaikban őket és utódaikat örökre megerősítem s mindaz a föld, ahonnan katonát hoznak nekem, szintúgy az övék marad. Íme itt vannak a levelek, a kezem jegyével és pecsétemmel s most írjátok valamennyien alá!

A kancellár kiterítette az asztalon az elkészített leveleket. Aztán fölolvasta, hogy mindnyájan hallják s megértsék. A horvátok feszülten figyelték a felolvasást s bár a betűt egyik sem ismerte, szemükkel kísérve Báncza István ujját a sorokon, nagykomolyan bólintgattak hozzá.

Aztán aláírták mindnyájan, a horvátok is, a magyarok is.

Az adományozottak térdethajtva vették át az összegöngyölt tekercseket a király kezéből, aki kardjával megérintette vállukat.

Amíg ez a dolog folyt, a többi idegen néma érdek-

lődéssel, ide-oda ugráló figyelmes szemmel várakozott a maga sorára.

— Tudjátok, — szólalt meg a király — hogy szerencsétlenségünkre a gabonát vagy letaposta, vagy magának aratta az ellenség. Jövőre nem lesz kenyér Magyarországon. Mert ki gondoskodott volna vetőmagról? És ha vetőmag lenne is, hol az ökör, amivel felszántsuk a földet s beboronáljuk a magot?... És lesz-e csak egy ló is, amelyiket szekérbe fogjunk, hogy a szénát behordják? És hol vannak a juhok, hogy gyapjukkal ruházkodjunk és a kondák, hogy húsukkal tápláljanak? De bizony még eke, kapa, kasza sem vár otthon. Ez a mi boldogtalan állapotunk! . . .

Az urak elszomorodva csüggesztették le a fejüket. Hiszen ez az! Hiába minden, ha Magyarország pusztasággá lett!... A király szép gondolatai csak haszontalan álmok. Nincs ott egyéb, mint a halál!

— Ezek a derék kereskedő urak, meg előkelő gazdálkodók, akik íme eljöttek az én levelemre, — folytatta a király — úgy mondják, tudnának nekünk vetőmagot, állatokat, meg eszközöket szolgáltatni, ha tisztességesen megfizetünk érette.

Az idegenek bólintottak a király szavaira, ahogy Báncza halkan tolmácsolta nekik.

Az urak most már igazán nem hittek a saját füleiknek se. Úgy érezték magukat, mint a gondatlan gyermekek, akik mindenfélén jártatják az eszüket, míg atyjuk nehéz gondokba merülve megszerzi nekik a kenyeret, amelyre ők mindíg csak akkor gondolnak, mikor megéheztek. De akkor aztán kell, a föld fenekéből is!...

— Ilyen királya nem volt még a magyarnak! — szakadt ki a háládatos csodálkozás az emberekből.

— Látom, — mondta a király — hogy tetszik nektek a gondolatom. Hanem most rajtatok van a sor.

— Mit tegyünk, Uram Király? — ugráltak föl készségesen a magyarok.

— Nem kell sokat — mosolygott a király. — Türje herceg úr már gondoskodott Zárában s a környékén istállókról, raktárakról, ahova a gályákról behordjanak mindent. Mert ezek az urak gályákat is adnak szívesen hozzá. Csak annyi baj van, barátaim, hogy fizetni kell mindezekért. Ingyen nem adhatják ezek a jóemberek, hiszen abból élnek, amit eladnak. Nekem pedig csak az a nyolcszáz márka ezüstöm van, amit a pannonhalmi apát adott kölcsön, amikor idejöttem. A királyné valamennyi csatját, láncát, drágakövét ideadta s a leányaim is, amijük csak maradt. De mindez kevés, nagyon kevés. Most szóljatok, mit tudtok adni ti?

A magyarok azonnal megértették királyukat. Volt, aki kiborította az asztalra az erszényében rejtegetett utolsó aranyakat, amiket végső ínség esetére mentett el. Bertalan püspök a nyakában lógó, kövekkel rakott láncos aranykeresztjét csókolta meg s tette a király elé. Türje Dénes hét aranyzsinórból font medályos övét kanyarította le, pirosragyúlt arccal fektetve a püspök keresztje mellé. Láncok, gyűrűk, övek, forgók, csatok, erszények, boglárok tornyosodtak szempillantás alatt szép kis halmocskává a király előtt, akinek remegni kezdett a szája s égő szemekkel nyelte vissza könnyeit.

— Köszönöm — suttogta meghatottan.

A kalmárok és a gazdák szakértő, hideg szemekkel mérték föl a kincset. Összedugták a fejüket, pusmogtak, egymást lökdösték s végre egy öreg, tekintélyes férfiú, akit leginkább taszigáltak, meghajtván fejét a király s az urak felé, megszólalt:

— Látjuk, Király Úr, hogy a magyar bárók mindent odaadnak a hazájukért... És úgy véljük, hogy előlegül elfogadhatjuk... De az a mennyiség, amiről leveleidben méltóztattál említést tenni, mind vetőmagban, mind állatban és eszközben sokkalta több, nagyobbértékű, mint ez a néhány ékszer.

— Tudom — intett a király. — Csak meg akartam mutatni nektek, hogy bízhattok a magyar urakban.

— Bízunk is — erősítette a kalmár. — És legfőképpen benned, Majesta. Ennélfogva megelégszünk királyi leveleddel, amit ezek az urak is aláírnának, hogy ami érték felülmarad az előlegen, azt a jövőévi termésből s az állatok fajzásából visszafizetitek, csekély negyedrész kamattal. Az eszközök helyett megfelelő mennyiségű sót és nyers érceket óhajtanánk.

— Jól van — egyezett bele a király. — Így is köszönet illet titeket, hogy bizalommal vagytok irántunk. Íme, a levél!

Bánczának intett, aki kiterítette előttük ezt az előre elkészített okmányt is.

— Csak a kamat megnevezése hiányzik belőle, — jegyezte meg a király — mert az igazat megvallva azt reméltem, hogy egyötödrésszel is megelégesztek.

Az öreg kalmár most társaihoz fordult s olaszul suttogott nekik valamit, élénk gesztusokkal. Azok gondol-

koztak egy kicsit, egymásra néztek, aztán egyszerre bólintottak.

— Megelégszünk, Majesta — jelentette ki az öreg, a király felé bókolva. — Kivételesen, tekintettel királyi személyedre és a szerencsétlen Magyarországra, amelyet mindnyájan sajnálunk.

A király is, az urak is fátyolos szemmel intettek köszönetet fejükkel, de hang nem jött az ajkukra.

Csak valamelyikük súgta oda a királynak, aggódva:

— De hogy írjuk alá, Kegyelmes Uram?... A szavunkat kössük le a jövőévi termésre? Hiszen az ország még az ellenség kezén van!...

A király, mintha mindnyájuknak válaszolna, felemelte a fejét s hangosan szólott:

— Mához egy évre mindent megfizetünk.

Estefelé járt az idő. A király, kimondhatatlan érzésektől csordultig telt szívvel, nem bírt a házban maradni. Magányra vágyott, csendre, magasságra, Istenre.

Visszaparancsolva Bánczát és Pók Móricot, egy közönséges katonaköpenyeget kerített a nyakába, amelyet jobban szeretett minden királyi palástnál. Ez volt az a köpenyeg, amit Móric borított a vállára, ott a királyi sátorban, Muhinál, mikor a régi király halálát jelentette.

Észrevétlen távozott a házból s kerülve az utcákat, embereket, a sziklák csodálatos világának vette útját s jómagasan kiült az egyiknek meredek tetejére.

A városka mélyen alatta nyüzsgött, mint apró hangyák túrása s minden emberi eltörpült a hegyek, a tenger s az ég örök fensége mögött. Az alkonyat narancs-

sárgán lángolt az égbolton, visszaverődve a végtelenben elvesző csendes, síma víztükörről.

A király gondolataiba merülve, sokáig merengett a nagyszerű látványon s gondolatai imádságba emelkedtek föl, a végtelenbe.

Végre nagyot sóhajtva, megkönnyebbülten állott föl, hogy induljon vissza, a kötelesség mélységébe.

Ahogy szeme mégegyszer körüljárt a tájon, Bua kis szigetének ragyogó zöldjén állott meg, hirtelen meglepetéssel.

Apró alakok futkároztak a messzi pázsiton s a tiszta, csendes levegőn át egy-egy távoli hang is fölszállt onnan idáig. A szeme, a füle odatapadt ezekhez az alakokhoz és hangokhoz. Megértette, inkább a lelkével, hogy mi történik a tenger smaragdján.

A fiatal lovagok és leányok kergetődztek s labdáztak, önfeledt örömmel kacarászva, ujjongva. Hiszen ott nem láthatják őket a szomorú apák és anyák, a gondterhelt öregek s a hajléktalan nyomorgók.

És egy csónak indult a város végétől a kis sziget felé. A király úgy kitalálta a szívével, mintha köztük volna, hogy kik ülnek abban a csónakban? Vilmos forgatja az evezőt s az a fehér pont a háta mögött csakis Margitka lehet. És ott van a többi leány is, sorban.

Mennek Bua szigetére csókolózni, kergetődzni, labdázni. Apjuk-anyjuk ott nem bántódhatik meg a jókedvükön, a fiatalságukon, azon az egyszerű vágyukon, hogy szeretnének élni.

A király csöppet sem haragudott. Mosolygott rajta csendes örömmel, hogy a kín, borzalom, szenvedés és halál csupa hazugság, hogy az élet győzhetetlenül megy tovább a maga útján, hogy a fiatal szívet nem lehet megtörni s az ifjúság gyönyörű kegyetlenséggel siklik el az öregek érthetetlen bánata felett.

II.

A királyné már várta a királyt. Az osztrák herceg földjén s Karintián keresztül futár vergődött át hozzájuk, aki levelet hozott Kingától.

A királyné arca ragyogott az örömtől s a király szeméből is csendesen sugárzott a meghatottság, mikor együtt elolvasták, hogy Kinga és Boleszló Isten kegyelméből életben maradtak s már indulnak is vissza a cseh királytól, hogy földúlt országukat újra kezdjék építeni.

— Úgy, úgy — ölelte át a király Máriát. — Ők is úgy gondolkoznak, mint én. Újra kell kezdeni. élni kell, nem szabad kétségbeesni. Ők már boldogok, hogy meg is kezdhetik... De majd mi is, mi is, nemsokára!

A királyné kigyúlt szemekkel nézett reá, hittel mosolyogva. Talán minden jórafordul még!... Talán egyszer mégis csak kivánszoroghatunk ebből a piszkos fészekből, nyomorúságból s megindulhatunk együtt, kézenfogva. új boldogságra fiatalodva, föl a magasba, ahonnan lezuhantunk!...

— De mi van itt? — olvasta tovább a királyné s arcán kihúnyt az öröm. — Ó nem. ezt mégse akarja!... Minek feleslegesen megalázkodni, mikor úgyis földig görnyedt a fejük az Isten súlyos keze alatt?...

Kinga azt írta levele végén, hogy a cseh király is

úgy gondolja, a történtek után nem fog többé idegenkedni se apja, se anyja attól, hogy leányaikat Mihály és Daniló hercegek fiaihoz adják feleségül. A hercegek most is akarják ezt s remélik, hogy ezekből a házasságokból Magyarországra is, az ő tartományaikra is csak áldás fakadhat. Ezután már igazán együtt, testvéri, rokoni összefogásban kell állani minden megpróbáltatással szemben. És Kinga a maga részéről kérte szüleit, hogy ne zárkózzanak el a dologtól. Még azt is írta, hogy a fiatal Ratiszláv bevallotta neki Anna iránti szerelmét és hogy van oka azt hinni, Anna se vonakodna ... Leó, igaz még gyermek félig-meddig és durcásan panaszkodik, hogy Konstáncia rosszul bánt vele, de azt se titkolja, hogy nagyon tetszik neki a kis gonosz. És Kinga reméli, hogy Konstanciának megjön az esze.

A király csendesen simogatta Mária haját:

— Gondold meg, szívem, hogy most más a helyzetünk, mint akkor. És inkább elismerésreméltó a hercegektől, hogy mikor ők már fölszabadultak a bajtól, mi pedig a legmélyén vagyunk, éppen úgy megbecsülnek, mint régen s elfelejtve sérelmüket, most is kívánják ezt a szövetkezést.

A királyné égő szemekkel nézett a férjére s könnyeivel küzködve nyögte:

— Tudod, hogy engedelmes szolgálód akarok lenni... De ha nem okvetlenül szükséges ... Ha jobban is fordulhatna ... a leányaink sorsa ... Mi mégis azok vagyunk, akik voltunk ... Másként szeretném! ...

— Nem siettetem, Mária ... De talán megkérdezhetnéd a gyermekeket, mit gondolnak ők? ... Megtanulhat-

tuk, lelkem, hogy semmiért a világon nem szabad összetörni a mások szívét, a mieinkből szakadtakat éppen nem...

— Én szeretem őket — suttogta a királyné. — Margitka kedvéért még azt a kis kún porontyot is gondozom, nevelem... Pedig hidd el, néha olyan keserű miatta a lelkem!... Most is azon gondolkozom, hogy a Margitkáék esküvőjét nem kellene tovább halasztani. Meg lehetne tartani itt is... A fiataloknak úgyse számít a külső pompa...

— Látod, ez kedves gondolat tőled! — örvendezett a király. — Tartsuk meg, lelkem. Báncza úr összeesketi őket. Őt gondolom, minthogy esztergomi érseknek jelöltem.

Mária elmosolyodott:

— Legalább menyasszonyi ruhája lesz neki szép. Azt Katica még ide is magával lopta rejtegetve. Csak nekem mutatta meg. A tulajdon kezével varrta, hímezte az egészet... Sírt is örömében, hogy olyan jól sikerült...

— Akkor beszélj mindenikkel, még ma este és legyen meg már a következő vasárnap!

A királyné először Vilmosnak és Margitkának mondta el, hogy miben állapodtak meg. A fiatalok kimondhatatlanul boldogok voltak. Nem is mertek álmodni arról, hogy a szigorú, fenséges anya ebben a nyomorult zugban, országraszóló pompa nélkül még csak hallani is akarjon esküvőről... Csókolták a kezét, az arcát, aztán sírva, kacagva borultak egymás nyakába.

Anna is vallott ezen az estén az anyjának. Igen, most már bizonyos felőle, hogy szereti Ratiszlávot. És úgy gondolja, nem is kellene megvárni, amíg uralkodó herceg

lesz belőle, az apja után. Édesanyja szólhatna a királynak, hogy adjon magyar hercegi rangot Ratiszlávnak s nevezze ki valamelyik bánság urává.

— Ejnye, — mondta a királyné fejét csóválva — sohase gondoltam volna, hogy ilyen okos vagy és mindent előre kifőzöl. De még ne reménykedj, Anna. Ezt még nagyon meg kell gondolnom...

Anna a nyakára fonódott s a fülébe súgta:

— Ha azt akarod, hogy boldog legyek, anyám, könyörülj rajtam!...

A királyné megcsókolta:

— Majd meglátom... Még nem mondom ki az utolsó szót... Nagyon fiatal vagy, megláthatsz hozzád illőbb vőlegényt is. Akkor későn bánkódnál...

— Soha, soha — rázta a fejét Anna, könnyes szemmel.

A királyné nem szólt többet, megsimogatta a fejét s magárahagyta.

Konstanciával természetesen nem beszélt a dologról. Ez még gyermek s majd meglátjuk.

Vilmos és Margitka ezen az estén bekérezkedtek a királyné szobájába. Olyan hálásak voltak, úgy szerették, úgy meg akarták mutatni neki, hogy milyen boldoggá tette őket.

Margitka átfutott Erzsikéért s a karjaiba kapva, kacagva fektette Istvánka mellé, a bölcsőbe.

— Legyetek boldogok ti is! — nevetett a kicsikre.

A királynénak mindíg a szívébe szúrt valami, ha Margitka, szokása szerint, összeboronálta a két csöppséget. Hiszen még a leghatalmasabb császár leányát is mél-

tatlannak érezte volna a fiához... Játék ugyan, de bolond, kedve ellen való tréfa.

Összevont szemöldökkel szólt rá Margitkára:

— Ugyan, ne légy csacsi!... Hagyd Istvánkát, hogy aludjék.

— De látod, — kérdezte Margitka ragyogó szemmel — hogy szeretik egymást?

Istvánka, mint mindíg, valahányszor Erzsikét meglátta, most is elbűvölt szemmel csodálkozott reá s kicsi kövér kezei repestek feléje. A leányka pedig átfonta a nyakát s gőgicsélve simult melléje.

Margitka aztán elkomolyodva fordult anyjához:

— De az Istenért, most jut eszedbe, lelkem anyám, hogy mi itt csak örvendünk Vilmosommal az esküvőn, pedig vasárnapig mindössze néhány nap van és még menyasszonyi ruhám sincs!

— Lesz menyasszonyi ruhád! — mosolygott a királyné. Arra ne legyen gondod. Majd szólok, mikor felpróbálhatod.

— De honnan lesz? — csodálkozott Margitka. — Én nem képzelhetem, hogy itt ki, miből és hogy csinálja meg?... Különben nekem akármilyen egyszerű is elég, csakhogy Vilmos szeresse.

Vilmos tréfásan tiltakozott:

— De ha nem leszel szép benne, nem megyek veled az oltár elé!

— Akkor meghalok! — mosolygott Margitka.

— Az pedig nem lehet, — csapott le rá Vilmos — mert nélkülem nem halhatsz meg.

Margitka felrezzenő örömmel kapott a nyakához, amelyen a keblébe csúsztatva viselte Ünige gyöngyeit.

— Ne beszéljünk halálról — mondta aztán elkomolyodva. — Élni akarunk. Beszéljünk inkább csak a menyasszonyi ruhámról. Mondd meg hát, honnan kerül elő?... — unszolta anyját.

De a királyné fejét rázta:

— Az titok. Azt csak az utolsó percben fogod megtudni.

Másnap vidáman járta Margitka Vilmossal az utcákat. Nem tudott egy helyben maradni a boldog izgalomtól. És ma mindent szeretett, nemcsak az eget, a tengert és a hegyeket, de még azokat a piszkos kölyköcskéket is, akik utánuk iramodtak a sikátorokban, koldulva, énekelve.

— Veled boldog lennék egy ilyen kis odúban is — mutatott ujjával egy düledező viskóra, amelynek nyílásában szomorúarcú, sovány, rongyos asszony guggolt, nyöszörgő porontyát tartva a térdén.

— Nézzük meg — indítványozta Vilmos. — Vajjon milyen lakásunk lenne?

Vidáman léptek oda s csak akkor látták, hogy a nyomorult csecsemő forró lázban didereg az anyja karjai között.

— Beteg? — kérdezte részvéttel Margitka.

— Beteg, kisasszonyom — bólintott az anya. — A két nagyobb már meghalt, egyik a másik után. A tegnap temettem el. És most ez is odavan.

Margitka szívét elöntötte a szánalom. Lehajolt a halálravált gyermekhez, megsimogatta tüzelő homlokát s

hogy olyan keservesen szenvedett az istenadta, nem állhatta meg, még meg is csókolta az arcát.

Aztán megajándékozta a szegény asszonyt és még mikor hazamentek is, nem tudta elfelejteni s Istvánkát, Erzsikét csókolgatva suttogta:

— Milyen jó, hogy ti szépek, egészségesek vagytok!...

Ma is kiült az ablakába, hogy noha egész nap együtt voltak, mégis beszélgessen egy kicsit Vilmossal.

De hirtelen megborzongott, szédületet érzett s a térdei megroskadtak.

— Mi az, Margitka? — kiáltott fel Vilmos rémülten. — Egészen elfehéredtél!

— Semmi, semmi — nyögte a leány. — Csak rosszul lettem egy kicsit.

— Akkor feküdj le, szívem, — kérlelte Vilmos — most nagyon kell vigyáznod magadra, nehogy beteg légy az esküvőnk előtt!

Margitka halványan mosolygott.

— Nem, nem. Nagyon fogok ügyelni magamra, szívem... Inkább lefekszem most, csak hadd nézzelek meg még egyszer... Hogy rólad álmodjam, tudod?

Vilmos rámosolygott, de ez a mosoly megfagyott az arcán.

Margitka halálosan sápadt volt.

A szemei ijedten tágultak ki, mintha szerelmese helyett valami rémet látna.

Aztán elhanyatlott az ablaktól.

Vilmos lélekszakadva rohant a házba.

Katicába ütközött:

— Margitka beteg! — kiáltott reá.

Együtt rohantak fel s úgy kapták ájultan elnyulva az ablak előtt.

Az ágyba fektették s Katica remegve szólt:

— Menj anyámhoz. Hívjatok ispotályost...

Mire Vilmos maga tért vissza a fráterrel, már ott volt a királyné is és ott szorongtak a testvérek, rémülten.

Margitkát már levetkeztették, a vánkosokon hánykódott, az első láz rohamában.

A fráter nézegette, hümmögött, valami füvet vett ki a csuhájából, hogy azt főzzék meg s itassák vele egész éjszaka, minden órában.

... És távozzanak el mindnyájan, valami dajkafélét ültetve melléje!...

De Katica azonnal felkiáltott:

— Én fogom ápolni!... Én maradok vele!...

Olyan volt ez a hang, hogy nem lehetett ellenkezni. A királyné is beleegyezett, azzal, hogy szobájában fog virrasztani s Katica minden órában adjon hírt neki, hogy van Margitka?

A testvérek is elhatározták, hogy virrasztani és imádkozni fognak egész éjszaka.

Mikor Vilmos a fráterrel kilépett a ház elé, a szerzetes a karjára tette kezét:

— Herceg úr, a menyasszonyod nagyon beteg...

— Mi... Miért? — hebegte Vilmos megtántorodva.

— Én nem akartam mondani ott — bólogatott a fráter. — De azt mondtam, hogy menjenek el mellőle . . . A városban halálos nyavalya van, herceg úr... Csak még titkolják... De minden nap temetünk, tízet is. A királykisasszonyon ennek a jeleit láttam...

Vilmos szíve megnyilallott, mintha kést vertek volna bele. Megragadta a fráter vállait. Megrázta, kitörő fájdalommal.

— Segíts, segíts!... Vasárnap lesz az esküvőnk!...

— Imádkozom érte, herceg úr — suttogta rekedten a fráter. — És imádkozz te is, hogy az Isten könyörüljön rajtatok!...

Vilmos villámütötten támolygott vissza a házba. Alig tudta összeszedni magát. hogy el ne árulja a királyné előtt, mit hallott. Aztán könyörgött neki, hogy engedje őt is virrasztani Katicával, Margitka mellett.

— Hiszen vasárnap lesz az esküvőnk! — nyögött fel gyötrelmesen.

A királyné nem értette ennek az erős férfinak felindulását.

— Baj ez, de bizonyára csak múló rosszullét...

De Vilmos tovább könyörgött s nem tudta megtagadni tőle.

Szótalanul ültek az ágy két oldalán, Vilmos és Katica. A férfi homlokán hideg verejték gyöngyözött ki, szerelmese kínlódásának láttán. És fejét az ágyra hajtva, gyötrődve imádkozott s közben könnybeborult szemmel tekintve Katicára. halkan tördelte:

— Vasárnap lesz az esküvőnk, Katica!...

Katica csak ránézett mély szemével s bólintott.

Aztán törölte kendőjével Margitka lázbanégő homlokát, arcát, alátámasztva az átölelt vánkossal, felemelte fejét s könyörgött neki, hogy igya meg az orvosságot.

Margitka önkívületben volt, lihegő ajkai közül visz-

szacsurgott a gyógyító ital s fulladozott, ha néhány csepp mégis a torkára futott.

Vergődött, hánykódott az ágyban s didergett, pedig sütött a teste a forróságtól.

Gyötrelmes, ólomlábú órák vánszorogtak az éjszakában. Vilmosnak az az ijesztő érzése volt, hogy már nagyon régen tart ez az iszonyat s mintha Katica ott, az ágy túlsó oldalán, lassanként megöregedne...

De hiszen Katica nincs is az ágy mellett!... Igen, éppen most ment ki, hogy hírt adjon az anyjának s a testvéreinek. De akkor ki ül ott az ágy mellett?... Ki az a feketecsuhás, sárgaképű vén banya, aki Margitka eltorzult arcára vigyorog s feléje nyujtja csontkezét?...

Vilmos felugrott... Vakon vágott oda az öklével... Megdörzsölte a szemét.

Semmi... semmi... Csak a hátán fut végig valami szúró hideg s megszédül és a feje olyan nehéz, hogy lehull az ágyra, amint térdreroskad mellette.

Imádkozni... Imádkozni...

— Ó Isten, könyörülj rajtunk! Vasárnap lesz az esküvőnk!...

Mikor felemeli a fejét, föltisztuló szemmel, Katica ül ott a helyén s a szemei rajta függenek, mély szomorú tekintettel.

Biztosan ott is ült mindíg... Csak rémes álmot látott.

Éjfélkor Margitka fölnyitotta a szemét. Katicára nézett, aztán Vilmosra. A két keze a torkára fonódott:

— A torkom — nyögte alig érthetően.

Vilmos nem birta tovább. Odaroskadt melléje, felölelte a vánkosok közül s kinyílt, égő ajkait csókolva, könyörgött:

— Margitka! Margitka! Gyógyulj meg... Ne hagyj itt!...

Rémülten feljajdult, hogy ezt az iszonyatos gondolatát kimondta. De ajkára tolult ellenállhatatlanul, rémítő sejtelemtől lökve föl.

Margitka meg is csendesedett, ahogy a karjában tartotta.

A vonagló küzdelem lassan elcsitult s fölpattantak messzenéző, csillogó szemei.

És ekkor megint a torkához kap. A keze erőtlenül lecsúszik, megfogja Ünige gyöngyeit. Most különös értelem tisztul föl a szemében. Vilmosra néz s az egyik kezével eltaszítja magától. A másikkal a gyöngyöt markolja össze s takarja kétségbeesetten:

— Menj, menj, Vilmos!... Nem akarom, hogy meghalj!...

De Vilmos odaejti fejét a gyöngyöt takaró kézre, érzi a hideg gömböcskéket az ajkain s zokogva tördeli:

— Ne beszélj halálról... Esküvőre készülünk!

— Ki csinálja? — lehellte Margitka.

Vilmos elértette:

— A menyasszonyi ruhádat, édesem? Az titok, azt csak az utolsó percben fogod megtudni...

Katica felrettent, ahogy ezt hallotta... Egy pillanatig mereven nézte őket s az arcán mély töprengés tükröződött. Aztán kilebbent.

A hajnal szürke derengése öntötte el a szobácskát.

És Margitka előbb még kigyúlt arca olyan fehér... És Vilmos karjai olyan nagyon nehéznek érzik a könnyű testet, amely mint a rózsaszirom, tapadt a szívére annyiszor...

Margitka alig lélekzik.

Vilmos kétségbeesetten szorítja magához, simogatja, melengeti, kérleli:

— Nyisd ki a szemed, drágaságom!... Nézz reám, Margitkám!... Szólj valamit hozzám!...

És Margitka szeme még egyszer fölnyílik.

De nem Vilmosra néz, hanem az ajtóra, amelyen Katica lép be halkan. A két karjával maga előtt tartja Margitka gyönyörű menyasszonyi fátylát, köntösét.

A haldokló szeme fölragyog. Az ajkai szóra nyílnak:

— A menyasszonyi ruhám — rebegi boldog mosolylyal.

És így törik meg lassan a fény szemeiben, amelyek nem kíváncsiak többé semmire.

Vilmos nem hiszi, nem tudja befogadni a valóságot. Csak nézi, nézi a halott arcot s várja lélekzet nélkül, hogy egyszer csak megszakad az álom, ő fölébred s Margitka forró piros szája rákacag...

Miért zokog Katica, az ő vállára borulva? Miféle szavakat tördel, mintha őt vigasztalni kéne? Miért telik meg a szoba jajgató, síró alakokkal?... Miért vonaglik az az asszony az ágyra borulva s kiáltoz sikoltva:

— Hát nem elég neked?... Mindent szószerint akarsz?... Él még az iszonyú átkod?...

És az az ember, aki valahová támogatja őt és mond neki jószívű szavakat, valóságosan a király maga...

Ő megy engedelmesen, csak a lábait nem érzi, mintha fából lennének s a gerince fáj, ezer tűtől szurkálva.

... Jó ebben az ágyban feküdni... De miért ágy?... Hiszen csónak ez, amelyen Margitkát viszi Bua szigetére, csókolózni... Nem kellett volna elindulni, a tenger erősen hullámzik... Fel az égig s le a mélységes fenékre... Az evezőt el is ejtette már... A hullámok ragadják őket. Margitka süllyed s ő az Ünige gyöngysoránál fogva húzza magához... De már itt van Ünige is, jön a hullámokon s mosolyog:

— Úgy-e, hogy igazam volt? — mondja vidáman.

Aztán sötét lesz... Valami lidérc térdel a mellén s szorongatja a torkát. Fáj kegyetlenül s ha nyel egyet, csillagok röpködnek a szeme előtt... Most forró vízbe merítik, most jéghidegbe.

Valaki a karjába fogja, csókolja, suttog neki.

— Margitka — dadogja, fölnyitva a szemét.

De Katica könnyes szemei néznek reá s az ő arca fekszik az arcán.

— Egyszer én is megcsókoltalak — suttogja neki Vilmos. — Ne haragudj rám, Katica.

— Nem haragszom, szívem — hallja messziről. Aztán minden elsötétül s furcsa hidegség kúszik a lábain, a derekán, a mellén, a szíve felé.

Margitka jön feléje. Gyönyörű menyasszony.

— Most már tudom, hogy Katica varrta... — mosolyog reá. — Katicát magunkkal visszük... És nem baj, ha szeret téged...

Mégegyszer ráugrik valami fekete szörnyeteg, mar-

kolássza a torkát, nyomja a mellét, mint a hegy s ő vergődik gyötrődve, hogy szabaduljon.

Aztán nagy könnyűség és Margitkával repülnek a tenger felett...

Katica is beteg. De ő, ha azt kérdi tőle az anyja: — Fáj, szívem?... csak mosolyogva rázza a fejét. Neki nem fáj, ő boldog, hogy vége lesz mindennek...

Trau templomában, amelyet vasárnapra esküvőhöz ékesítettek, három koporsó fekszik az oltár előtt, égő gyertyák lobogása között.

Vilmost tették középre. Jobbja felől Margitka alszik, menyasszonyi ruhájában. Balja felől Katica.

A király és a királyné ott térdelnek, a zsámolyra hajtott fejjel imádkozva s körülöttük föl-fölcsuklik a gyászruhás testvérek zokogása. Fiatal lovagok állanak mereven, sápadt arccal, teljes fegyverzetben őrt, a halottak álmai felett.

A királyné megfagyott szívvel, könnytelenül mered maga elé. Nem tud sírni. Nem tud imádkozni. Hiába minden jószándék, alázat, önmegtagadás... Az egyszer kimondott átkot semmi meg nem állíthatja, amíg borzasztó útja véget nem ér... „Én vagyok az Úr, a te Istened, aki megbüntetem az atyák vétkeit a gyermekekben, harmad és negyediziglen!" Ó, irgalmatlan Ige... Ó, irgalmatlan Isten...

Valaki halkan odasurran, megérinti vállait, súg neki valamit a fülébe.

Sikoltani kéne, átkozódni, meghalni!... És ő halotti arccal egyenesedik föl, mint a kőszobor s mereven megy ki a templomból.

Istvánka beteg!...

Sohasem virrad meg ez az éjszaka!... Meddig tart még ennek a kicsi életnek iszonyúan libegő lángja a halál szájából süvöltő szélben?... Mikor vágódhatik el már ő is megszakadt szívvel, kialudt öröme, gyönyörűsége, egyetlen reménysége mellett?...

A dajka jelenti, hogy Erzsikén is kitört a láz. A karjaiban hozza át a gyermeket.

— Látod, hogy szeretik egymást?... — nyilallik szívébe Margitka kacagó szava. — Ó, mintha enyhült volna ennek a szörnyű maroknak szorítása!...

— Tedd melléje — suttogja s egyszerre fölszakad szívéből a könnyek gyötrelmesen befagyott forró tava, ahogy a két lázas testecskét nézi, amelyek öntudatlanul is egymást karolják.

Meddig nézi őket, ki tudja?... Nagyon, nagyon rég... Talán már nagyon öreg is s ezek fölnőtt emberek, nászágyon pihegő, boldog fiatal szerelmesek...

A hajnal elönti fényével a bölcsőt s ő ijedten kap oda kezével, előbb az Istvánka, aztán az Erzsike melléhez... Lélekzenek... Csendesen alusznak... Mosolyognak... Nem süt s nem hideg a testük... Élnek, meggyógyultak!...

— Istenem! — kiált fel a királyné s boldog ájulatban hanyatlik a bölcsőre.

A temetésről jöttek. Szomorú csend van a házban. A leányok lefeküdtek, hogy párnáikba sírják könnyeiket.

A király csendesen simogatja karjaira borult asszonya fejét.

— Megdiktálom Bánczának a levelet, szívem... Kin-

gához... Hogy Annát odaadjuk Ratiszlávnak. Jó lesz?...

— Jó, nagyon jó... — lehelli a királyné.

A király föláll, megcsókolja a haját s átmegy a szobájába.

Báncza már ott ül az asztalnál s a kötelesség komoly nyugalmával, figyelmesen várja a diktálást.

A levél gyöngéd szavakkal tudatja a gyászt s aztán az élet új szándékait.

Másik levél következik:

„Ma kaptam Türje herceg izenetét, hogy a gályák befutottak Zárába, a vetőmag első szállítmányával. Köszönöm uraságod gyors intézkedését... A tenyész-méneket és kancákat is erősen várom s az igásbarmokat... Sürgesse uraságod, kérem, a társait is, hogy idejében megkapjak mindeneket."

III.

Kádán először Klisszára zúdult reá s mit se törődve a természet törvényeivel, kényszerítette lovait, hogy próbáljanak sasokká válni s fölrepülni a sziklakúp tetejére. A lovacskák mindent megtettek, ami tőlük telt s a várbeliek kőgörgetegeitől újra és újra lesodortatva sem adták föl a lehetetlen küzdelmet. El is értek nehány kunyhóig, melyek a várhegy sziklájának egy-egy parányi menedékén lapultak meg. A mongolok, mint a fecskefészkeket hányták le a mélybe a régen üresen hagyott viskók törmelékeit. De a várhoz sehogyse tudtak hozzáférni.

Kádán abban a hiszemben, hogy a király családostól ezen az óriás tűhegyen rejtőzik, eszét vesztve akarta kicsikarni a lehetetlent. Egyetlen szerencséje volt, hogy aztán megbízható hírt szerzett az egész őrjöngés céltalanságáról s megtudta, hogy sem a király, sem semmiféle hozzátartozója nincs Klisszában. Erre tovább rohant, fújva, mint a vadkan és Spalatora csapott le.

A városon kívül tanyázó menekültek, a hegyről alányargaló csapatot megpillantva, horvát rablócsapatnak vélték, de a háborútjárt rokkantak hamar fölismerték a mongolok félelmetes zászlóit s ordítva bicegtek elbukva, felugorva, egymáson keresztül a kapunak, kiabálva, hogy mindenki meneküljön, mert itt a tatár.

Még aki belül is jutott a kapun, tébolyultan nyargalt fel s alá jajgatva, hogy hiába minden, itt sem kerülhetik el a keserű halált.

Azok pedig, akik már későn futottak s kívül rekedtek, menthetetlenül vesztek el, az eddigi kudarcok s főleg Klissza miatt most már minden emberiből kivetkőzött, dühös mongol vadak harapásában.

Még annak a nehány ijesztő bélpoklosnak sem kegyelmeztek, akik undok fekélyeiket mutogatva, igyekeztek tudtokra adni, hogy ők nem katonák s nem is magyarok. A mongoloknak most különös kedvük telt abban, hogy az élve elrothadás kínjait a saját tudományukkal frissítsék föl rajtuk. Ez ijesztgetésnek is jó volt, mert mit várjanak az egészségesek, ha ezekkel az istenverte nyomorultakkal így bánnak?

A város maga mindazáltal megmenekült, mert Kádán megtudta, hogy itt is hiába keresi a királyt... Megelégedett tehát azzal, hogy ami a falakon kívül volt, azt vérbe taposta s hamuvá tette, aztán, mint a forgószél, Trauhoz nyargalt.

A király családjával, főembereivel és hozzátartozóikkal a brebiriek két gályájára szállva, azok fedélzetéről nézték, ahogy Kádán hírnöke, egy elfogott horvát ember által tolmácsolva, ordít a falak őrseire, hogy adják ki a királyt és mindenkit, aki vele tart, mert akkor bántatlanul maradnak, de különben megemészti őket a Nagyúr haragja.

A katonák, a király parancsolata szerint egy szót sem válaszoltak erre. Csak lándzsáikat rázták feléje, jelezvén, hogy próbálja meg. De Kádán, úgylátszik, mégis

mást gondolt. Csapatai a város alá repülve, a part hosszát lepték el s ő maga bolondul belehajtotta lovát a tenger iszapjába, a gályák felé törtetve. Az öklét rázta feléjük, a szemeit forgatta s ugatott, mint a mészároskutya. Több vezéri ember habozás nélkül vetette magát utána a vízbe.

A király a hajó orrában állva, összefont karokkal, némán, komoly érdeklődéssel szemlélte ezt az elszántságot és őrültséget.

— Lőjjük, Uram?... — mordult föl mögötte a brebiri íjászok hadnagya, mikor a mongol vezér és társai nyíllövésnyire közeledtek már.

De a király, fejét sem mozdítva, hátraszólt:

— Ne. Várjatok.

Őszinte csodálkozással nézegette ezt a különös barbárt, aki így akarja megmutatni neki, hogy az utolsó percig nem adja föl a célt, amiért küldetett. Most látott először, ilyen közelről, királyi mongol embert s különös érzések hullámzottak át rajta. Nem tagadhatta, volt ebben elismerés és tisztelet is. Rettenetes hatalom és elszántság az efféle, amelyik erejének nyilvánvaló elégtelenségét, amit már maga is lát, így akarja fölülmúlni, makacsul ütve homlokát a „ne tovább“ sziklájába. És az ilyen erő, ha most nem győzedelmeskedhetik is, fenyegető jóslatot jelent a jövőre. Ez újra és újra viszafordul majd, amíg csak a szusz ki nem fogy belőle s az idők forgása el nem kapja, hogy egyre növekvő szomjúsággal epedjen a vérére.

De egyben megnyugvást és hálát is érzett a király. A sárga viharnak ez a fergetege ezúttal fölemésztette ön-

magát. Rettenetes volt a pusztítása, örökre emlékezetes leckét adott és Isten fölemelt ujja áll mögötte, hogy soha többé nem szabad elbizakodni s nyugton ülni, hanem minden erők végső megfeszítésével kell dolgozni a jövőért. De a kegyelmi idő most már leszállott az égből s szabad lesz neki és nemzetének megmutatni, hogy életet érdemel-e vagy halált?...

Ezt látta a király Kádán tombolásában. Világért meg nem engedte volna, hogy erre a nagy izenetre nyíllal feleljenek a katonái.

A kis ázsiai ló végső erőfeszítéssel kapálózott a tengerben. Csak hegyezett fülei s föl-föllökött szája buktak a víz színére. Vállig merült lovasa is, de fenyegető ádáz karjait mégis ökölbeszorítva rázta a király felé s ordított valamit, fehérjükre fordult szemekkel, frecskelő szájjal. Talán azt, hogy: visszajövök!...

A lovacska emberi jajnak hangzó nyerítést hallatott, elmerülő feje a víz alá bukott s hosszú sörénye elterült a hullámokon. Ezt ragadták meg a Kádán után úsztató mongol hadnagyok s csodálatos önfeláldozással tépték, vonszolták vezérüket, vissza a part felé. Egyiküket Kádán hasára forduló lova magával rántotta a nyeregből, nehány pillanatig forgatag látszott s aztán állat és ember eltűntek végképpen.

Kádánt még idejében magához karolta egy másik s a félkarjával vonszolta, a válla alatt kiemelve a vízből, borzasztó erőfeszítéssel, miközben másik öklével a lova fejét verte, vadul sarkantyúzva a víz alatt.

A mongol királyfi viszont őt öklözte, mintha nem tudná neki megbocsátani, hogy meg akarja menteni s

fejét még egyre hátravetve, most is a királyi gályák felé szórta fenyegetéseit.

Végre újabb és újabb segítséggel, három halott árán a partra vonszolták s elvágtattak vele.

Aznap nem is láttak ellenséget a trauiak. Az egész sereg visszahúzódott a sziklák közé. De a király szigorúan megtiltotta, hogy bárki is utánuk nézzen. Ismerte már a mongol taktikát s nem akart belefutni a csapdába.

Egy szorongással telt nap és éjszaka jött. Aztán egy másik. Aztán egy harmadik. A mongolok nem jelentkeztek.

Pók Móric kérte királyát, engedje meg, hogy kilopózzék a városból s megtudja, mit akarnak?

— Ha eddig megtartott nekem az Isten, Móric fiam, most nem akarlak elveszíteni! — mondta a király.

— Az én fogadalmam kötelez, amíg lélekzem! — válaszolta Móric.

S a király beleegyezett.

Még nehezebb napok jöttek. A mongol nem mutatkozott, de, sajnos, Móric sem. A király már-már azt hitte, soha többé nem látja viszont. Az őrség kezdett kimerülni az éjjel-nappali, halálosan fárasztó, feszült várakozásban.

De a hatodik napon Móric visszajött.

Jelentése meglepő, hihetetlen volt. Kádán serege messzire lenyargalt a tengermelléken, rá-rácsapva a védtelen helységekre, de aztán keletnek fordult s végkép elhagyta a magyar király tartományait.

A parasztok azt állították, hogy hírnök érkezett hozzá a Dráván túlról s olyan parancsot hozott, hogy

haza kell mennie Ázsiába. De Móric nem hitte el ezt egykönnyen, napokig kísérte életének kockáztatásával a hadat, amíg véglegesen meg nem győződött az igazságról.

Futott szét Trauból a hír mindenüvé, ahol magyar menekültek szorongtak, hogy a tatárjárásnak vége van. A harangok zúgását talán az egész világon meghallották, úgy kongtak, zengtek, ujjongtak, az emberek kacagó zokogását szárnyaikra kapva s szétrepülve vele mindenfelé. Hogy a mennyben hallották, az bizonyos. Az égrenéző emberek szíve az angyalok muzsikáját és énekét verte vissza.

Nehány nap mulva Ákos Ernye érkezett meg Nagykelmekről. Könnyek csorogtak a marcona hős szemeiből, térdrevetette magát a király és a királyné előtt, a kezeiket csókolgatta s hol reájuk, hol a mögöttük szívére szorított kezekkel álló Júliára nézve, alig tudta eldadogni a hihetetlenül hangzó örömhírt, hogy a mongol hadak, Esztergomtól fogva mind kitakarodtak az országból.

Annyit beszélnek az emberek össze-vissza, hogy csak az Isten tudhatja, mi az igaz, miért lódultak ki egyszerre az utolsó emberig s miért loholt utánuk bomlottan a renegátok patkányserege, biztos jeléül a tatáruralom végének? Annyit tényként lehet elfogadni, hogy Ázsia közepén meghalt Ogotáj nagykhán, minden mongolok Nagyura. Ennek hírére a magyarországi tatár vezérek között kitört a királyfiak viszálya a megüresedett trón felett.

Mások azt állítják, hogy ez csak ürügy volt nekik a visszavonulásra. A renegátok elkottyantották, hogy Batunak semmi reménye nem lehet a főkhánságra, hiszen amíg ők a világnak ezen a végén hadakoztak, volt otthon

elég királyfi és rokon, aki összevesszen az örökség felett s a tűzhöz közel lévén, valamelyik megsüsse a maga pecsenyéjét. De jól jött ez Batunak is, hogy Szubutáj tanácsára okát hirdethesse a hirtelen távozásnak. A valóság az, hogy a Nagyúr belátta, ezúttal nemcsak Nyugat kapuját nem törheti be, de Magyarországgal sem tud végezni. A király él, a sereg kicsi, a várak állanak, ő maga elszigetelten fogyaték erejével, ellenséges népekkel a háta mögött, melyek saját birodalmától, Kipcsáktól is elvághatják. Jobb most kimenni, a Nagykhán halálának címe alatt, természetesen azzal fenyegetőzve, hogy majd visszajövünk!... A kudarcot máskép be nem vallaná, ha itt pusztulna is utolsó emberéig. Lehet, hogy így volt.

Ákos Ernye még ennél is inkább hiszi azt a másik hírt, hogy a mongolok lovai között dögvész ütött ki. Sokan esküsznek rá, hogy az ázsiai paripák úgy hullottak, mint az őszi légy, a nyavalyától. A mongolok titokban tartották ezt s ők, akik hollókra s farkasokra bízták a saját elesetteik temetését is, a lódögöket nagy gonddal, sietve elföldelték. Érthető, mert az ázsiai harcos ló nélkül csámpáslábú, tehetetlen féreg, akit az utolsó paraszt is a fejszefokával üthet agyon. S ez meg is történt volna, ha a vész általánossá válik s a földhözvert nép megtudja. Ernye nem kételkedik ennek a hírnek az igazában, mert beszélt olyanokkal, akik tudják, hogy sürgős paranccsal szedték össze mindenünnen a magyar lovakat, amik még megmaradtak s amiket, úgylátszik, kevésbbé pusztított a betegség. De a visszavonuló csapatok között láttak az emberek katonákkal zsúfolt szekereket, sőt ökörhátón kettősével, hármasával csimpajkodó mongolokat is.

Már csak azért említi meg, hogy lássa a király, mi minden kel szárnyra ilyenkor, azt a mesét, hogy Batu egyáltalán nem ezekért hagyta el a megszállott földet, hanem mivel egy nőstényoroszlánja, amelyikbe bolondul szerelmes volt, elpusztult s attól kezdve gyűlölte Magyarországot. Nem akart ittmaradni. Nem lehetett lelket verni belé, még nem is evett, csak azt bőgte éjjel-nappal, hogy induljanak haza ebből az átkozott világból!

Másnap már fordult is vissza Pók Móriccal a király parancsából, hogy Esztergomba menve, embereket küldjenek mindenüvé, a kitakarodott ellenség nyomába, akik meggyőződjenek a dolgok állapotáról, biztassák a megmaradt népet, hogy a király él s visszajön és maga Pók Móric meg Ákos Ernye szerezzenek meggyőződést az elhagyott ország helyzetéről.

Sokáig voltak távol, de a tengermellékén volt mit csinálni s a várakozás izgalmait elfeledtették a lázas készülődés munkálatai. A király mindazt, amit összegyüjtött, most útrakészítette Magyarország felé.

Tudta, hogy mi vár reá, de mégis megrendítette a Móric és Ákos Ernye jelentése, amit visszatértükkor sírva tettek meg neki s az urak is mind sírtak, ahogy hallgatták.

Rettenetesen érthető volt pedig, ami történt.

Szubutáj, mint tapasztalt katona, bölcsen félt attól, hogy a visszavonulást látva, a nép végső elszántsággal rájuk megy s úgylátszik, csakugyan volt oka ennek a félelemnek. A mongol sereg emberben, állatban egyaránt nagyon megfogyhatott. Attól is tarthatott a vezér, aki minden jel szerint teljesen a maga kezébe vette, a lelkü-

ketvesztett királyfiak helyett a dolgok irányítását, hogy a takarodó híre korán eljut a királyhoz s ha van serege, könnyen utána eredhet a hadnak és ilyenkor minden megtörténhetik.

Azt cselekedte tehát, amit előtte is megtett már Dzsingisz khán, de nehány más nagy katona is, hogy amit a betöréskor és a megszállás alatt, a saját érdekében épenhagyott, azt visszavonulóban mind elpusztította maga mögött, hogy a netáni üldözést megnehezítse a sivataggá tett, embert táplálni többé nem tudó terepen.

A népből pedig, amennyit csak lehetett, a had gyorsaságának nagyobb akadálya nélkül, magával hurcolt fogoly gyanánt, hogy a győztesen hazavonuló hódító látszatát keltse s elvegye a kedvüket a mozgolódástól. Ezeknek a szerencsétleneknek legnagyobb részét aztán rendre-rendre leölte útközben s állítólag még a határon túl is rendezett egy borzasztó vérfürdőt foglyai között, hogy ne kelljen tovább táplálnia s cipelnie őket. Talán csak szerencsétlen szép magyar asszonyok, leányok kerülhették el ezt a sorsot, hogy halálnál gonoszabb életre hurcolják őket Ázsiába s nehány kiválasztott férfirab, akiknek otthon is hasznát vélte vehetni.

A boldogtalan Magyarországra ez a visszavonulás még sokkal nagyobb siralmat jelentett, mint annakidején a betörés és megszállás.

Aki magyar erdőkben, barlangokban, menedékköveken még megmaradt, iszonyatos nyomorúságban, állati sorban tengeti életét. De a várakban is, amiket majdnem halálig kimerített a hosszas körülzárolás, kimondhatatlan nagy az ínség. Macska- és kutyahúst esznek, ronggyal tö-

mik korgó hasukat s mindenféle nyavalya pusztít közöttük. Amit a bujdosókról rebesgetnek, azt hallani is iszonyat. Állítólag gyermekeiket is fölfalják veszett éhségükben, mint a fenevadak, kenyér helyett pedig porrátört követ és zúzott fakérget sütnek, agyaggal dagasztva össze, amitől kővé vált belekkel, a kínok kínja között fordulnak föl.

Nem elég, nem elég!... A letiport, földúlt mezőket arasznyi sáskák fellegei lepték el, meztelenre borotválva vaskemény állkapcsaikkal a termő méhében haldokló földet, mintha a Mennyei Jelenések világvégi ördöglovasai lennének.

Ez sem elég, ez sem!...

A farkasok, mintegy az ördög barlangjából előözönölve, urai lettek az országnak s hogy az őrült anya meg ne ehesse saját holt csecsemője húsát, a karjából ragadják ki s tépik széjjel, mielőtt őt magát megemésztenék. Csak hadjárattal lehetne tán a pokol e férgeit kiirtani.

És hogy az ember szíve ne higyjen már az ember halhatatlan lelkében sem, tatárnál, sáskánál, farkasnál is rosszabb gazemberek akadtak, hogy Magyarország halódó testén lakjanak jól. Nemcsak utolsó szegénylegények, hanem még kigondolni is gyalázat, nemes emberek is, uraknak nevezett kétlábú tigrisek, egy Folkus, egy Paczona, egy Tátika, haramia-fészket csináltak váraikból s kiszívják az élet utolsó vércseppjeit a mindenkitől elhagyott, holtrarugdalt maradék magyarból.

Egy pillanatot sem lehet tovább várni! Talán, ha Isten nem könyörül, késő is!...

A király Geregye Pálhoz fordul:

— Menj, fiam, azonnal végy magadhoz csapatot a legjavából és állíts össze a vásárolt gabonából, állatból egy sor szekeret, hozzá kísérőket s indulj haza előttem. Parancsod ez: irtsd ki a rablókat, kergesd magad előtt a dúvadakat, mutass hatalmat az elveszettlelkű népnek és adj enni azoknak, akik hívó szavadra visszatérnek az életbe. Okos légy, fiam. Te nem végezhetsz el mindent. Csak példát mutathatsz itt és ott, hogy fölgyúljon a reménység kialvó mécsese. Vedd tehát utadat terv szerint, az egész országon keresztül és mindenfelé hullass el valamit a jövendő magvából. Megértettél?...

— Meg, Királyom!... Nincs már nekem ezen a földön senkim, csak te s a hazám. — Égő könnyet nyelt le, valakire gondolva s folytatta: — De tudom, hogy angyal fogja vezetni utamat, akire most már szabad fölnéznem s majd megsúgja, hol tegyek bizonyságot királyi szíved szeretetéről?

A király, mintha értette volna, némán bólintott a fejével.

— Móric hírei után nagyon terhel az adósságom tudata! Menj át Erdélybe is, fiam s királyi szavammal, ha van ott élő, aki rád hallgat, gyüjtsd magad köré és nyisd meg velük a bányákat, hogy sót és érceket kaphassunk minél előbb. Nem maradhatsz ott sokáig, visszavárlak.

Most körülnézett, aztán Apafi Lőrinc arcán állt meg a tekintete, aki kigyúlt szemekkel hallgatta s idegesen mozgott a vállalkozási vágy ösztökéje alatt.

— Jól van — intett neki a király. — Aki előbb vállalkozik, az az én emberem. Te menj vajdának Erdélybe. Most mindjárt, Pállal.

A fiatalember megrogyott a királyi kitüntetés e várvavárt és mégis váratlan súlya alatt.

— Bízhatsz bennem, Királyom!... — rebegte aztán térdet hajtva.

— Mi pedig, — mondta a király — ahogy készen vagyunk, indulunk haza...

*

A királyné elmerült arccal ül kocsiján. vánkosokkal alátámasztva. Rettenetes volna a kép, ami föltárul előtte, ha látná. De Mária nem a kívülvalókkal gondol. Csak mint ellebbenő gonosz álom, foszladozik szét öntudata előtt a pusztulás megrázó képe. Az előlkígyózó hosszú sereg is csak tünedező látomány számára. És az utána döcögő kocsisor leányaival, az urak családjaival s az özvegyek fekete seregével, szintén csak álmodozását kíséri zajával. Néha talán föleszmél a menet mögött végenélkül hajtott társzekerek, nyájak robajára, de aztán ismét csak önmagába figyel.

Még Istvánkát és Erzsikét is. akiket a szemközti ülésen tartanak ölben a szolgáló asszonyok, csak merengő mosollyal veszi olykor tudomásul.

Az apostoli szent király koporsója, hazavívő útján, magasan emelkedik ott a sereg közepén, csillogó testőröktől körülvett, pirosbársonyba vont díszszekerén.

Mikor erre esik a tekintete, mégis csak megdobban a szíve:

— Haza megyünk!... Haza megyünk!...

De ami erre a dobbanásra a szíve alól felel vissza, az az egyetlen, a legnagyobb, ami megint elönt mindent.

Az átok pusztító keze kedves gyermekeket tépett le

szívéről. Majdnem a legkedvesebbet is. De az átkot megsemmisítheti az Isten új áldása.

Talán a halottak súgták meg neki, hogyan?... És mikor elrebegte a királynak, hogy megtalálta összetört szívének gyógyulását ebben a magától fölbuzgó fogadalomban, ragyogott a király szeme is.

Ha új életükhöz ad még az Isten új élő zálogot is, ők visszaadják neki. Ha a rettentő vihar pusztításában Isten irgalma megengedi, hogy élet fogamzzék még kifosztott ölében s lesz még egy gyermekük, azt az Úrnak szentelik, hogy sohase legyen részes a világ szomorú gondjaiban, hogy az ő bűneiktől tisztán, az általuk fölépítendő klastrom fogadalmi templomában imádkozzék a szegény Magyarországért... Királyfi, ha lenne, adjon példát a férfiaknak Krisztus alázatos szolgálatában, mint a Boldogságos Szűz lovagja s ha királyleány, világi boldogságot kergető leányoknak Krisztus menyasszonya égi boldogságában.

És éppen ma, éppen ma mozdult meg a szíve alatt az Isten helybenhagyó válaszának édes, gyöngéd visszhangja!

A királyné boldog, most először igazán boldog életében. És nem akar hallani, nem hall egyebet, mint ezt az égi biztatást s amit lát, az nem kívüle van, hanem benne, a szíve meggyógyult gyökerében és ebben minden benne van, amit érdemes meglátni.

A király pedig ott áll az urakkal egy gazzal benőtt patak partján. Túl végtelenbe nyúlik a szomorú pusztaság. Csak egy-egy akasztófa körül károg a varjak fölrebbenő serege. Ott Geregye járt előttük, ezekkel a szörnyű

jelekkel mutatva országtisztító munkájának útvonalát.

De a mező nem néptelen. Beláthatatlan farkascsorda lepi el, közeledve. Egymást nyomva furakodnak előre a szürke testek, zöld szemek sokasága villog s kiöltött vörös nyelvek tüzelnek.

Szomjas a farkassereg. Inni jön a patakra.

Vezetőjük, rettentő öreg ordas, a földet szimatolva lohol előttük.

Megtorpan, ahogy túl, a bokrok fölött meglátja a lovasemberek lehajtottfejű, szomorú sorát.

Fölkapva fejét, kinyujtott nyakkal üvölt föl az égre.

Az elől kopogó sorok erre a jelre visszaszűkölnek s a hátuljövők megtorlódnak felettük.

És a mezőt betölti a fenevadak ijedt, csalódott, megdöbbent üvöltése. Odatúl mind sűrűbb és sűrűbb a parthozérő lovasok raja, végesvégig prüszkölő mének, sugárzó páncélok, égremeredő dárdák sorfala...

Az öreg ordas lesunyt fejjel mered a királyra. Ki ez, hogy az ő patakjukat meri elállani? Az ő országukba mer betörni, ahol nincs más úr kívülük?...

Dühösen méregeti az erőt, amely szemben áll.

Remeg a teste a tehetetlen haragtól s a szőre égnek borzolódik.

Hirtelen fölveti magát, megfordul a levegőben s rettentő vonítással furakodik futtában társai közé.

Az egész csorda, alig egy pillanatnyi megzavarodás után, eszeveszetten fordít hátat s nyargal el vezére nyomában.

A leghátul iramlók még meg-megállnak néha s

visszafordulva horkannak egyet az emberek felé. Aztán utána vetik magukat a menekülő falkának.

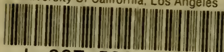
A király messze, messze révedezve tekintetével, nézi őket, amíg eltünnek.

Aztán, mintha álomból ébredne, körülpillant emberein s halkan mondja:

— Elmentek...

— VÉGE —

60701. — Réval nyomda, Budapest.

University Of California, Los Angeles
L 007 593 109 7

THE·LIBRARY·OF·THE·UNIVERSITY·OF·CALIFORNIA·LOS·ANGELES